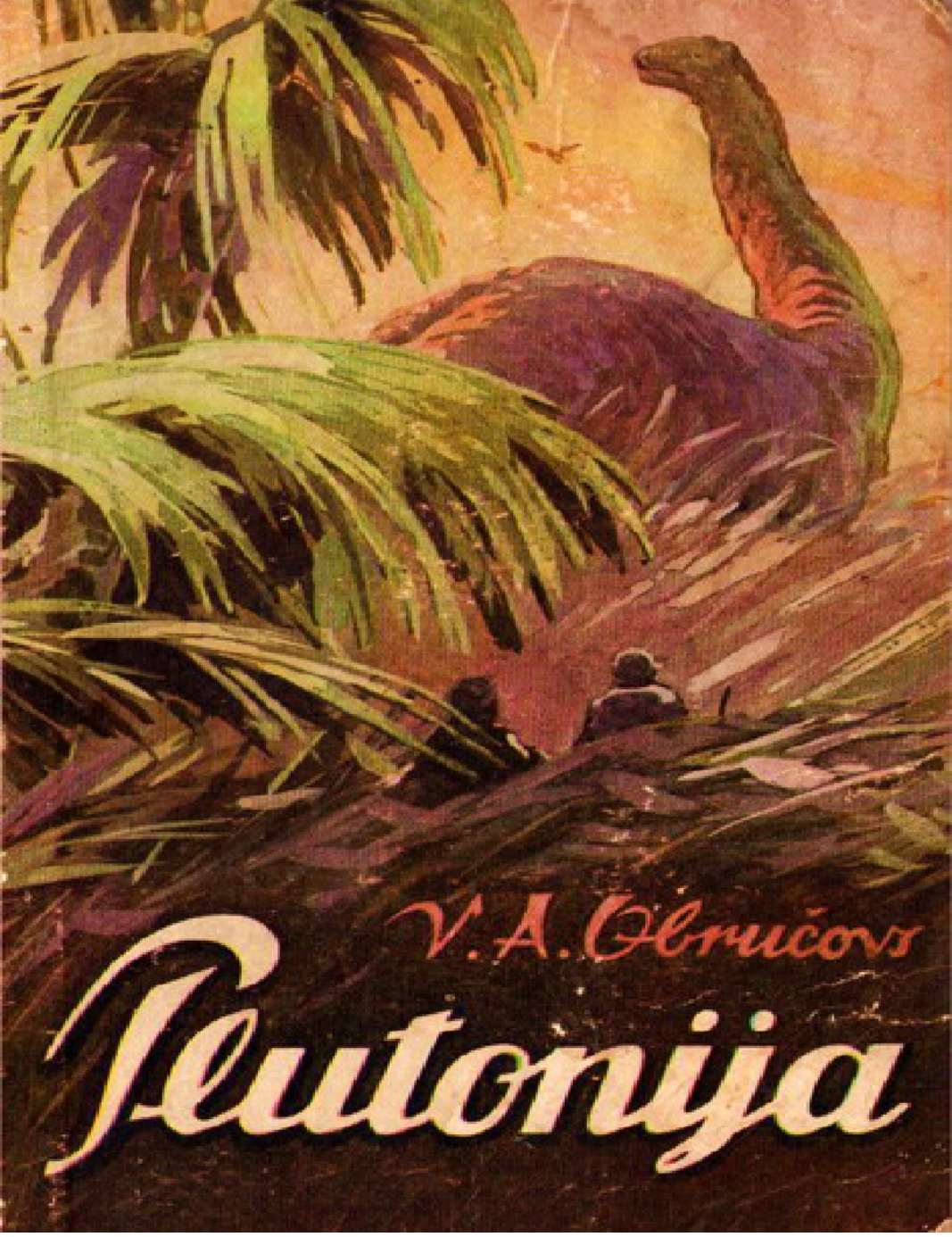
V. A. Obručovs
Plutonija

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Mūsu Zeme pastāv jau daudz miljonu gadu, kuru gaitā dzīvība uz tās virsmas piedzīvojusi lielas pārmaiņas. Pirmo jūru siltajā ūdenī attīstījušies olbaltumvielu sabiezējumi, kas, mazpamazām sarežģījoties, pārvērtās dažādos augu un dzīvnieku organismos un neskaitāmu paaudžu laikā sasniedza tagadējo stāvokli.

Šīs organiskās dzīvības formu pārmaiņas var izsekot, pētot zemes garozas dziļākajos slāņos saglabājušās atliekas pārakmeņojumu veidā, kas mums palīdz izveidot diezgan pilnīgu priekšstatu, kādi augi un dzīvnieki mituši uz Zemes virsmas pagājušajos laikos, tā dēvētajos ģeoloģiskajos periodos, kuri ir pavisam vienpadsmit kopš tā laika, kad izveidojusies organiskā dzīvība. Un, jo ilgāks laika sprīdis šķir attiecīgo periodu mo tagadnes, jo lielāka ir starpība starp toreiz raksturīgajām organiskās dzīvības formām un tagadējām.

Šīs bijušās dzīvības formas, to īpatnības, dzīves apstākļus, pārmaiņu iemeslus, vienu izmiršanu, citu rašanos un pilnveidošanos pēta zinātnes nozare, ko sauc par paleontoloģiju. To māca dažās augstākajās skolās. Tomēr ikvienam cilvēkam interesanti gūt kaut vispārēju priekšstatu par dzīvības veidiem un eksistences apstākļiem pagātnē. Šo uzdevumu esmu arī mēģinājis atrisināt savā grāmatā, kas uzrakstīta zinātniski fantastiska romana veidā. Varēja jau arī aprakstīt, kā plienakmeņos atrod augu nospiedumus un no atsevišķām lapām izveido vesela koka vai krūma priekšstatu; kā no akmens atbrīvo jūras bezmugurkaulnieku korāļus, dažādas gliemežnīcas un citas atliekas, notīra un noteic to nosaukumus; kā ļoti uzmanīgi izrok mugurkauldzīvnieku kaulus un sastāda no tiem veselus skeletus, pēc kuriem spriež par šo būtņu agrāko ārējo izskatu. Taču šādi apraksti būtu ļoti plaši un garlaicīgi. Tie vajadzīgi tikai studentiem, nākošajiem paleontologiem, bet plašajām lasītāju aprindām dzīvu priekšstatu par agrākajām dzīvības formām nedotu. Tāpēc es izvēlējos romana veidu. Bet kā ievest lasītājus šajā sen izzudušo būtņu pasaulē un vidē, kādā tās dzīvojušas?

Es pazīstu tikai divus romānus, kuros veikti līdzīgi mēģinājumi. Viens no tiem ir Zila Verna romāns «Ceļojums uz Zemes centru». Šai romānā zinātnieki pa kāda Islandes vulkānā krāteri nolaižas zemes dzīlēs un atrod pazemes tukšumus, ko apdzīvo dīvainas būtnes un izzuduši dzīvnieki, kas tomēr aprakstīti neskaidri. Atpakaļ — virspusē zinātnieki izpeld caur cita vulkānā krāteri uz plosta pa verdošu ūdeni un beidzot pa izkusušu lavu. Tas viss ir pārāk neticami. Vulkānu krāteri nav tukšas caurules, kas iesniedzas lielos dziļumos; tos piepilda atdzisusi lava, un pa verdošu ūdeni, bet jo vairāk pa izkusušu lavu ar plostu braukt nevar. Šī romana ģeoloģiskās kļūdas mani ierosināja

1915. gadā sarakstīt «Plutoniju». Līdz tam es jaunajiem lasītājiem vēl neko nebiju rakstījis un pat nedomāju to darīt.

Otrais ir Konan Doila romāns, kurā ceļotāji Dienvidamerikā atklāj augstu, ļoti grūti aizsniedzamu plato, kas atgriezta no visa apkārtējā apvidus un ko apdzīvo pirmatnējie cilvēki, lieli cilvēkveidīgi pērtiķi un daži citās Zemes dalās izzuduši dzīvnieki. Augstienē uzkāpušajiem pētniekiem atgadās dažādi piedzīvojumi. Tomēr arī šajā romānā ir daudz neticama, tas iepazīstina lasītājus vienīgi ar tagadnei tuvu pasauli un atstāja uz mani tik vāju iespaidu, ka esmu aizmirsis tā nosaukumu, lai gan izlasīju šo darbu divas reizes un ne visai sen — daudz vēlāk par Zila Verna romānu.

Labam zinātniski fantastiskam romanam jābūt ticamam, jārada lasītājā pārliecība, ka visi aprakstītie notikumi zināmos apstākļos tiešām iespējami, ka tajos nav nekā pārdabiska, brīnumaina. Ja romānā sablīvēti dažādi brīnumi, tad tas vairs nav romāns, bet pasaka bērniem.

Jau romana «Plutonija» pirmie izdevumi pierādīja, ka tas izpilda ticamības noteikumus. Es saņēmu no lasītājiem ne mazums vēstuļu, kurās tie gluži nopietni jautā, kāpēc nerīko uz Plutoniju jaunu ekspediciju, kas izpētītu pazemes pasauli, citi piedāvājās par nākošo ekspediciju dalībniekiem, trešie interesējās par romānā attēloto varoņu tālāko likteni. Tāpēc «Plutonijas» pēdējā izdevuma pēcvārdā autoram nācās paskaidrot, ka, lai iepazīstinātu lasītājus ar dažu pagājušo laikmetu dzīvniekiem un augiem tādā veidā, it kā tie vēl eksistētu kaut kur Zemes dzīlēs arī patlaban, vajadzēja pieņemt par patiesību iepriekšējā gadsimta sākumā ierosināto un zinātnieku toreiz nopietni iztirzāto hipotēzi. Tā sīki izklāstīta priekšpēdējā nodaļā («Zinātniskā saruna»), kurā ekspedicijas organizētājs aizstāv hipotēzēs pareizību. Patiesībā zinātne to jau sen noraidījusi.

Autors cer, ka arī šis «Plutonijas» izdevums līdzīgi iepriekšējiem ierosinās jaunos lasītājus tuvāk iepazīties ar ģeoloģiju un nodarboties ar šo interesanto zinātni, kas izskaidro mūsu planētas sastāvu un uzbūvi, stāsta, kādi augi un dzīvnieki mituši uz tās agrākajos laikmetos, kā tie pārveidojušies un cits citu nomainījuši, kamēr no dzīvnieku vidus izvirzījusies domājoša būtne — cilvēks, kas kļuvis par Zemes valdnieku.

- V.A. Obručovs
- NEGAIDĪTS PRIEKŠLIKUMS
- APSPRIEDE MASKAVĀ
- TĀLAJĀ CEĻĀ
- KŪPOŠO PAUGURU ZEME
- BERINGA JŪRAS ŠAURUMS
- NEZINĀMO ZEMI MEKLĒJOT

- FRITJOFA NANSENA ZEME
- PĀRI KRIEVU KALNA GRĒDAI
- BEZGALĪGAIS LEJUPCEĻŠ
- NEIZSKAIDROJAMAIS SAULES STĀVOKLIS
- POLĀRĀ TUNDRA
- KLĪSTOŠIE PAKALNI
- NELŪGTAIS VIESIS
- TRUCHANOVA VĒSTULE
- MŪŽIGAS GAISMAS ZEME
- NEAICINĀTIE KAPRAČI
- LEJUP PA MAKŠEJEVA UPI
- MEDĪBAS UZ MEDNIEKU
- PIEDZĪVOJUMS PAKALNĀ
- LIDOTĀJS PRET PAŠA GRIBU
- TROPISKAIS NEGAISS
- KUSTĪGAIS PAUGURS
- PLUTONS DZIEST
- BAISMĪGĀS ĶIRZAKAS UN DĪVAINIE PUTNI
- PURVU UN EZERU JOSLA
- ĶIRZAKU JŪRA
- BRAUCIENS PĀRI JŪRAI
- MAKŠEJEVA MILJONI UN MILJARDI
- KOSU MEŽS
- PLĒSĪGĀS UN ZĀLEDĀJAS ĶIRZAKAS
- PTERODAKTILU AIZA
- VISS NOLAUPĪTS
- PA LAUPĪTĀJU PĒDĀM
- JURAS PERIODA DABAS VALDNIEKI
- KĀ IEKĻŪT SKUDRU PŪZNI
- MELNĀ TUKSNEŠA BEZGALĪBA
- EKSKURSIJA SĀTANA KRĀTERĪ
- VULKĀNA PAMOŠANĀS
- SKUDRU PŪŽŅA BOJĀ EJA
- BRAUCIENS UZ RIETUMIEM
- BRIESMOŅU KARAĻI
- KAŠTANOVA UGUNSSĀRTS
- CIŅA AR SKUDRĀM
- SKUDRU PŪŽŅA SADEDZINĀŠANA
- JAUNA EKSKURSIJA ZEMES IEKŠIENE
- ĪGŅAS NEDARBI
- BEZIZEJAS STĀVOKLĪ
- ATGRIEŠANĀS
- NOSLĒPUMAINĀS PĒDAS
- PAMESTAJĀ JURTĀ

- PA BIEDRU PĒDĀM
- GŪSTEKŅU ATBRĪVOŠANA
- PIRMATNĒJO CILVĒKU UZBRUKUMS
- DZĪVE GŪSTā
- ATKAL JURTĀ
- LEDĀJU TĀLES
- ZINĀTNISKĀ SARUNA
- EPILOGS
- PĒCVĀRDS
- SATURS
-
- Ēras un periodi
- Paskaidrojumi
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15

V.A. Obručovs
Plutonija

V. A. Obručovs
Plutonija
Latvijas Valsts Izdevnīecība Rīga 1957
Mākslinieks G. Hrapans vāku un tituļlapu zīmējis H. Galevius
Tulkojis V. Zibelis.

NEGAIDĪTS PRIEKŠLIKUMS

Profesors Kaštanovs, kas bija pazīstams ar saviem ceļojumiem uz Novaja Zemļu, Špicbergenu un ar saviem polāro Uralu pētījumiem un kas vadīja ģeoloģijas katedru universitātē, tikko bija atgriezies no laboratorijas. Rudens semestris bija beidzies, lekcijas un eksāmeni pārtraukti, un profesors ar labpatiku sapņoja par trīs nedēļu ilgajām ziemas brīvdienām. Ne jau bezdarbības dēļ — o, nē! Vēl nebūdams vecs, bet spēka un veselības pilns, viņš vēlējās atpūsties divas trīs dienas, bet pēc tam ar svaigu galvu ķerties pie zinātniska raksta par Uralu un Novaja Zemļas ģeoloģiskajām attiecībām.

Pusdienas gaidīdams apsēdies pie rakstāmgalda, Kaštanovs pārskatīja dienā saņemto pastu, pāršķirstīja dažas zinātniskas brošūras, ko bija piesūtījuši to autori, pavirši pārskatīja vācu izdevniecības zinātnisko jaunumu katalogu. Beidzot viņa uzmanību saistīja vēstule lielā, dzeltenā aploksnē ar ļoti skaidrā, bet sīkā rokrakstā rakstītu adresi.

Savu parasto korespondentu rokrakstus profesors ļoti labi pazina, un šī svešā cilvēka vēstule viņu ieinteresēja.

Kaštanovs atdarīja aploksni un izbrīnā izlasīja sekojošo:

> Munku-Sardikā
> 1913. gada 1. XII.
> Augsti godātais Pjotr Ivanovič!
> Zinādams Jūsu pieredzi polarajos pētījumos un interesi, kādu veltāt Arktiskā apgabala ģeoloģijai, uzaicinu Jās piedalīties lielā ekspedīcijā, ko nākošā pavasari sūtīšu uz vienu vai diviem gadiem pētit Ledus okeana neizpētīto daļu. Ja Jūs principā piekrītat, esiet tik laipns un ierodieties uz personīgām pārrunāti 1914. gada 2. janvara pusdienā Maskavā, «Metropoles» viesnīcā, kur tajā pašā dienā un stundā pie manis sapulcēsies ari pārējie paredzētie ekspedīcijas dalībnieki. Ja Jūs šo priekšlikumu noteikti noraidāt, neatsakieties paziņot pa to pašu adresi. Ceļa izdevumus katrā ziņā atlīdzinās.
> Dziļā cieņā Jums padevīgais
>
> *Nikolajs Inokentjevičs Truchanovs.*

Profesors nolaida vēstuli un iegrima domās.

Truchanovs? It kā būtu šo uzvārdu dzirdējis, bet kur un kad? Šķiet, sakarā ar ģeofizikas vai astronomijas jautājumiem. Jānoskaidro. Tas ir ļoti interesanti. Dzīvo kaut kur pie Mongolijas robežām, bet rīko

ekspediciju uz Ledus okeānu!

Kaštanovs pastiepa roku pēc tālruņa un piezvanīja savam kolēģim, astronomijas profesoram, kas sniedza šādas ziņas: Truchanovs beidzis universitāti un ziedojis sevi ģeofizikai un astronomijai.

Nesen viņš Sajanu kalnu grēdā pie Mongolijas robežām, Munku-Sardika kalna virsotnē, uzcēlis observatoriju, lai garajās ziemās, kas pārbagātas ar skaidrām dienām un naktīm, izmantotu tīro un dzidro Austrumsibirijas gaisu. Bet kāds tam sakars ar polarajiem apgabaliem? Virs Ledus okeana atmosfēra astronomiskiem novērojumiem katrā ziņā nelabvēlīgāka nekā MunkuSardika kalnā …

Uz šo jautājumu astronoms nevarēja dot nekādu atbildi, un Kaštanovam nekas cits neatlika kā paciesties savas ziņkāres apmierināšanā līdz otrajam janvarim. Viņš, protams, nolēma braukt uz Maskavu.

APSPRIEDE MASKAVĀ

1914. gada 2. janvara pusdienā profesors Kaštanovs automobilī piebrauca pie «Metropoles» viesnīcas un pieklauvēja pie šveicara norādītā 133. numura durvīm. Durvis atvērās, un profesors atradās plašā, gaišā istabā, kurā jau bija vairāki cilvēki. Viens no tiem piecēlās Kaštanovam pretī un, sniegdams roku. iesaucās:

— Jūs esat noteikts kā pulkstenis, Pjotr Ivanovič, neskatoties uz šādu laiku, īstu Sibīrijas puteni. Tā ir teicama pazīme mūsu pasākuma veiksmei. Ļoti priecājos, ka atbraucāt un ka man ir gods redzēt jūs pie sevis! Es esmu Truchanovs. Atļaujiet jūs iepazīstināt ar pārējiem klātesošajiem.

Cits pēc cita viņi piecēlās un tika iepazīstināti ar Kaštanovu:

— Zoologs privātdocents Semjons Semjonovičs Papočkins.

— Galvenās fiziskās observatorijas meteorologs Ivans Andrejevičs Borovojs.

— Botāniķis un ārsts Michails Ignatievičs Gromeko.

Uz apaļa galda istabas vidū bija izklāta liela Arktiskā apgabala karte, uz kuras spilgtām, krāsainām līnijām bīļa parādīti pēdējo piecdesmit gadu ekspediciju maršruti. Ziemeļos no Taimiras pussalas biia jau atzīmēta Viļkicka tikai 1913. gada vasarā atklātā zeme.

Kad visi bija apsēdušies ap galdu, Truchanovs sāka savu runu:

— Kā jums parāda šī karte, Arktiskā apgabala piecas sestdajas starp Sibīriju, Ziemeļeiropu, Grenlandi un Ziemeļameriku izraibinātas ar loti daudzo ekspediciļu maršrutiem. Tomēr pārsteidzošais zemes atklājums, ko nesen veica Viļkickis, pierādīja, ka arī šajā apgabalā vēl iespējami lieli iekarojumi zinātnei. Savas pūles tikai jāvirza mērķtiecīgi, izmantojot visu priekšteču pieredzi.

XVII un XVIII gadsimtu slaveno Prončiščova. Laptieva, Dežņeva, Beringa ekspediciju un Vrangela un Midendorfa pētījumu darbu XIX gadsimta pirmajā pusē Sibirijas galējos ziemeļos tagad turpina Sedova, Brusilova un Rusanova ekspedicijas, kas veic pētījumus Karijas jeb Barenca jūrā. To pašu apgabalu sasniedza Viļkickis un savus meklējumus, protams, turpinās. Ar viņiem es negribu konkurēt.

— Mani plāni, — pēc neliela pārtraukuma turpināja Truchanovs, — skar citu Arktiskā apgabala daļu.

Palūkojieties uz šo lielo, balto plankumu ziemeļos no Čukču pussalas un Aļaskas. To nešķērso neviena krāsaina līnija! Neveiksmīgā «Zaneta», ledu ieskauta, aizpeldēja no šī plankuma vairāk uz dienvidiem. Sverdrupa un Amundsena pēdējās ekspedicijas darbojās vairāk austrumos, starp Ziemeļamerikas archipelaga salām.

Bet šī plankuma robežās jābūt vēl nevienam nezināmai zemei vai lielai salai, tikai divreiz mazākai par Grenlandi. Ir pat iespējams, ka

tur atrodas vesels archipelags. Paskatieties, šī plankuma austrumu malienē atzīmēta problemātiskā zeme, ko no tālienes redzēja Krukers, bet dienvidu malienē — Kinana zeme. Nansens domā, ka lielas zemes šajā Ledus okeana daļā nav; turpretim Pirī pārliecināts, ka no Toma Gobarda zemes raga viņš ziemeļrietumos redzējis lielas cietzemes malieni.

Ziemeļamerikas Savienoto Valstu Krastu un ģeodēzisko mērījumu institūta loceklis Hariss. pārliecināts par šīs cietzemes esamību, pamatojoties uz pētījumiem par paisumiem un bēgumiem Aļaskas ziemeļu piekrastē. Viņš norāda, ka visa šo jūras līmeņa svārstību norise Bofora jūrās pierāda, ka tās nenāk no Klusā okeana caur šauro un seklo Beringa jūras šaurumu, bet no Atlantijas okeana, pa dziļo spraugu starp Norvēģiju un Grenlandi, bet pēc tam starp iespējamo cietzemi un Aļaskas un Sibīrijas krastiem šīs svārstības arvien vairāk un vairāk apsīkst. Ja cietzemes nebūtu, paisuma vilnis nāktu no Grenlandes jūras pāri ziemeļpolam tieši no Aļaskas un čukču zemes krastiem, nenokavēdamies un neatslābdams. Cietzemes esamību vēl apliecina arī tas, ka no rietumiem Bofora jūrā rietumu vēji paisuma vilni pastiprina, bet austrumu vēji to pavājina, pie kam viļņa augstuma starpība sasniedz divus metrus. Tas iespējams tikai šaurā jūrā starp divām cietzemēm. No Ziemeļamerikas archipelaga salām iedomāto cietzemi šķir vienīgi niecīgs jūras šaurums. Ja šis jūras šaurums būtu plats, Atlantijas okeana paisuma vilnis varētu aizsniegt

Banka salas krastus, še sastapdamies ar paisuma vilni, kas apiet šo cietzemi no rietumiem un dienvidiem, un abiem viļņiem vajadzētu vienam otru iznīcināt. Taču Makklira novērojumi Banka salas rietumu krastā pierādījuši, ka tur vēl arvien valda paisuma vilnis, kas nāk no rietumiem, no Bofora jūras.

Tādējādi, — Truchanovs nobeidza savu ziņojumu, — cietzemes vai lielu salu blīvas grupas esamība šajā arktiskā apgabala daļā jāatzīst par gandrīz neapšaubāmu, atliek tikai to atklāt un pasludināt tās piederību Krievijai. Es Uzzināju, ka Kanadas valdība gatavo ekspediciju, kuras mērķis šā gada vasarā iekļūt baltajā plankumā no austrumiem. Ilgāk vairs nevar vilcināties — mums jānokļūst tajā pašā apgabalā no dienvidiem un dienvidrietumiem, no Beringa jūras šauruma puses, citādi Arktikas pēdējo neizpētīto daļu pilnībā izpētīs un sagrābs amerikaņi.

Lūk, kāpēc es nolēmu organizēt un sūtīt turp ekspediciju, bet jūs lūdzu tajā piedalīties.

Bet tagad atļaujiet jums paziņot tuvākos plānus. «Frama» tipa kuģi, tikai daudz pilnveidotāku, balstoties uz pēdējo braucienu pieredzi, būvē jau kopš rudens. Šajās dienās kuģi ielaidīs ūdenī, un kapteinis dosies vadīt pēdējos sagatavošanas darbus. Pēc līguma aprija beigās kuģim jābūt pilnīgi gatavam, un ap pirmo maiju tas ieradīsies

Vladivostokā pēc ekspedīcijas locekļiem. Maija sākumā mēs pacelsim enkuru un dosimies tieši uz Kamčatku un Petropavlovskā uzņemsim braucamos suņus ar vienu vai diviem iezemiešiem — piedzīvojušiem suņu braucējiem. Ja Kamčatkā mums tas neizdosies, mēs varam paņemt suņus Čukču pussalā. Beringa jūras šaurumā, kur vajadzēs piestāt, lai iegādātos jukolu suņiem un polarapģērbus cilvēkiem. Izbraukuši cauri Beringa jūras šaurumam, mēs dosimies nevis uz ziemeļrietumiem kā «Zaneta», bet uz ziemeļaustrumiem, tieši uz meklējamo zemi. Protams, mēs drīz vien sastapsimies ar lediem un lauzīsimies tiem cauri, cik tik tālu vien pagūsim, taču iespējama varbūtība, ka ar kuģi mēs šīs zemes krastus nesasniegsim un izsēdināsim kamanu ekspediciju, kam tad arī vajadzēs aizkļūt pēc iespējas tālāk uz ziemeļiem. Kamanu ekspedicija būs apgādāta ar pārtikas krājumiem vienam gadam, ja tai līdz rudenim neizdosies atgriezties un nāksies pārziemot vai arī ja kuģis, kas braukās gar zemes dienvidu malieni vai blīvajiem lediem, nevarēs uzņemt ekspediciju, pirms iestāsies ziemas polārā nakts. Zemes piekrastē kuģis zināmos atstatumos ierīkos novietnes, lai kaut kādas nelaimes gadījumā kamanu ekspedicija varētu papildināt savus krājumus arī otram gadam. Ja nākošās vasaras beigās kuģis neatgriezīsies kādā ostā, kam ir telegrāfiski sakari ar Eiropu, nākamā gada pavasarī izsūtīs glābšanas ekspediciju uzmeklēt kuģi un uzņemt kamanu ļaudis.

Kā redzat, — Truchanovs nobeidza, — kaut gan ekspedicijas mērķis nav sasniegt ziemeļpolu no jaunas puses, bet tikai, izpētīt šķietamo cietzemi ziemeļos no Beringa jūras šauruma, tomēr arī šis uzdevums ir visai grūts. Labākā gadījumā mēs atgriezīsimies dzimtenē šā gada vēlā rudenī, varbūt meklējamo zemi pat neieraudzījuši. Tomēr drīzāk ticams, ka nāksies pārziemot ledos uz kuģa vai uz cietzemes un atgriezties vienu vai divus gadus vēlāk. Ļaunākā gadījumā varam aiziet bojā — tas mums ikvienam jāpatur prātā un attiecīgi arī jānokārto savas lietas.

Pēc zināma klusuma brīža, kas katram klausītājam deva iespēju pārdomāt savu attieksmi pret pasākumu, Truchanovs piebilda.

— Ja kāds no jums tagad, iepazinies ar ekspedicijas plānu, ir atzinis par neiespējamu tajā piedalīties, es to palūgtu par mūsu nodomu līdz maija sākumam nevienam tomēr nestāstīt, lai ārzemnieki neaizsteigtos mums priekšā.

— Ja es nemaldos, — piezīmēja Kaštanovs, — jūs, Nikolaj Inokentjevič, runādams par kamanu ekspediciju, izteicāties: «Mēs to izsēdināsim krastā vai uz ledus.» Vai tad jūs pats nepazīstamās cietzemes pētīšanā nedomājat piedalīties?

— Diemžēl, ne, Pjotr Ivanovič. Es braukšu jums līdz kuģī un palikšu uz tā, tāpēc ka es gandrīz nemaz nevaru iet kājām. Man taču viena kāja zem ceļgala ir mākslīga. Ceļojumā pa mežonīgajiem

Sajaniem es to tik neizdevīgi pārlauzu, ka kļuvu invalids, kas derīgs vienīgi sēdošam dzīves veidam.

— Kas piedalīsies kamanu ekspedicijā?

— Visi klātesošie, izņemot mani un kapteini, kā arī viens vai divi Kamčatkas iezemieši vai čukči, tātad pieci vai seši cilvēki. Visu triju dabas valstību pētīšana būs nodrošināta, bet meteorologs bez atmosferiskajām parādībām uzņemsies noteikt arī garumu un platumu. Vai ne, Ivan Andrejevič?

— Gluži pareizi. Šai ziņā man ir pietiekama pieredze, — atbildēja Borovojs.

— Es neuzstāju izšķirt jautājumu par piedalīšanos ekspedicijā nekavējoties, — Truchanovs turpināja. — Lai katrs pārdomā manu priekšlikumu mierīgi vienatnē.

— Kad jādod galīgā atbilde? — jautāja Papočkins.

— Pēc nedēļas šajā pašā laikā. Garāku termiņu pārdomām es jums, diemžēl, nevaru dot, jo, kādam atsakoties, man jāmeklē cits attiecīgais speciālists, bet janvara beigās man jāatgriežas Sibirijā nokārtot lietas savā laboratorijā, ko atstāju uz ilgu laiku.

Pēc nedēļas tajā pašā laikā Truchanova istabā sapulcējās tās pašas personas, izņemot kapteini, kas jau bija aizbraucis pieņemt kuģi. Neviens zinātnieks nebija atteicies piedalīties ekspedicijā, kas bija pārāk valdzinoša, neraugoties uz sagaidāmām grūtībām un briesmām. Truchanovs jūsmoja un aizrādīja, ka šī dalībnieku vienprātība un nešaubīgums jau iepriekš nodrošina pasākuma sekmes. Plānu apsprieda vēlreiz, un katrs dalībnieks izteica piezīmes savā specialitātē par nepieciešamo apgādi zinātniskajām un personīgajām vajadzībām.

Nākošajā dienā visi aizbrauca dažādos virzienos, sagatavoties ekspedicijai un nokārtot personīgās lietas.

TĀLAJĀ CEĻĀ

Divdesmitajā aprilī ar Sibirijas ekspresi no Maskavas vienlaicīgi izbrauca profesors Kaštanovs, zoologs Papočkins, meteorologs Borovojs un ārsts Gromeko, pēc norunas sapulcējušies no dažādām Krievijas malām. Pēc desmit dienām viņi ieradās Vladivostokas stacijā.

Norādītajā viesnīcā mūsu ceļotāji jau atrada Truchanovu, kas bija ieradies pirms nedēļas izdarīt dažādus iepirkumus un pieņemt pasūtītās mantas. Nākošajā dienā, pirmajā maijā, visi pieci sagaidīja ostā ekspedicijas kuģi «Polārā zvaigzne», no kura komandtiltiņa tiem uzsmaidīja kapteiņa vēju appūstā seja.

Trīs dienas uzņēma ogles, smērvielas, pārtiku, dažādus priekšmetus zinātniskajām vajadzībām un personīgo bagažu ekspedicijas locekļiem, kas trešajā dienā arī paši pārvietojās uz kuģa.

Ceturtā maija rītā viss bija sagatavots, ostas formalitātes nokārtotas, apkalpe un pasažieri savās vietās.

Raiti šķeļot Zelta Raga līča viļņus, «Polārā zvaigzne» pusdienā apbrauca Ēzeļa Ausis un devas garām Krievu salai uz austrumiem. Visi pieci ekspedicijas dalībnieki no kapteiņa tiltiņa skatieniem aizvadīja tālē aizpeldošo pilsētu, kas amfiteatra veidā izpletās pa pauguriem aiz zaļā līča. Ikviena dvēselē negribot uzjundīja jautājums: vai es vēl kādreiz atkal skatīšu šos krastus un dzimteni vispār? Un ikvienam kļuva mazliet skumji. Taču svaigais jūras vējš un vieglā šūpošanās, kas sākās, izbraucot no līča, atmiņas par krastu drīz vien izgaisināja.

Atskanēja gongs, kas aicināja brokastīs, un ceļotāji, pēdējo reizi paskatījušies uz aizmugurē palikušā dzimtā krasta tumšo joslu, nokāpa kopējā kajitē.

Pēc brokastīm visi atkal uzkāpa klājā aplūkot Askolda salas tumšo masu — pēdējo dzimtās zemes malu līdz pat Kamčatkai. Pabraukuši garām salai, «Polārā zvaigzne» pagriezās uz austrumiem. Vējš bija norimis, un kuģis līksmi šķēla Japaņu jūras zilos viļņus, kura tagad izpletās uz dienvidiem un austrumiem aiz apvāršņa. Vienīgi ziemeļos, piecpadsmit — divdesmit kilometru attālumā, stiepās Usurijas krasta tumšā svītra. Saulrietā aiz Povorotnija zemes raga arī šī svītra strauji izzuda skatienam.

Kuģis krasi pagriezās uz ziemeļaustrumiem.

— Uz kādu ostu mēs braucam?

— Ne uz kādu, ja vien spēcīga vētra mūs uz to nepiespiedīs. Bet barometrs turas augstu, un līdz Kuriļu salām vētra nav paredzama.

— Bet tur?

— Tur saltā Ochotskas jūra droši vien sagadās mums nepatikšanas. Kuģiem, kas dodas uz Kamčatku, šis Klusā okeana nejaukais stūris gandrīz arvien liek sevi sajust. Piepešas vētras, migla,

lietus vai sniegs, sevišķi pavasarī un rudenī, tur ir pastāvīgas parādības. Taču mūs tas norūdīs polarajiem apstākļiem.

Pateicoties mierīgajai jūrai, visi šajā naktī teicami izgulējās un atpūtās pēc steigas un rūpēm, pošoties ceļam. Nākošā dienā Truchanova pareģojums tomēr piepildījās. Barometrs strauji kritās, sāka pūst skarbs nordvests (ziemeļrietumu vējš), debesis aizklāja pelēki mākoņi, un sāka līt smalks rudens lietus. Uz Terpeņija zemes raga platuma «Polārā zvaigzne» pagriezās gandrīz uz austrumiem un iebrauca atklātajā Ochotskas jūrā, aizvien vairāk attālinādamās no Sachalinas. Sāka spēcīgi sāniski šūpot, un ceļotāji pavadīja nemierīgu nakti.

Nākošā dienā laiks neuzlabojās. Lietus un sniegs nomainīja viens otru. Tumši viļņi baltām putu galotnēm strauji vēlās pret kreiso bortu, aptašķot ar šļakatām visu klāju. Vajadzēja sēdēt kopējā kajitē, īsinot laiku sarunās. Papočkins un Borovojs, kas slikti panesa šūpošanu, neieradās ne brokastīs, ne pusdienās. Kapteinis tikai uz īsu brīdi atstāja savu posteni kabinē. Vētra par laimi nebija stipra un naktī pat atslāba. No rīta priekšā parādījās Kūriju ziemeļu daļas vislielākās salas — Paramuširas tumšā masa, bet pa labi varēja saredzēt mazākās salas — Makanruši un Onekotanu ar vulkānu Toorusiru, no kura pacēlās biezs dūmu stabs. Vējš pārstāja, un dūmi kāpa stāvus gaisā, augšējos atmosfēras slāņos izplūzdami pelēkā mākonī, kas apmākušajās debesīs bija tikko saskatāms. Nedaudzas jūdzes uz dienvidiem tio ūdens līdzīgi milzu stabam stāvus slējās Avosi klints kā milzīgs pirksts, kas draudēja kuģiem. Uzviļņa baltā josla krasi atdalīja klints pamatni no jūras virsmas, kas pelēkajā rītā šķita olivzaļa.

— Cik šīs salas drūmas! — iesaucās Papočkins, uznācis klājā, izdzirdis, ka redzama zeme. — Baigas, melnas un iesarkanas klintis, staipīgi krūmāji.

— Un pastāvīgas miglas, vasarā lieti, ziemā puteņi, — piebilda Truchanovs. — Un tomēr cilvēki dzīvo arī še.

— Visas Kuriļu salas ir vulkāniskās izcelsmes, — paskaidroja Kaštanovs. — Uz tām skaitās divdesmit trīs vulkāni, no kuriem sešpadsmit vairāk vai mazāk darbojas pastāvīgi. Šī salu virkne, savienodama Kamčatku ar

Japanu, stiepjas pa deviņarpus tūkstošu metru dziļās Tuskaroras ieplakas lielā jūras dibens iegruvuma rietumu malu. Vulkāni parasti pavada zemes garozas vareno lūzumu līnijas, bet biežās zemestrīces liecina, ka kustības zemes garozā vēl turpinās un izjauc līdzsvaru.

KŪPOŠO PAUGURU ZEME

Pēcpusdienā ceļa vējš ļāva atraisīt visas buras, un «Polārā zvaigzne» divkāršā ātrumā traucās uz Kamčatku, kas jau bija saredzama pie apvāršņa. Drīz vien viņi atradās blakus Lopatkas zemes ragam, bet tad ceļotāju acu priekšā izstiepās vulkānu — pauguru virkne. Daži no tiem bija koniski, citi nostrupināti, savienoti līdzeniem nelielu kalnāju skaustiem. Sniegs, kas klāja pauguru slaidos konusus un starpkalnāja muguru, spilgti baltoja pret tumšo debesi. Mēnesnīcas nakts ļāva droši iebraukt šaurajos Avači līča vārtos. Ievilktām burām «Polārā zvaigzne» lēni izbrauca starp vārtu augstajām klintīm un atradās plašā līcī, kura krastos neviena uguntiņa neapliecināja cilvēka klātbūtni. Bija jau pāri pusnaktij, un mazā Petropavlovskas pilsētiņa sen gulēja. Līča mierīgie ūdeņi sidraboja gaišajā mēness gaismā, bet tālē, ziemeļos, pret tumšo debesi kā balts rēgs pacēlās Avači paugura slaidais konuss. Gaisā bija jūtams viegls sals. Šķita, ka Kamčatku vēl skāra ziemas miegs.

Pēc stundas kuģis izmeta enkuru simts solu no krasta, blakām miegainajai pilsētiņai. Ķēžu grandoņa pamodināja suņus, un nakts klusumu iztraucēja rejas un kaucieni, ko neviens pilsētnieks tomēr neievēroja. Šis koncerts atkārtojās ne vienreiz vien, tātad bija parasta parādība.

No rīta ceļotājus uzmodināja kņada un skraidīšana klājā. Uzņēma ogles, dzeramo ūdeni, produktus. Visi steidzās augšup. Spoža saule jau bija pacēlusies augstu pār kalniem, un pilsēta likās atdzīvojusies.

Pēc ilgā brauciena visi vēlējās just zem kājām stingru pamatu. Tāpēc pabrokastoja steigā un, lai nokļūtu krastā, izlietoja laivu, kas devās pēc pārtikas. Visi Petropavlovskas iedzīvotāji no mazuļiem līdz večiem, kas tikko vilka kājas, tur jau bija sapulcējušies aplūkot kuģi un tā pasazierus, dzirdēt pēdējos jaunumus no tālās dzimtenes, uzzināt, vai nav atvestas tiem vajadzīgās preces.

Aiz pūļa lēzenā nogāzē nekārtībā pacēlās pilsētnieku nožēlojamie nameļi, starp kuriem izdalījās lielāka un labāka izskata celtnes: pilsētas skola, slimnīca, jaunais guberņas pārvaldes nams un dažas tirdzniecības noliktavas.

Ceļotājus pārsteidza tas, ka pilsētā vispār nebija ielu. Nameji bija izsvaidīti tā, kā bija iepaticies to cēlājiem un saimniekiem: citi stāvēja pret līci ar priekšpusi, citi ar sāniem, citi pat šķērsām. Ap katru māju atradās klētis, šķūnīši, nojumes lopiem, jukolas novietnes. Daudzās vietās vēl gulēja netīras kūstošā sniega kaudzes un klajumi, no kurienes uz jūru trauca duļķaina ūdens tērces, un gājējiem vajadzēja tās pārlēkt, jo nebija ne trotuāru, ne tiltiņu.

Visi brīnījās, ka gandrīz nemaz nebija putnu un sīko dzīvnieku.

Tas izskaidrojams ar to, ka braucamie suņi, bez kuriem Kamčatkā dzīve nav iedomājama, visus sīkos dzīvniekus iznīcināja, sevišķi ziemas beigās, kad izsīkst jukolas krājumi un suņus tur pusbadā. Šie suņi, skaisti, pinkaini dzīvnieki dažādu krāsu spalvā, bija redzami ap visām mājām. Vieni sildījās saulē, citi rakņājās virtuves atkritumos, plēsās vai rotaļājās. Ceļotāji ar interesi aplūkoja šos dzīvniekus, kuru ciltsbrāļiem vajadzēja piedalīties «Polārās zvaigznes» ekspedicijā kā vilcējspēkam, lai pārvietotos pa nepazīstamās zemes sniegiem un ledājiem. Kamčatkā ziemas cels bija beidzies un iestājies pilnīgs šķīdonis, un suņi patlaban izmantoja pelnīto atpūtu un nepelnīto lielo gavēni, ko liecināja to iekritušie sāni un izsalkušie skati.

Neraugoties uz līkločiem, ko pastāvīgi vajadzēja mest starp nameļiem un to piebūvēm, ceļotāji nepilnā pusstundā apstaigāja visu pilsētu un izkļuva aiz tās robežām, kur botāniķis cerēja ievākt pavasara augus. Viņš savās cerībās tomēr vīlās — visur vēl gulēja dziļš sniegs, un tikai kādā stāvākā nogāzē, kas bija paguvusi nokust, atradās anemonu.svaigās lapiņas. Pateicoties ziemas sniegu pārpilnībai un saltās Ochotskas jūras iespaidam, pavasaris Kamčatkā sākas vēlu, un zeme atbrīvojas no sniega tikai maija beigās. Toties rudens ieilgst līdz novembra otrajai pusei vai beigām.

No pilsētas augšējās malienes pavērās burvīgs skats uz visu Avači līci, ko apņēma kalnu gredzens, vietām spēji izbeidzoties ar tumšām kraujām tieši pie ūdens virsmas, vietām ar lēzenās nogāzēs urdzošām un ieleju šķērsotām upītēm, kas jau bija atbrīvojušās no ziemas šķavām.

Kalnu loks atkāpās no līča krastiem tikai rietumos, kur bija saskatāma Avači upītes zemā delta. Pie upītes grīvas varēja atšķirt tā paša nosaukuma apmetnes mājiņas. Izņemot Petropavlovsku, tā bija vienīgā apdzīvotā vieta pie šī lieliskā baseina, kas caurmērā sasniedza ap divdesmit kilometru, spēdams uzņemt visu lielo un mazo valstu flotes, bija no jūras puses lieliski aizsargāts un tomēr pārsteidza skatītāju ar savu pamestību. Uz tā gludās virsmas nebaltoja neviena vienīga bura, toties ziemas apsegā vēl baltoja apkārtējie, ar mežu apaugušie kalni.

Nokāpuši krastā, mūsu ceļotāji kļuva interesanta skata liecinieki. Pāros sasieti, pie ūdens stāvēja ekspedīcijai paredzētie trīsdesmit suņi. Viņus ielenca vairāki matroži un ziņkārīgo bars, taču suņi izturējās ļoti nemierīgi — kauca, plēsās un mēģināja aizbēgt. Ūdenī pie krasta stāvēja neliela, neveikla laiva, kurā gatavojās šo suņu baru ievietot. Plecīgs, līdz jostas vietai kails vīrietis, acīm redzot kajurs — suņu braucējs, satvēra dzīvnieku pāri, kas kauca un pretojās, aiz skausta, ienesa laivā un novietoja pakaļgalā. Bet, tikko viņš pagrieza tiem muguru, lai dotos pēc nākošā pāra, gudrie suņi, kas ceļojumus pa ūdeni acīm redzot nemīlēja, izlēca krastā un piejuka pārējiem. Tā tas

atkārtojās vairākas reizes par lielu labpatiku skatītājiem. Nelīdzēja ne spērieni, ne kliedzieni — suņi nevēlējās pamest savu dzimteni. Kajurs zaudēja pacietību un lamāja suņus rupjiem krievu un iezemiešu vārdiem, skatītāji smējās un deva dažādus padomus, suņi gaudoja — bija neiedomājams troksnis.

Beidzot kajurs izdomāja asprātīgu, kaut arī plušķainajiem pasažieriem ne visai patīkamu iesēdināšanas paņēmienu. Viņš atgrūda laivu soļus piecus no krasta, nododams tās piesēju kādam matrozim, un sāka sviest suņus pāri ūdenim laivā, lai gan tie pretojās. Gaisā kūleņodami, suņi nokrita laivas dibenā, uztrausās ar priekšķājām uz laivas malas un izmisīgi kauca, bet lēkt ūdenī

tomēr nevarēja izšķirties. Kad laivu piepildīja visi nemierīgie pāri, kas turpināja lēkāt un gaudot, tās priekšgalu pagrieza pret krastu. Matroži un kajurs ātri ielēca un satvēra airus. Pie airu pirmā vēziena it kā uz burvja zižļa mājienu suņu bars apklusa un klusēja pa visu pārceļošanas laiku. Bet, tikko laiva atdūrās pret «Polārās zvaigznes» korpusu, koncerts atsākās ar divkāršu spēku. No krasta varēja redzēt, kā suņus pāros pacēla uz klāja ar kurvjiem, ko nolaida no kuģa borta, un kā kajurs tos ienesa viņiem ierīkotajā nožogojumā, kur krietna jukolas porcija tos piespieda samierināties ar savu likteni.

Burzma uz klāja, enkura ķēdes žvadzoņa un satraukto suņu kaucieni otrā rītā agri modināja ceļotājus, kas nenoslinkoja uzkāpt augšā, lai pēdējo reizi paskatītos uz pilsētiņu un tās iedzīvotājiem, kuri bija sapulcējušies krastā pavadīt kuģi. Skanot saucieniem «urā!» un «laimīgu ceļu!», ko pavadīja cepuru un mutautiņu vēdas, un suņiem gaudojot, «Polārā zvaigzne» slaidi pagriezās un pilnā gaitā devās pāri līcim uz vārtiem. Krasts ātri attālinājās, un tai pašā laikā no pilsētiņas

tuvumā esošajiem kalniem sāka izpeldēt Avači paugura sniegbaltais konuss. No tā virsotnes pacēlās tieva, rēna dūmu strūkla.

— Mūsu paugurs aizsmēķējis! — atskanēja balss aiz ceļotājiem, kas stāvēja pie borta un tīksminājās ar skaisto ainavu.

Visi atskatījās. Tas bija enerģiskais vīrietis, kas iepriekšējā dienā bija sviedis laivā suņus. Tagad viņš bija ģērbies kuchļankā — briežādas žaketē ar spalvu ārpusē. Viņa šaurās un mazliet greizās acis, izspiedušies vaigu kauli, melnīgsnējā sejas krāsa, saspiestais deguns un mazās, melnās ūsiņas tūlīt norādīja uz mongoļa izcelsmi. Viņš smaidīdams noraudzījās ceļotājos.

— Mūsu ekspedicijas jaunais loceklis — Iļja Stepanovičs Igolkins, trīsdesmit suņu priekšnieks un priekšējās nartas kajurs, kas mūs apmācīs vadīt šos nemierīgos dzīvniekus, — sacīja Truchanovs, ar kajuru sasveicinādamies.

— Mūsu sunīši ir ļoti mierīgi, priekšnieka kungs! — tas iebilda. — Viņi jau aprimuši. Atstāt dzimteni taču nevienam nepatīk, tāpēc viņi arī kauca.

Kad Igolkins aizgāja pie suņiem, Truchanovs pastāstīja biedriem par šo ekspedicijas locekli sīkāk. Igolkins bija dzimis Aizbaikalā kādā burjatu kazaku staņicā pie Mongolijas robežām. Viņš piedalījies karā pret Japanu, pēc tam palicis Vladivostokā. Uz Kamčatku viņu aizvedusi zinātniska ekspedicija, un tam iepatikusies kūpošo pauguru zeme, tās plašums, zivju bagātība, lāču medības. Še viņš atradis savu otro dzimteni, ātri pielāgojies vietējās dzīves savdabīgajiem apstākļiem un kļuvis visā Petropavlovskā pazīstams kā veikls kajurs un medību mīļotāju pavadonis. Piedalīties Truchanova ekspedicijā viņu bija iekārdinājis lielais atalgojums, ko saņēma par gadu uz priekšu un kas tam ļāva uzbūvēt māju un iegādāties amata rīkus.

Stundu pēc enkura pacelšanas «Polārā zvaigzne» jau iebrauca Avači līča vārtos, kas turpinās vairāk nekā piecus kilometrus. Pie ieejas pa labi, pretī Babuškina zemes raga stāvajām klintīm, ho jūras kā klucis melnoja milzīgais, ap simts metru augstais Babuškina akmens ar plakanu virsotni, kas bija ļoti piemērota putnu perēkļiem.

Simtiem kaiju, jūras kraukļu un citu putnu, mašīnas trokšņu iztraucēti, lidinājās ap šo klinti, piepildīdami gaisu griezīgiem ķērcieniem.

Apbraukusi Daļņija zemes ragu ar bāku, «Polārā zvaigzne» strauji pagriezās pret ziemeļaustrumiem un devās gar Kamčatkas austrumu krastu, pamazām no tā attālinādamās.

Divas dienas nebija ko novērot. Bez tam pūta salts nordvests, kas atnesa gan lietu, gan sīku krusu vai sniegu. Jūra bija nemierīga, un siltās kajites šķita vilinošākas par slapjo klāju.

Beidzot vējš norima, toties parādījās peldoši ledi un miglas. Divas dienas brauca pavisam lēni, lai neuzdurtos ledus laukiem. Laikam

noskaidrojoties, pa labi parādījās Sv. Laurencija salas klinšainais krasts, bet pa kreisi — Čukču zemes rags. Rietumos no tā, dziļā Provedenija līča krastos, atradās faktorija. Tur bija novietotas ar iepriekš nofraktētu kuģi ekspedicijai atvestās ogles. «Polārā zvaigzne» izmeta enkuru, un sākās ogļu iekraušana. Pēc nedēļu ilga brauciena visi steidzās krastā. Tomēr piekrastes klintis neatļāva nekādu tālāku pastaigu, bet nogāzes vēl klāja isniegs, un no tā bija brīvs tikai neliels laukums ap faktoriju.

BERINGA JŪRAS ŠAURUMS

Pēc divām dienām, uzņēmusi ogles, «Polārā zvaigzne» apmeta līkumu Čukču zemes ragam un iebrauca Beringa jūras šaurumā, turēdamās tuvāk Āzijas cietzemei, kur zemie kalni spēji nokritās pret jūras krastu vai lēzeni noslīdēja līdz platām ielejām, kas aizstiepās šīs skumjās zemes dziļumos. Kaut gan bija maija beigas, visur vēl varēja redzēt lielus sniega laukus, un vienīgi kalnu stāvās dienvidu un dienvidrietumu nogāzes bija no tā pilnīgi brīvas un jau zaļoja ar jauno zālīti vai zemo staipeklīgo polāro kārklu krūmu un bērzu svaigajām lapiņām.

Pāri jūras šauruma zaļajiem viļņiem bieži vēlās migla, aizsegdama tāli. Debesis pastāvīgi ietinās zemos svina mākoņos, kas aplaistīja kuģa klāju gan ar lietu, gan apbirdināja ar sniegu. Reizēm starp mākoņiem parādījās saule, kas deva daudz gaismas, bet maz siltuma. Un saules staros Āzijas galējo ziemeļaustrumu neviesmīlīgie krasti zaudēja savu drūmo raksturu.

Kad migla izklīda vai to izdzenāja vēja brāzmas, pārklājot zaļos viļņus ar baltiem putu ielokiem, austrumos varēja atšķirt tikko zilgojošo Amerikas līdzeno krastu. Peldošie ledi atgadījās arvien biežāk un biežāk, tomēr ne blīvās masās, bet kā nelieli lauki vai arī kā skaisti blāķi, kuru brīnumainie apveidi sajūsmināja visus cilvēkus, kas ziemeļu jūras vēl nepazina.

Daudzmaz ievērojamāku ledus lauku tuvošanos parasti apliecināja pirms tiem parādījušās miglas joslas, tā ka kuģu kapteiņiem arvien bija iespēja novirzīties uz to vai citu pusi, lai nesadurtos ar ledājiem. Bet še tas vēl nav tik bīstami kā Atlantijas okeana ziemeļu daļā, kur var atgadīties kuģiem bīstami ledus kalni, jo šie ledus milzeņi, straumes nesti uz dienvidiem, pamazām kūst; rezultātā zemūdens daļa zaudē drošu līdzsvaru un kalns aiz niecīgākā iemesla var apgāzties.

Krasti likās neapdzīvoti: nevarēja redzēt ne dūmu, ne cilvēka vai dzīvnieka atveidu. Tāpēc mūsu klājā sapulcējušies ceļotāji bija ļoti pārsteigti, kad no neliela līča, kas piepeši parādījās aiz klinšainā zemes raga, ātri izpeldēja laiva ar vienu airētāju, kas spēcīgi strādāja ar airiem, šķērsodams «Polārās zvaigznes» virzienu. Bet, kad tas ieraudzīja, ka kuģis aizsteidzas garām, viņš sāka kliegt un vicināt mutautiņu.

Kapteinis signalizēja airētājam samazināt gaitu un ruporā uzsauca, lai laiva piebrauc pie kuģa. Tai piebraucot, izrādījās, ka tā ir čukču baidara. Domādams, ka kuģi apturējis kāds čukčs, lai izlūgtos spirtu vai tabaku, kapteinis jau gribēja uzsaukt «pilnā gaitā uz priekšu!». Bet šajā mirklī airētājs, kas atradās pavisam tuvu, iekliedzās:

— Dieva dēļ, uzņemiet mani klājā!

Apturēja mašīnu, un baidara piebrauca pie borta. Nolaida kāpnes. Nepazīstamais ātri uzkāpa klājā, noņēma savu zvērādas cepuri ar uzausiem un, pievērsdamies ekspedicijas locekļiem, līksmi iesaucās:

— Pateicos jums visiem, tagad es esmu glābts!

Tas bija liela auguma vīrietis platiem pleciem, iedegušu seju, zilām acīm un gaišu pinkainu bārdu. Vējš plūksnīja tā iesarkanos, droši vien jau sen negrieztos matus. Viņš bija tērpies čukču apģērbā un kreisajā rokā turēja nelielu, bet acīm redzot ļoti smagu ādas maisiņu.

Truchanovs piegāja pie viņa, sniedza roku un sacīja:

— Jūs acīm redzot piedzīvojāt kuģa bojā eju?

Izdzirdot krievu valodas skaņas, svešā sejā iemirdzējās prieks. Viņš ātri pārlūkoja visus ekspedicijas locekļus, nolika savu maisiņu uz klāja un sāka visiem pēc kārtas spiest rokas, steigā krieviski teikdams:

— Priecājos, redzēdams, ka jūs esat mani tautieši! Es taču esmu krievs, Jakovs Makšejevs no Jekaterinburgas. Ir nu gan laime! Ir kuģi sastapu, ir pie krieviem nokļuvu! Es čukču krastā atklāju zelta atradnes. Mani pārtikas krājumi izbeidzās, un gribot.negribot vajadzēja atradnes pamest. Braucu uz dienvidiem jau otro dienu cerībā nokļūt apdzīvotās vietās. Lūdzu, iedodiet man paēst. Es jau otro dienu pārtiku tikai no jūras gliemenēm.

Pārējo cejotāju pavadīts, Truchanovs noveda jauno pasažieri kopējā kajitē, kur tam piedāvāja aukstus uzkožamos um tēju, lai tas mazliet atspirdzinātos, gaidot pusdienas, kas vēl nebija gatavas. Ēzdams ar pilnu muti, Makšejevs pastāstīja savu piedzīvojumu stāstu.

— Pēc profesijas esmu kalnu inženieris un pēdējos gados strādāju zelta atradnēs Sibirijā un Tālajos Austrumos. Pēc dabas esmu nemiera gars, mīlu ceļot, iepazīties ar jaunām vietām un, kad pagājušajā gadā no vietējiem iedzīvotājiem padzirdēju, ka pēc dažām ziņām čukču pussalā esot zelts, nolēmu doties turp to meklēt. Patiesību sakot, mani turp vilināja ne tik daudz zelts kā vēlēšanās iepazīt šo tālo, nepazīstamo zemi.

Divu iezemiešu pavadībā, kas piedāvājās par ceļabiedriem, devos turp un laimīgi izkāpu Čukču pussalā, kur man drīz izdevās atrast bagātus zeltu saturošus iežus un izskalot daudz zelta. Tā kā mūsu pārtikas krājumi bija ierobežoti, bet es biju nodomājis palikt tur vēl kādu laiku, nosūtīju savus biedrus uz tuvāko čukču ciemu pēc produktiem, taču viņi vēl līdz šim nav atgriezušies, kaut gan jau pagājis vairāk nekā mēnesis, kopš tie devās ceļā.

Kad Makšejevs savu stāstu beidza, Truchanovs tam paskaidroja, ka «Polārā zvaigzne» nav tirdzniecības kuģis un ka, steidzoties uz ziemeļiem, yiņi to nevar aizvest uz kādu ostu.

— Mēs varam vienīgi nodot jūs kādam pretimbraucošam kuģim, — viņš nobeidza.

— Bet, ja jūsējais nav tirdzniecības kuģis, ar ko tad tas nodarbojas, kurp tas dodas?

— Kuģis ved krievu polāro ekspediciju, kuras locekļus jūs redzat savā priekšā, un dodas uz Bofora jūru.

— Nu, kas par to! Acīm redzot man kādu laiku nāksies pabraukāties jums līdz, ja jūs nevēlaties izsēdināt mani kā Robinsonu uz neapdzīvotas salas! — Makšejevs iesmējās. — Bet es jums jau stāstīju, ka man vairāk nekā nav kā tikai tas, kas mugurā: ne veļas, ne pieklājīga apģērba, nekā cita kā vien nīstais metāls, kas man dos iespēju jums atmaksāt.

— Par to nevar būt ne runas, — Truchanovs viņu pārtrauca. — Mēs palīdzējām tautietim izkļūt no nelaimes un par to ļoti priecājamies. Veļas un apģērbu mums diezgan. Jūs esat gandrīz vienādā augumā ar mani un arī ķermeņa uzbūve ir līdzīga.

Makšejevu aizveda brīvā kajitē, kur viņš varēja nomazgāties, pārģērbties un nolikt savu zeltu. Vakarā viņš ieradās kopējā kajitē jau pārveidotā izskatā un izklaidēja ceļotājus ar savu piedzīvojumu stāstiem. Jaunais pasažieris atstāja uz visiem vislabāko iespaidu, un, kad viņš aizgāja gulēt, Truchanovs vērsās pie ekspedicijas locekļiem ar jautājumu:

— Vai mums neuzaicināt viņu savā vidū? Tas, kā šķiet, ir enerģisks, spēcīgs un pieredzējis cilvēks ar patīkamu sabiedrisku raksturu, kas būs noderīgs katrā gadījumā un jebkādos apstākļos.

— Jā, un pilnīgi kulturāls cilvēks, neraugoties uz savu grūto dzīvi mežonīgās, mazapdzīvotās vietās, — aizrādīja Kaštanovs.

— Prot eskimosu valodu, kas var noderēt iecerētajā zemē, kurā, ja tā vien vispār ir apdzīvota, var būt tikai eskimosi, — piebilda Gromeko.

— Tātad, jums visiem piekrītot, es viņu patiesi uzaicināšu piedalīties mūsu ekspedicijā, — Truchanovs nobeidza sarunu, — vai arī labāk dažas dienas nogaidīšu. Viņam tikpat nav kur palikt, un mēs iepazīsimies ar viņu tuvāk.

Nākošā rītā pēc Makšejeva lūguma «Polārā zvaigzne» nogriezās no sava kursa lielās Sv. Laurencija jomas grīvā, kuras ziemeļu krastā bija viņa zelta atradnes. Viņš vēlējās paņemt savas nedaudzās mantas un bez tam piedāvāja Truchanovam izjaukt un paņemt līdz nelielo mājiņu, kas ekspedicijai varēja noderēt, pārziemojot meklējamā zemē. Ši mājiņa ar piebūvēto noliktavu bija celta no rūpīgi sadarinātām daļām, tā ka pāris stundās to varēja nojaukt un pārvietot uz kuģa. «Polārā zvaigzne» piebrauca pie krasta, un visa apkalpe kopā ar pasažieriem ķērās pie darba. Ap pusdienu mājiņa jau bija novietota uz klāja un kuģis turpināja savu ceļu uz ziemeļiem.

NEZINĀMO ZEMI MEKLĒJOT

Vēlu vakarā, kad vairs nenorietošā saule kā sarkana lode ritinājās pie ziemeļu apvāršņa, «Polārā zvaigzne» izbrauca no Beringa jūras šauruma Ledus okeānā.

Tālumā, rietumos, bija saredzams Āzijas ziemeļaustrumu gals — Dežņeva rags, kura stāvajās nogāzēs sārtoja daudzie saules apspīdētie sniega lauki. Ceļotāji pēdējo reizi sveica neviesmīlīgo, neapdzīvoto krastu, kas tomēr bija viņu dzimtās zemes sastāvdaļa. Austrumos vieglā miglā varēja atšķirt jau aizmugurē palikušo Velsas prinča zemes ragu. Jūra priekšā bija gandrīz tīra no lediem. Pēdējā laikā plosījās dienvidu vēji, kas kopā ar silto straumi gar jūras šauruma Amerikas krastu ledus masas bija aizdzinuši uz ziemeļiem. Tie bija ļoti labvēlīgi apstākļi tālākajam braucienam.

Kad nākošā rītā mūsu ceļotāji uznāca uz klāja, zeme rietumos vairs nebija redzama. Austrumos zemi vēl varēja saskatīt. Tie bija Aļaskas krasti ar klinšaino Lisbjerna un Cerību ragu, kas ziemeļos norobežoja Kocebu līci.

Pūta ceļa vējš, un, atraisījusi buras, «Polārā zvaigzne» traucās pa viļņiem kā milzu kaija. Brīžiem ceļā gadījās ledus lauki un nelieli ledus kalni, kas, vēja dzīti, viegli šūpodamies, lēni peldēja uz ziemeļaustrumiem.

Kad Aļaskas krasti pie apvāršņa sāka pagaist, Makšejevs, stāvēdams pie borta kopā ar pārējiem, iesaucās:

— Paliec sveika, bijusī krievu zeme, amerikaņiem atdāvinātais dārgums!

— Kā tā? — Borovojs izbrīnījās. — Cik es atceros, mūsu valdība šo drūmo zemi Savienotajām Valstīm pārdeva.

— Jā, pārdeva par septiņiem miljoniem dolāru. Bet vai jūs zināt, cik jeņķi no šīs drūmās zemes jau ieguvuši?

— Nu, varbūt tikpat vai arī varbūt divreiz vairāk!

— Jūs rūgti maldāties! Zeltu vien viņi no Aļaskas izveduši par divsimt miljoniem dolāru. Bet bez zelta, kas arī pilnībā vēl nav izmantots, tur ir sudrabs, varš, alva un akmeņogles, ko tikko sāk iegūt. Bez tam zvērādas, lielie meži gar Jukonu. Būvē dzelzceļu, pa Jukonu brauc tvaikoņi.

— Nu, mums nav ko nožēlot! — aizrādīja Truchanovs. — Pie mums arī Aļaska būtu palikusi tikpat pirmatnējā stāvoklī kā čukču zeme, kurā tāpat ir zelts un ogles, un zvērādas, tikai jēgas no tā visa nekādas.

— Līdz zināmam laikam, — pretojās Kaštanovs. — Patvaldība vispār nomāc Krievijas brīvu attīstību. Bet valdība mainīsies, un mēs varbūt sāksim strādāt grandiozā mērogā, un tad arī Aļaska mums visai

noderētu. Pārvaldot to un čukču zemi, mēs būtu noteicēji visa Klusā okeana ziemeļu daļā, un neviens amerikaņu plēsonis neiedrošinātos tur iespiesties. Bet tagad viņi jūtas saimnieki Beringa jūrā un Ledus okeānā.

— Un pat čukču zemē! — Makšejevs sarūgtināts piebilda. — Viņi apgādā čukčus ar precēm un par spirtu iemaina zvērādas, valzirgu ilkņus, ādas.

Nākošā rītā zeme nebija redzama, un «Polārā zvaigzne» ar samazinātu ātrumu brauca pa jūru, kas šķita bezgalīga, neraugoties uz lediem, kas baltoja visur. Priekšā pie apvāršņa plētās bieza migla. Vējš bija mazinājies, bet brīžiem sniga biezs sniegs, un tad apvārsnis strauji sašaurinājās, bet kuģis palēninãja gaitu. Gaisa temperatūra bija tikai — f5°. Ap pusdienu parādījās saule un varēja noteikt platumu, kas izrādījās 70°39′. Tā «Polārā zvaigzne», pateicoties ceļa vējam un gandrīz brīvajai jūrai, trīsdesmit sešās stundās bija paguvusi nobraukt trešo daļu attāluma starp izeju no Beringa jūras šauruma un meklējamās zemes krastu.

Nākošajās divās dienās šie labvēlīgie apstākļi pieturējās, un ceļotāji jau atradās uz 73°39′ platuma. Bet ceturtās dienas pavakarē, kopš viņi brauca pa Bofora jūru, ledi strauji sablīvējās, un kuģim jau vajadzēja lēnā gaitā lavēt šaurajās spraugās starp ledus laukiem.

Visā šajā ceļā viņi nebija sastapuši nevienu kuģi; acīm redzot valzivju zvejai vēl bija pārāk agrs gadalaiks. Kad tas noskaidrojās, Truchanovs paziņoja Makšejevam.

— Kā redzat, Jakov Grigorjevič, valzivju medniekus mēs nesastapām, un jums gribot negribot vajadzēs palikt uz «Polārās zvaigznes» kā mūsu viesim. Vai ari jūs varbūt atzīsiet par labāku piedalīties kamanu ekspedicijā, ja atradīsim meklējamo zemi?

— Lai jūsu sabiedrība būtu cik patīkama būdama, — Makšejevs atbildēja, — sēdēt pusgadu vai gadu uz kuģa starp ledājiem bez darba man būs grūti. Bet ekspedicija es labprāt piedalos un ceru, ka par mani nevajadzēs žēloties. Esmu veikls slēpotājs un suņu braucējs un uzņēmos kopā ar Igolkinu par tiem rūpēties. Varu gatavot arī ēdienu, veikt uzmērījumus, palīdzēt profesoram Kaštanovam ģeoloģiskajos pētījumos. Kā kalnu inženieris es kaut ko sajēdzu no ģeoloģijas.

— Tādā gadījumā uzskatu jautājumu par izšķirtu un loti priecājos, ka ekspedicijas sastāvs palielinājies ar enerģisku un pieredzi bagātu cilvēku, — Truchanovs nobeidza.

Makšejeva līdzdalības noteikumus nokārtoja ļoti ātri, bet vakarā viņš parādīja Kaštanovam atradnēs savākto Aļaskas un Čukču zemes kalnu iežu kolekciju.

Profesors to apskatīja ar lielu interesi un pārliecinājās par Makšejeva nopietno sagatavotību. Viņš varēja kļūt labs palīgs darbā.

Naktī nācās nostāvēt vairākas stundas uz vietas. Pilnīgā bezvējā

migla tā sabiezēja, ka pat aiz desmit soļiem nekas nebija saredzams, it kā viss būtu pienā iegrimis. «Polārā zvaigzne» bija apstājusies pie lielā ledus lauka, un visi, izņemot sardzes vīrus, mierīgi gulēja.

No rīta neliela ziemeļu vēja pūsmā migla sāka mazliet izklīst un mutuļot. Sagatavojās turpināt braucienu. Drīz vējš pastiprinājās, uz dienvidiem dzītā migla pamazām pazuda, ledus lauki iečabējās un arī sāka kustēties.

Priekšā atklājās diezgan brīva starpeja, un «Polārā zvaigzne» zem tvaika atkal devās uz ziemeļiem — ziemeļaustrumiem, bet lēnā gaitā, lai izvairītos sadurties ar lediem un rastu iespēju ātri apstāties vai pagriezties vēlamā virzienā.

Visu vakaru un līdz pusnaktij brauca gan lēnām, gan diezgan ātri. Bet tad saule, kas kopš pusdienas bija atkal spīdējusi, kaut arī ar pārtraukumiem, pie ziemeļu apvāršņa paslēpās miglas plīvuri, kas drīz sasniedza arī «Polāro zvaigzni». Sī nakts bija nemierīgāka par iepriekšējo. Pūta viegls ziemeļu vējš, ledus lauki kustējās, spiedās cits citam virsū, plaisāja un lūza. Mutuļainā migla neļāva saredzēt ceļu, lielāko tiesu nācās nostāvēt uz vietas un visu laiku uzmanīt, lai kuģi iespiestu starp lieliem ledājiem.

Pret rītu ziemeļu vējš pastiprinājās, izkliedēja miglu, toties ledi sāka strauji kustēties, un diena pagāja lielā sasprindzinājumā. Kapteinim vajadzēja pielietot visu prasmi, lai lēni virzītos uz priekšu, lavējot starp ledus laukiem, atkāpjoties, pagriežoties gan pa labi, gan pa kreisi. Matroži ar gariem ķekšiem stāvēja pie abiem bortiem, lai atgrūstu kuģi no uzmācīgajiem ledus gabaliem. Par laimi ledus lauku apmales jau bija stipri aplauzītas, ledus kalnu nebija, un vienīgi uz ledus laukiem vietām sablīvētās, smalkākās ledus grēdas sagādāja nopietnākas briesmas.

Naktī cīņā ar lediem vajadzēja piedalīties visiem pasažieriem, lai matrožiem dotu iespēju pēc kārtas atpūsties. Miglas nebija, pūta diezgan svaigs nords, un kuģis virzījās uz priekšu. No rīta pamanīja kaut kādu putnu baru aizlidojam uz ziemeļiem un divus lāčus pastaigājoties pa lielu ledus gabalu kilometru no kuģa. Tās bija tuvas zemes pazīmes. Ap pusdienu noteiktais platums uzrādīja 75°12′5″. Tātad, neraugoties uz lediem, «Polārā zvaigzne» trīs diennaktīs bija paguvusi pavirzīties uz ziemeļiem par 1°33′.

Kad ķapteinis atzīmēja kartē kuģa kursu, Truchanovs aizrādīja ekspedicijas locekļiem, kas pulcējās ap galdu.

— Līdz šim mums neparasti veicās! 1879. gadā «2aneta», izbraukusi tāpat kā «Polārā zvaigzne» no Beringa jūras šauruma, visu vasaru cīnījās ledos, neaizklūdama pat līdz ziemeļu platuma 73. gradam, un septembra sākumā bija pilnīgi iespiesta ledos nedaudz uz ziemeļaustrumiem no Vrangeļa salas. Bet mēs četrarpus diennaktīs bez sevišķām grūtībām esam paguvuši aizkļūt aiz 75°.

Tagad zemi sasniegt var arī kājām, ja ledi mūsu braucienu pavisam pārtrauktu, — sacīja kapteinis. — Es domāju, ka nav atlicis vairāk par astoņdesmit vai simts kilometriem.

FRITJOFA NANSENA ZEME

Tās pašas dienas vēlā vakarā migla un mākoņi pie ziemeļu apvāršņa pretēji paradumam izklīda, un, kad saule noslīdēja gandrīz līdz apvārsnim, pret sārtajām debesīm varēja atšķirt tālu, sīkrobotu kalnu virkni.

— Tā, bez šaubām, ir zeme! — kapteinis, tālskatī lūkodamies, iesaucās. — Ledus laukiem nav tādu apveidu, un bez tam uz baltā fona redzami neskaitāmi tumši plankumi!

— Un viņa ir tuvāk, nekā mēs domājam! Man liekas, ka līdz tai nav vairāk par piecdesmit — sešdesmit kilometriem, — aizrādīja Makšejevs.

— Tātad polārā cietzeme eksistē, un mūsu ekspedicija nav velti rīkota! — Truchanovs apmierināti sacīja.

Ieraudzītā zeme visus bija satraukusi, un ilgi neviens neapgūlās. Skaidrais laiks deva iespēju novērot retu skatu: pusnakts saule, kā ugunīga lode aizritējusi līdz tālīnās kalnu grēdas virsotnei, atkal sāka pamazām kāpt uz augšu.

Visu nakti un visu rītu «Polārā zvaigzne» virzījās uz priekšu, joprojām spraukdamās caur vairāk vai mazāk sablīvētiem lediem. Pusdienā noteiktais platums norādīja, ka diennaktī kuģis atkal pavirzījies uz ziemeļiem gandrīz par pusgradu.

Pret vakaru saule, kopš rīta spīdējusi gandrīz bez pārtraukuma, kas šajā platumā bija reta parādība, aizslēpās aiz mākoņiem. Drīz apmācās visa debess un sāka plosīties sniegputenis kā dziļā ziemā. Smalkais sniegs aizlipināja acis, viss pazuda bālganā miglā. Spēcīgus viļņus šajā lediem cieši klātajā jūrā vējš nespēja sacelt, taču ledus lauki sāka kustēties, uzgrūdās cits citam un to malās blīvējās ledus gabalu blāķi četru un pat sešu metru augstumā. Kuģa stāvoklis bija bīstams. Ar iedarbinātu mašīnu vajadzēja stāvēt gandrīz uz vietas, atvairoties no lediem, gan mazliet pavirzoties uz priekšu, gan atkal atkāpjoties. Sagaidīja visļaunāko, un, tikai pateicoties specialajai konstrukcijai, kuģa korpuss izturēja ledus briesmīgo spiedienu.

Beidzot «Polarajai zvaigznei» izdevās izkļūt lielā, brīvā spraugā milzīga ledus lauka austrumu pusē, kas bija pasargāta no tieša spiediena, kur kuģis arī pavadīja nakts atlikumu.

Ap pusdienu putenis norima, parādījās saule, un tas ļāva noteikt platuma grādus. Visiem par nepatīkamu pārsteigumu izrādījās, ka nords aizdzinis kuģi kopā ar lediem uz dienvidiem. Bet tas pats vējš līdz ar to bija stipri saskaldījis un salauzis ledus laukus, tā ka nākošajās divās dienās, pastāvot mākoņainam un klusam laikam, «Polārā zvaigzne» diezgan viegli izlauza sev ceļu un, bez šaubām, ievērojami pavirzījās uz ziemeļiem.

Zemei vajadzēja būt tuvu, jo lote, kas līdz šim Bofora jūrā nemainīgi bija uzrādījusi dziļumu 500–700 jūras asis, tagad atdūrās pret dibenu jau pie 80 asīm. Acīm redzami še jau sākās polārās cietzemes kontinentālā zemūdens pamatne. Bet, tā kā laiks bija apmācies un smidzināja lietus, šī tuvā zeme nebija saredzama.

Tās pašas dienas pievakarē, 2. jūlijā, lote uzrādīja tikai 20 asis lielu dziļumu, un priekšā baltoja nepārtraukts ledus lauks. Kuģis kustējās lēnām, lai neuzdurtos sēklim, kas zemes tuvumā bija ļoti iespējams. Naktī vairākas stundas vajadzēja nostāvēt uz vietas, jo bieza migla pilnīgi aizsedza apkārtni.

No rīta sacēlās austrumu vējš, migla izklīda un izrādījās, ka «Polārā zvaigzne» atrodas netālu no metrus divdesmit augstas ledus sienas pamales, kas aizstiepās uz austrumiem un rietumiem līdz pat apvārsnim.

— Tā droši vien ir cietzemes ledus barjera, kas tāpat apjož polāro zemi kā dienvidpolu! — Truchanovs paskaidroja ekspedicijas locekļiem, kas pulcējās uz klāja.

Tā kā kamanu ekspediciju šajā vietā izcelt nebija izdevīgi, kuģis uzņēma kursu uz austrumiem cerībā sastapt līci vai spraugu barjerā, kas ļautu nokļūt uz ledus lauka. Lote rādīja sešpadsmit asu dziļumu, un varēja iedomāties, ka ledus siena ar savu pamatni atbalstās pret jūras dibenu.

Braukt tuvu sienai bija bīstami, jo nereti no stāvas un pat pārkārušās ledus masas, ko šķēla daudzas plai sas, atlūza paprāvi gabali un ar dobju troksni iegāzās ūdenī. Dažās plaisās, kas bija izveidojušās dziļās, bet šaurās aizās — kanjonos, brāzās ūdenskritumiem līdzīgas tērces.

Braukšana veicās lēnām. Vajadzēja apiet sēkļus un ledus laukus, tā ka diennaktī pavirzījās tikai kilometrus četrdesmit. Bet tās pašas dienas vakarā priekšā parādījās garš izcilnis. Šķita, ka siena, mainīdama savu virzienu, izbīdītos pret dienvidiem. Taču, kad «Polārā zvaigzne» piekļuva tuvāk, izrādījās, ka šis izcilnis nav ledājs, bet pašas zemes klinšains rags.

Vakariņu laikā kopējā kajitē apsprieda jautājumu, kā jaunatklāto zemi nokristīt, un nolēma to nosaukt parFritjofa Nansena Zemi par godu lielajam polārjūru un zemju pētniekam. Neievērojot Truchanova protestus, zemes ragu nosauca viņa kā ekspedicijas organizētāja vārdā.

Pie paša zemes raga ledus siena atkāpās mazliet uz ziemeļiem, tā radot nelielu, bet pietiekami dziļu līci, lai varētu izsēdināt kamanu ekspediciju.

Uz kuģa kūsāja darbs visu nakti. Izmantojot labvēlīgo laiku, vajadzēja pasteigties. Dienvidu vējš varēja piedzīt pie krasta ledus gabalus un ar tiem pieblīvēt līci. Visi piedalījās bagažas izkraušanā. Zemes raga sākumā ledus siena pazeminājās un sadalījās atsevišķos

posmos, starp kuriem nebija grūti rast ceļu uz ledus virsmu. Kamēr ekspedicijas locekļi šķiroja krastā izkrautās mantas un novietoja tās uz nartām, matroži uzkāpa Truchanova raga virsotnē un sakrāva ap kārti augstu piramidu no akmeņiem, un, atskanot trīskārtējam «Polārās zvaigznes» lielgabalu.salūtam, uzvilka krievu karogu.

Piramidai vajadzēja arī kalpot par signālu gan kuģim, kam bija jābraukā gar zemes krastu, izdarot tās topogrāfiskos uzņēmumus un izpētīšanu, gan arī kamanu ekspedicijai, kura devās zemes iekšienē, bet kurai vajadzēja atgriezties pie tā paša raga, lai atkal nokļūtu uz kuģa. Starp piramidas akmeņiem novietoja aizlodētu cinka kasti ar ziņojumu, ka šo zemi 1914. gadā no 4. līdz 17. jūnijam atklājusi Truchanova ekspedicija ar kuģi «Polārā zvaigzne» un ka tā nosaukta par Fritjofa Nansena zemi. Šo ziņojumu parakstīja visi ekspedicijas dalībnieki un apstiprināja ar kuģa zīmogu.

Nākošās dienas vakarā visi ekspedicijas locekļi pēdējo reizi sapulcējās «Polārās zvaigznes» kopējā kajitē atvadu vakariņās, kad arī galīgi izlēma jautājumus par kuģa turpmākajiem braucieniem un palīdzības pasākumiem kamanu ekspedicijai, ja tā noteiktā laikā neatgrieztos.

«Polarajai zvaigznei» blakus piramidai vajadzēja ierīkot noliktavu, atstājot tanī pārtikas, kurināmā un apģērbu krājumus vairākiem mēnešiem, lai ekspedicija, ja tā aiz kaut kādiem iemesliem kuģi še nesastaptu, varētu iekārtoties pārziemot.

Kamanu ekspedicijai taisnā ceļā sešas vai astoņas nedēļas bija jādodas uz ziemeļiem, bet tad pa iespējami citu ceļu jāatgriežas dienvidos, katrā ziņā cenšoties atkal nokļūt pie Truchanova raga. Lai atvieglotu savu kravu un nodrošinātu atgriešanos, tai apmēram pēc katriem piecdesmit kilometriem bija jāierīko provianta novietnes trīsdienu vajadzībai un jāatstāj vēstis par sava ceļa virzienu gadījumam, ja vajadzētu meklēt pa tās pēdām.

No rīta karogiem rotātā «Polārā zvaigzne» ar abu lielgabalu salutu pavadīja kamanu ekspediciju ceļā. Atvadoties Truchanovs nodeva Kaštanovam aizzīmogotu aploksni un sacīja:

— Ja jūs ceļojumā pa Nansena Zemi nokļūsiet bezizejas stāvoklī vai arī nesapratīsiet un nespēsiet izskaidrot to, ko redzēsiet ap sevi, nezināsiet, ko pasākt turpmāk, atdariet šo aploksni! Iespējams, ka tās saturs jums palīdzēs pieņemt attiecīgu lēmumu. Es tomēr jūs lūdzu bez nopietna iemesla aploksni neatvērt. Ja viss noritēs vairāk vai mazāk gludi un normāli, manus norādījumus nevajadzēs un tie var izrādīties pat gluži nepamatoti.

Pēc draudzīgiem roku spiedieniem uz ledus barjeras virsmas, kurp ekspediciju pavadīja gandrīz visa apkalpe, seši cilvēki uti trīs smagi piekrautas nartas, kurām katrai bija aizjūgti astoņi suņi, devās ceļā uz ziemeļiem. Blakām skrēja seši rezerves suņi.

PĀRI KRIEVU KALNA GRĒDAI

Ekspedicijas ceļš Nansena Zemes iekšienē divas dienas turpinājās pa sniega klajumu, kas gausi pacēlās pret ziemeļiem un nekavēja ceļiniekus pārvietoties ātrā gaitā. Ledus plaisas atgadījās reti un lielāko tiesu bija piedzītas ar sniegu. Pieturējās apmācies laiks, un no dienvidiem līdz ar ceļa vēju līda smagi mākoņi, brīžiem birdinot sniegu un aizsedzot tāli. Cilvēki un suņi pamazām iejutās darbā. Visiem pa priekšu gāja Borovojs, ar savu nūju taustīdams sniegu, lai laikā atklātu plaisas, un vērodams kompasu, lai ieturētu vēlamo virzienu. Makšejevs, Papočkins un Igolkins soļoja blakus savām nartām, vadīdami suņu gaitu. Gromeko gāja mazliet iesāņus, tomēr tikai tik tālu, lai palīdzētu iestrēgušai nartai. Gājienu noslēdza Kaštanovs, tāpat ar kompasu rokā atzīmēdams veikto maršrutu. Pēdējās nartas pakaļgalā bija piestiprināts ovometrs — viegls ritenītis, ar ko savienotais skaitītājs atzīmēja veikto attālumu, kāpēc šo nartu vajadzēja sevišķi pasargāt no bojājumiem.

Visi ceļotāji bija tērpušies vienādos polarajos apģērbos. Katram bija čukču kuchļanka — zvērādas krekls ar spalvu iekšpusē — ar kapuci galvā. Sala laikam uz nartām vēl atradās citas kuchļankas, ko varēja uzvilkt virs pirmajām, bet ar spalvu ārpusē. Tagad, vasarā, pietika ar vienu, un arī to lietus gadījumā nācās apmainīt pret vilnas kamzoli, jo briežādas ģērbs bija jāsargā no izmirkšanas. Kājās bija uzvilktas zvērādas bikses, tāpat ar spalvu iekšpusē, un mīksti zvērādas zābaki — torbasi. Sevišķi siltā laikā visu zvērādu apģērbu varēja apmainīt pret rezerves vilnas tērpu.

Visi gāja ar slēpēm, turēdami nūjas rokās. Līdzenumu klāja grambu rindas — ziemas sniega vētru radītās bedres un izciļņi, ko atkusnis bija tikai daļēji nolīdzinājis. Tās vairāk apgrūtināja kustību nekā plaisas, kas atgadījās visai reti. Makšejevs visus izklaidēja, sarunādamies ar savas nartas suņiem, kuriem tas piešķīra raksturīgus vārdus. Lielo, melno priekšējo suni nosauca par Ģenerāli. Naktsguļai uzstādīja atvieglota tipa jurtu ar tievām, bet stingrām bambusa sastatnēm. Jurtā aplī gar sienām novietoja guļammaisus, vidū nolika spirta krāsniņu ēdiena vārīšanai, pie augšējās sijas pakāra lukturi. Suņus piesēja pie nartām ap jurtu. Ceļojuma otrās dienas beigās, nogājuši no krastā izcelšanās vietas piecdesmit kilometru, ierīkoja pirmo provianta noliktavu atpakaļceļam, atzīmēdami to ar sniega blāķu piramidu un sarkanu karodziņu tās virsotnē.

Trešajā dienā kāpums sniega līdzenumā kļuva jūtamāks, un parādījās vairāk plaisu, kas palēnināja kustību — vajadzēja iet uzmanīgāk, iztaustot sniegu, lai neiegāztos plānas sniega kārtas pārsegtā plaisā. Vakarā ekspedicija pamanīja tuvas apvidus pārmaiņas

pazīmes.

Ziemeļos vēja dzenātie mākoņi izklīda, un starp to pelēkajām plūksnām un vāliem te parādījās, te pagaisa diezgan augsti kalni, kas garā virtenē stiepās gar visu apvārsni. Uz šo kalnu kopējā sniegbaltā fona melnoja klinšaines atradzes. Nenorietošā saule ritinājās pa pašu kalnu grēdas muguru, nespodri spīdēdama cauri mākoņu plīvuram un krāsodama to iesarkanu. Priekšējais sniega līdzenums pārklājās ar debess atspulgotiem plankumiem un joslām zilā, violetā un rožainā krāsā. Cilvēku acu pirmo reizi skatītā sniegotā tuksneša un noslēpumainās kalnu grēdas kopējā ainava tiešām pārsteidza.

Kāpiens šai kalnu grēdā, ko nosauca par Krievu kalniem, prāvo ledus plaisu dēļ ilga trīs dienas. Ceļš veda pa vienu no šķērsielejām starp klinšu atradzēm.

Ledus straume — šļūdonis, kas slīdēja pa kalnu grēdas dienvidu nogāzes ieleju, bija līdz vienam kilometram plats, un no abām pusēm to ieskāva visai stāvas, tumšas klinšu kraujas, kas mijās ar lēzenākām, dziļu sniegu klātām nogāzēm. Kraujas bija nobārstītas ar lielākiem vai mazākiem bazalta gabaliem un kaut kur, aizsargātajās vietās, līdzinājās miniatūrām pļaviņām ar polāro augāju. Kaštanovs pa ceļam pētīja klintis, bet Gromeko vāca augus. Papočkinam nebija gandrīz nekāda guvuma. Pa visu dienu viņš sameklēja tikai dažus kukaiņus — pusbeigtus sniegā vai dzīvus pļaviņās.

Biezi mākoņi, aizsegdami debesis, peldēja tik zemu, ka tikko neskāra ceļotāju galvas. Ekspedicijas dalībnieki gāja kā pa platu, bet ļoti zemu koridoru ar baltu, saplaisājušu grīdu, melnām sienām un pelēkiem griestiem. Visur, kur ielejas nokāre kļuva kraujāka, vairāk vai mazāk bīstamā ledus virsma pārvērtās ar neskaitāmām plaisām salauzītā ledus straumē un bieži atgādināja ledus blāķu chaosu, pār kuru nartas nācās pārvilkt. Cilvēki un suņi galīgi nomocījās un dienā pa šādu ceļu nenogāja vairāk par desmit kilometriem. Laiks joprojām bija apmācies. Dienvidu vējš trauca zemus mākoņus, kas aizslēpa atradžu virsotnes. To melnās nogāzes ietvēra šļūdoņa nelīdzeno virsmu, pa kuru ekspedicijas nartas virzījās ar lielām grūtībām. Bīstamākajās vietās nartas vajadzēja no kravas atbrīvot un bagažu pārnest nēšus. Beidzot trešās dienas pievakarē ceļotāji izkļuva kalnu pārējā, kas sasniedza gandrīz pusotra tūkstoša metru virs jūras līmeņa un atgādināja sniega līdzenumu. Laiks palika apmācies, kalnu grēdas virsotni pilnīgi sedza pelēki mākoņi, kas traucās uz ziemeļiem, un ekspedicija visu laiku virzījās rēnā miglā, kas skatītājiem aizsedza apkārtni jau simts metru attālumā.

Par šo apstākli visi bija ļoti saīguši, jo labā laikā no kalnu grēdas virsotnes pavērtos plašs skats, kas ļautu uzmest ievērojamas Nansena Zemes daļas karti.

Pārejā ierīkoja otru noliktavu, kurā atstāja ģeologa dienvidu

nogāžu atradzēs savāktās kolekcijas. Zoologu guvums visā laikā aprobežojās ar muskusa vērša*1* ādu un galvaskausu. Nelielu šo dzīvnieku baru ekspedicija bija sastapusi pirms pārejas.

BEZGALĪGAIS LEJUPCEĻŠ

Kalnu grēdas ziemeļu nogāzei bija pavisam cits raksturs: tas bija bezgalīgs sniegots līdzenums, kas lēzeni noslīdēja pret ziemeļiem, un suņi viegli vilka nartas pa nokāri lejup. Bet laiks pasliktinājās. Iecirtīgs dienvidu vējš nesa biezus mākoņus, kas vēlās gandrīz pa sniega virsmu, pilnīgi aizsegdami tāli. Bieži plosījās putenis, un tikai tāpēc, ka pūta ceļa vējš, bet sals nepārsniedza 10–15°, ceļotāji varēja turpināt doties uz priekšu bez sevišķām grūtībām. Plaisas atgadījās visai bieži, bet visas bija šauras, tā ka tām pārgāja viegli. Taču sniegputeņa dēļ vajadzēja iet ļoti uzmanīgi, jo svaigais sniegs šos slazdus nereti pilnīgi aizsedza. Dienas beigās sniega vētra trakoja ar tādu spēku, ka jurtas uzstādīšana prasīja lielu piepūli.

Nākošā rītā jurta izrādījās ieputināta sniegā līdz jumtam, un Borovojs, kas meteoroloģisko novērojumu dēļ piecēlās agrāk par citiem, atvēris durvis, ar galvu iebrāzās kupenā. Nācās atrakt izeju. Izkļuvuši ārā, ceļotāji ieraudzīja, ka visas nartas un suņi pazuduši — ap jurtu pacēlās vienīgi milzu kupenas. Taču nebija grūti uzminēt, ka nartas un dzīvnieki vienkārši apbērti ar sniegu, jo par braucamo rīku nozagšanu un suņu aizbēgšanu šajā sniega tuksnesī nebija ko domāt. Visiem vajadzēja stāties pie atrakšanas.

Izdzirduši cilvēku balsis, suņi paši sāka izkārpīties no kupenām, lai drīzāk saņemtu rīta maltītes porciju. Bija interesanti redzēt, kā gan šur, gan tur uz sniega virsmas sāka pacelties paugurs, no kura beidzot izspraucās melna, balta vai raiba spalvaina galva; suņi līksmi smilkstēja.

Bezgalīgajā līdzenumā svaigais sasnigušais sniegs gulēja plānā kārtā, ne vairāk kā pusmetra biezumā, un kupenās bija sakrājies tikai ap kādiem šķēršļiem — jurtu, nartām un suņiem. Tā kā sniegs bija snidzis ar stipru vēju, tas nebija visai blīvs, un slēpotāji tanī pārāk negrima, taču nartas un suņi iestiga. Nācās bieži mainīties vietām, jo priekšējai nartai, kas lauza ceļu arī pārējām, bija jāveic visgrūtākais darbs, un to vilcēji suņi ātri nogura. Šīs maiņas irdenā sniega dēļ kavēja kustību ātrumu, tāpēc, neraugoties uz vēja mazināšanos, puteņa pierimšanu un uz to, ka ceļš veda pakalnā pa līdzenu nogāzi un visas plaisas bija piedzītas ar sniegu, dienā paguva nobraukt tikai divdesmit divus kilometrus, un ceļotāji apstājās piecdesmit piektajā kilometrā no pārejas. Še ierīkoja trešo noliktavu.

Naktī putenis atjaunojās agrākajā spēkā, un no rīta atkal vajadzēja izrakties, kaut gan no mazākām kupenām. Tagad svaigā sniega sega līdzenumā sasniedza gandrīz metru, un kustības kļuva daudz grūtākas. Tāpēc, nogājuši dienā tikai piecpadsmit kilometrus, visi bija tā noguruši, ka apstājās atpūtā agrāk, nekā bija parasts.

Apvidus un laiks pauda to pašu nospiedošo vienmuļību.

Vakarā putenis pārstāja, un starp mākoņiem, kas vēl arvien gandrīz skāra bezgalīgā sniega līdzenuma virsmu, brīžiem parādījās saule, kas tikko pacēlās virs apvāršņa. Ainava, kas atklājās skatītāju acīm, bija gluži fantastiska: sniegbalts līdzenums, pelēku mākoņu kamoli un vērpetes, kas ātri traucās pa tā virsmu, nemitīgi savus apveidus mainīdami; gaisā virpuļojošo sīko sniegpārslu stabi un gan šur, gan tur šajā bālpelēkajā, duļķainajā miglā gaiši rožaini staru atspulgi, ko izlauzdamās raidīja saule, kas gan parādījās kā sarkana lode, gan pazuda aiz pelēka aizkara. Mūsu Ceļotāji pēc vakariņām ilgi tīksminājās ar šo skatu, līdz nogurums tos iedzina jurtā un guļamajos maisos.

Lejupceļa trešajā dienā barometrs rādīja, ka apvidus j.au atrodas vienā augstumā ar jūras līmeni, tomēr līdzenuma kritums pret ziemeļiem vēl arvien turpinājās.

Kad Borovojs, pierakstījis barometra datus, par to paziņoja saviem ceļabiedriem, Makšejevs iesaucās:

— Kas tad tas? Mēs jau esam nobraukuši no Krievu kalnu grēdas, nesastapdami neviena šlūdoņa, nevienas plaisas!

— Vēl dīvaināk, — aizrādīja Kaštanovs, — ka še jābūt jūras krastam, tātad še jābeidzas milzīgajam ledus laukam, kas stiepjas pa šās kalnu grodas ziemeļu nogāzi un, pēc mūsu mērījumiem, ir septiņdesmit kilometru garš. Še līdzīgi tam, ko mēs zinām par antarktiskās cietzemes malieni, jābūt augstai kraujai, ledus sienai vairāk nekā simts metru augstumā, bet tās piekājē — atklātai jūrai vai vismaz ledus blāķu laukam, brīva ūdens jomām un to vidū atsevišķiem ledus kalniem. Šļūdonis taču kustas, spiež jūras ledu!

Bet arī nākošā diena neatnesa pārmaiņas. Sniega līdzenums turpinājās ar to pašu raksturu un nokāri pret ziemeļiem. Vējš neatlaidīgi pūta ceļotājiem mugurās, it kā dzīdams tos uz priekšu. Jundījās zemi mākoņi un brīžiem bārstīja sniegu. Visi gaidīja, ka kritums inupat, nupat beigsies, steidzās, vērās tālē, apmainījās cerībām par drīzām ceļojuma beigām. Taču viss bija velti. Aizritēja stunda pēc stundas, palika aiz muguras kilometrs aiz kilometra, un beidzot vispārējs nogurums piespieda apstāties nakts atpūtai.

Kad bija uzstādīta jurta, visi sadrūzmējās ap Borovoju, kas rīkojās ar dzīvsudraba barometru. Visi vēlējās redzēt, ko tas rādīs, jo kabatas aneroidos bultiņas jau pārsniedza ciparnīcas skaitļu sadales apmērus un gaisa spiedienu vairs nerādīja pareizi.

— Pēc pavirša aprēķina, mēs jau esam nokāpuši četri simti metru zemāk pār jūras līmeni, — meteorologs iesaucās, — ja vien virs Nansena Zemes pašreiz neatrodas neparasti plašs anticiklona apgabals. Barometrs rāda astoņi simti milimetru.

— Cik man zināms, — aizrādīja Kaštanovs, — anticiklonu ar šādu

spiedienu uz zemes nav. Bez tam, kopš mēs atrodamies Nansena Zemē, laiks nav mainījies un nepavisam nelīdzinās anticiklona laikam.

— Bet tādā gadījumā, ko tad tas nozīmē? — iesaucās Papočkins.

— Acīm redzot zeme nav beigusies un tās ziemeļu daļa veido ļoti dziļu iedobumu, ieplaku, kas noslīd simtiem metru zemāk par jūras līmeni.

— Vai tad tas iespējams? — Gromeko jautāja.

— Kāpēc gan ne? Uz zemes pazīstamas līdzīgas ieplakas, piemēram, Jordanas ieleja un Nāves jūra Palestinā, Kaspijas jūras ieplaka, krievu ceļotāju atklātā Likčunas ieleja Centralazijā un beidzot Sibīrijā Baikala ezera dibens, kas atrodas vairāk nekā tūkstoš metru zem jūras līmeņa.

— Nāves jūras ieplaka arī nav mazā, tās dibens ir četri simti sešdesmit metru zemāk par okeana virsmu, — piebilda Makšejevs.

— Katrā ziņā tik dziļas ieplakas atklājums polarajā cietzemē būs ļoti interesants un ievērojams mūsu ekspedicijas sasniegums, — Borovojs nobeidza.

Visiem par lielu izbrīnu lejup ceļš turpinājās arī nākošajā dienā pa to pašu līdzenumu un tais pašos laika apstākļos.

— Mēs lienam kaut kādā caurumā bez dibena, — Makšejevs jokoja. — Tā nav līdzena ieplaka, bet drīzāk piltuve. Varbūt nodzisušā vulkānā krāteris?

— Bet tikai uz zemes neredzētos apmēros, — aizrādīja Kaštanovs. — Mēs nolaižamies šajā piltuvē jau ceturto dienu, un šī kratera caurmērs acīm redzot sasniedz trīssimt kilometru vai vēl vairāk. Tik lieli vulkāni zināmi vienīgi uz mēness. Par nelaimi visā lejupceļā mēs nesastapām nevienu klinti, ne visniecīgāko kalnu iežu atklājumu, kas mums izskaidrotu šīs ieplakas izcelsmi. Krātera nogāzēm jāsastāv no dažādām lavām un vulkāniskiem tufiem.

— Krievu kalnu grēdas ziemeļu nogāzē un tās virsotnē mēs redzējām bazaltus un bazalta lavas, — atgādināja Papočkins. — Daži norādījumi par šīs ieplakas vulkānisko dabu mums tomēr ir.

— Līdz virsai ar sniegu un ledu piepildīti nokritušu vulkānu krāteri pazīstami Aļaskā, — Makšejevs piebilda.

Tās dienas vakarā arī dzīvsudraba barometrs atsacījās kalpot: dzīvsudrabs piepildīja caurulīti līdz augšai. Nācās sadabūt hipsotermometru un noteikt gaisa spiedienu pēc ūdens vārīšanās temperatūras. Tā atbilda astoņi simti četrdesmit metru dzijumam zem okeana līmeņa.

Visi ievēroja, ka vakarā kļuva mazliet tumšāks. Pusnakts saules stari acīm redzot dziļajā ieplakā tieši vairs neiekļuva. Ceļotāju mulsumu vēl palielināja tas apstāklis, ka arī kompass šajā dienā atteicās pildīt savu uzde-

vumu: tā bultiņa mētājās, drebēja un nevarēja nomierināties un parādīt ziemeļu stāvokli. Lai turpinātu iepriekšējo ceļu uz ziemeļiem, vajadzēja vadīties no vēja virziena un līdzenuma vispārējā slīpuma. Kompasa traucējumus Kaštanovs izskaidroja ar ieplakas vulkānisko dabu, jo zināms, ka lielas bazalta masas magneta bultiņu neiespaido.

Taču nākošā dienā ceļotāji dažus kilometrus no nakts apmetnes sastapa negaidītu šķērsli; sniega līdzenums nobeidzās pie ledainu klinšu grēdas, kas, cik varēja vērot, šķērsoja ceļu abās pusēs. Vietām stāvās klintis pacēlās desmit, piecpadsmit metru, vietām pārvērtās cits uz citu sablīvētu lielu un mazu ledus gabalu chaosā. Uztikt šajās kraujās bija grūti arī ar tukšām nartām. Vajadzēja apstāties, izlūkot. Makšejevs un Borovojs uzrāpās visaugstākajā blāķī un pārliecinājās, ka priekšā, cik vien tālu varēja saredzēt, stiepās tādas pašas kraujas un klintis.

— Tas nelīdzinās jūras ledus blāķu joslai, — Makšejevs, atgriezies pie nartām, paziņoja. — Piekrastes ledus blāķi nestiepjas nepārtraukti vairāku kilometru platumā,

— Acīm redzami mēs esam sasnieguši ieplakas dibenu, — Kaštanovs secināja, — un šis chaoss izveidojies, pateicoties spiedienam, ko rada milzīgais šļūdonis Krievu kalnu grēdas ziemeļu nogāzē, no kurienes mēs nokāpām.

— Tātad visu ieplakas dibenu aizņem ledāju chaoss, — piezīmēja Borovojs. — Grēdas pārējās nogāzes arī jāklāj šļūdoņiem, kas aizsniedz dibenu.

— Bet, pateicoties ieplakas milzu apmēriem, tā vēl nav paguvusi piepildīties ar ledu, kā piepildīti Aļaskas vulkānu krāteri, — Makšejevs piebilda.

— Mums tomēr nepieciešams tā vai citādi pārkļūt pāri, lai

turpinātu ceļojumu uz ziemeļiem un noskaidrotu ieplakas apmērus un pretējās nogāzes raksturu, — Kaštanovs paskaidroja.

— Visvieglākais ir doties gar chaosa pamali, lai to apietu pa ieplakas dibenu līdz pretējai nogāzei, — Gromeko ieteica.

— Un ja nu šī ieplaka nav vulkānā krāteris, bet ieleja starp divām kalnu grēdām? — aizrādīja Papočkins. — Tādā gadījumā tā var stiepties simt un vairāk kilometru un mēs nepagūsim šķērsot Nansena Zemi.

— Un kurp iet gar chaosa pamali, lai to apietu, — pa labi vai kreisi? — jautāja Borovojs.

— Iesim pa kreisi. Varbūt mēs sastapsim vietu, kur chaoss ļaus pāriet otrā pusē bez sevišķas piepūles.

Pieņēmuši šo lēmumu, ceļotāji turpināja iet pa kreisi — uz rietumiem, orientējoties pēc vēja, jo kompass vēl arvien nevarēja nomierināties un parādīt ziemeļus. Kreisajā pusē pacēlās sniega līdzenums ar tikko jaušamu nokāri, pa labi drūzmējās ledus kaudzes un klintis. Zemi mākoņi joprojām aizsedza debesis un pat skāra augstāko ledāju virsotnes. Ap pusdienu pamanīja vietu, kur ledus chaoss likās pārejams: ledus kaudzes bija zemākas, kaut kur rēgojās spraugas. Še apstājās ierīkot ceturto noliktavu, bet Borovojs ar Makšejevu bez liekas kravas devās izlūkot ledus joslu. Viņi atgriezās pret vakaru un ziņoja, ka josla ir ap desmit kilometru plata, ka to var pāriet, kaut gan ne bez grūtībām, un ka aiz tās ir līdzena uzeja ieplakas pretējā virzienā.

Joslas pārvarēšana prasīja divas dienas nopietna darba. Bieži nācās cirst taku caur sablīvētajiem ledājiem, lai ar kopīgām pūlēm vienu pēc otras pārvilktu nartas. Pārnakšņoja, jurtu neuzstādot, no vēja patveroties aiz milzīga, krauja ledāja. Suņi paslēpās ledus gabalu spraugās un bedrēs. Bet pēc smagā darba visi cieši gulēja, neraugoties uz vēja gaudām un smilkstiem, kas bija dzirdami ledus chaosa dzīlēs.

Nākošā dienā izkļuva aizsprosta otrā pusē. Naktsguļā Borovojs aizdedzināja hipsotermometra spirta lampiņu pilnīgā pārliecībā, ka tas parādīs to pašu augstumu ko pirms ledus joslas — ap deviņi simti metru zem jūras līmeņa, bet, kad viņš ievietoja termometru verdošā ūdens caurulē, dzīvsudrabs pacēlās līdz 105, tad līdz 110° un vēl arvien turpināja kāpt.

— Stājies, stājies! — Borovojs uzkliedza. — Kur tu spiedies, gribi saplēst stiklu? …

— Kas ir? Kas noticis? — atskanēja izsaucieni.

Visi pietraucās kājās un sadrūzmējās ap aparatu,

kas atradās uz kādas mantu kastes.

— Tas ir kaut kas neredzēts un nedzirdēts! — Borovojs, uztraukumā aizraudamies, iesaucās. — Šajā nolādētajā caurumā ūdens vārās pie — f— 120° temperatūras.

— Bet tas nozīmē?..

— Tas nozīmē, ka pa ledus joslu mēs esam nolaidušies kaut kādā bezdibenī. Es patlaban pat nevaru iedomāties, cik tūkstošiem metru zem jūras līmeņa šī vārīšanās temperatūra atbilst. Pagaidiet, jāpaskatās tabulās.

Viņš apsēdās uz sava guļammaisa, izvilka no kabatas rokasgrāmatu, parakņājās tabulās un lappušu malās sāka kaut ko aprēķināt. Tikām ceļotāji cits pie cita piegāja pie aparata pārliecināties, ka termometrs tiešām rādīja +120 grādu. Spožais stabiņš bija apstājies pie šīs iedaļas, un nevarēja būt nekādu šaubu.

Klusumu, kas apņēma izbrīnās pārsteigtos cilvēkus, traucēja vienīgi aparatā verdošā ūdens viegla guldzēšana.

Bet tad atskanēja Borovoja dziļa nopūta, bet pēc tam svinīgi izteiktie sekojošie vārdi:

— Pēc pavirša aprēķina -1-120° vārīšanās temperatūrai atbilst pieci tūkstoši septiņi simti divdesmit metru liels negativs augstums.

— Nevar būt! Vai jūs nekļūdījāties? — atskanēja balsis.

— Pārbaudiet paši! Še jums tabulas. Tajās, protams, nav datu šai vārīšanās temperatūrai, kāda ārpus laboratorijas nekad nav novērota. Nākas aprēķināt aptuveni.

Kaštanovs pārbaudīja skaitļojumu un sacīja:

— Pilnīgi pareizi. Šajās divās dienās, rāpdamies pāri ledājiem, mēs kādos desmit, divpadsmit kilometros esam nokāpuši lejup četri tūkstoši deviņi simti metru.

— Un šādu kāpumu pat nepamanījām!

— Līdām no Monblanam līdzīga augstuma un nekā nezinājām! Tas nu gan ir kaut kas neticams!

— Un nesaprotams! Jāsāk domāt, ka šis ledus chaoss ir šļūdonis straujā kraujā, kas no kratera ved šī kolosālā vulkānā caurumā.

— No kura mums tagad vajadzēs izlīst pa tādu pašu šļūdoni otrā pusē!

— Bet es nevaru saprast arī šo biezo mākoņu segu, šo vēju, kas tik neatlaidīgi pūš no dienvidiem nepārtraukti tik daudz dienu, — atzinās Borovojs.

Minējums par otro ledus joslu tomēr neattaisnojās. Nākošajā dienā ceļš veda pa sniega līdzenumu ar nolaidenu kāpumu. Šī iemesla dēļ un pateicoties siltajam laikam, virzīšanās uz priekšu kļuva grūtāka. Termometrs rādīja nedaudz virs nulles, sniegs saslapa un lipa pie nartu sliecēm, suņi visu laiku vilkās soļos. Līdz vakaram ar grūtībām veica divdesmit piecus kilometrus. Ka apvidus kļuvis augstāks, nevarēja šaubīties, un, uzstādīdams hipsotermometru, Borovojs bija pārliecināts, ka tas rādīs mazāku dziļumu nekā iepriekšējā dienā.

Ūdens tomēr ilgi nevārījās. Beidzot sāka celties tvaiki, un Borovojs ielika termometru. Nedaudz vēlāk atskanēja viņa kliedziens:

— Velns sazina, kas tas ir! Tas … tas … — viņš izplūda lāstos.

— Kas ir? Kas par lietu? Vai termometrs pārsprāga? — atskanēja saucieni.

— Es pats pārsprāgšu vai arī zaudēšu šajā caurumā prātu! — meteorologs plosījās. — Paskatieties paši, kurš kļuvis traks — es vai termometrs?

Visi pielēca kājās un piesteidzās pie hipsotermometra. Dzīvsudrabs rādīja +125°.

— Mēs taču šodien kāpām uz augšu, nevis uz leju? — Borovojs trīcošā balsī jautāja.

— Protams, ka kāpām uz augšu! Visu dienu kāpām augšup! Par to nav ko strīdēties!

— Bet ūdens vārās par 5° augstāk nekā vakar pēc ledus barjeras. Un ta.s nozīmē, ka mēs šodien neesam pacēlušies, bet nokāpuši apmēram tūkstoti četri simti trīsdesmit metru.

— Un tātad atrodamies septiņi tūkstoši simt piecdesmit metru zemāk par jūras līmeni, — Makšejevs ātri aprēķināja.

— Bet tas tomēr nekādi nav saprotams! — Papočkins iesmējās.

— Straujam kāpumam lejup ledājos vēl varēja noticēt, — piebilda Kaštanovs. — Bet noticēt, ka mēs esam nokāpuši gandrīz pusotra kilometra, kad ceļš skaidri jaušami veda pa nokāri uz augšu, runā pretī veselam saprātam.

— Ja tik mēs neesam sasirguši ar ārprātu, tad es jums piekrītu, — Borovojs drūmi atbildēja.

Šai brīdī atgriezās Gromeko un Igolkins, kas bija izgājuši no jurtas pabarot suņus, un pirmais sacīja:

— Vēl viens dīvains fakts! Šodien ir daudz gaišāks nekā vakar pie ledājiem.

— Bet vakar bija gaišāks nekā aiz barjeras, — piebilda Makšejevs.

— Pilnīgi pareizi, — meteorologs apstiprināja. — Vistumšākā nakts līdzīga Pēterburgas baltajai naktij bija pirms ledus barjeras. Mēs domājām, ka atrodamies ieplakas dibenā, un gaismas pavājināšanās bija saprotama: polārās saules stari nevar tik dziļi iekļūt.

— Tomēr mēs tagad esam nokāpuši nesalīdzināmi dziļāk, bet nakts ir daudz gaišāka.

Viņi vēl ilgi iztirzāja visus šos pretrunīgos faktus, tad, neko nenoskaidrojuši, aizmiga. No rīta Borovojs pirmais izlīda no jurtas izdarīt savus novērojumus.

Vējš joprojām pūta no dienvidiem un nesa tos pašus zemos mākoņus, aizsedzot apkārtni jau nedaudz vairāk nekā simts metru attālumā. Termometrs rādīja —1°, un sniga sniegs.

— Šodien jāpārbauda, vai mēs paceļamies vai dodamies lejup — Makšejevs ierosināja. — Mums starp instrumentiem ir viegls nivelieris un kārtiņas.

Turpinājās tas pats sniega līdzenums, bet sniegs bija mazliet piesalis, un iet bija vieglāk. Nokare nebija liela, bet tā neapšaubāmi veda uz augšu, un nedaudzie dienā veiktie nivelējumi apstiprināja to, ko redzēja acs un ko rādīja suņu gaita.

Dienā nogāja divdesmit trīs kilometrus, jo nivēlēšana prasīja diezgan daudz laika.

Tikko bija uzstādīta jurta, Borovojs izņēma savas ierīces. Vārāmais aparats rādīja +128°.

Borovojs sirdīgi izlamājās un nospļāvās.

— Vienīgais izskaidrojums, ka šajā bedrē zemes virspusē izstrādātie fizikas likumi nav pielietojami un jāizstrādā jauni, — sacīja Kaštanovs.

— Viegli pateikt — jāizstrādā, — Borovojs skaitās. — Vienā rāvienā neizstrādāsi! Simtiem zinātnieku pūlējušies gadu desmitiem, bet še tas viss jūk un brūk kā uz citas planētas. Es ar to negribu samierināties un esmu gatavs atteikties no saviem pienākumiem!

Par šo meteorologa izlēcienu visi sāka smieties. Viņš tomēr ķērās pie aprēķiniem un paziņoja, ka dienā pacēlušies, patiesībā gan nokāpuši astoņi simti metru, un dotā vieta atrodas deviņi tūkstoši metru zemāk par jūras līmeni.

— Skaidrs, ka pie šāda spiediena jūties nejauki un galva griežas, — Borovojs drūmi aizrādīja.

Pārējie apstiprināja, ka jau kopš barjeras ledājos pavadītās nakts pašsajūta pasliktinājusies, jūtams spiediens krūtīs, smagums galvā, kustības kļuvušas gļēvas, miegs nemierīgs un murgains.

— Un arī sunīši jūtas slikti, — paziņoja Igolkins. — Viņi it kā novājējuši un velk nevarīgāk, kaut gan nokare nav stāva. Es domāju, ka tie vienkārši noguruši, bet, lūk; kur tā vaina!

— Interesanti pārbaudīt visiem pulsu, — ieteica Gromeko. — Cik jums ir normāls pulss, Ivan Andrejevič?

— Septiņdesmit divi, — Borovojs atbildēja, pastiepdams ārstam roku.

— Nu, lūk, bet tagad četrdesmit četri! Jūtama starpība. Sirds pie šāda spiediena darbojas lēnāk, un tas ietekmē arī pašsajūtu.

— Ko, ja nokāpšana turpināsies, sirds apstāsies pavisam? — Makšejevs apvaicājās.

— Bet mēs taču — nenokāpsim līdz Zemes centram! — Gromeko iesmējās.

— Kāpēc ne? — Borovojs noņurdēja. — Varbūt šī baismīgā piltuve patiešām aizsniedz Zemes centru. Tagad es ticu visam. Un pat nebrīnītos, ja mēs izietu no tās starp dienvidpola lediem.

— Piedodiet, tās jau nu ir muļķības! — aizrādīja Kaštanovs. — Ne nepārtraukta cauruma caur zemeslodi, ne piltuves līdz centram nevar būt. Tas runātu pretī visiem ģeofizikas un ģeoloģijas dotumiem.

— Lūk, kā! Bet ar visu meteoroloģisko likumu pretrunām, ko mēs jau novērojam, jūs samierinājāties? Redzēsiet vien, gan jau sāks kūleņot arī jūsu ģeoloģijas likumi.

Kaštanovs iesmējās.

— Meteoroloģija, Ivan Andrejevič, ir vieglprātīga zinātne, — viņš jokodamies sacīja. — Tai ir darīšana ar nepastāvīgo atmosfēras vidi, ar tās cikloniem un anticikloniem, kuru izcelšanās vēl līdz šim ir neskaidra. Turpretim ģeoloģija balstās uz stingras bāzes — cietās zemes garozas.

— Stingrā bāze! — Borovojs iekaisa. — Līdz to nesapurinās pamatīga zemestrīce, kurā jebkurš ģeologs pazaudēs galvu, ja ne vēl ļaunāk.

Visi izplūda smieklos.

— Un bez tam, — meteorologs indīgi turpināja, — jūs pazīstat zemes garozu tikai divu triju kilometru dziļumā, bet spriežat par zemes dzīļu stāvokli! Un, cik galvu, tik hipotēžu par šo dzīļu raksturu. Vieni domā, ka zemes kodols ciets, pēc citu domām — šķidrs, pēc trešā domām — gāzveidīgs. Saprotiet nu!

— Ar laiku arī sapratīsim. Katra hipotēzē, ja vien tā pamatota, ir lieks solis noskaidrot patiesību. Bet attiecībā uz zemes dzīli jums nav taisnība. Seismoloģija, tas ir, zemestrīču pētniecība, tagad mums sniedz jaunas iespējas vairāk uzzināt par zemes kodola stāvokli.

— Interesanti, kas būs rīt, — viņš nobeidza. — Tagad katru dienu var sagaidīt kaut kādus faktus, kas ar pirmo skatienu liekas nesaprotami, bet, kad tos izprot, savienojas kopējā cēloņu un seku virknē.

Nākošajā dienā sniega līdzenum.s turpinājās, bet ar mazāku kāpumu. Vējš turpināja pūst no dienvidiem, zemie mākoņi vēlas un staipījās gandrīz pa zenieš virsmu, aizsegdami tāli. Ap pusdienu līdzenuma nokare bija vairs tikko manāma, bet pievakarē pārgāja kritumā — suņi sāka skriet ātrāk, tā kā slēpotāji tikko paguva tiem sekot. Temperatūra turējās nedaudz zem nulles, ceļš bija viegls. Pēkšņi Borovojs, kas gāja pirmais, savicināja rokas un uzkliedza:

— Stāviet, pagaidiet! Baidos, ka esam noklīduši no ceļa.

Visi pieskrēja pie tā. Viņš turēja rokās kompasu un — neatlaidīgi skatījās tajā.

— Kas ir? — Kaštanovs — noprasīja.

— Mēs neejam uz ziemeļiem, bet dienvidiem, atpakaļ uz ledus joslu. Paskatieties, bultiņas ziemeļu gals nerāda uz priekšu, mūsu ceļa virzienā, bet atpakaļ.

— Kad jūs to ievērojāt?

— Tikko. Kopš tā laika, kad kompass sāka ērmoties, es tam vairs neuzticējos un vadīju karavani pa vējam, kas visu laiku neatlaidīgi pūš no dienvidiem. Bet tagad mani samulsināja līdzenuma pretējais

slīpums, jo no piltuves mēs vēl nevarējām izkļūt. Es izņēmu kompasu un ieraudzīju, ka tas beidzis dzīt jokus un rāda ceļa virzienu uz dienvidiem, nevis uz ziemeļiem.

— Bet vējš joprojām pūš mums mugurā!

— Naktī tas varēja pārmainīties.

— Nē, — paziņoja Borovojs, — vējš nav mainījies. Mēs visu laiku uzstādām jurtu ar izeju pavēja pusē, pret ziemeļiem, lai nepūstu iekšā. Es ļoti labi atceros, ka šorīt jurta vēl stāvēja pa vējam.

— Tātad tas mainījies pakāpeniski dienas ritumā. Mēs esam apgājuši pusloku un devušies atpakaļ.

— Vai arī kompass kaut kādā veidā pārmagnetizējies!

— Kaut paradītos saule vai paspīdētu zvaigznes, lai mēs pārbaudītu, kurp ejam, — Borovojs žēlojās.

— Katrā gadījumā jāapstājas nakts apmetnē un ar kompasu rokā jāpārbauda daži kilometri mūsu noietā ceļa, kas skaidri saredzams pēc pēdām sniegā, — aizrādīja Kaštanovs. — Ātri vien noskaidrosies, vai mēs būsim riņķojuši.

Uzstādīja jurtu. Makšejevs un Gromeko aizsteidzās atpakaļ pa pēdām. Borovojs uzvārīja hipsotermometru, kas rādija to pašu, ko iepriekšējā vakarā. Nelielo kāpumu dienas pirmajā pusē acīm redzot izlīdzināja kritums otrajā. Pēc divām stundām pēdu dzinēji atgriezās. Viņi bija pārbaudījuši desmit kilometrus ceļa, kas visu laiku gāja taisnā līnijā saskaņā ar vēja virzienu. Tāpēc nolēma, ka pēdējam var vairāk uzticēties nekā kompasam un ka arī tālāk jāiet pa vējam.

Un arī šoreiz nakts tumsa tā arī neiestājās. Blāvā gaisma zem mākoņu aizsega nepārmainījās.

Nākošā dienā slīpums lejup turpinājās un kļuva pat vēl jūtamāks. Temperatūra cēlās nedaudz virs nulles, sniegs saslapa, un ceļš, neraugoties uz kritumu, kļuva smagāks. Pēcpusdienā parādījās peļķes un nelielas tērces, kas līkumoja starp nelīdzenumiem, un beidzot pazuda sniegu piedzītajās plaisās. Naktsguļai nācās izraudzīties augstāku vietu un ap jurtu izrakt grāvīšus, lai novadītu kūstošā sniega ūdeni.

Uzstādīdams hipsotermometru, Borovojs bija pārliecināts, ka tas uzrādīs vēl vairāk grādu nekā iepriekšējā vakarā, jo visu dienu bija turpinājusies nokāpšana noslēpumainā ieplakā. Taču termometrs rādīja 126° un negatīvais augstums, neraugoties uz kritumu, nebija palielinājies, bet par piecsimt metriem pamazinājies. Gluži samulsušais meteorologs nervozi iesmējās.

— Jauns pārsteigums, jauna nesaprašana! Šorīt mēs nolēmām neticēt kompasam, tagad vajadzēs sākt apšaubīt arī hipsotermometru.

Atkal visi ceļotāji sapulcējās ap draisko aparatu, pārbaudīja tā rādījumu, vēl un vēl vārīja ūdeni, tomēr rezultāts nemainījās. Neraugoties uz skaidro kritumu, ko nevarēja apšaubīt, jo tērces plūda

tai pašā virzienā, gaisa spiediens nepalielinājās, bet gan pamazinājās. Iepriekšējās dienās, gluži otrādi, paceļoties spiediens nebija pamazinājies, bet palielinājies. Likās, ka fizisko parādību likumi, ko bija izstrādājušas zinātnieku paaudzes, balstoties uz novērojumiem zemes virspusē, še nebija piemērojami vai arī ieguva gluži citu jēgu. Neizskaidrojamās parādības vairojās.

Visi bija ieinteresēti un satraukti, bet saprast un izskaidrot neviens to nevarēja. Atlika cerēt, ka tuvākā nākotne dos atslēgu mīklas atrisinājumam.

— Bet kāds sniega tuksnesisl — piebilda Papočkins. — Pēc.sastapšanās ar muskusa vēršiem kalnu grēdas pārejā varēja cerēt, ka nākošās dienas man un Michailam Ignatjevičam sagādās kādu zinātnisku guvumu. Bet kopš tā brīža mēs ejam jau gandrīz divpadsmit dienas, esam nogājuši vairāk nekā divi simti piecdesmit kilometru … un absolūti nekā, tikai sniegs un ledus.

— Un pat Pjotrs Ivanovios, kuram līdz šim ar kolekcijām vislabāk veicās, nav ne ar ko iedzīvojies, — Gromeko piebilda.

— Kolekcionē vienīgi Ivans Andrejevičs! — Makšejevs smiedamies piezīmēja.

— Es? Ko tad es esmu šai laikā savācis? — Borovojs brīnījās.

— Neizprotamu fizisku parādību kolekciju, — Kaštanovs atbildēja Makšejeva vietā, nojauzdams, ko tas grib teikt.

— Tā ir ļoti dīvaina kolekcija, toties viegla, nevis kā jūsējie akmeņi, — Borovojs smējās. — Tā mūsu nartas nesaspiedīs!

— Bet var izrādīties ļoti smaga attiecībā uz ekspedicijas iznākumu. Katram pētniekam taču gribas atrast kaut ko jaunu, iepriekš nepazītu! Jums līdz šim veicies labāk par mums.

Nākošajā dienā kritums turpinājās un kļuva pat vēl jūtamāks. Ledus līdzenums sāka sadalīties plakanos pakalnos. To ieplakās tecēja strauti, sniegs saslapa, un kļuva grūti slēpot: slēpes slīdēja, gāja sāņus. Tāpēc pārvietošanās veidu izmainīja: uz katras nartas nosēdās divi cilvēki, suņi tās ātri rāva pa nokāri lejā, nartas vadīja ar slēpju kokiem un ledus grumbuļos noturēja tās taisni.

Braucēji ievēroja, ka mākoņi, kas joprojām vēlās ļoti zemu, nav vairs pelēki, bet iesārti, it kā tos apspīdētu rietoša, bet neredzama saule.

Ledus tuksnesis izplētās uz visām pusēm līdz netālajam apvārsnim un arī šķita iesarkans. Šis dīvainais apgaismojums dziļās ieplakas dibenā, kur polārā saule nevarēja ielūkoties, arī piederēja Borovoja vākto neizskaidrojamo parādību kolekcijai.

Šajā dienā apstājās uz pakalna kores blakām lielam, brāzmainam strautam ar tīru ūdeni, kas paglāba no nepieciešamības zupai un tējai kausēt sniegu.

NEIZSKAIDROJAMAIS SAULES STĀVOKLIS

Pēc vakariņām.meteorologs uzstādīja savu vārāmo aparatu stingrā pārliecībā, ka, ievērojot tik bīstamo, četrdesmit piecus kilometrus garo nokāpumu, dzīvsudrabs uzrādīs vismaz 130°, un pazeminājums būs ap desmittūkstoš metru, sasniedzot rekordskaitli visā laikā. Lai savus ceļabiedrus pārsteigtu, viņš pat jau iepriekš bija aprēķinājis augstumu vārīšanās punktiem no 130 līdz 135°. Kāds gan bija viņa pārsteigums, kad termometrs uzrādīja tikai 120 grādu!

— Mana kolekcija atkal palielinājusies, — viņš svinīgā balsī paziņoja. — Jūs, protams, nešaubāties, ka mēs šodien visu laiku un ļoti strauji braucām no kalna.

— Protams. Skaidrs. Odens pret kalnu netek, — atskanēja balsis.

— Tā. Bet hipsotermometrs rāda, ka esam braukuši kalnā un dienā pacēlušies vairāk nekā tūkstoš septiņi simti metru.

Pēc tam kad visi savām acīm bija pārliecinājušies, ka Borovojs nejoko, viņš paskaidroja:

— Acīm redzot, dodoties arī turpmāk lejup, mēs drīz izkļūsim no šīs apbrīnojamās ieplakas, varbūt pie paša ziemeļpola.

— Bet man liekas, ka gatavojas kaut kāda katastrofa! — Gromeko mīklainā noskaņā noteica. — Noslēpumainajā bedrē neparasti paretinās gaiss, spiediens krīt, vēstot viesuļvētru, ciklonu, taifunu, viesuļstabu vai kaut ko tamlīdzīgu. Bet, šo pārvērtību gaidot, lai to pārciestu mierīgā garā, es visiem prātīgiem cilvēkiem ieteicu ielīst guļammaisos!

Visi, pat Borovojs, iesmējās un sekoja ārsta padomam. Tikai meteorologs vēl pārbaudīja, vai stingri iedzīti mietiņi un novilktas atsējas, kas saturēja jurtu. Viņš tiešām baidījās kaut kādu atmosferisku katastrofu, gulēja nemierīgi, pamodās un klausījās, vai vējš nepastiprinās, vai gaidītā parādība jau nesākas. Viss tomēr palika mierīgs, vējš pūta līdzšinējā slīpumā, ceļabiedri krāca, suņi miegā ņurdēja un iesmilkstējās. Un Borovojs atlaida galvu uz spilvena, mēģinādams aizgainīt trauksmainās domas un iemigt.

No rīta viņš agrāk par visiem izgāja no jurtas atzīmēt pirms nakts izvietoto instrumentu rādītājus. Pārējie ceļotāji vēl atpūtās savos guļammaisos.

Piepeši jurtas durvju tūbas aizsegs pacēlas: meteorologs nobālis, ieplestām acīm atgriezās jurtā un stomīdamies izdvesa:

— Ja es būtu viens, es vairs nešaubītos, ka esmu galīgi sajucis.

— Kas tad,nu atkal? Kas par lietu? Vai notikusi kāda katastrofa? — atskanēja gan izbiedēti, gan ironiski jautājumi.

— Mākoņu un miglas gandrīz vairs nav, un saule, vai jūs varat iedomāties, polārā saule stāv zenitā! — Borovojs nokliedza.

Cits citu grūstīdami un ejot ģērbdamies, visi metās uz izeju.

Pār ledus līdzenumu viļņoja viegla migla, un caur to gan gaišāk, gan nespodrāk spīdēja iesarkans disks, kas atradās tieši virs galvām, nevis zemu pie apvāršņa, kā pienācās polarajai saulei pulksten piecos no rīta jūlija sākumā uz astoņdesmitā ziemeļu platuma grada.

Visi stāvēja, galvu izslējuši, un klusēdami skatījās dīvainajā saulē, kas atradās nepiemērotā vietā.

— Savāds apvidus šī Nansena Zeme, — Makšejevs piebilda ne gluži traģiskā, ne gluži zobgalīgā noskaņā.

— Vai tikai tas nav mēness? — ieminējās Papočkins. — Iespējams, ka patlaban ir pilns mēness?

Borovojs pāršķirstīja kabatas rokasgrāmatu.

— Pašreiz tiešām ir pilns mēness, tikai šis sarkanais disks nelīdzinās mēnesim — ir spīd gaišāk, ir silda stiprāk.

— Varbūt Nansena Zemē… — Makšejevs iesāka, bet Kaštanovs viņu pārtrauca:

— Pola,rajās zemēs vasaras mēness nekad nestāv zenitā: vai nu tas nemaz nav redzams, vai arī atrodas ļoti zemu.

— Bet, ja tas nav ne mēness, ne saule, kas tad tas ir?

Neviens nevarēja atbildēt. Visi turpināja minēt mīklas un tūlīt šos atminējumus atkal atmeta. Tad pabrokastoja un devās ceļā. Termometrs cēlās līds — f8°. Migla gan sabiezēja, aizsegdama sarkano spīdekli, gan paretinājās, bet tas parādījās pastāvīgi zenitā, nekustēdamies ne no vietas. Ceļš joprojām veda lejup pa ledus līdzenumu gar liela strauta krastu. Nokare it kā kļuva mazāka.

Suņi skrēja mundri, ceļotāji sēdēja uz nartām, laiku pa laikam nolēkdami sakārtot aizjūgu vai uztaisīt pār kādu dziļāku gultni tiltiņu.

Tikko saule izlauzās cauri miglas vāliem, visi pacēla galvas un vērās šai savādajā spīdeklī, kas pie debesīm bija ieņēmis tik neparastu stāvokli.

Pusdienā ceļotāji apstājās parastajā atpūtā.

Pusdienas laiku tomēr rādīja tikai pulkstenis, jo saule vēl arvien stāvēja zenitā un, likās, nedomāja savu vietu mainīt.

— Jo dziļāk mežā, jo vairāk malkas! — Borovojs īgnēja. — Saulei arī uz 80. ziemeļu platuma grada debesīs jāpārvietojas, bet ne jāstāv uz vietas! Zeme taču griežas!

Atpūtas laikā viņš noteica saules augstumu, kas izrādījās tieši 90°.

— Var iedomāties, ka mēs atrodamies tropu vasaras saulgriežu dienā vai uz ekvatora, kad diena un nakts vienādā garumā! — viņš pēc novērošanas sacīja. — Kādu platumu pavēlēsiet pierakstīt? Kaut vai nositot, es nesaprotu, kur mēs atrodamies un kas ap mums notiek. Domas galvā jūk, un viss liekas kā dīvains sapnis!

Patiesībā visi dalījās šajās Borovoja sajūtās un nekādi nevarēja sev izskaidrot šo jauno parādību, kas ar savu mīklainību pārspēja visu pārējo: instrumentu pretrunīgos rādījumus, pastāvīgo viena virziena vēju, tumšos mākoņus, nenormālo siltumu, iesarkano gaismu un kolosālo ieplaku ar lielāko iegrimi nekā visi uz zemes pazīstamie dziļumi.

Pusdienās un atpūtas laikā atkal minēja visneiespējamākās mīklas par katastrofām, kas notikušas ar Zemi, kopš viņi uz «Polārās zvaigznes» un Nansena Zemē bija atgriezti no visiem sakariem ar pārējo pasauli.

POLĀRĀ TUNDRA

Pret vakaru ledus līdzenums pārvērtās ledus kraujās. Gaisā peldēja rēna migla, gandrīz neaizsegdama sarkanīgo sauli, kas joprojām stāvēja zenitā, it kā zobodamas par ceļotājiem, kas izbrīnā turpināja tajā skatīties.

Tuvojās laiks apstāties nakts apmetnē. Uz ledāja kores tas nebija visai izdevīgi: kaut gan vietas pietika, tomēr ūdens bija tālu lejā, un noiet pēc tā pa gludo ledus nogāzi nevarēja. Tāpēc turpināja doties tālāk cerībā atrast piemērotāku vietu, jo vairāk tāpēc, ka priekšā cauri miglai bija redzams kaut kāds tumšs līdzenums.

Un beidzot ap septiņiem vakarā ledus kraujas pazeminājās un kā platas, baltas mēles līdzīgi milzu vītnēm apņēma šo tumšo līdzenumu, kurā seklās gultnēs ielauzās strauti un tecēja tālāk lēzenos, purvainos krastos. Nobraukušas no ledus, nartas tūlīt apstājās uz kailas, lipīgas zemes, suņi izkāra mēles un atlaidās vilkt. Visi nolēca no nartām; pēdējo kilometru jau bija braukuši, gaidīdami jaunu pārsteigumu, ko tiem atnesīs šis dīvainais bezsniega līdzenums — Nansena Zeme.

It kā norunājuši, cilvēki noliecās, aplūkodami un rokām taustīdami šo ilgi gaidīto zemi pēc tik daudzām sniegā un ledū pavadītām dienām. Zeme bija brūngani melna, ūdens piemirkusi, lipīga, tomēr ne pilnīgi kaila, bet apklāta ar zemei pieplakušiem sīkas, nodzeltējušas zāles stiebriņiem un zemu krūmu līkiem, staipīgiem zariem bez lapām. Kāja iegrima zemē savus četrus centimetrus, un no pēdas apakšas straumītēm un strūkliņām izspiedās dzeltens ūdens.

— Kā jums tas patīk? — norūca Kaštanovs. — Astoņdesmit pirmajā ziemeļu platuma grādā pazūd sniegs, silts kā Somijā, kaila zeme un saule zenitā!

— Vai tiešām vajadzēs uzstādīt jurtu šai purvā? — Papočkins skumji ievaicājās.

— Tas nav purvs, bet ziemeļu tundra, — Makšejevs viņam paskaidroja.

— No tā nekļūst labāk, ka tā ir tundra, — Borovojs aizrādīja. — Suņi atsakās vilkt nartas, bet pārnakšņot dubļos tiešām nav visai patīkami. Tad jau labāk atgriezties uz ledus!

Visi sāka pārskatīt apkārtni cerībā ieraudzīt sausāku vietiņu.

— Lūk, tur, kā man liekas, būs labi! — iesaucās Gromeko, norādīdams uz priekšu, kur virs brūni melnā līdzenuma pacēlās lēzens pakalns apmēram kilometru no ledus mēļu galiem.

— Bet kā mēs turp aizvilksimies?

— Nekas, aizkulsimies! Palīdzēsim suņiem!

— Pamēģināsim piesiet slēpes, lai mazāk grimtu.

Tiešām, iet ar slēpēm izrādījās vieglāk. Suņi lēni vilka

atvieglotās.nartas, kuras cilvēki aizmugurē grūda ar slēpju kokiem. Pusstundā aizkūlās līdz pakalnam, kas pacēlās metrus astoņus virs līdzenuma un izrādījās sausa un piemērota vieta naktsmītnei. Pakalnā starp pērno nodzeltējušo zāli jau spraucās svaigi, zaļi asni, bet zems krūms briedināja pumpurus.

Jurtu uzstādīja pakalna virsotnē, bet mantas un suņus novietoja zemāk, nogāzē. Aizmugurē, ziemeļos, kā augsts, līdzens valnis baltoja ledāja apmale, aizstiepdamās uz abām pusēm aiz apvāršņa. Priekšā melnbrūnais līdzenums jau bija pieņēmis zaļganu nokrāsu.

Pussimts soļu no pakalna staignos krastos klusi tecēja plats strauts. Pāri līdzenumam vērpās migla.

Brīžiem parādījās iesarkana saule, kas vēl arvien atradās zenitā, kaut gan pulkstenis jau rādīja pusdeviņus vakarā. Šajā dienā bija veikti piecdesmit kilometri.

Kamēr Borovojs vārīja ūdeni, pārējie zīlēja, kādu vārīšanās temperaturu uzrādīs aparats pēc tik gara acīm redzama lejupceļa.

Vieni apgalvoja 125, citi — 115°. Makšejevs ar Papočkinu pat saderēja.

— Jūs neviens neesat uzvarējis! — beidzis novērojumus, meteorologs paziņoja. — Termometrs rāda tikai 110 grādu.

— Es tomēr esmu bijis tuvu patiesībai, — sacīja Makšejevs. — Es derēju par 115°.

— Bet vai jūs nedomājat, ka labāk būtu visus šos nederīgos instrumentus sasist? — Borovojs žultaini iejautājās.

— Jūs par šiem atmosfēras jokiem tiešām pārāk uztraucaties, — Kaštanovs viņu mierināja, — it kā jums būtu par tiem jāatbild!

— Nav taču runa par atbildēšanu, bet par to, ka nederīgu instrumentu nav vērts vazāt līdzi!

— Šobrīd tas aiz mums nezināmiem iemesliem var būt nederīgs, bet notikumu tālākā gaitā droši vien atkal varēs mums pakalpot.

Pēc vakariņām apsprieda ceļojuma tālāko gaitu. Ja bezsniega tundra, lai tas būtu cik dīvaini būdams, aizstiepjas ari tālāk uz ziemeļiem, tad ievērojama kravas daļa izrādīsies ne vien nevajadzīga, bet pat kaitīga, jo tieši slēpes, nartas, siltie tērpi, vairums spirta un arī pati jurta kavēs straujas kustības. Ievērojot še iestājušos silto laiku, varēja apmierināties ar vieglu telti, kas bija rezervē, bet kurināmo savākt tundrā.

Tāpēc nolēma ierīkot pakalnā apmetni un izsūtīt divas grupas bez liekas bagāžas dažādos virzienos noskaidrot apvidus raksturu un kustību iespējas. Pēc tam visu lieko varēja atstāt noliktavā uz pakalna atpakaļceļam pa ledājiem.

KLĪSTOŠIE PAKALNI

Nākošā dienā Igolkins un Borovojs palika pie jurtas: pirmais uzraudzīt suņus, otrais — novērot dažādas meteoroloģiskas parādības. Pārējie četri, sadalījušies divās grupās, devās izlūkos: Kaštanovs un Papočkins aizgāja uz dienvidaustrumiem, bet Makšejevs ar Gromeko uz dienvidrietumiem. Visi aizbrauca ar slēpēm, bet nolēmuši tās pamest, ja zeme kļūtu pietiekami sausa.

Katrs pētnieks bija bruņojies ar bisi. Nevarēja iedomāties, ka arī tundrā negadīsies nekāds medījums, kā tas bija sniega līdzenumā. Suņu nemierīgā izturēšanās naktī lika cerēt, ka iespējams sastapt kaut kādus dzīvniekus. Svaigu gaļu vajadzēja ne vien cilvēkiem, bet arī suņiem.

Kaštanovs un Papočkins.savā ceļā drīz nonāca pie plata strauta, aiz kura tundra turpinājās.

Drīz tā kļuva tik sausa, ka slēpes vajadzēja pavisam pamest. Tās saslēja konusveidīgi, augšgalā sasienot ar saiti, lai vieglāk ievērotu un paņemtu atpakaļceļā.

Sausajā tundrā jau zaļoja jaunā zāle, bet zemie krūmi bija pārklājušies ar zaļām lapām un ziediem. Līdzenums tinās miglā, kas brīžam pārvērtās ļoti smalkā lietū. Bet starplaikā spīdēja un stipri sildīja sarkanīgā saule, kuras disks tomēr nebija skaidri saskatāms.

Kilometrus desmit no apmetnes ceļinieki priekšā ievēroja dažus tumšus, kraujus pakalnus, kuru apveidi miglas dēļ palika neskaidri.

— Lūk, lieliska vieta apkārtnes novērošanai, kad pašķiras migla! — iesaucās Papočkins. — No pakalna šo gludo līdzenumu varētu tālu pārredzēt.

— Vēl interesantāki būs tie pamatieži, kurus mēs uz tiem atradīsim, — Kaštanovs ceļabiedram aizrādīja.

— Līdz šim mūsu ekspedicijas ģeoloģiskā ieguve bijusi ļoti trūcīga.

— Zooloģiskā vēl trūcīgāka!

— Nu, tagad tundra mums atlīdzinās. Bet pēc pakalnu veida un krāsas var domāt, ka tie ir bazalta vai citu vulkānisko iežu jumoli.

Abi pētnieki gandrīz skriešus metās uz ilgoto mērķi, kas gan parādījās caur miglas plīvuru, gan atkal tajā pilnīgi pazuda.

Kaštanovs un Papočkins skrēja vairāk nekā ceturtdaļstundu, bet tumšie pakalni šķita tikpat tāli kā sākumā.

— Šī nolādētā migla briesmīgi traucē pareizi noteikt attālumu! — sacīja zoologs, apstādamies atvilkt elpu.

— Es biju pārliecināts, ka līdz pakalniem nav tālu, bet mēs skrējām, skrējām un skrējām un nemaz tiem netuvojamies. Es aizkusu.

— Labi, atpūtīsimies! — Kaštanovs piekrita. — Pakalni tačū no

mums nekur neaizbēgs.

Viņi stāvēja, atbalstījušies uz bisēm. Pēkšņi Papočkins, kas bija skatījies uz pakalniem, iesaucās:

— Dīvaini, ja tik tas nav redzes māns! Man likās, ka mūsu pakalni kustas.

— Migla veļas, tāpēc arī tā liekas! — Kaštanovs, pīpi aizsmēķēdams, mierīgi atbildēja.

— Nē, tagad es skaidri redzu, ka pakalni pārvietojas! Skatieties, skatieties ātrāk!

Netālu priekšā tagad bija labi saredzami četri tumši priekšmeti, kas lēni virzījās pa tundru.

— Bazalta vai citu vulkānisku iežu pakalni parasti stāv uz vietas! — Papočkins sarkastiski aizrādīja.

— Protams, iespējams, ka šajā neizskaidrojamo parādību zemē arī šādi pakalni klīst no vienas vietas uz otru! Cik žēl, ka mums līdzi nav Borovoja!

Kaštanovs tikām bija izņēmis binokli un pavērsa to pret klīstošajiem pakalniem.

— Bet vai jūs zināt, Semjon Semjonovič, — viņš uztraukumā drebošā balsī sacīja, — šie pakalni neietilpst manā, bet jūsu kompetencē, jo tie ir milzīgi ziloņiem līdzīgi dzīvnieki. Es skaidri atšķiru garu snuķi.

Viņi atkal sāka skriet tālāk un apstājās tikai tad, kad migla par jaunu kļuva retāka. Tumšie priekšmeti bija daudz tuvāk.

— Nogulsimies, — zoologs aizrādīja, — citādi viņi var mūs pamanīt un aizbēgt.

Viņi nogūla tundrā. Tagad Papočkins pieplaka binoklim, gaidīdams izdevīgu mirkli. Beidzot migla tik daudz izklīda, ka četri pieci simti soļu attālumā varēja skaidri saskatīt četrus ziloņveidīgus dzīvniekus, kas aprāva staipīgo krūmu zariņus un ar skaisti izliektiem snuķiem iebīdīja tos mutē. Trīs dzīvnieki bija lielāki, bet viens mazāks.

— Tiem ir milzīgi, stipri izliekti ilkņi, — sacīja Papočkins. — Ķermenis pārklāts ar sarkanbrūnu spalvu. Viņiem ir īsas astītes, kuras tie līksmi vicina. Ja es nezinātu, ka mamuti no mūsu zemes virsas nozuduši, es teiktu, ka tie nav ziloņi, bet mamuti.

— Iespējams, ka šajā dīvainību zemē saglabājušies arī mamuti!

Kaštanovs tikām bija ielicis savā tālšāvējā bisē patronu ar sprāgstošu lodi un notēmēja uz tuvāko zvēru, kas kreisos sānus bija pavērsis pret mednieku.

Atskanēja apdullinošs šāviens. Zvērs pavicināja snuķi, nokrita uz priekšķāju ceļiem, tad atkal pielēca, paskrēja dažus solus un smagi sabruka zemē.

Pārējie dzīvnieki pasitās sāņus, bet tad, snuķus izslējuši un izgrūzdami rēcienu, kas atgādināja vērša maušanu, smagiem soļiem

aizskrēja pa tundru un pazuda miglā.

Kaštanovs un Papočkins, degdami nepacietībā, metās pie ieguvuma. Tas gulēja uz labajiem sāniem, kājas izpletis un galvu ar varenajiem ilkņiem atmetis. No milzīgās, sārtās brūces zem lāpstiņas tecēja vesels asiņu strauts, spalvainais vēders vēl krampjaini cilājās un snuķis raustījās.

— Uzmanīgāk! — Kaštanovs brīdināja. — Agonijā viņš var pakustināt snuķi vai kāju un salauzt mums kaulus.

Mednieki apstājās soļus desmit no ziloņa un aplūkoja to ar viegli saprotamu satraukumu un ziņkāri.

— Es arī domāju, ka tas ir mamuts, — sacīja Kaštanovs. — Milzīgie apmēri (šis milzenis taču ir metrus sešus garš!), uz augšu un iekšu saliektie ilkņi, garā, iesarkanā spalva — tās visas ir mamuta pazīmes. Bez tam ziloņi polarajās zemēs nekad nav mituši, bet mamuts Sibirijā ir dzīvojis.

— Ja es to neredzētu savām acīm, es nevienam neticētu! — Papočkins atbildēja. — Tas ir tāds atklājums, tāds atklājums! …

— Nu, atvainojiet, ne lielāks par visu šo dziļo ieplaku un zaļojošo tundru uz 81. ziemeļu platuma grada. Acīm redzot šajā polarajā cietzemē, ko ledāji pilnīgi atgriezuši no citām mūsu planētas zemēm un kas apveltīta ar maigu klimatu, mamuti saglabājušies vēl mūsu dienās. Tie pārstāv dzīvus pārakmeņojumus.

— Vai arī Nansena Zemes izrakteņu faunu, kas pielāgojusies jauniem dzīves apstākļiem. Kā redzams, agrāk šo zemi ledāji un sniegi nav atdalījuši no citām, bet tai bijusi ar Amerikas un Āzijas ziemeļiem kopēja flora un fauna. Bet pēc tam, varbūt ledus periodā, mamuti še atraduši savu pēdējo patvērumu.

— Tagad to atklājusi mūsu ekspedicija! Bet ko mēs ar šo briesmoni iesāksim? Lai to nogādātu apmetnē, vajadzīga preču vagona platforma un lokomotive!

— Ja mamutu nevar pārvietot uz apmetni, t!id apmetni katrā gadījumā var pārvietot pie mamuta, — zoologs atjokoja.

— Tā ir ideja! Bet, ja tundrā var dzīvot mamuti, tad var dzīvot arī lāči, vilki, polarlapsas un vispār kaut kādi plēsoņi. Un, kamēr mēs pārvietosimies šurp, viņi pagūs mūsu medījumu sabojāt!

— Tas taisnība! Mamuts tūlīt rūpīgi jāizmēra, jāapraksta un jānofotografē. Uz «Polāro zvaigzni» mēs paņemsim līdz tikai vienu ilkni un smadzeņu, ādas un gaļas paraugus spirtā.

— Bet es domāju, ka snuķi katram gadījumam nogriezīsim un parādīsim biedriem! Viņi gan būs pārsteigti! Bet pēc tam to apēdīsim. Tādu maltīti nebūs baudījis neviens dabas pētnieks. Stāsta, ka ziloņu snuķi esot ļoti gardi! Bet snuķa gals jāsaglabā, jo tas nekad pie mamuta līķiem nav atrasts un nav zināms, kā tas veidots.

Mednieki piegāja pie mamuta, kas jau gulēja nekustīgi, un sāka to

rūpīgi apskatīt un izmērīt.

Papočkins mērīja, Kaštanovs pierakstīja. Tad nofotografēja kritušo dzīvnieku no dažādām pusēm, pie kam zoologs lepni nostājās blakām vai salīdzinājumam uzrāpās uz tā, iesaukdamies:

— Vai nav brīnišķīgi: ekspedicijas atskaitē būs ilustrācijā — zinātnieks Papočkins nevis uz izrakta, bet tagad dzīvojoša mamuta līķa!

Savu darbu pabeiguši, zinātnieki nogrieza dzīvniekam asti, snuķi un garās spalvas kumšķi, pacēla bises un apkrāvušies posās atgriezties uz jurtu. Pēkšņi zoologs, mulsi vērdamies apkārt, iesaucās:

— Bet kādā virzienā mūsu apmetne atrodas? Apkārt līdzena tundra, plešas migla, tāle nav saredzama, Pjotr Ivanovič, mēs esam apmaldījušies! Es noteikti nezinu, kurp iet…

Izdzirdis šo izsaucienu, Kaštanovs sākumā mazliet samulsa, bet tad smaidīdams sacīja:

— Cilvēks, kam kabatā kompass, nevar nomaldīties pat miglā, ja zin, kādā virzienā gājis. No nakts apmetnes mēs devāmies tieši uz dienvidaustrumiem, tātad tagad jāiet uz ziemeļrietumiem.

— Šķiet, ka, mamutus ieraudzījuši, mēs pēc kompasa neskrējām!

— Nē, pirms es kompasu noglabāju, es pēc ieraduma atzīmēju virzienu, kādā skrējām. Neraizējieties, es jūs aizvedīšu līdz jurtai!

Kaštanovs ar kompasu rokā droši devās tundrā, zoologs viņam sekoja.

Stundas divas ceļotāji gāja pa līdzenumu. Migla joprojām gan vēlās pavisam zemu, gan atkal izklīda, ļaudama redzēt.apkārtni dažu simtu metru attālumā. Tieši šai mirklī Kaštanovs sev priekšā, mazliet iesāņus viņu ceļam, ieraudzīja kādu savādu priekšmetu, kas pacēlās virs līdzenuma. Viņš to parādīja zoologam.

— Kas tas tāds? — Papočkins atjautāja. — Līdzinās samojedu jurtas sastatnēm. Vai tiešām še ir arī cilvēki!

— Es domāju, ka tās ir mūsu slēpes. Jūs aizmirsāt, ka mēs tās atstājām.

— Tātad mēs ejam pareizi!

Nokļuvušiem pie slēpēm, ceļotājiem vairs nebija jābažījas, un viņi kompasu noglabāja, jo slēpju pēdas mitrajā tundrā bija labi saskatāmas. Drīz vien tālumā parādījās pakalns ar jurtu.

NELŪGTAIS VIESIS

Kad mednieki bija pienākuši tādā attālumā, ka pakalnā varēja izšķirt ne vien jurtu, bet arī cilvēku un suņu apveidus, Kaštanovs savam ceļabiedram, kuram nebija tik asas redzes un dzirdes, aizrādīja:

— Mūsu apmetnē atgadījies kaut kas nelāgs: cilvēki skraida, suņi rej.

Abi apstājās ieklausīties. Tiešām, skaidri dzirdēja niknas suņu rejas, tad atskanēja šāviens, otrais, trešais …

— Vai tik nav uzbrukuši mamuti vai citi izrakteņu zvēri? Tagad es esmu gatavs ticēt! — zoologs iesaucās.

— Skriesim ātrāk, varbūt mūsu palīdzība ļoti vajadzīga!

Viņi sāka skriet, cik to ļāva krava un nogurums. Pakalna piekājē viņi nosvieda slēpes un snuķi un vienā mirklī bija augšā.

Suņi saitēs rāvās un rēja, jurtā neviena nebija. Bet pretējā nogāzē skrējēji ieraudzīja tumšu masu, pie kuras stāvēja Borovojs un Igolkins ar bisēm rokās.

Mirklī Kaštanovs un Papočkins atradās saviem biedriem blakām.

— Kas ir, kas noticis!

— Lūk, papriecājieties, — atbildēja satrauktais Borovojs. — Šis dīvainais zvērs uzbruka suņiem, vai arī suņi tam uzbruka. Mēs sēdējām jurtā un neredzēiām sadursmes sākumu. Vārdu sakot, kamēr mēs steidzāmies pēc bisēm, viņš mums samīdīja divus suņus! Lai šo nodarbību pārtrauktu, mēs ielaidām tā vēderā pāris sprāgstošu ložu, un tam radās nāvīgs kuņģa darbības traucējums.

Igolkins aizveda suņus, kas skraidīja ap nogalināto zvēru, un trīs ceļotāji sāka to aplūkot. Uzmetuši pirmo skatu galvai, Kaštanovs un Papočkins vienā balsī iesaucās:

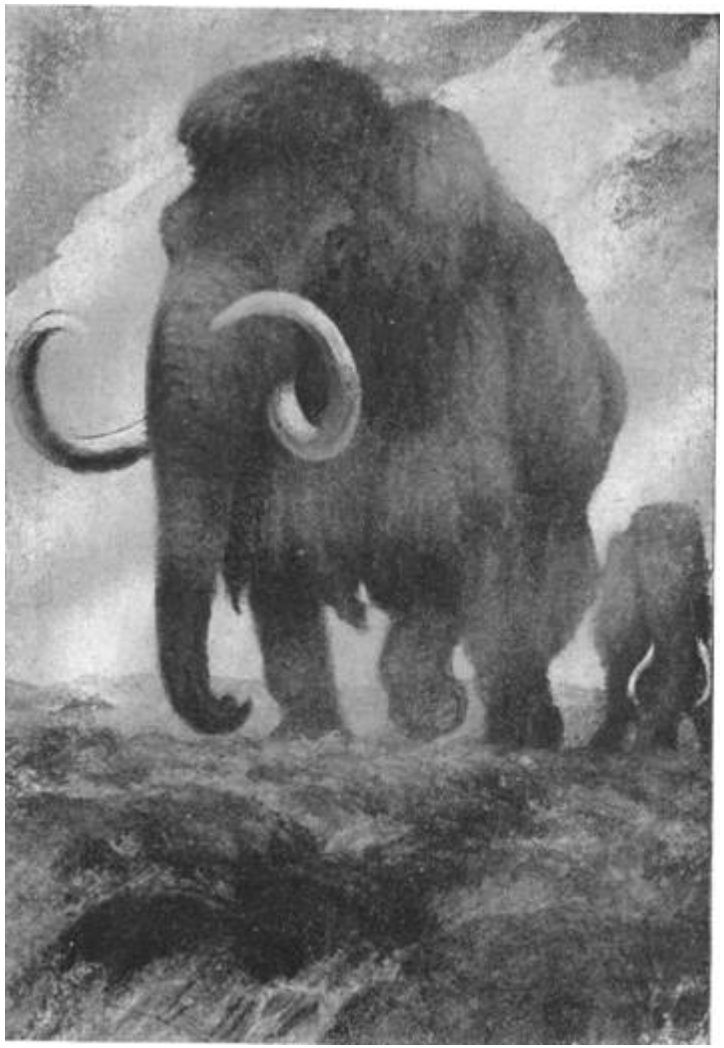

— Bet tas taču ir degunradzis!

— Degunradzis še, polarajā cietzemē? — Borovojs neticīgi noprasīja. — Tiesa, ka tas ļoti līdzīgs degunradžiem, kurus es gan esmu redzējis tikai attēlos. Bet vai tiešām še, tundrā, var būt dzīvnieki, kuru dzimtene ir tropu apgabals?! Es tam nevaru ticēt!

— Bet vai jūs ticēsiet, — Kaštanovs pārtrauca, — ka mēs tikko medījām mamutus, saprotiet, mamutus, kuri līdz šim skaitījās tikai izrakteņu dzīvnieki, kas dzīvojuši pirms desmit tūkstošiem gadu?

— Apžēlojieties! — Borovojs ievaidējās. — Tik cietsirdīgi nejokojieties. Baidos par savu saprātu. Viss, ko mēs pēdējās dienās redzam, ir tik neparasts, pretdabisks! Man vienkārši liekas, ka redzu to sapnī vai esmu zaudējis prātu!

— Apmierinieties, mans dārgais! — satvēris Borovoja roku, Kaštanovs iesaucās. — Mēs visi izjūtam satraukumu. Šais dienās redzētais arī mūs pārsteidz. Tas viss ir savāds tikām, kamēr nav izskaidrojams, tomēr nekā pretdabiska dabā nav! Atcerieties, ka mēs atrodamies uz savrupas polārās cietzemes, kas dziļi iespiesta mūsu planētas virsmā, ar platu ledāju joslu atgriezta no pārējās sauszemes. Uz šādas cietzemes jābūt savdabīgiem fiziskiem apstākļiem, kam pateicoties turpina eksistēt mamuts, kas citās zemēs jau sen izmiris. Kāpēc gan nevarēja saglabāties viņa laikabiedrs — degunradzis?

— Āfrikas vai Indijas degunradzis polarajā tundrā!

— Nevis Āfrikas, bet Sibīrijas, garspalvainais, kas dzīvojis Sibirijā kopā ar mamutu.

— Lūk, kā! Es nezināju, ka bijuši arī tādi degunradži. Bet kāpēc jūs domājat, ka tas nav Āfrikas?

— Paskatieties! Tam ir gara, brūna spalva, bet tropisko zemju degunradzis ir kails. Tā izmēri ir lielāki nekā pašreizējiem šās zīdītāju sugas pārstāvjiem. Priekšējais rags milzīgs un sānos plakans.

Redzēdams, ka Kaštanovs un Papočkins izturas pret šo brīnumaino atgadījumu tik mierīgi, arī Borovojs nomierinājās un ievaicājās:

— Bet kur tad ir jūsu nomedītais mamuts?

— Mēs taču nevarējām atvilkt to šurp! — Papočkins iesmējās. — Mēs to nošāvām diezgan tālu no šejienes, tundrā. Tur bija neliels četru galvu ganāmpulks, un mūsu ģeologs iztālēm tos noturēja par stāviem bazalta pakalniem! Bet pēc tam šie vulkāniskie pakalni, mūs pārbiedēdami, sāka pa tundru pastaigāties, ha-ha-hā! Jā, bet kur tad ir mūsu snuķis! Mēs atnesām tikai snuķi un asti. Vai tik suņi tos nav sabojājuši!

— Iesim pēc tiem!

Degunradzi fotografēja, mērīja un aprakstīja vairāk nekā trīs stundas, un tikai pēc tam pētnieki atģidās, ka laiks atpūsties. Brokastodami viņi atcerējās, ka trūkst vēl divu biedru, un sāka par to ilgo prombūtni uztraukties.

— Ar šo sauli, kas mūžīgi stāv zenitā, pilnīgi zaudē laika sajūtu, — Borovojs ņurdēja. — Rīts, pusdiena, vakars — viss viens un tas pats! Diena liekas bezgalīga.

— Tā še patiešām ir bezgalīga, ja saule paliek vienā debess punktā, — Kaštanovs apstiprināja.

— Pagājušajā tā dēvētajā naktī gaisma tomēr pavājinājās, — aizrādīja meteorologs. — Kaut gan jūs sliecāties to izskaidrot ar biezāku miglu, es ap pusnakti izgāju no jurtas un ievēroju, ka migla nebija biezāka kā diena, tomēr šī dīvainā saule spīdēja daudz vājāk, un uz tās diska bija saskatāmi it kā tumši plankumi.

— Tas ir ļoti interesanti! — profesors iesaucās: — Kāpēc jūs mums par šo jauno savādo faktu neko neteicāt?

— Še jau no savādajiem faktiem nevar glābties! Un es arī vispirms gribēju pārbaudīt sevi, pirms to jums pastāstu. Šodien ap pusdienas laiku es atkal novēroju šo sajukušo spīdekli un pārliecinājos, ka tumšo plankumu vairs nav. Nodomāju, ka naktī esmu vienkārši kļūdījies.

— Es domāju, — sacīja Papočkins, — ka mūsu planētu sistēmas centralajā ķermenī notikusi kaut kāda katastrofa, kamēr mēs miglā ceļojam pa Nansena Zemi. Tāpēc saule 81. ziemeļu platuma grādā arī atrodas zenitā un spīd gan dienu, gan nakti.

— Iespējams, ka mūsu zeme pakāpeniski tā pagriezusies, ka tās ziemeļu polarais apgabals izrādījies pavērsts tieši pret sauli?

— Tas ir kaut kas nesaprotams, — Borovojs norūca. — Kā gan bez nopietniem satricinājumiem īsā laikā varēja notikt tik ievērojama zemes ass novirze?

— Miglā.starp ledājiem mēs šos satricinājumus varējām arī neievērot. Citādi es šo saules dīvaino stāvokli nevaru sev izskaidrot, — Kaštanovs pastāvēja pie sava.

— Bet kāpēc jūs domājat, ka šis.spīdeklis, kuru mēs tagad redzam, ir tas pats, ko pēdējo reizi redzējām Krievu kalnu grēdas virsotnē? — Borovojs jautāja.

— Kas tad tas cits var būt? — Papočkins brīnījās.

— Kāpēc nevar pieņemt tikpat pamatoti, ka mēness atkal sācis kvēlot vai ka mūsu planētu sistēmā nejauši ielidojis jauns pašspīdošs ķermenis un piesaistījis mūsu zemi par pavadoni? — meteorologs, noslēpumaini smaidīdams, aizrādīja.

— Kāpēc nodoties dažādiem neticamiem secinājumiem! — Kaštanovs pārmeta. — Pastāv taču uz ģeoloģiskiem faktiem dibinātas hipotēzēs, ka mūsu zemes griešanās ass pārmainījusies. Ar to, piemēram, izskaidro apledojumus dažos ģeoloģiskos periodos Indijā, Āfrikā, Austrālijā un Ķīnā un citu periodu subtropisko floru Franča Jozefa Zemē, Grenlandē un citur.

— Nestrīdos, jums tas labāk jāzina. Bet es šodien izmērīju šī spīdekļa leņķa radiu.su, un izrādījās, ka tas līdzinās 20 minūtēm, kad saules leņķa rādiuss, ka jūs, protams, zināt, līdzinās gandrīz 16 minūtēm.

— Lūk, tas ir svarīgs fakts! — iesaucās pārsteigtais Kaštanovs.

— Un tad šī sarkanīgā gaisma dzeltenās vietā?

— Vai tas nav miglas iespaids? — piebilda Papočkins.

— Es pats tā domāju. Bet šodien izdevās redzēt šo spīdekli, kad migla kādu laiku bija pilnīgi izklīdusi. Disks tomēr bija iesarkans kā saulei, kad tā atrodas zemu pie apvāršņa un spīd caur daudz mitrākiem apakšējiem atmosfēras slāņiem vai smilšu vētras laikā.

— Jā, arī tas ir savādi!

— Un šie tumšie plankumi, kas zināmās stundās pavājina gaismu! Es šonakt pacentīšos arī to pārbaudīt. Ja tie atkārtosies, es būšu galīgi pārliecināts, ka virs mums neatrodas saule, bet kaut kas cits.

— Kur tad gan palikusi mūsu saule? — Papočkins satraukts ievaicājās.

— Kā es to lai zinu! Tas ir vēl viens loceklis neizprotamo parādību virknē, kuru liecinieki mēs pēdējās dienās esam kļuvuši.

— Jā, vesela virkne! — Kaštanovs domīgi noteica. — Milzīga ieplaka uz cietzemes, magneta adatas savādie rādījumi, atmosfēras spiediena neizprotamās pārmaiņas, siltais laiks uz 81. platuma grada — viss tas nav nejaušība, spriežot pēc ledāju robežas un zaļojošās tundras. Mamuti un degunradži, kas pastaigājas tundrā, saule — ne saule zenitā dienu un nakti…

— Un es ticu, ka tas vēl nav viss. Lūk, beidzot nāk arī mūsu biedri un nes, par ko es varu derēt, uz ko vien vēlaties, vēl vienu savādu faktu.

Visi pietraucās kājās, vērdamies tālumā, kur jau varēja labi saskatīt divus cilvēkus, kas nesa kaut ko tumšu, garā kokā pakārtu.

Papočkins uzlika uz spirta krāsniņas tējas trauku un sāka gatavot degunradža gaļas šašliku, pārējie aizsteidzās pretī nācējiem.

— Nu gan nomocījāmies! — Makšejevs paziņoja.

— Redzējām govis liti Vēršus, šāvām, bet ieguvām tikai telēnu un stiepjam to jau stundas trīs.

— Un savācām interesantu tundras floru, gluži savdabīgu, es pat teiktu — izrakteņu, ja tik pats nebūtu to plūcis! — piebilda Gromeko, kam uz muguras kūļajās piebāzta botāniskā soma.

Ēzdami un dzerdami tēju, Makšejevs un Gromeko atstāstīja redzēto.

— Kilometrus desmit mūsu ceļā plētās tā pati tundra, tikai daudz sausāka nekā šeit. Tad tās augājs kļuva bagātāks, parādījās krūmi un pat nelieli koki…

— Polarais bērzs un polarais vītols, tikai jaunas sugas, bet pēc tam arī vārga lapegle, — piebilda Gromeko. — Atgadījās arī ziedoši augi, daļēji man pavisam sveši, daļēji dažādu pētnieku aprakstītie, kā Kanadas pēcterciarās (izrakteņu) floras pārstāvji.

— Beidzot mēs nonācām pie šauras, bet ļoti dziļas upītes, pār kuru nebija braslas, un devāmies tās teces virzienā. Koki sāka pārsniegt cilvēka augumu, krūmi starp tiem izveidoja biezokni, caur kuru bija grūti izlauzties. Tur mēs arī uzdūrāmies vēršu baram, kas bija ieradies dzert.

— Kādas sugas vēršiem? — Papočkins ieinteresējās.

— Tie drīzāk līdzinājās savvaļas jakiem, — Gromeko izlaboja. — Melni, ar garu spalvu, milzīgiem, resniem ragiem un kupri mugurā.

— Tādi izskatījās vērši, — Makšejevs turpināja, — bet pārējie dzīvnieki, acīm redzot govis, augumā bija nedaudz mazāki, ar tievākiem un īsākiem ragiem. Bez tam tur vēl bija arī daži telēni. Es cerēju sastapt tundrā tikai purva putnus un sīkus dzīvniekus un tāpēc

paņēmu līdz skrošu bisi.

— Bet es bisi nemaz nepaņēmu

— Tāpēc ari nācās Šaut vienīgi uz telēnu ar rupjajiem renkuļiem, kas atradās patronsomā. Bars pazuda biezoknī, bet telēns iekrita upītē, no kurienes to izzvejojām un nobeidzām ar nazi.

— Telēns svēra krietnus piecdesmit kilogramus, bet stiept līdz apmetnei vajadzēja divpadsmit kilometrus. Tāpēc, lai nesamo atvieglotu, izgāzām iekšas, kaut gan zinājām, ka Semjons Semjonovičs nebūs apmierināts.

— Viņš jau dabūjis pietiekamu apmierinājumu! — Kaštanovs iesmējās. — Vai jūs arī zināt, kādu šašliku jūs tikko apēdāt?

— Kaut kāda polārā zaķa, vai ne? Nezinu, vai ir tāda suga?

— Nevis zaķa, bet degunradža un pat izrakteņa!

— Vē! Tātad jūs kaut kur mūžīgi sasalušajā tundrā atradāt degunradža līķi un nolēmāt nogaršot desmitiem tūkstošiem gadu nogulējušos ga|u? — Gromeko brīnījās. — Būtu to zinājis, nebūtu ēdis. Tagad man kļūst nelabi.

— Bet šašliks bija garšīgs, tikai mazliet paciets, — Makšejevs noteica.

— Bet vai jūs zināt, — Papočkins savukārt iejautājās, — ka vakariņās mēs jūs pamielosim ar vārītu mamuta snuķi?

— Nu, to jau pats velns vairs nevar saprast! — Gromeko uztraucās. — Vai tad jūs gribat mūs noindēt, vai? Izmēģināt, kā dažādi ģeoloģiskie sprāgoņi iedarbojas uz tagadējā cilvēka kuņģi?

Makšejevs, kas klaiņojumos pa Aļasku un Čukču zemi bija atradis šķebināties, sacīja:

— Es domāju, ka ziloņa snuķis ir gards ēdiens, bet mamuta snuķim jābūt pilnības kalngalam.

— Nē, es to neēdīšu! — Gromeko skaitās, — Es labāk uzcepšu teļa akniņas, tās vismaz ir svaigas.

Iztīksminājušies par savu biedru izbrīnu, pārējie tiem beidzot pastāstīja dienās notikumus, parādīja nošauto degunradzi, mamuta snuķi, asti un spalvu kumšķi, un botāniķis nomierinājās. Viņš pat piedalījās izšķirt jautājumu, kā un ar ko izslavēto snuķi vārīt, un izņēma no kabatas dažas savvaļas ķiploka galviņas, ko bija atradis netālu no vēršu sastapšanas vietas.

— Sīs saknes būs laba piedeva snuķim, — viņš sacīja, — žēl, ka to atgadījās tik maz.

Vakariņodami nolēma palikt tai pašā vietā vēl vienu dienu, lai piecatā aizietu līdz nošautajam mamutam un atgādātu jurtā gaļu un ķermeņa daļas, kuras bija nepieciešams saglabāt.

— Tagad mēs varam nopietni apspriest, kurp un kā doties tālāk, — Kaštanovs pēc vakariņām ierosināja. — Mūsu izlūki tam devuši zināmu materialu. Bet sarunu laikā palīdzēsim zoologam

iepreparēt degunradža un telēna galvaskausus, kurus paredzēts saglabāt. Jā, kādai sugai jūs telēnu pieskaitāt, Semjon Semjonovič?

— Ja es ar savām acīm nebūtu redzējis dzīvu mamutu un Sibirijas degunradzi, — zoologs atbildēja, — es teiktu, ka sastaptie vērši tuvi Tibetas jakiem. Bet tagad esmu gatavs domāt, ka tie būs pirmatnējie vērši, kas pazuduši no zemes virsmas kopā ar mamutiem un degunradžiem.

TRUCHANOVA VĒSTULE

Iztirzādami jautājumu par turpmāko maršrutu, visi piekrita, ka Nansena Zeme jau devusi ekspedicijai ne vien daudz jauna, bet arī daudz neizprotama un ka neparastie fakti vairojušies ar katru dienu, kopš ekspedicija virzījās uz priekšu.

Pēdējās dienās ekskursijas pierādīja, ka aiz tundras sākas meži, pa kuriem braukt ar nartām un suņiem nebija iespejams. Tātad nartas, slēpes, daļu kravas un suņus vajadzēja atstāt un tālāk doties kājām, pašiem nesot līdz visu nepieciešamo.

Bez tam valdīja neziņa, cik tālu šie meži stiepjas un ko aiz tiem nāksies sastapt. Likās visticamākais, ka siltums, augi un dzīvnieki ierobežosies ar Nansena Zemes ieplakas dibenu un ka tālāk, tās pretējā nogāzē, par jaunu sāksies sniegi un ledāji, kur narta, slēpes un suņi atkal noderēs.

Ievērojot šādu varbūtību, mērķtiecīgs bija ari cits tālākās rīcības plāns — doties pa tundru gar ledāja malieni ar nartām, lai izpētītu visas ieplakas apvidu, bet tās iekšienē veikt ekspedicijas bez liekas kravas. Bet tad ieplakas vidiene, kas attiecībā uz floru un faunu, bet varbūt arī uz ģeoloģiju, droši vien bija visinteresantākā, varēja palikt neizpētīta. Spriežot pēc tā, ka no ledāju malienes ieplakas iekšienē satecēja daudzas upītes, tur vajadzēja būt plašiem ezeriem vai arī vienam lielam ezeram.

Katram priekšlikumam bija savas priekšrocības un savi trūkumi. Par kuru rio tiem izšķirties? Borovojs, Igolkins un Makšejevs aizstāvēja mašrutu pa ledāju malieni, turpretim dabas pētnieki, protams, ieteica doties uz ieplakas centru, kur cerēja atrast vairāk materiala savai specialitātei.

Beidzot varēja sadalīties divās grupās, nosūtot vienu ar smago kravu pa malieni, otru — vieglāk izrīkotu — pāri ieplakai, lai pretējā pusē atkal sastaptos. Taču kas gan varēja zināt, cik tālu ieplaka aizstiepjas uz austrumiem un rietumiem un vai to vispār var apiet? Vai šķēršļi neizrādīsies nepārvarami un vai abas grupas vai viena no tām nenonāks bezizejas stāvoklī? Vai šis sadalījums nenovedīs pie visas ekspedicijas bojā ejas?

Tātad izlemt izrādījās ļoti grūti, un lēmums varēja izsaukt daudz smagu seku.

Citi vēl.strīdējās, katrs aizstāvēdams savu priekšlikumu, kad Kaštanovs, visu apsvēris biedriem atgādināja:

— Atcerēsimies, ka mums ir mūsu ekspedicijas vadītāja iedota aizzīmogota aploksne grūtību gadījumā. To atļauts atvērt, kad nesapratīsim, kur atrodamies un ko darīt tālāk. Vai jums neliekas, ka šis brīdis pienācis? Pēdējā laikā mēs esam redzējuši tik daudz dīvaina,

neizprotama, bet tagad pat nezinām, kurp spert turpmāko solil

Šo Truchanova aploksni pārējie bija aizmirsuši, un visi piekrita Kaštanova ierosinājumam. Aploksni izņēma no kastītes, kurā glabājās vērtīgākie instrumenti un nauda. Kaštanovs to atplēsa un sāka skaļi lasīt.

> Dārgie draugi!
>
> Iespējams, ka tas jums būs ļoti grūts bridis, kad lasisiet šīs rindas, bet es ceru, ka jūsu cerības pēc padoma un paskaidrojumiem nepievilšu.
>
> Man vispirms jāatzīstas, ka iesaistīju jūs tik riskantā un neparastā pasākumā, jāatzīstas, ka, zinādami, kurp es uzaicinu braukt, jūs uzskatītu mani par neprāti un būtu no ekspedicijas atteikušies. Es jau izmēģināju — iepazīstināju ar savu plānu kādu zinātnieku un uzaicināju viņu organizēt ekspedīciju par maniem līdzekļiem, bet viņš kategoriski atteicās un nosauca mani par tukšu fantastu.
>
> Tāpēc vienīgā iespēja sarīkot ekspediciju manu teoretisko pieņēmumu pārbaudei bija noklusēt tās īstos mērķus un uzdevumus. To vajadzēja organizēt it kā vēl nezināma arktiskā apgabala pētniecībai. Varēja taču izrādīties, ka mani pieņēmumi patiešām ir kļūdaini un ka ekspedicija tik vien arī atradīs kā salas vai ledāju ieskautu cietzemi un, ierobežojoties ar to izpētīšanu, laimīgi atgriezīsies mājup. Mani izdevumi par ekspediciju arī šajā gadījumā nebūtu velti, jo tā uz visiem laikiem pierādītu manas hipotēzēs kļūdu un reizē ar to iznīcinātu pēdējo lielo, balto plankumu arktiskā apgabala kartē.
>
> Bet es pāriešu pie lietas būtības. Vesela virkne novērojumu Monblana un Munku-Sardikas observatorijā, literatūras studijas, daudzi seismografisko staciju dati un pētījumi par pievilkšanas spēka sadali un anomalijām mani noveduši pie secinājuma, ka mūsu planētas kodolam ir pavisam citāds raksturs, nekā to līdz šim uzskata ģeologi un ģeofiziki. Es esmu pārliecināts, ka zemei ir lielāka vai mazāka apmēra iekšējs dobums, tukšums, visticamāk ar mazu centrālo, varbūt jau nodzisušu spīdekli. Sis dobums var savienoties ar zemeslodes virsmu ar vienu vai divām vairāk vai mazāk plašām ieejām, kas ļauj nokļūt šās tukšās lodes iekšējā virspusē.
>
> Manus ieskatus varēja apstiprināt vai apgāzt vienīgi speciālā ekspedicija, ko nosūtītu uzmeklēt vienu no norādītajām ieejām, kuras, protams, bija jāmeklē abu arktisko apgabalu vēl nezināmajos plašumos. Sākumam es

izraudzījos ziemeļu apgabalu kā krievu ekspedīcijai vieglāk sasniedzamāko.

Ja jums izdevies ieeju atrast, pamēģiniet tajā nokāpt. Iespējams, ka jūs nemanot esat tur jau nokļuvuši, iedomādamies, ka dodaties dziļā cietzemes ieplakā. Ja tas tā ir un ja vēl netrūkst spēka un līdzekļu doties tālāk, pamēģiniet nokļūt dziļāk un, cik iespējams, šo iekšējo dobumu izpētīt, tikai bez vajadzības neriskējot ar savu dzīvību.

Ja šis uzdevums jums aiz kaut kādiem iemesliem liekas neveicams, griezieties atpakaļ, jo jau atrastā ieeja zemes iekšienē vien būs milzīgs atklājums, bet dobumu izpētīt var uzdot jaunai, uz gūtās pieredzes pamata organizētai ekspedīcijai. Esmu pārliecināts, ka jūs kā īsti zinātnieki, atrazdamies uz lielu un brinišku atklājumu sliekšņa trauksieties tālāk. Es jūs tomēr lūdzu rūpīgi apspriest stāvokli, apsverot visus par un pret, un rīkoties ar vislielāko apdomu, neriskējot pazaudēt jau iegūto.

Iespējams, ka jūs sadalīsieties divās grupās, no kurām viena dosies dobuma Iekšienē, bet otra paliks pie ieejas, lai steigtos pirmajai palīgā vai ari atnestu zinātnei vēsti par brīnumaino atklājumu.

Es dziļi nožēloju, ka liktenis man liedzis dalīties jūsu darbā, briesmās un atklājumos un ka esmu spiests ierobežoties ar šo vēstuli. Ja tā jums nav nekā noskaidrojusi, neievērojiet to. Ķatrā gadījumā no sirds vēlu jums labākās sekmes.

«Polārā zvaigzne»
1914. gada 14. jūnijā

N. Truchanovs

MŪŽIGAS GAISMAS ZEME

Visi ekspedicijas dalībnieki klausījās tās organizētāja vēstuli, arvien vairāk ieinteresēti un pārsteigti. Kad Kaštanovs beidza, brīdi valdīja klusums.

Visi pārdomāja dzirdēto un pūlējās ar tā palīdzību izskaidrot pēdējās dienās novērotos savādos faktus un parādības.

— Tagad man galvā noskaidrojās, — Borovojs, atviegloti nopūzdamies, noteica. — Nu es saprotu kā šo sauli zenitā, tā siltumu, mamutu ar degunradzi, pastāvīgās miglas un kompasa blēņas. Es tikai vēl nevaru sev pienācīgi izskaidrot barometra nedarbus.

— Jā, gandrīz viss saprotams! — Kaštanovs apstiprināja. — Es domāju, ka nokāpšana zemeslodes atverē sākās ar pāreju pāri Krievu kalna grēdai. Ledus valnis acīm redzot veido pašu malu, ieliekuma vietu, aiz kuras mēs jau atrodamies iekšējā dobumā un ziemeļu vietā esam devušies uz dienvidiem, kā kompass pareizi rādīja, kaut gan ceļa virzienu nemainījām. Tad mēs pacēlāmies un pārgājām plakano ledāju grēdu, nokāpām no tās un atradāmies tundrā tuvu ledāju galienai, kuri izveidojas no dobuma iekšienē sanestiem ziemas sniegiem. Mamuts, degunradzis un pirmatnējais vērsis še saglabājušies, pateicoties labvēlīgiem temperatūras apstākļiem un šo dzīvnieku iznīcinātāju — cilvēku trūkumam.

— Jā, bet mēs, tikko ieradušies šajā iekšējā dobumā, jau iznīcinājām trīs tā iemītniekus, — Gromeko aizrādīja.

— Saule, ko mēs skatām pastāvīgi zenitā, acīm redzot ir īstais mazais zemeslodes kodols, kas vēl atrodas izkusušā stāvoklī un dod gaismu un siltumu biezā un pilnīgi sacietējušā apvalka iekšējai virspusei. Līdz šim mēs pazinām tikai šī apvalka ārpusi. Tagad, pateicoties Truchanova ekspedicijai, mēs kaut daļēji varam iepazīties ar tās iekšējo virsmu, kas mums katrā ziņā sniegs ļoti daudz interesanta un necerēta. Jau ar pirmajiem soļiem mēs sastapām floras un faunas pārstāvjus, kuri ārpusē sen izmiruši.

— Mums šī jaunatklātā zeme jānokristī, citādi visi tikai teiks: «iekšējā virspuse» un «iekšējā virspuse». Tā taču vairs nav Nansena Zeme! — Makšejevs paziņoja.

— Jā, tā ir pārāk plaša, un no Nansena Zemes to atdala ledāju josla. Kā mēs to nosauksim? — jautāja Gromeko.

— Sajā zemē pastāvīgi valda diena. Centralais, mūsu planētas dzīlēs apslēptais spīdeklis it kā atbilst seno tautu priekšstatam par pazemē degošās uguns dievu. Es ierosinu nosaukt spīdekli par Plutonu, bet zemi par Plutoniju, — Kaštanovs ieteica.

Bija arī citi priekšlikumi, bet pēc īsa strīda visi vienojās, ka Plutonija vispiemērotākais nosaukums.

— Tagad vēl viens svarīgs jautājums: vai mēs apmierināsimies, ka esam atklājuši ne vien atveri, bet arī nokāpuši tās iekšienē un apskatījuši stūrīti Plutonijas? Vai negriezīsimies atpakaļ uz «Polārās zvaigznes» ziņot Truchanovam par viņa secinājumu spīdošu apstiprinājumu? Vai arī mēģināsim iekļūt mūžīgās gaismas zemes dzīlēs?

— Protams, dosimies uz priekšu! Uz priekšu, kamēr pietiek spēka un līdzekļu! Mums vēl daudz laika! — atskanēja balsis.

— Arī es tā domāju, — Kaštanovs turpināja. — Bet kā mēs Plutonijas tālāko pētīšanu organizēsim?

— Man liekas, — sacīja Borovojs, — ka tālāk iekšienē, tālu no sniegiem un lediem, kas ir zemes iekšpusē iekļuvušā aukstuma un nokrišņu sekas, temperatūra būs augstāka. Nartas, slēpes un suņi mums būs tikai par nastu un tie jāatstāj še.

— Suņus vienus nevar pamest. Tātad jāseko Truchanova padomam un jānodala daļa ekspedicijas locekļu — vismaz divi cilvēki, jo kas gan apņemsies palikt tik ilgi vienatnē? Sie divi ar suņiem, nartām, slēpēm un pārējo lieko kravu gaidīs še un izdarīs novērojumus tundrā un ledāju malā. Bet, ja pārējie noteiktajā laikā neatgriezīsies, viņi ar vienu nartu dosies uz «Polāro zvaigzni» sniegt atskaiti par atklājumiem un būs pavadoņi jaunai ekspedicijai, ko izsūtīs uzmeklēt pazudušo grupu un izdarīt Plutonijā tālākus pētījumus.

— Bet kā pārklūs ledājiem pazudušie, ja tie atgriezīsies nedaudz vēlāk par noteikto termiņu? — ievaicājās Makšejevs.

— Divas nartas, slēpes un pārtikas noliktava jāatstāj uz vietas, gadījumam, ko jūs aizrādījāt. Novēlotājiem vajadzēs iet bez suņiem, pašiem vilkt nartas, kas nebūs tik grūti, jo visā ceļā atstātās provianta noliktavas ļaus martām uzņemt minimālo kravu.

Visi piekrita, ka šis plāns ir vislietderīgākais, bet nevienam negribējās palikties tundrā, tā sakot, uz noslēpumainās zemes sliekšņa. Vajadzēja izšķirt jautājumu, kuri no ekspedicijas locekļiem ceļojumam zemes iekšienē visnepieciešamākie. Tādi vispirms bija zoologs, botāniķis un ģeologs, kam tundrā bija maz darba. Tātad Kaštanovam, Papočkinam un Gromeko bija jādodas ceļā. No otras puses, Igolkinam — vienīgajam nezinātniskajam dalībniekam, kura galvenais uzdevums bija kopt suņus, — dabiski bija lemts sēdēt tundrā. Tādējādi atlika vēl Borovojs un Makšejevs. Viens no tiem varēja doties līdz.

Tā kā viņi viens otram augstsirdīgi atļāva piedalīties ceļojumā, nācās izlozēt. Borovojs izvilka zīmīti ar ierakstu «palikt», Makšejevs — «doties ceļā».

Ilgi apsprieda jautājumu, kā organizēt grupu, kas dosies Plutonijas iekšienē. Vajadzēja izvēlēties grupas kustības veidu un atkarībā no tā, ko ņemt līdzi. Pat pilnīgi atsakoties no konserviem un paredzot iegūt iztiku tikai ar medībām, katram ceļotājam nāktos nest

krietnu kravu, bet uz iebrauktiem ceļiem, protams, nevarēja cerēt.

— Ja mēs ņemtu līdzi daļu suņu un uzliktu kravu tiem, kaut gan nabadziņi tam nav pieradināti un siltajā apvidū jutīsies slikti, — sacīja Gromeko.

— Šis projekts grūti izpildāms, — aizrādīja Makšejevs. — Mēs riskējam šos dzīvniekus zaudēt, bet tie nepieciešami atpakaļceļam pāri ledājiem. Es ieteiktu izmantot daudz paklausīgāku un varenāku spēku, kas panesīs ne vien mūsu mantas, bet arī pašus.

— Kas tas ir par spēku? — iesaucās pārējie.

— Ūdens spēks. Dziļā upīte, kuru mēs šodien sastapām un nevarējām pāriet, taču tek uz dienvidiem, kurp arī mums jādodas. Bet mūsu bagažā ir divas nelielas saliekamās laivas, kas paņemtas līdzi, lai pārbrauktu lāsmeņus ceļojumā pa ledājiem. Mēs tās pavisam aizmirsām, jo līdz šim laivu nevajadzēja. Katra var uzņemt divus cilvēkus, iesēdīsimies un brauksim. Bet, kad sāksies meži, uztaisīsim plostu, ja laivas būs pārāk pārslogotas, un kuģosim, kamēr upe mūs nesīs.

— Lielisks plāns! — iesaucās Kaštanovs.

— Viegli un ērti! Brauc, skaties uz visām pusēm un pieraksti, — Papočkins jūsmoja.

— Tikai mūsu redzes loku ierobežos upes krasti, kas droši viens būs biezi apauguši, mēs brauksim pa zaļu gaiteni un neko neredzēsim! — Gromeko aizrādīja.

— Bet kas mūs traucē apstāties, izkāpt krastā un doties ekskursijās, kur vajadzēs un būs interesanti? Mēs taču krastā arī pārnakšņosim, — Makšejevs paskaidroja.

— Un šīs ekskursijas veiksim, viegli ģērbušies, svaigiem spēkiem, bez kravas mugurā, tā būs daudz ērtāk! — Papočkins piebilda.

— Laivas un plosts mums ļaus mazāk ierobežoties, vācot kolekcijas. Nest visus savākumus uz muguras un katru dienu šo kravu palielināt nebūtu pārāk viegli, — Kaštanovs aizrādīja.

— Beidzot, laivas mums sniegs lielāku drošību pret dažādiem zvēriem un rāpuļiem, kas dzīvo mežos un purvos. Vēl nav zināms, kādus pārsteigumus mums gatavo šī noslēpumainā zeme, kuras iekšienē mēs dodamies! — piebilda Gromeko.

— Vārdu sakot, jūs mums devāt lielisku padomu, Jakov Grigorjevič, un esat izpelnījies vispārēju pateicību, — Kaštanovs nobeidza. — Tāpēc es ierosinu upi, pa kur 11 mēs brauksim, nosaukt jūsu vārdā. Bet tagad es ieteiktu apgulties mūsu maisos vai uz tiem, jo ir silts, bet rītā doties ekskursijā pēc mamuta un atvest ar nartām šurp ādu, ilkņus un gaļas krājumu.

— Mēs taču gribējām pārvietot mūsu apmetni pie mamuta? — atgādināja Papočkins.

— Šaubos, vai tas būs izdevīgāk. Upīte, pa kuru mēs brauksim,

tek pretējā virzienā, un nebūtu jēgas no tās attālināties. Bez tam šim pakalnam, kur esam novietojušies, ir daudz priekšrocību: tas ir sauss, saredzams no tālienes, atrodas patālu no meža malas un dažādiem zvēriem, tuvu ledājiem, to skar vēji, kas ļoti noderēs suņiem, kad kļūs vēl siltāks. No tā paveras tāls skats, var viegli ievērot tuvojamies kādus ienaidniekus.

— Un tas izdevīgs meteoroloģiskiem un citiem novērojumiem, — piebilda Borovojs. — Mēs še ierīkosim īstu staciju, un es ceru, ka mani barometri sāks rādīt atmosfēras spiediena pārmaiņas.

NEAICINĀTIE KAPRAČI

Pulkstenis jau rādīja desmito stundu vakarā, kad sarunas beidzot apklusa, visi apgūlās uz saviem maisiem un aizmiga.

No rīta pie brokastīm pārrunāja jautājumu, kuriem braukt pēc mamuta un vai vispār vērts pēc tā doties vai labāk negatavoties ceļojumam.

— Ja mēs būtu pārliecināti, ka vēl sastapsim mamutus, pēc tā nebūtu vērts braukt. Tas jau aprakstīts un nofotografēts. Bet, tā kā drīz sāksies mežs, iespējams, ka mēs tos vairs neredzēsim, jo viņi dzīvo tikai tundrā gar ledāju malieni, — sacīja Kaštanovs.

Tā brauciens pēc mamuta bija izlemts, un tajā piedalījās četri cilvēki ar trim nartām un suņiem.

Pie jurtas palika Gromeko, kas vēl pirms aizbraukšanas gribēja savākt ap pakalnu tundras pavasara augus, un Kaštanovs, kas posās atrakt pakalna nogāzi, lai noteiktu tā sastāvu, šis vientuļais pakalns tundrā viņam likās neparasts.

Grupa aizbrauca Papočkina vadībā, jo viņš zināja ceļu uz medību vietu. Ceļa nošāva vairākus purva putnus, kas klaiņoja tundrā upītes tuvumā, un ļoti sa-

vādu zaķi, kas drīzāk līdzinājās milzu lēcējpelei[1] un ļoti iepriecināja zoologu.

Mamuta ķermenis līdzenajā tundrā no tālienes atgādināja nelielu pakalnu. Piebraucot tuvāk, Igolkins, kam bija asāka redze, brīdināja pārējos, ka ap beigto dzīvnieku rosās kādi zvēriņi.

Atstājuši nartas zināmā attālumā, mednieki uzmanīgi tuvojās mamutam un pārsteigumā pēkšņi apstājās — kustīgie zvēriņi pazuda kā zemē ielīduši.

— Ehē! — iesaucās Papočkins, kad visi beidzot bija piegājuši pie mamuta. — Paskatieties, še kaut kas kopš vakardienas jau saimniekojis.

Likās, ka ap mamutu būtu rakušies milzu kurmji: ap nošautā dzīvnieka ķermeni bija uzbērtas zemes kaudzes kopā ar krūmu saknēm metru augstumā, bet mamuta pakajējā daļa gulēja bedrē, pār tundras virsu gandrīz nemaz vairs nepacel dāmās.

— Kaut kādi veikli kaprači! Man liekas, ka tie gatavojušies ierakt visu ķermeni zemē, varbūt lai paslēptu no vilkiem vai arī lai uzkrātu barības rezerves, — Makšejevs aizrādīja.

Igolkins pieveda vienu suni, kas, paostījis izrakņāto zemi, pēkšņi metās zem mamuta vēdera un izvilka no turienes aiz kājas kādu dīvainu zvēriņu, kas ar īsām ķepām izmisis atgaiņājās un kvieca kā sivēns. To nobeidza ar nazi, atņēma sunim un sāka aplūkot. Izrādījās, ka tas pēc ķermeņa uzbūves un krāsas ļoti līdzinājās āpsim.

Turpinot meklēt, atrada vēl dažus līdzīgus dzīvniekus, kas bija paslēpušies zem mamuta, ko tie tiešām bija dzīrušies ierakt zemē, lai pēc tam pamazām apēstu.

Šo neaicināto kapraču darbs traucēja iegūt visu mamuta ādu, un bija jāaprobežojas tikai ar ķermeņa kreiso pusi. Pēc tam izpētīja iekšas, atgrieza vienu priekšējo un pakaļējo kāju, nocirta vienu ilkni, izņēma aci, pusi smadzeņu, mēli un divus zobus. Turpat krietni pieēdināja suņus. Uz nartām novietoja arī vairākus lielus gurna un fileja gaļas gabalus, pēc kam grupa lēnām devās atpaka|ceļā. Kapracis, zaķis un putni bija šīsdienas zooloģiskais ieguvums, ar ko Papočkins varēja pilnīgi apmierināties.

— Lai kaprači aprok pārējo, — Borovojs pajokoja. — Kad mums pietrūks gaļas suņiem, mēs ar Igolkinu vēlreiz atbrauksim šurp pēc provianta. Bet varbūt izdarīsim to jau ātrāk, pirms gaļa nesasmok.

— Tad paņemiet līdz arī galvaskausu, — lūdza Papočkins. — Es domāju, ka kaprači to teicami notīrīs.

Tuvodamies jurtai, mednieki ieraudzīja, ka Kaštanovs un Gromeko aizņemti kādā savādā darbā. Viņi vilka no pakalna nogāzē izraktas bedres kaut kāda balta akmens gabalus un krāva kaudzē.

— Šis pakalns mūsu ekspedīcijai izrādījās īsta noliktava, — Kaštanovs pienākušajiem biedriem paskaidroja. — Lai noskaidrotu tā sastāvu, es izraku pusotrā metra dziļu bedri un šai dziļumā uzdūros blīvam ledum. Citā vietā izrādījās tas pats. Tad es iedomājos izrakt pakalna ledū alu, kas būs lielisks ledus pagrabs pārtikas un ādu uzglabāšanai. Mamuti un degunradži taču katru dienu neatskries pie mums vakariņām!

— Vai tiešām viss pakalns sastāv no ledus un tikai virsū pārklāts ar zemi? — jautāja Borovojs.

— Domāju gan! Sibirijas ziemeļos gadās atrast šādus izrakteņu ledus pagrabus. Vai nu tā ir liela, nejauši saglabājusies ziemas kupena, vai atslīdējušas ledus masas daļa. Pamazām to pārklājušas no šjūdoņa tekošo strautu dūņas un smiltis, tāpēc tas arī saglabājies.[2]

Šis Kaštanova atklājums izrādījās ārkārtīgi noderīgs ceļotāju grupai, kas palika uz vietas, un bija ieguvusi tieši zem savas mītnes lielisku pārtikas krājumu glabātavu.

— Vēlāk mēs dziļumā ierīkosim lielu kameru ar īstām durvīm, —

Borovojs paskaidroja.

— Un pakalna otrajā pusē vēl izraksim otru alu, kur ļoti karstā laikā turēsim suņus, — piebilda Igolkins.

Izkrāvuši nartas, visi sāka palīdzēt Kaštanovam un Gromeko ierīkot pietiekamas telpas, kur uzglabāt atvestās mamuta daļas un degunradža gaļas atlikumu. Kad telpa bija gatava un piepildīta, tās ieeju aizkrāva ar ledus gabaliem un aizsprostoja ar slēpēm un nartām, lai pie krājumiem nepiekļūtu suņi.

Nākošā rītā sāka gatavoties aizbraukšanai. Izšķiroja visu bagažu. Konservus, spirtu un jukolu salika ledus pagrabā, uz nartām novietoja laivas un pārējo ceļojumam Plutonijas iekšienē nepieciešamo kravu. Pēdējo reizi visi kopā pabrokastoja un, atvadījušies no Borovoja, kas palika sargāt jurtu un noliktavu, devās ceļā uz Makšejeva upīti. Igolkinam ar nartām pret vakaru vajadzēja atgriezties. Nolēma braucienā ņemt līdzi vienu suni par sargu: izvēlējās Ģenerāli. To nocirpa, lai dzīvnieks mazāk ciestu no karstuma, un pinkainais suns ieguva tik jocīgu izskatu, ka neviens nevarēja savaldīt smieklus. Uz galvas tam bija atstāts cekuls, uz kāju apakšdaļām — bārkstis un astes galā — ota. Makšejevs, kas suni cirpa, paskaidroja, ka šos rotājumus atstājis tāpēc, lai suns ar savu dīvaino izskatu baidītu plēsoņus, kurus nāksies sastapt.

Aizsnieguši līdz sešiem metriem platās un no viena līdz diviem metriem dziļās upītes krastu, ielaida laivas ūdenī, un katrā iesēdās divi — viens pie stūres, otrs — pie airiem. Ģenerālis ieņēma vietu pirmās laivas priekšgalā, kurā novietojās Makšejevs un Gromeko. Pār bortu pacēlās Ģeneraļa smieklīgā galva ar izstieptajām lielajām ausīm un cekulu starp tām.

Igolkins palika krastā, līdz abas laivas, ātri slīdēdamas pa straumi lejup, pazuda tālē. Virs jurtas, kas tikko bija saredzama pie apvāršņa, Borovojs bija pacēlis baltu karogu. Ekspedicija, kas līdz šim saliedēti tika panesusi visas grūtības, bija sadalījusies, un četri tās dalībnieki aizbrauca noslēpumainās zemes plašumos. Vai viņi atgriezīsies un, ja atgriezīsies, kad, vai visi un kā?

LEJUP PA MAKŠEJEVA UPI

Abas laivas ātri slīdēja lejup pa tumšo ūdeni, kas, viegli šļakstēdams, traucās uz dienvidiem starp zemiem krastiem, kur sazarojās polārā vītola svaigām lapiņām klātie krūmiņi. Krastos abās pusēs izplētās tā pati līdzenā tundra ar staipīgajiem krūmiem un joprojām pūta ceļa vējš, ko ceļotāji tagad bija pareizi noteikuši par ziemeli, kas traucās no aukstās atveres, no planētas ārējās virsmas tās iekšējā, siltajā dobumā. Joprojām mutuļoja migla, gan aizsegdama, gan atsegdama sarkanīgo spīdekli, kas nekustīgi stāvēja zenitā. Temperatūra sasniedza -1-12°, un migla brīžiem pārvērtās smalkā lietū, kas tomēr ātri pārstāja.

Laivas peldēja ar astoņu kilometru ātrumu stundā. Sēdētāji pie stūres izdarīja topogrāfiskās atzīmes, neaizmirstot nevienu upītes līkumu. Nobraukuši divdesmit piecus kilometrus, ceļotāji apstājās naktsguļai.

Neliela pastaiga krastā apliecināja, ka krūmi tundrā pastiepušies un šur tur tiem piejaukusies zema lapegle kopā iar vītolu un bērzu, veidojot nelielas, bet ļoti biezas birzītes. Starp krūmiem bija iemītas šauras takas, kas noveda pie upes krasta, un tās acīm redzot izlietoja dzīvnieki, lai padzertos.

Nakti pirmo reizi pavadīja teltī un bez guļammaisiem.

— Šī mūžīgā gaisma, — guļai kārtodamies, sacīja Makšejevs, — galīgi sajauc mūsu ierašas un priekšstatus. Saki — rīts, pusdiena, vakars, skaties savā pulkstenī, bet saule visu laiku stāv zenitā un silda vienādi, it kā par mūsu terminoloģiju zobodamās.

Nakts, vai, pareizāk sakot, atpūtas laiks, pagāja mierīgi.

Nākošajā dienā nobrauca piecdesmit kilometru un apstājās agri, lai upītes malā veiktu lielāku ekskursiju. Upītes krastus tagad jau klāja augsti krūmi un atsevišķi koki, kas veidoja zaļas sienas, pilnīgi norobežojot ceļotāju redzes loku.

Pēc pusdienas Gromeko palika pie telts vākt augus, Makšejevs un Ģenerālis devās uz rietumiem, bet Kaštanovs un Papočkins uz austrumiem, izmantodami zvēru takas, iemītas caur krūmu biezokni, kas jau pārsniedza cilvēka augumu. Vietām uz zemes bija redzamas dažādu dzīvnieku pēdas, starp kurām zoologs pazina mamuta, degunradža, lielu un mazu divnadžu un viena liela viennadža pēdas. Šad tad atgadījās dažāda lieluma plēsoņu mīksto ķetnu nospiedumi. Dažus tos aplūkodami, abi pētnieki juta, ka pa viņu mugurām pārskrēja saltas trīsas. Šīs pēdas bija apmēram divdesmit centimetru garas, bet nagi, ar ko beidzās pirksti, bija iespiedušies zemē līdz četriem centimetriem. Pēc pēdu veida zoologs secināja, ka tās pieder milzīga lieluma lācim.

— Tās droši vien ir alu lācis, mamuta laika biedrs, — aizrādīja Kaštanovs. — Tas ir vislielākais no visiem mums pazīstamajiem šīs dzimtas pārstāvjiem.

— Bet vai alu cilvēkus tas nemedī? — Papočkins apvaicājās.

— Šad tad ir atrasti alu cilvēka apstrādāti šī lāča kauli, nagi un zobi, — ģeologs atbildēja. — Bet es nezinu, vai ir atrasti arī lāča apstrādāti šī cilvēka kauli un galvaskausi.

— Katrā gadījumā visdrošākais ar to labāk nesastapties.

— Nesastapties ar tik interesantu zvēru?! Mūsu senči tos noveica, bruņojušies vienīgi ar rungām un akmens cirvjiem, bet mēs ar modernām bisēm un sprāgstošām lodēm to bīsimies? Tas būtu kauns! …

Attālāk no upes krasta pētnieki iznāca plašā meža klajumā ar biezu, bet īsu zāli, kurā ņirbēja dažādas puķes.

Apstājušies mežmalas krāmos, ceļotāji ieraudzīja, ka klajumā atsevišķi un baros ganās dažādi zīdītāji, starp kuriem tūlīt varēja pazīt zemes virsū nozudušas sugas: še bija melnie pirmatnējie vērši ar milzīgiem ragiem un kupriem, milzu brieži ar attiecīgu izmēru ragiem, nelieli savvaļas zirgi ar plušķainu spalvu, niecīgu asti un īsām krēpēm. Degunradžu pāris bija iebāzis galvas krūmos, bet vairāki mamuti stāvēja nelielā bariņā un taktī šūpoja galvas un snuķus, acīm redzot atgaiņādami uzmācīgos kukaiņus. Pēdējie, sevišķi odi, dunduri un knišļi, jau bija parādījušies diezgan daudz.

Noskatījušies «dzīvo pārakmeņojumu»[3] ganību mierīgajā ainavā, Kaštanovs un Papočkins nolēma pieiet tuvāk, lai dažus dzīvniekus nofotografētu. Gar mežmali viņi vispirms tīšus aizzagās pie vēršu grupas, pēc tam pie abiem degunradžiem, kurus nofotografēja, tiem rotaļājoties, neveikli lēkājot vienam gar otru. Degunradži krustoja savus ragus kā milzu zobenus, ar stabiem līdzīgajām kājām mīdīja zāli un izplēsa zemi.

Bija pienākusi kārta mamutiem, kas stāvēja tuvāk klajuma vidum. Bet, pirms mednieki paguva piezagties tiem pietiekami tuvu, klajuma pretējā galā, kur ganījās brieži, izcēlās apjukums: dzīvnieki pēkšņi pacēla galvas, ieklausījās un tūlīt metās bēgt, acīm redzot kāda neredzama, bet neapšaubāmi bīstama ienaidnieka sabiedēti. Brieži paskrēja garām mamutiem, kas savukārt satraucās un, snuķus izslējuši, smagiem soļiem metās projām. Kā brieži, tā mamuti skrēja tieši medniekiem virsū slēpnī.

— Kad brieži būs simt soļu no mums, šaujiet uz priekšējo, — Kaštanovs steidzīgi aizrādīja. — Kad viņi mirkli apstāsies, es tos nofotografēšu, bet pēc tam arī izšaušu, citādi mūs var samīdīt.

Papočkins sagatavoja bisi, un, kad priekšējais milzīgais briedis augsti paceltu galvu un trauksmaini piepūstām nāsīm pieskrēja pietiekami tuvu, atskanēja šāviens. Krūtīs ievainotais briedis visā

sparā nokrita ceļos,

bet pārējie, cits uz cita spiezdamies, galvas izstiepuši, barā apstājās.

Šajā brīdī Kaštanovs paguva šo interesanto grupu nofotografēt, pasniedza aparatu zoologam un savukārt izšāva uz citu briedi, kas viņam bija pagriezis kreisos sānus. Dzīvnieks palēcās uz priekšu un sabruka zemē, pārējie strauji pagriezās pa labi un aizskrēja gar mežmalu.

Tikām bija klāt aiz briežiem skrejošie mamuti un apstājās abu mednieku upuru priekšā. Papočkins bija paguvis pielādēt abas bises, bet Kaštanovs mamuta baru uzņēma.

— Vai šaut? — zoologs uztraukumā drebošā balsī jautāja.

— Kāpēc? Gaļas krājuma mums tagad diezgan, bet mamutus mēs jau izpētījām tundrā. Šausim tikai tad, ja tie metīsies uz mums.

Dzīvnieki turpināja stāvēt uz vietas, vicinādami snuķus un it kā savā starpā apspriezdamies. Viņu bija seši, to skaitā divi pusaudži ar nelieliem ilkņiem un īsāku spalvu. Mazufi drīz nomierinājās un sāka viens ar otru rotaļāties un draiskoties ap vecajiem, kas brīžiem trauksmīgi ierēcās. Beidzot vecais tēviņš pagriezās pa labi un viss pulks sekoja tam gar klajuma malu, kurā vēl bija palikuši tikai abi degunradži.

— Kas gan šos mierīgos zāles ēdājus sabiedēja? — Kaštanovs iejautājās. — Vai tiešām alu lācis?

— Vai kāds vēl briesmīgāks izrakteņu dzīvnieks no jūsu paleontoloģiskās zvērnīcas!

— Kas to zin? Bet es domāju, ka mēs labāk neiesim uz klajuma viņu galu, jo zvērs var uzbrukt mums no biezokņa tik pēkšņi, ka mēs

nepagūsim pat izšaut.

— Nu, tad ķersimies pie briežiem. Tie jāizmērī, jānodīrā un jānogādā pie laivām.

Mednieku nošautie brieži piederēja pie milzeņu sugas, kas jau sen bija izzudusi no zemes virsas, kur tie tāpat bija bijuši mamuta, pirmatnējā un alu lāča laikabiedri.

Nodīrājuši abas ādas, mednieki atcirta mazākā brieža pakaļkājas un, smagi apkrāvušies, vilkās uz upīti, cerēdami vēlreiz atgriezties pēc gaļas, ja viņu biedri izrādīsies mazāk laimīgi un ja nezināmais plēsonis, kas droši vien klaiņoja klajuma tuvumā, viņiem vēl kaut ko atstās.

MEDĪBAS UZ MEDNIEKU

Apmetnē mednieki sastapa Gromeko nepacietīgi gaidām viņu pārnākšanu. Viņš bija apstaigājis apmetnes apkārtni, savācis augus, noplūcis un uzlicis vakariņām vārīties no rīta nošauto zosi. Piepeši bija atskrējis Ģenerālis, bet viens, bez pavadoņa. Sunim pie kakla atradās ar aukliņu piesieta Makšejeva sūtīta zīmīte, kurā tas rakstīja: «Nošāvu milzu plēsoni, ko nespēju aizvilkt līdz teltij. Nepieciešams, lai Semjons Semjonovičs ierastos pie manis aplūkot medījumu uz vietas. Ģenerālis zin ceļu, bet katram gadījumam pievienoju maršrutu.»

Zīmītes otrajā pusē ar zīmuli bija uzmests mednieka noietais ceļš ar virziena norādījumiem un attālumu soļos.

Mazliet atpūtušies, Papočkins un Gromeko devās meklēt Makšejevu. Ģenerālis veda viņus labi, tomēr taku sazarojumos nereti šaubās apstājās, un šādos gadījumos palīdzēja zīmīte, kurā visi krustceļi bija norādīti. Mednieki bija ātri gājuši krietnu pusstundu un jau bija netālu no vietas, kur atradās viņu biedrs, kad no turienes viens pēc otra atskanēja divi šāvieni. Ģenerālis, skaļi riedams, metās uz priekšu, mednieki steidzās aiz viņa bailēs, ka Makšejevam draud nelaime.

Drīz viņi sasniedza lielu meža.klajumu, kura vidū pacēlās krūmi un koku audze. Pie tās viņi ieraudzīja dzeltenīgu masu virs kuras rēgojās Makšejeva galva. Priekšā klajumā skraidīja vairāk nekā desmit sarkanbrūnu zvēru, kuros nebija grūti pazīt vilkus.

Ģenerālis apstājās klajuma malā, neuzdrošinādamies uzbrukt, redzot tik lielu spēku nevienlīdzību.

Pamanījuši klajumā iznākušos medniekus, vilki sāka atiet sāņus, bet Makšejevs kliedza:

— Uzlaidiet tiem pāris skrošu devas, ja jums ir divstobrene! Man žēl izšķiest sprāgstošās lodes.

Gromeko steidzīgi pielādēja savu divstobreni ar skrotīm un nekavēdamies raidīja barā šāviņus. Vilki aizskrēja uz krūmiem. Tiem sekoja Ģenerālis, kas vienu ievainoto nobeidza. Mednieki piegāja pie Makšejeva un noklausījās šādu stāstu:

— Aizsniedzis šo klajumu, es mežmalā apstājos, jo suns sāka ņurdēt un trīcēt. Klajumā aiz birzes es ievēroju ganāmies dažus briežusun nolēmu tos nomedīt, jo šādus dzīvniekus mēs vēl nebijām ieguvuši. Sāku zagties pa krūmiem gar mežmali un, atrazdamies pretī birzītei, piepeši pamanīju milzīgu, dzeltenu zvēru, kas arī uzglūnēja briežiem. Viņš līda pie tiem viņpus birzītes … Es nodomāju, ka ši,s medījums ir interesantāks par briežiem, un sāku jau tam sekot, slēpdamies krūmos tikai simts soļu atstatumā. Briežu iekārdinātais dzeltenais zvērs mani neievēroja vai arī neveltīja pirmo reizi

ieraudzītai divkājainajai būtnei savu uzmanību. Pielīdis pie pašas birzītes, viņš izslējās visā augumā, alkaini izraudzīdames sev upuri caur krūmiem, kas to šķīra no briežiem, kuri mierīgi ganījās un neko nenojauta. Tagad es ieraudzīju plēsoņa gaišajos sānos tumšas svītras un pazinu milzu tīģeri.

Viņš stāvēja diženā pozā, pavērsis pret mani kreisos sānus, un es pasteidzos izšaut uz to ar sprāgstošo lodi, kas viņu uz vietas nonāvēja.

Šāviena izbiedētie brieži aizskrēja gar birzīti, ieraudzīja tīģeri, kas vēl raustījās nāves agonijā, un strauji pagriezās no tā tieši pret mani. Es tikko paguvu atlēkt sāņus. Tie bija lieliski dzīvnieki — vecs tēviņš ar vareniem ragiem, dažas govis un telēns.

Sākumā es pats gribēju tīģeri nodīrāt, bet, to aplūkojis, pārliecinājos, ka viņš pieder kādai neparastai tur, augšā, droši vien izmirušai sugai. Tāpēc nodomāju labāk paaicināt zoologu. Gribēju iet pats, bet baidījos, ka kāds plēsonis nošauto ieraudzīs un sabojās ādu. Tāpēc es attapos aizsūtīt Ģenerāli, kas teicami veica savu uzdevumu. Un bija labi, ka es klajumu nepametu. Drīz atskanēja vilku gaudas — viena, otra, un pamazām klajumā to saradās vesels desmits. Ieraudzīdami pie beigtā zvēra mani, viņi sākumā baidījās tuvoties, bet pēc tam kļuva tik nekautrīgi, ka biju spiests to dēļ, izlietot pāris ložu.

Makšejeva nošautais zvērs bija baltdzeltenas spalvas ar tumši brūnu svītru gar muguru un dažām tās pašas krāsas svītrām sānos, kas arī radīja ārējo līdzību ar tīģeri. Tomēr galvas un ķermeņa izskats, strupā aste un ķetnu uzbūve piespieda zoologu iesaukties:

— Tas nav tīģeris, bet kaut kāds lācis!

Makšejevs bija mazliet vīlies, bet, apskatījušam zvēru uzmanīgāk, vajadzēja atzīties, ka vienīgi brūnās svītras apliecināja tā līdzību ar kaķu dzimtas niknāko pārstāvi, bet visas pārējās pazīmes atgādināja lāci:

— Tas droši vien ir alu lācis, mamuta laikabiedrs, kas līdz šim pazīstams tikai pēc atsevišķām skeleta daļām, — paskaidroja Papočkins. — Tas ir daudz interesantāks par vienkāršu tīģeri.

Pēc zvēra izmērīšanas tam novilka ādu, ko tāpat kā galvaskausu un pakaļkāju paņēma līdzi.

Vakariņas šai dienā bija lieliskas: zoss gaļas zupa ar savvaļas sīpoliem, brieža gaļas šašliks un lāča gaļas šķēlītes. Pēdējās asās smakas dēļ visiem tomēr negaršoja.

Tajā dienā migla nebija tik bieza, un Plutons.spīdēja caur plānu tvaiku dūmaku, tikai retumis pilnīgi aizmākdamies. Temperatūra turējās $+13^{\circ}$, vējš bija nedaudz vājāks.

— Es domāju, — aizrādīja Gromeko, — ka pēc dažām dienām miglas vairs nebūs un mēs beidzot ieraudzīsim, kādā krāsā ir Plutonijas debess.

Atpūtu traucēja tikai attālas vilku gaudas, kas droši vien dzīroja

klajumos pie briežu, lāča un savu pašu biedru līķiem. Šās skaņas neievēroja pat Ģenerālis, gulēdams pie telts ieejas, kur dūmi viņu paglāba no uzbāzīgajiem kukaiņiem.

Brauciens turpinājās. Upīte paplašinājās un padziļinājās. Smagi piekrautās laivas gultnes kra.sajas pagriezienos vairs neriskēja ar pakaļējo galu aizķerties krastā vai atdurties pret to ar priekšgalu.

Krastus kā blīva siena klāja dažādi krūmi, kas jau.sasniedza četru metru augstumu: vairākas vītolu un kārklu sugas, ievas, vilkābeles, sārtlapu roze vijās cits ar citu, bet virs tiem vietām pacēlās balto bērzu un lapegļu galotnes. Termometrs rādīja +14°, migla tikai retumis aizsedza visu debesi, bet lielāko tiesu peldēja pieklājīgā augstumā kā lieli, bet reti un bezveidīgi mākoņi, caur kuriem spoži spīdēja iesarkanais Plutons.

— Migla droši vien beigsies, — sacīja Makšejevs, ikas bija apņēmies veikt meteoroloģiskos novērojumus. — Bet vai izbeigsies arī šīs zaļās.sienas, bez kurām mēs no laivas cita nekā neredzam?

— Ja mēs, smagi apkrāvušies, vilktos pa meža biezokni, mēs redzētu mazlietvairāk, bet kustības ātrums būtu nesalīdzināmi mazāks! — aizrādīja Gromeko, kas, botāniķis būdams visvairāk interesējās par šīm zaļajām sienām.

Pusdienas atpūtas vietā mazā, tīrā laukumiņā Kaštanovs un Gromeko aizgāja īsā pastaigā pa mežu. Papočkins zvejoja zivis, bet Makšejevs uzrāpās kokā, kas pacēlās mazliet augstāk pa pārējiem, atgriezies viņš zoologam sacīja:

— Drīz vien apkārtne pārmainīsies. Tālumā redzamas lēzenas augstienes ar plašiem, kailiem klajumiem, un mūsu upīte traucas tieši turp.

— Bet kas redzams tuvumā?

— Tuvumā tikai nepārtraukts mežs visās debesu pusēs, zaļa jūra bez klajumiem.

— Mūsu biedri acīm redzot drīz atgriezīsies, jo visapkārt šāds biezoknis.

Pēc stundas aizgājēji atgriezās gandrīz tukšā. Viņi visu laiku bija gājuši pa taku starp zaļajām sūnām, savākuši nedaudz augu, redzējuši sīkus putnus, biezoknī dzirdējuši dažādus trokšņus, bet klajumu nebija sastapuši. Zoologs, kas bija palicis pie upes, izrādījās laimīgāks: viņš bija izmakšķerējis dažas lielas, Sibirijas moksunam līdzīgas zivis un milzīgu zaļu vardi, kas sasniedza trīsdesmit centimetru garumu.

Atpūtušies viņi brauca tālāk. Pēc stundām divām upītes labajā krastā parādījās diezgan augsts pakalns, pēc tam otrs, trešais.. Bet tos vēl klāja nepārtraukts mežs, kas jau sastāvēja no mērenās joslas kokiem: liepas, kļavas, vīksnas, dižskābarža, oša, ozola. Ielejās starp pakalniem tumsa egles un baltegles. Vietām pār ūdeni nokarājās efeju, apiņu, savvaļas vīnogulāju un tīteņu apvīti koku zari. Zaļajā biezoknī

vīteroja un dziedāja putni. Brīžiem pamanīja vāveres un burundukus[4], kas lēkāja no zara zarā.

— Vakarā pastaigā ieraudzīsim kaut ko jaunu, — Gromeko aizrādīja. — Augu valsts pārmainījusies un liecina par šās vietas siltāku klimatu.

— Bez šaubām! — zoologs piekrita. — Vakar es vēl jutos kā Sibirijas ziemeļos, bet šodien daba man atgādina manu dzimto pusi — Krievijas dienvidus.

— Vai tik šodien mēs neuzdursimies īstiem tīģeriem? — Makšejevs secināja.

— Pareizākais gan būs nedalīties grupās, bet iet visiem kopā, lai veiksmīgāk novērstu briesmas, — ieteica Kaštanovs.

Pakalni pamazām kļuva augstāki, tā ka tos jau varēja nosaukt pat par nelieliem kalniem. To ziemeļu nogāzes klāja biezs lapu koku mežs, turpretim dienvidos plētās klajumi ar atsevišķiem kokiem un krūmiem. Kaut kur it kā bija saredzamas klintis, kas ļoti interesēja zoologu.

— Nu, šodien arī ģeologs kaut ko iegūs! — Makšejevs iesaucās.

— Sen jau bija laiks. Man āmurs noilgojies darba. Vienīgais pakalns tundrā taču pievīla tā gaidas! — Kaštanovs smējās.

— Un tāpēc apstāsimies nakts apmetnē, — ieteica Gromeko. — Šodien mēs esam nobraukuši ap simts kilometru.

PIEDZĪVOJUMS PAKALNĀ

Apmetnes vietu izraudzījās tuvu augsta pakalna piekājei, ko no upes labā krasta atdalīja pašaura dižmeža josla. Atspirdzinājušies ar uzkožamajiem un tēju, visi četri devās uz pakalnu. Pie telts atstāja garā valgā kokam piesieto Ģenerāli.

Caur mežu atrada taku, citādi biezoknis bija tik blīvs, ka bez cirvja nebūtu varējuši pavirzīties ne soli. Dažādi krūmi un vīteņaugi bija sapinušies ciešā, zaļā masā, kas apņēma taku no abām pusēm. Caur zaļo velvi virs galvām izspiedās tikai atsevišķi sarkanās gaismas stari.

Mednieki ar pielādētām bisēm soļoja klusēdami cits aiz cita, skatīdamies gan uz priekšu, gan augšā uz kokiem, kur nejauši varēja parādīties interesants medījums vai bīstams ienaidnieks. Bet bez sīkiem putniem un vāverēm nekā cita neredzēja.

Līdz nogāzei viņi aizgāja netraucēti un sāka kāpt pakalnā. Zāle sniedzās pāri ceļiem, un Gromeko, atpalikdams no citiem, aizrāvies vāca augus.

Kamēr zoologs apskatīja un aprakstīja paša nosistu lielu čūsku, Kaštanovs ar grūtībām atsita nelielu iežu paraugu. Tas bija kaut kāds savāds, ļoti stīgrs iezis dzeltenzaļā krāsā ar sīkiem sudrabaini balta metala lāsmojumiem. Apskatījis to caur lupu, ģeologs izbrīnā iesaucās:

— Vai zināt, no kā šīs klintis sastāv? Tām ir tāds pats sastāvs kā aerolitiem[5] no mezosideritu virknes, daļēji dzelzs rūda, ar divina pa.matmasu un niķeļa dzelzs piejaukumu.

— Ko tas nozīmē? — apvaicājās Makšejevs.

— Tas nozīmē, ka ģeologu hipotēzēs par zemes garozas dziļāko slāņu sastāvu apstiprinās. Mēs acīm redzot atrodamies tā sauktās divina*2* joslas robežās — joslā ar smagajiem akmens iežiem, kas bagāti ar dzelzi un pēc sastāva izrādās identiski akmens meteoritiem, kas krīt uz mūsu zemi no starpplanētu izplatījuma un ir sīku planētu šķembas. Jādomā, ka mēs sastapsim vēl viengabalainākus metāliskos kalnu iežus.

Kad pienāca Gromeko, kas bija savācis veselu dažādu augu kūli, visi turpināja kāpt pa nogāzi augstāk, uzmanīgi iedami pa zāli, kur varēja slēpties indīgi rāpuļi. Reizēm apkārt tiešām varēja dzirdēt kaut ko aizčabam, bet ceļotāji nevēlējās bēgļus vajāt.

Pakalna virsotnē stiepās klinšu grēda. Un uz klintīm saulē sildījās neskaitāmas lielas ķirzakas dzeltenzaļā krāsā ar tumšiem plankumiem, tik līdzīgas akmeņu izciļņiem, ka Kaštanovs vienu pat satvēra ar roku un samaksāja ar sāpīgi sakostu pirkstu. Pēc tam viņš katru šādu izcilni vispirms pārbaudīja ar āmuru, baidīdamies vēlreiz kļūdīties.

Mitrajiem vējiem pievērsto pakalna ziemeļu nogāzi klāja biezs

mežs, kura dziļumos bez cirvja bija grūti iekļūt. Mednieku apskatītā dienvidu nogāze bija pļava ar atsevišķiem kokiem. No pakalna virsotnes varēja pārredzēt tālu apvidu: uz dienvidiem, austrumiem un rietumiem aizstiepās līdzīgi vai augstāki pakalni, ziemeļos tie pazeminājās un izzuda, un šai pusē tālumā bija redzama nepārtraukta mežu josla, ko tikai vietām pāršķēla upju sudrabainās vītnes.

Mednieki sēdēja pakalna virsotnē, skatīdamies tālē, kad no meža, kas nobeidzās ziemeļu nogāzē dažus metrus zem klinšu grēdas, parādījās meža cūku bars. Priekšējais kuilis, ar gariem sariem uz muguras, milzīgiem, baltiem ilkņiem, apstājās un pacēla galvu ar ļauni kvēlojošām ačtelēm. Tā šņukurs, gaisu ostīdams, slējās arvien augstāk. Aiz viņa drūzmējās cūkas un dažāda vecuma sivēni. Šie daudznadži atšķīrās no zoologam pazīstamajām meža cūkām gandrīz vienīgi ar lielākiem samēriem.

— Lūk, arī vakariņas pašas atnāca pie mums! — sacīja Makšejevs. — Es domāju, ka savvaļas sivēnam uz iesma jābūt ļoti gardam.

— Sevišķas vajadzības nav, — atbildēja Gromeko, kas pārzināja pārtikas krājumus. — Mums vēl ir brieža gaļa.

— Rezerve tomēr netraucē. Medības ne arvien ir veiksmīgas.

— Bet vai jūs zināt, ka cūkas šaut nav pārāk droši, — Papočkins brīdināja. — Saniknots kuilis ir briesmīgs pretinieks.

— Uzkāpsim augstāk klintīs, kur tās nevarēs nokļūt, un nošausim pāris sivēnu, — Kaštanovs ieteica.

Uzrāpās pašā pakalna korē. Makšejevs ielika stobrā patronu ar renkuļiem un izšāva uz sivēniem. Bars, izņemot trīs sivēnus, kas spārdījās zālē, izklīda uz visām pusēm. Bet tad barvedis un cūkas pieskrēja pie klints un sāka skraidīt ap tās piekāji, velti pūlēdamās uzlēkt uz gludajiem izciļņiem, kas kustoņus vēl vairāk saniknoja. Pateicoties šim aplenkumam, mednieki varēja aplūkot cūkas pavisam tuvu. Kad zoologa ziņkāre bija apmierināta, radās jautājums, ko darīt tālāk.

— Tās taču var mūs aizturēt še veselām diennaktīm! Ēsma tām deguna galā, bet mums nav nekā, un arī sēdēt neērti, — Kaštanovs aizrādīja, — vajadzēs atgaiņāties ar šāvieniem.

Tajā brīdī Makšejevs, kas jau sen novērojis mežmali, iesaucās:

— Pie mums vai pie meža cūkām gar mežmali zogas liels zvērs: es saredzu tikai tā dzelteno muguru.

— Kur, kur viņš ir?

— Lūk, patlaban mugura bija redzama pie krūma, kas izvirzījies klajumā! Skatieties tagad krūmam pa labi!

Visi pievērsās norādītajam krūmam, un tiešām tā labajā pusē parādījās dzeltenbrūna, lēni kustoša masa, kurā varēja atšķirt tumšākas, gareniskas svītras.

— Atkal lācis! — Makšejevs secināja.

— Iespējams, ka šoreiz tas izrādīsies tīģeris, — Papočkins atbildēja. — Viņš zogas kā kaķis.

— Man šķiet, ka laiks šaut, — aizrādīja Kaštanovs.

— Uz ko šaut? Uz zvēru vai uz meža cūkām?

— Labāk uz meža cūkām. Ja tās skries uz mežu, viņas tieši uzdursies plēsonim, un tas viņām sekos. Ja tās pagriezīsies uz otru pusi, tas mainīs stāvokli un mēs varēsim zvēru labāk apskatīt vai nošaut, kad radīsies izdevība. Tagad redzama tikai mugura, un šāviņš var arī netrāpīt.

— Raidīsim uz meža cūkām sākumā vienu šāvienu, bet trīs bises lai seko plēsonim.

Zoologs, kas sēdēja uz klints izciļņa, notēmēja uz vadoni, kad tas ar priekškājām uzlēca uz kāpņa, pūlēdamies ar ilkņiem aizsniegt Makšejeva zābaku. Tiešais trāpījums kuili tūlīt nogāza, pārējie nobijās un metās bēgt uz mežu. Viņi jau gandrīz bija aizsnieguši mežmalu, kad tiem pa kreisi izlocījās dzeltenbrūnais plēsoņa ķermenis un vairākus metrus tālos lēcienos panāca meža cūkas. Divas no tām palika spārdoties zem naidnieka ķetnām, pārējās kviekdamas pazuda mežā.

— Tas nav lācis, bet tīģeris! — iesaucās Papočkins, novērojis plēsoni lēciena brīdī.

— Protams, — Kaštanovs apstiprināja, — acīm redzotno zobentīģeru sugas, spriežot pēc augšžokļa milzu ilkņiem. Šī; suga bija ļoti izplatīta terciarajā periodā, bet tā beigās droši vien izmira.

— Lai! Šodien mums materiala pietiek, — sacīja Papočkins, apmērodams nogalināto kuili. — Vai vilksim līdz uz laivu arī šo sātanu vai apmierināsimies tikai ar sivēniem?

— Ja tas trekns, speķi nebūtu par ļaunu pievākt, — Gromeko aizrādīja. — Tad varētu cept gaļu pannā. Nu, jūs to pabeidziet, bet es vēl pavākšu augus.

LIDOTĀJS PRET PAŠA GRIBU

Kaštanovs atkal sāka pētīt klintis, Makšejevs un zoologs ķērās pie kuiļa un sivēniem, bet Gromeko pārgāja pakalna dienvidu nogāzē un lēnām devās lejup, aizrautīgi vākdams augus, starp kuriem bija daudz jaunu sugu un ģinšu. Pēkšņi pār pakalnu pavīdēja milzīga ēna, it kā tā nāktu no mākoņa, kas aizsedzis sauli. Zoologs un viņa palīgs satrūkās un pacēla galvas. Viņi ieraudzīja milzīgu, ērglim līdzīgu putnu, kas riņķoja virs klajuma.

Piepeši tas strauji metās lejup, satvēra noliekušos botāniķi aiz muguras un aiznesa. Nesamais tomēr izrādījās pārāk smags arī šim spēcīgajam putnam. Sparīgi vēcinādams spārnus, putns lidoja tikai četru metru augstumā, nespēdams pacelties augstāk, bet arī nevēlēdamies savu laupījumu, kas nevarīgi karājās nagos, atlaist.

Papočkins un Makšejevs paņēma bises, bet pirmais savējo tūlīt nolaida, sacīdams:

— Manējā ir patrona ar kartečām, es varu viņu ievainot.

Makšejevs bisē bija ielādējis lodi, kas bija nolemta tīģerim. Viņš notēmēja un izšāva, kad putns atradās tiem blakām. Tas sāka nirt lejup, palaidis botāniķis, vēl mazliet palidoja un tad nokrita uz klints.

Mednieki pieskrēja pie Gromeko, kas ar seju pret zemi nesamaņā gulēja un klints. Viņa biezais, adītais kamzolis bija putna nagu saplosīts, bet, pateicoties tam, ka tas nepiekļāvās augumam, bet brīvi krokojās, nagi bija satvēruši tikai kamzoli un ķermeni vienīgi stipri apskrāpējuši. Botāniķi atmodināja, pārsēja brūces, un, kad biedrs atžilba, Papočkins un Makšejevs uzlīda pakalna virsotnē pēc putna. Tā bija neredzēta lieluma lija[6], kuras atplestie spārni sasniedza vairāk nekā četrus metrus, un gandrīz pusotra metra bija no astes gala līdz knābim; spalvas uz muguras tumši brūnas, bet pavēderē gaišbrūnas ar tumšiem plankumiem. Gandrīz kailo kaklu greznoja liela netīru, baltu spalvu apkakle, bet milzu knābja galā pacēlās liels, dzeltens puns.

Šāds putns varēja brīvi aiznest aunu, kazu vai nelielu cūku, bet septiņdesmit kilogramu smaga cilvēka nesums nebija tā spēkos, un viņš acīm redzot bija kļūdījies, noturēdams botāniķi par brūnu četrkāji, kas klaiņoja pa zāli.

Liju izmērīja un nofotografēja ar izplestiem spārniem uz klints, kur uzkāpa arī Gromeko aplūkot savu vajātāju. Viņš paskaidroja biedriem, ka, putnam pēkšņi sagrābjot viņu aiz muguras un sāpīgi uzkrītot ar savu ķermeni, viņš nodomājis, ka ticis tīģera nagos, un zaudējis samaņu.

— Vai tagad neatgriezīsimies apmetnē? — iejautājās Papočkins. — Šodien mēs jau esam piedzīvojuši meža cūku un lijas uzbrukumu, tuvumā redzējuši tīģeri. Vai nepietiks kārdināt likteni?

Visi no gājiena un uztraukuma bija noguruši un labprāt devās atpakaļ, sivēniem, meža kuiļa šķiņķiem un treknajiem sāngabaliem, kalnu iežiem un augiem apkrāvušies.

Jau tuvodamies teltij, mednieki izdzirda Ģenerāli nikni rejam un steidzās tam palīgā. Izskrējuši upes krasta pļaviņā, viņi ieraudzīja, ka suns rej aiz telts, bet pa pusei ūdenī, pa pusei uz sauszemes stāv milzīgs nīlzirgs. Nezvērs acīm redzot bija gribējis paganīties vai pagulšņāt pļaviņā, bet suņa saceltais troksnis to pārsteidzis. Nilzirgs ar savām mazajām ačtelēm truli noraudzījās šajā neredzētajā, nemierīgajā zvērā un brīžiem paplātīja savu briesmīgo rīkli ar retajiem, garajiem zobiem un ar lielo, sārto mēli. Ieraugot šo rīkli, Ģenerālis aiz bailēm sāka kaukt un smilkstēt.

Pamanījis pļaviņā izskrējušos cilvēkus, nezvērs neveikli pagrieza ķermeņa priekšdaļu, mīksti ievēlās ūdenī un aizpeldēja lejup pa upi, plato, trekno muguru ar sīkajām kārpām izliecis.

— Labi, ka mēs atgriezāmies apmetnē, — sacīja Gromeko, atraisīdams Ģenerāli. — Šis briesmonis varēja sa-

gādāt mums nepatikšanas: saplēst telti, samīdīt visas mantas un nogremdēt vai sabojāt laivas.

— Bet vai laivas vēl ir savā vietā? iesaucās Makšejevs un aizskrēja pie krasta, no kurienes tūlīt atkliedza: — Viena stāv, bet otra pazudusi! Vai tik šis nejaucēns nav pārrāvis tās valgu?

— Vajag tūlīt dzīties tai pakaļ, pirms tā neaizpeld pārāk tālu! — Kaštanovs uzsauca, arī pieskriedams pie krasta.

Abi iesēdās atlikušajā laivā un, katram gadījumam paņēmuši bises, aizbrauca pa straumi. Drīz viņi bēgli ieraudzīja. Tā nepeldēja mierīgi lejup, bet griezās uz vietas upes vidū. Viņi ātri tuvojās, un Kaštanovs jau gribēja to satvert ar ķeksi, bet laiva pēkšņi kā dzīva

parāvās sāņus un aizpeldēja tālāk, tikai daudz ātrāk par straumi. Vajadzēja atkal sekot. Makšejevs airēja visiem spēkiem, bet Kaštanovs stāvēja ar ķeksi rokās.

— Viņu jau kaut kas velk, — viņš iesaucās, kad laiva, kas atkal bija atradusies pavisam tuvu, par jaunu rāvieniem atkal >sāka attālināties.

— Vai tik to nav aizķēris nilzirgs? Viņš varēja sapīties ar kāju vai satvert valgu zobos.

— Tas pats jau ir, — Kaštanovs iekliedzās, laivas priekšgalā tagad pamanījis dzīvnieka plato muguru un galvu, kas uzpeldēja, lai ieelpotu gaisu.

— Ja mēs uz šo gaļas blāķi izšausim, viņš sāks peldēt vēl ātrāk un novilks laivu dibenā.

— Atliek to panākt un valgu pārgriezt, citādi mēs laivu neatbrīvosim.

Makšejevs atkal iegula airos. Drīz viņam izdevās aiztvert bēgli ar ķeksi un, nilzirga vilktam, piekļūt tās priekšgalam. Kaštanovs ātri pārgrieza stingri izstiepto valgu, kura gals tūlīt pazuda zem ūdens.

— Vēl mazliet, un man būtu pietrūcis spēka, — sacīja Makšejevs, pēc pakaļdzīšanās atvilkdams elpu. — Ja nebūtu žēl šāviņa, vajadzēja tam ķēmam par šiem jokiem ielaist mugurā lodi.

— Mēs esam aizpeldējuši tālu no telts, — Kaštanovs aizrādīja. — Tagad nāksies airēt pret straumi. Palaidiet, es sēdīšos pie airiem, bet jūs atpūtieties.

Abi pārmainījās vietām, piesēja notverto laivu valgā un devās pa upi augšup.

— Mūsu upīte kļuvusi dziļa, — sacīja Makšejevs, pamēģinājis pagrūst laivu ar ķeksi, bet neaizsniedzis dibenu, līdz kuram bija divi metri. — Ne par velti tajā parādījušies tik lieli dzīvnieki. Tagad mums piesardzības dēļ naktī un ekskursiju laikā laivas vajadzēs izvilkt krastā.

Rāmi virzīdamies pa upi uz augšu, abas laivas peldēja tumšajā ūdenī starp divām zaļām krūmu un koku sienām, kas veidoja necaurejamu biezokni. Daži upes izskalotie krūmi bija nolīkuši un gremdēja savus zarus ūdenī. Uz kāda nepazīstama vīteņauga sarkanajiem ziediem šūpojās skaisti, lieli tauriņi un dūca bites.

Ūdens čaloja zem laivu priekšgaliem, airi viegli šļakstēja, no biezokņa atskanēja putnu čalas un dziesmas. Makšejevs noliecās pār malu un skatījās ūdenī, sekodams zivīm, kas vietām parādījās un pazuda dziļumā.

— Cik še jauka daba, ja to pavēro no laivas, — viņš noteica. — Bet izkāp krastā, neiziesi caur biezokni, nepaspersi ne soli, neuzdūries kādam indīgam vai plēsīgam zvēram. Vienkārši grūti ticēt, ka pēc daudzu dienu ilgas cīņas ar ledājiem, miglu un puteņiem mēs peldam

pa upi, kas tek pa mūsu zemes iekšējo virsmu. Un tik tuvu šiem ledājiem atrodas daba, kas atgādina Āfrikas vai Dienvidamerikas mūžamežus. Būtu interesanti uzzināt, zem kāda Ziemeļamerikas platuma grada mēs pašreiz atrodamies.

— To nav grūti noteikt, ja atzīmē uz kartes mūsu maršrutu, sākot no ledus vaļņa. Es domāju, ka mēs vēl esam tikai zem Bofora jūras, zem ļoti augsta platuma grada vai labākā gadījumā zem Aļaskas ziemeļu krasta tundras. Tur ir velnišķīgi auksts, ledāji, baltie lāči, bet še krāšņs augājs, tīģeri, nilzirgi un čūskas.

Šajā mirklī Makšejevs ieraudzīja ūdenī skaidru saules attēlu, strauji pacēla galvu un iesaucās:

— O, sarkanā saulīte beidzot parādījusies pie skaidrām debesīm! Paskatieties!

Ceļotājiem, kas bija pieraduši redzēt Plutonu tikai caur biezāku vai plānāku miglas plīvuru vai mākoņiem, vēl nebija priekšstata par debess krāsu un šī zemes spīdošā kodola īsto izskatu. Tagad migla bija saīrusi, veidojot blāķainus mākoņus, kuru spraugās varēja redzēt skaidru debesi, tomēr nevis gaišzilas kā zemes augšējā virspusē, bet tumši zilas.

Zenitā stāvēja Plutons, kura diametrs šķita nedaudz lielāks kā saulei.

Šis pazemes jeb «zemes iekšpuses» spīdeklis vispār atgādināja sauli pirms rieta vai drīzāk īsi pēc lēkta caur biezu atmosfēras slāni. Uz tā diska varēja atšķirt daudz tumšu dažāda lieluma plankumu.

— Šis centralais spīdeklis jeb mūsu zemes īstais kodols jau atrodas savas degšanas pēdējā stadijā, atgādinādams dziestošu sarkanu zvaigzni. Vēl brīdis — un tas nodzisīs! Uz iekšējās virsmas iestāsies tumsa, un visa šī krāšņā dzīvība pamazām aizies bojā, — Kaštanovs sacīja.

— Labi, ka mēs paguvām atkļūt šurp un ar to "iepazīstamies! — Makšejevs iesaucās. — Mazliet vēlāk mums būtu vajadzējis griezties atp.akaļ, jo mēs būtu ieraudzījuši priekšā tikai melnu nakti.

— Nē, es aizrādīju «vēl brīdis» ģeoloģiskā nozīmē. Pārrēķinot to zemes gados, tas varbūt līdzināsies veseliem gadu tūkstošiem, tā kā arī mūsu tālākajiem pēctečiem vēl būs izdevība izpētīt šo iekšējo virsmu un to pat kolonizēt.

— Pazemīgi pateicos! Pārvietoties uz zemi, kas nolemta bojā ejai mūžīgas nakts tumsā!

TROPISKAIS NEGAISS

Raitās pārrunās laiks aizritēja nemanot, un abas laivas piebrauca pie apmetnes, kur Papočkins un Gromeko jau gaidīja ar vakariņām. Vārīts un cepts sivēns ar pakalnā botaniķa savākto savvaļas sīpolu aizdaru izrādījās ļoti garšīgs. Kopīgi nolēma, ka turpmāk lielāka vērība veltāma ēdamajiem augiem, saknēm un zālēm, lai padarītu ēdienu dažādāku. Visi sakņu un gaļas konservi bija atstāti jurtā un no krājumiem, līdzi paņemta tikai tēja, cukurs, kafija, nedauz sausiņu un aizdara, kā sāls, pipari un ekstrakti. Medībām un zvejai vajadzēja sagādāt galveno pārtikas sastāvdaļu, ko vietējās augu valsts produkti varēja krietni papildināt.

Atpūtas laikā telts tuvumā sakūra lielu ugunskuru un pēc kārtas stāvēja sardzē, jo sastapšanās ar tīģeri spieda baidīties plēsoņu uzbrukumu. Ikviens sargs tiešām arī dzirdēja tuvējā mežā dažādus trokšņus, brikšķus, izbiedētu putnu laišanos un klaigas, bet Ģenerālis bieži smailīja ausis un ņurdēja.

Nākošajā dienā brauciena pirmajās stundās apvidus saglabāja to pašu raksturu: turpinājās pakalni, kas ziemeļos bija klāti ar mežu, bet dienvidos plētās stepes. Upes krastos stiepās nepārtraukts mežs. Dienas apmetni ierīkoja kreisajā krastā, kuru Kaštanovs un Gromeko pēc pusdienas uzkāpa apskatīt. Augu valsts uzrādīja daudz jaunumu: jau atgadījās mūžzaļie augi — mirtes, lauri, lauru ķirši. Lazdas sasniedza milzu apmērus, sacenzdamās ar ozoliem, dižskābaržiem un vīksnām. Dienvidu nogāzē varēja sastapt dižskābaržus, cipreses, tūjas un īves. Krāšņas magnolijas raisīja savus lielos, baltos, smaržainos ziedus. Biezoknī gar upi atgadījās bambuss un dažādas lianas. Gromeko jūsmoja ik uz soļa.

Gaisa temperatūra ēnā šajā dienā sasniedza jau 25 grādus, jo ziemeļu vējš, kas līdz šim pavadīja ceļotājus, bija stājies. Gaiss kļuva smags, biezo mežu iztvaikojumu piesātināts. Pētnieki līda pa pakalna nogāzi tikai ar lielām grūtībām, sviedriem pārplūduši, kaut gan saule caur mākoņu plīvuru spīdēja nespodri.

Tveices iespaidā visa daba bija it kā sastingusi un pamirusi, putni un zvēri slēpās ēnā.

Pakalna virsotnē Kaštanovs un Gromeko apsēdās atpūsties un, pagriezušies pret ziemeļiem, lai pārskatītu apvidu, ieraudzīja nepanesamās tveices cēloni: pie apvāršņa kā robota siena ar fantastiskiem torņiem pacēlās tuvā negaisa milzīgais, tumši violetais mākonis, ko priekšā ieskāva zili sarkans mutuļojošu mākoņu valnis, zem kura laistījās žilbinoši zibeņi. Šis valnis strauji tuvojās.

— Jāskrien pie laivām! — iesaucās botāniķis. — Tā droši vien būs tropiskā lietus gāze!

Abi traucās no pakalna, kājām pīdamies garajā zālē un stāvākajās vietās slīdēdami. Pēc desmit minūtēm viņi jau pieskrēja pie apmetnes, kur Makšejevs un Papočkins tos jau nepacietīgi gaidīja, nezinādami ko iesākt. Lietus straumes un visai iespējamās krusas triecienus telts varēja arī neizturēt. Upe varēja iziet no krastiem, nest izrautus kokus, tā ka arī laivās nevarēja justies drošībā. Lietderīgāk šķita visu izkraut krastā, izvilkt laivas un paslēpties krūmos.

Apspriežot šo plānu ar biedriem, Papočkins atcerējās, ka lejāk pa upi, mazas ekskursijas laikā dzenoties pēc lielas ūdens čūskas, viņš pakalna malā bija redzējis pārkārušos klinti, kas tos varēja pasargāt no lietus. Bet vajadzēja steigties. Negaiss ātri tuvojās! Viņi ielēca laivās, aizbrauca pie klints, un dažās minūtēs viss bija izkrauts un novietots patvertnē, kas izrādījās diezgan plaša, lai uzņemtu ne vien cilvēkus, suni un mantas, bet arī pašas laivas, ar kurām aizsprostoja vēja pusi.

Izdzinuši dažas nelielas čūskas, kas mitinājās klints plaisās, ceļotāji jau varēja mierīgi novērot lielisko atmosfēras katastrofas skatu.

Zili sarkanais valnis jau bija aizvēlies debesīm līdz pusei un aizsedza sauli. Apakšā tas šķita pilnīgi melns. Tas bija kaut kāds bezdibenis, kuru allaž pāršķīla zibens žilbinošās līkloču svītras, ko pavadīja tik spēji pērkoņa grāvieni, kādus neviens no novērotājiem vēl nebija dzirdējis. Cits citam sekoja gan apdullinoši sprādzieni, gan brīkšķi, it kā gabalos plēstu milzīgi stipru audumu, gari līdzīgi simt smago lielgabalu zalvēm.

Tuvējais mežs pirmajās vētras brāzmās dobji šalca. No ziemeļiem tuvojās vēl kaut kādi briesmīgi dārdi, kas lika nodrebēt un pamazām nomāca pat pērkona grāvienus. Likās, ka no turienes joņotu milzu vilciens, savā ceļā visu iznīcinādams.

Ceļotāji nobāla un satraukti skatījās uz visām pusēm.

Jau atlidoja viesulis. Gaisā virpuļoja neskaitāmas lapas, ziedi, zari, veseli ar visām saknēm izrauti krūmi un putni, kas nebija paguvuši paslēpties meža biezoknī: Kļuva arvien tumšāks un tumšāks. Pārtraukumos starp apdullinošajiem pērkoņa grāvieniem apkārt viss svilpoja, šņāca un krakšķēja. Lielas lietus lāses un atsevišķi krusas graudi krita uz zemes un ūdenī, kas burbuļoja un putoja. Tad iestājās pilnīga tumsa, un vienīgi zibens gaismā atsevišķos mirkļos atklājās baiga ainava: šķita, ka viss mežs pacēlies gaisā un traucas līdzi lietus un krusas straumēm. Dārdi nomāca pat skaļāko kliedzienu ausī.

Bet šī katastrofa ilga tikai kādas piecas minūtes. Drīz kļuva gaišāks, vēja brāzmas atslāba, dārdi un grāvieni attālinājās uz dienvidiem, lietus vairs tikai rasināja. Toties upe tūlīt izplūda, kļuva sarkanbrūna un netīra, pārklājās putām un nesa lapas, zemes un veselus kokus. Debesīs vēl traucās pelēku mākoņu skrandas, bet jau parādījās Plutons, apspīdēdams vētras atstāto postījumu pēdas.

Ceļotāji izlīda no klints nokares un apskatījās visapkārt. Izrādījās, ka pie laivām sadzīta vesela lapu un zemju kaudze, kas bija sajaukta ar krusas graudiem grieķu riekstu lielumā. Daži smailie zari bija traukti ar tādu spēku, ka bija saplēsuši laivām buru audekla sānus. Laivas nekavējoties vajadzēja salabot. Sameklēja adatas, diegu un darvota buru audekla gabalus un ķērās pie darba.

Laivu labošana ilga apmēram stundu, bet upe tikām atgāja savos krastos, iztīrījās no atlūžņiem, un braucienu varēja turpināt. Melnais mākonis jau bija pazudis dienvidos aiz pakalniem, un ceļotāji pirmo reizi varēja novērot tīro, tumšzilo debess velvi.

— Un ja vien padoma, — jau laiva sēdēdams, Sacīja Papočkins, — ka tieši virs mums, aiz šīs zilās debess, apmēram desmit tūkstošu kilometru attālumā, atrodas tāda pati zeme ar mežiem, upēm un dažādiem zvēriem. Cik gan interesanti būtu to redzēt virs galvas!

— Attālums pārāk liels, — aizrādīja Kaštanovs.

— Tik biezs gaisa slānis ar putekļu daļiņām un ūdens tvaikiem nevar būt pietiekami dzidrs, bet zaļumiem klātā zeme atstaro maz gaismas un nav pietiekami spoža.

— Bet vai jūs ievērojāt, — jautāja Makšejevs,

— ka vakar, apskatot apkārtni no samērā neliela pakalna, tāle bija daudz labāk saskatāma nekā tur augšā? Mēs varējām novērot mežaino līdzenumu droši vien simts kilometru tālumā, pateicoties tam, ka virsma, uz kuras atrodamies, nav izliekta kā uz zemes, bet gan ieliekta. Likās, it kā mēs atrastos lēzena kausa dibenā.

— Teoretiski mūsu redzes lokam vajadzētu būt neierobežotam, mums būtu jāredz apkārtne nevis simts, bet pieci simti vai tūkstoš kilometru tālumā, paceļoties arvien augstāk un augstāk pret debesīm. Tomēr lielā attālumā gaisa zemākie slāņi jau kļūst nepietiekami dzidri un priekšmetu.apveidi pamazām saplūst cits ar citu.

— Tātad apvāršņa jīnija še nevar būt tik asa un noteikta kā tur, augšā? īstenībā še apvāršņa nemaz nav, bet mēs redzam zemes pakāpenisku pāreju debesīs!

— Tikai zemo mākoņu vai miglas dēļ mēs šo faktu līdz šim nevarējām novērot.

Pret vakaru upe ievērojami paplašinājās, toties tās straumes ātrums samazinājās, tāpēc pastāvīgi vajadzēja nodarbināt airus, lai pietiekami ātri tiktu uz priekšu.

Abu krastu zaļajās sienās vietām bija redzamas spraugas, kurp aiztecēja dala ūdens šauru atteku veidā vai arī no kurienes šis ūdens atgriezās galvenajā gultnē. Šajā gultnē sāka parādīties bieziem meldriem apaugušas salas.

Vienu šādu salu apbraukdami, ceļotāji meldru joslā ieraudzīja spraugu, kuras galā bija redzama taciņa, kas iesniedzās zaļajā biezoknī. Makšejevs iebrauca savu laivu spraugā, lai izkāptu krastā un

apskatītu salu. Bet, tikko laivas priekšgals mīksti atdūrās pret dūņaino krauju, no zaļā biezokņa parādījās zobentīģera galva.

No augšējā žokļa tam kā nilzirgam noliecās divi žilbinoši balti, ne mazāk kā trīsdesmit centimetru gari ilkņi. Zvērs acīm redzot bija paēdis un negatavojās uzbrukt. Tas plati atplēta rīkli it kā žāvādamies, un tad galva pazuda biezoknī. Šī bīstamā plēsoņa klātbūtne piespieda atteikties izkāpt salā. Nākošā dienā upe atkal sašaurinājās un straume paātrinājās.

Augu valsts ieguva arvien subtropiskāku raksturu: ozoli, dižskābarži, kļavas pazuda. Tos pilnīgi izstūma magnolijas, lauri, kaučuka koki un daudzi citi, kas botaniķim bija pazīstami tikai pēc nosaukumiem un oranžēriju vārgajiem eksemplāriem. Tomēr juka, vēdekļu un sago palmas nebija grūti noteikt arī no laivas.

Pakalni parādījās reti un bija zemāki, bet platāki. To nogāzēs auga kupla zāle līdz jostas vietai un atsevišķi koki vai koku puduri, atgādinot Centralafrikas galeriju mežus.

Zemienē gar abiem upes krastiem stiepās nepārtraukts biezoknis.

Pusdienot apstājās pie šāda pakalna, lai dotos garākā ekskursijā izpētīt augu valsti. Makšejevs apņēmās sargāt laivas, bet trīs pārējie pēc pusdienas devās uz pakalnu.

KUSTĪGAIS PAUGURS

Pirmos metrus ceļa vajadzēja izcirst ar cirvi caur liānu un krūmu chaosu. Bet tad zem milzu eikaliptu, miršu, lauru un citu koku augstajām zaļajām velvēm, kur valdīja puskrēsla, mežs paretinājās. Zemi starp paparžu ceriem un koku stumbriem klāja dažādas sūnas un krāšņas orchidejas. Augstu gaisā zumēja kukaini, bet apakšā valdīja klusums. Retumis bez trokšņa aizlīda čūska vai ķirzaka.

Pakalna piekājē mežs sāka paretināties, un Plutona iesarkanie stari aizsniedza zemi. Še bija vairāk dzīvības, vairāk krūmu, zāļu un ziedu. Mednieki nokļuva uz takas, kas aizvijās starp kokiem, un devās pa to, cerēdamijka tā izvedīs no meža. Pirmais gāja Kaštanovs, aiz tā Papočkins, abi ar pielādētām bisēm rokās, vērīgi skatīdamies uz priekšu un uz abām pusēm. Gājienu noslēdza Gromeko, bieži apstādamies savākt augus.

Piepeši Kaštanovs apstājās un brīdinādams pacēla roku: priekšā atskanēja skaļi brikšķi urt viegla urdēšana. Tad uz takas parādījās milzīgs drausmīga izskata dzīvnieks, kas līdzinājās lācim, bet ar garu, kuplu asti un garu, smailu galvu.

— Tas ir skudru lācis, — zoologs izdvesa. — Tie (Dienvidamerikā pazīstamie) ir ļoti miermīlīgi, neraugoties uz briesmīgo izskatu un milzu nagiem. Bet tie gan.ir daudz mazāki par šo eksemplāru, kas taču ir vairāk nekā divus metrus augsts!.

Tikām skudru lācis bija pamanījis cilvēkus, kas tam aizsprostoja ceļu, un šaubās apstājās.

— Noiesim no takas, — čukstēja zoologs, — lai viņš paiet mums garām un ļauj sevi labāk apskatīt.

Mednieki atgāja sāņus un aizslēpās aiz bieza krūmu cera. Skudru lācis vēl dažas minūtes nostāvēja, nedroši vērodams mežu, tad lēnām sāka doties uz priekšu, pēc katriem pieciem sešiem soļiem apstādamies un apskatīdamies visapkārt. Šādā apstāšanās brīdī Papočkins paguva viņu no sāniem nofotografēt, pēc tam dzīvnieks, izdzirdis slēdzēja knikšķi, metās bēgt, uz resnajām ķet-

nam zvalstīdamies un asti izstiepis. No deguna līdz astes galam tas bija vismaz četrus metrus garš.

Iznākuši no meža, ceļotāji atradās pakalna piekājē, kura nolaidenā nokare pacēlās augšup. Kaštanovs saīdzis noraudzījās šai vienmuļīgajā nogāzē, turpretim botāniķis jūsmoja par nepazīstamu ziedu pārpilnību biezajā zālē un sāka tos savākt. Pēkšņi ģeologs pie pašas pakalna piekājes ieraudzīja diezgan lielu kupolveidīgu pauguru, kura kailie sāni spulgoja kā metāls.

— Beidzot arī man ieguvums! — viņš iesaucās, izvilkdams āmuru un gandrīz skriešus dodamies pie paugura, kamēr Papočkins medīja jaunu ķirzaku, kas no tā glābās nelielā kokā.

Sasniedzis pauguru, Kaštanovs izbrīnā apstājās: paugurs bija gluži kails, uz tā neauga ne visniecīgākās zālītes, un visa tā virsma sastāvēja no seššķautnainām brūnas krāsas plāksnēm ar tumšām apmalēm.

Pārsteigtais ģeologs ar āmuru mēģināja atskaldīt ieža gabaliņu, bet āmurs atlēca no paugura virsmas.

Cerībā, ka paugura virsotnē būs vairāk plaisu, Kaštanovs uzrāpās uz tā, kas viņam tūlīt tomēr nepaveicās; kaut gan paugurs bija tikai trīs metrus augsts, tā sāni bija ļoti slideni. Augšā iezis bija tikpat nesašķelams, tāpēc ģeologs izņēma no jostas lielu cirtni, ielika to spraugā starp divām plāksnēm un sāka ar āmuru sist pa cirtni, kura smaile pamazām pazuda iezī.

Piepeši stiprs grūdiens ģeologu, kas bija nometies ceļos, nogāza guļus, un viņš tikko paguva noturēties aiz ciļņa, lai nenoveltos no paugura. Grūdieni turpinājās, un Kaštanovs neizpratnē atskatījās. Viņam likās, ka visa zeme sākusi kustēties, bet koki līgojas.

— Briesmīga zemestrīce! — viņš uzkliedza saviem biedriem, kas no viņa atradās soļus četrdesmit atstatu. — Vai jūs jūtat, kādi

grūdieni?

Izdzirduši šo saucienu, Gromeko un Papočkins izbrīnā saskatījās. Viņi nejuta nekādu zemestrīces pazīmju. Bet, paskatījušies uz to pusi, kur atradās Kaštanovs, tie iztrūkās: paugurs ar ģeologu lēnām kustējās pa pakalna nogāzi.

Pēc apmulsuma mirkļa abi skrēja pretī šim dīvainajam, kustīgajam pauguram, kura pamatne aiz biezās zāles nebija redzama. Pieskrējis tuvāk, Papočkins smiedamies iesaucās:

— Tas taču ir milzu bruņurupucis! Pjotr Ivanovič, jūs iājat uz bruņurupuča!

Tajā brīdī paugurs pagriezās pret sekotājiem, un viņi ieraudzīja no tā izbāztu visai garu kaklu ar riebīgu, sīkiem vairodziņiem apklātu galvu, kas nebija mazāka kā vērsim. Atplestajā rīklē biia saskatāmi plakani zobi.

Nojauzdams stāvokli, Kaštanovs pameta savu bruņurupuča bruņās iedzīto cirtni, noslīdēja no dzīvnieka lin strauji atlēca sāņus. Tagad viņš ieraudzīja ātri kustamies milzīgu, resnam baļķim līdzīgu asti, kuras sitiens varēja pārlauzt kājas.

Juzdamies brīvs, dzīvnieks aizskrēia gar nogāzi, viņa galva un aste pazuda zālē. Tas atkal pārsteidzoši atgādināja kailu, kustīgu pauguru.

Kad visi trīs bija izjokojušies par ģeologa dīvaino piedzīvojumu, noturot dzīvu bruņurupuci par klinšu pakalnu, bet tā kustības par zemestrīci, Kaštanovs biedriem aizrādīja:

— Es tomēr domāju, ka tas nepavisam nebiia bruņurupucis, bet gliptodons. bruņnešu dzimts dzīvnieks, kas uz zemes dzīvoja terciārā perioda pliocena laikmetā reizē ar lielajiem skudru lāčiem, gigantiskajiem sliņķiem, mastodontiem un milzu degunradžiem. Šo dzīvnieku atliekas lielā vairumā atrastas Dienvidamerikā.

— Lielo skudru lāci mēs jau sastapām mežā, — Papočkins atgādināja.

— Šī tikšanās manī arī ierosināja izteikto pārliecību. Ja jau mēs daudz tālākā ziemeļu joslā, tuvu lpdāiu robežai sastapām dzīvus tādus pārakmenouimus kā mamutu, garspalvaino degunradzi, pirmatnējo vērsi, alu lāci, milzeni briedi, kas uz zemes dzīvoja pēcterciaraiā laikā, nav nekāds brīnums, ja vairāk dienvidos, kur valda tāds siltums, saglabājušies vēl senāka laika — pliocena[7] paveidi.

— Attīstot jūsu domu tālāk, vēl vairāk uz dienvidiem mums jāsastop vēl senāka — miocena, eocena, krīta, juras utt. fauna? — zoologs mazliet neticīgi ieiautājās.

— Es par to nemaz nebrīnos, — aizrādīja Gromeko. — Kopš mēs esam atklājuši šo savādo zemes iekšienes pasauli, esmu mitējies brīnīties, lai notiktu kas notikdams. Es esmu gatavs apsveikt iguanodonus, pleziozaurus, pterodaktiļus, trilobitus*1* un citus

paleontoloģijas brīnumus.

— Tādā gadījumā jānožēlo, ka mēs skudru lāci un gliptodonu nenošāvām! Ar ko mēs oierādīsim to esamību? Gliptodonu es pat nenofotografēju.

— Varbūt sastapsim vēlreiz.

— Laiks atjaunot arī gaJas krājumus, — paziņoja Gromeko, — citādi rīt vajadzēs ēst tikai cūkas speķi.

Šīs sarunas laikā mednieki bija lēni kāpuši pa pakalna nogāzi un aizsnieguši tā kori, gar kuru šaurā joslā stiepās diezgan biezi krūmi, kas par prieku Kaštanovam slēpa nelielus kalnu iežu atsegumus. Ģeologs nekavēdamies laida darbā savu āmuru, bet Papočkins, kas jau bija izlīdis caur krūmiem, iesaukdamies viņu apturēja:

— Klusāk, pretējā nogāzē redzama zāles ēdāju zvērnīca!

Kaštanovs pārstāja sist, iebāza iegūtos paraugus kabatā un līda caur krūmiem. Gromeko viņam sekoja.

Pakalna dienvidu nogāzē, kas bija vēl nolaidenāka, viņi ieraudzīja mierīgi ganāmies dažādus dzīvniekus. Viņiem vistuvāk atradās degunradžu ģimene. Sie dzīvnieki stipri atšķīrās kā no Indijā un Āfrikā dzīvojošiem, tā arī no garspalvainā degunradža. Tie bija drukni, zemi, īskājaini radījumi, kas drīzāk līdzinājās nilzirgiem. Tomēr galvas veids un tēviņa īsais, resnais rags uz deguna norādīja tā sugu. Mātītei raga vietā bija tikai liels, tulznai līdzīgs puns. Mazulis, kas draiskoja ap māti, atgādināja milzīgu aknu desu. Lai piekļūtu piena avotam, viņš nogūlās zemē un sāniski parāpās zem mātes vēdera. Māte kustēdamās mazuli spieda un tas neapmierināts rukšķēja.

Mazliet tālāk nogāzē ganījās milzu ziloņu bars. Aplūkojis tos binoklī, Kaštanovs paziņoja, ka tie droši vien esot mastodonti. Viņi atšķīrās no mamutiem ar gariem un taisniem ilkņiem, slīpu pieri un garāku ķermeni.

Tiem kaimiņos pastaigājās dažas loti lielas antilopes ar dzeltenbrūnu spalvu, melniem lāsumiem kā leopardam un gariem, zobenveidīgiem ragiem. Viņas pārvietojās lēkdamas, jo pakaļkā jas bija daudz garākas par priekšējām. Gromeko sākumā tās noturēja par milzu zaķiem.

Mežmalā atradās vēl dīvaināki dzīvnieki, kas dalēii līdzinājās žirafēm, dalēii kamieļiem; žirafes tie atgādināia ar savu loti garo kaklu un galvu, pamaziem radziņiem, bet kamieļa pazīmes pauda brūnā krāsa un ķermenis ar nelielu kupri. Šis dzīvnieku pāris, kuru Kaštanovs atzina par kamieļa un žirafes priekštečiem, klaiņoja gar mežmalu, brīvi apraujot zariņus un lapas četru metru augstumā.

Visinteresantākais ieguvums medniekiem šķita antilopes un kamielveidīgās žirafes. Tāpēc viņi sadalījās pa trim: Kaštanovs aplinkus ceļā devās pie kamieļveida žirafēm, Papočkins pie antilopēm, bet Gromeko vajadzēja nofotografēt degunradžus un mastodontus.

Gromeko, kuru bija iekārdinājis mazais degunradzis, kas tam likās iesma vērts, izšāva un neko nenojautušo mazuli tūlīt noguldīja. Viņa vecāki tomēr neglābās bēgot, kā mednieks bija cerējis, bet apošņāja līķi un tad, skaļi urkšķēdami, metās uz botāniķi, kas neuzmanīgi bija parādījies krūmmalē. Viņš atkal paslēpās krūmos un paguva aizskriet dažus soļus sāņus, kad tai vietā, kur viņš

bija stāvējis, atskanēja neganti lauztu zaru brīkšķis, un abi degunradži, krūmus mīdīdami un ar žokļiem izmētādami uz visām pusēm, parādījās uz pakalna kores un aizskrēja tālāk. Bet, ievērojuši, ka viņu ienaidnieks pazudis, tie pagriezās atpakaļ un traucās turp, kur krūmu līgošanās atklāja mednieka klātbūtni.

Šajā brīdī antilopu tuvumā atskanēja Papočkina šāviens, un šo dzīvnieku bars metās augšā pa nogāzi. Snuķus izslējuši un raidīdami satrauktas tauru skaņas, turp devās arī mastodonti. Gromeko stāvoklis kļuva draudīgs: no vienas puses viņam vajadzēja sekot degunradžiem un skraidelēt caur krūmiem uz priekšu un atpakaļ, bet no otras — draudēja antilopu un mastodontu briesmas. Taču botaniķim ienāca prātā laimīga iedoma: ievērojis, ka antilopes un mastodonti skrien augšā pa nogāzi no dažādām pusēm, bet apmēram uz vienu kores punktu, viņš pārtrauca bēguļot no degunradžiem, skraidīdams pa krūmiem turp un atpakaļ, bet tagad devās lejā pa nogāzi spraugā starp antilopēm un mastodontiem, cerēdams, ka vai nu vieni, vai otri viņa vajātājus aizturēs. Šis aprēķins attaisnojās: viens no saniknotajiem degunradžiem, kuri atkal bija izlauzušies cauri krūmiem, uzdūrās mastocjontlern, otrs — antilopēm. Izcēlās apjukums. Pirmo de?

Gunradzi notrieca zemē un samīdīja, otro antilopes piespieda bēgt, un tas pats aizskrēja viņām līdzi, bet Gromeko palika kaujas laukā uzvarētājs.

Atpūties no neprātīgā skrējiena, viņš atgriezās pie krūmiem, atrada savu bēgot no degunradžiem pamesto bisi, bet tad sāka meklēt medījumu — mazo degunradzēnu, kura dēļ bija pārcietis tādas izbailes. To atrast nenācās grūti, jo apaļais ķermenis, kas atgādināja krietnu mučeli, nomīdītajā zālē bija tālu saskatāms. Tad viņš uzmeklēja savus biedrus, un visi kopā, ar ādām, galvas kausiem un gaļu smagi apkrāvušies, devās atceļā uz apmetni, kur Makšejevs jau uztraucās par viņu ilgo prombūtni. Kaut gan bija sēdējis uz vietas, arī viņš nebija palicis bez medījuma. Teltij bija piezadzies plēsonis, droši vien lai saplosītu Ģenerāli, bet tā vietā saņēma lodi. Tas bija vilkam līdzīgs dzīvnieks, bet ar ļoti lielu galvu, kaķveidīgu ķermeni un samērā lielām krēpēm uz galvas un kakla. Kaštanovs atzina, ka tam jābūt tagadējo vilku pliocena laikmeta priekštecim.

PLUTONS DZIEST

Kamēr katlā vārījās antilopes gaļa, bet uz iesma cepās viss mazais degunradzēns, ceļotāji sakārtoja dienā iegūtos pārbagātos materialus.

Strādādami viņi ievēroja, ka gaisma pavājinās un kļūst vēl sarkanīgāka nekā parasti. Pacēluši galvas, lai noskaidrotu šīs parādības iemeslus, viņi pārliecinājās, ka debess skaidra, bet pats Plutons spīd blāvi, un vienā diska pusē redzami daudz lielu, tumšu plankumu.

Gaismai pavājinoties, sāka pazemināties arī temperatūra, kas šajās dienās jau bija aizsniegusi +28° ēnā. Pēdēio parādību varēja apsveikt, bet pirmā iedvesa zināmas bažas.

— Bet ja nu Plutons tagad pavisam nodziest? — Gromeko jautāja, jo vakariņu laikā konstatēja, ka gaisma turpina pavājināties un melno plankumu skaits uz diska pavairojas.

— Un mēs pēkšņi atrādīsimies pilnīgā tumsā, kurai pakāpeniski sekos arī polarais aukstums, — Papočkins piebilda.

— Bet musu siltie apģērbi palika tālu ziemeļos jurtā! — iesaucās Makšejevs.

— Es domāju, ka šī gaismas pavājināšanās ir pagaidu parādība, — sacīja Kaštanovs. — Spriežot pēc sarkanās gaismas un tumšo plankumu daudzuma, Plutons tiešām atrodas.savas degšanas pēdējā periodā. Bet šis periods vēl var turpināties simtiem un tūkstošiem gadu. Pasaules izplatījumā novērojamās, Plutonam līdzīgās zvaigznes laikiem nobāl, gandrīz nodziest, bet tad atkal uzliesmo. Viņu masā esošie siltuma krājumi vēl ir ļoti lieli, un garoza, kas atdziestot rodas to virspusē un veido arī mūsu saskatāmos tumšos plankumus, uz šo krājumu rēķina atkal un atkal sadrūp un izkūst. Uzreiz spīdeklis nevar nodzist.

— Bet ja Plutons beidz degt aiz skābekļa trūkuma? Tam vajadzīgo skābekli taču iegūst no mūsu planētas kopīgās atmosfēras, kas ieplūst pa polāro atveri.

— Par to ļoti jāšaubās, jo savas degšanas miljonu gados Plutonam vajadzēja sadedzināt visu mūsu atmosfēras skābekli un zemes iedzīvotāji jau sen tad būtu noslāpuši slāpekli. Visuma pašspīdošo ķermeņu degšanas procesi mums vēl pārāk maz pazīstami un varbūt noris.savādāk nekā uz mūsu zemes novērotie. Iespējams, ka tur skābeklis atjaunojas kā citu ķīmisku elementu sadalīšanās produkts. Pēdējo gadu atklājumi par radija pārveidošanos mūs spiež citādi skatīties uz to elementu pastāvību, kas agrāk šķita neapstrīdama patiesība.

— Vārdu sakot, «draugs Horacij, pasaulē ir vēl daudz lietu, kuras mūsu gudrie nenoiauš», bet Plutonijā mēs ik dienas pārliecinājāmies par šī Hamleta izteiciena pareizību, — sacīja Gromeko un ieteica

doties gulēt, izmantojot tumsu un vēsumu.

Arī dzīvnieku pasaule mežā juta, ka dabā viss nav kārtībā. Putni bija pilnīgi apklusuši, un to dziesmu un čivināšanas vietā atskanēja dažādu zvēru satrauktie brēcieni. Ģenerālis, galvu izslējis, reizēm iegaudojās.

Bet ceļotāii, iekūruši telts priekšā ugunskuru, gulēiaciešā miegā, šīs skaņas nemaz neievērodami, un nogulēja ilgāk, nekā parasts.

Pamazām visi pamodās, kaut gan vēl arvien valdīja tumsa. Visu apņēma iesarkana krēsla, bet Plutona disku klāja neskaitāmi tumši plankumi, un tā gaismas spēks bija pavājināts par deviņām desmitdaļām. Šajā apgaismojumā lapas un zāle likās gandrīz melnas tāpat kā pati debess. Apkārt valdīja dziļš klusums — ne putni, ne zvēri, ne kukaiņi neizrādīja nekādu dzīvības pazīmju, un vienīgi brīžiem atlidojis vējiņš iešalcās lapotnē. Šis klusums bija pilns baiguma.

Apspriedušies nolēma, ka būtu bīstami šādā krēslā braukt pa nepazīstamu upi starp divām mežu sienām, ko pārpildīja dažādi plēsoņi, kas varēja uzbrukt ceļotājiem. Viegli varēja uzskriet sēklī vai uzdurties siekstai, kas buru audekla laivām bija ļoti bīstami.

— Bet ja nu šī krēsla turpināsies nedēļām un mēnešiem? — Gromeko ievaicājās. — Vai mēs tiešām sēdēsim uz vietas? Pārtikas mums pietiks tikai trim četrām dienām.

— Kāds jūs savādnieks! — atbildēja Kaštanovs.

— Jūs tūlīt nododaties visdrūmākajiem secinājumiem. Nogaidīsim kādu dienu, bet tad padomāsim, vai doties uz priekšu vai atpakaļ.

— Bet pavaļā labosim laivas, uztaisīsim plostu un veiksim citus mājas darbus, — sacīja Makšejevs.

— Laivās jau radusies sūce.

Šim priekšlikumam visi piekrita, un ugunskura gaismā ķērās pie darba. Izlaboja laivas un nozāģēja lielus bambusus, kas auga upmalas tuvumā. Tas prasīja daudz laika, jo celtnieku rīcībā bija tikai neliels rokas zāģis. Pēc tam stumbriem notīrīja zarus un sazāģēja tikpat garos gabalos kā laivas, un sasēja no tiem pusotra metra platu plostu, kuru gribēja novietot starp abām laivām. Uz plosta paredzēja novietot lielāka apjoma mantas un apklāt ar ādām. Abas ar plostu savienotās laivas kopā veidoja kaut ko līdzīgu drošam, vieglam un pietiekami kustīgam prāmim.

Darbi aizņēma veselu dienu. Šajā laikā Plutona diska novērojumi rādīja, ka tumšo plankumu skaits nemazinās, bet arī nepalielinās. Ceļotāji apgūlās agri. Blakam teltij dega neliels ugunskurs. Ģenerālis atradas pie telts ieejas, un ceļotāji cerēja mierīgi gulēt, tikai retumis izejot piesviest malku.

Bet Šīs cerības gluži nepie;pildījās. Tikko teltī viss apklusa un apkārtējā biezoknī sāka čabēt, Ģenerālis ausījās un ņurdēja, čaboņa

norima, un suns nomierinājās. Pēc tam čaboņa atkal atjaunojās, it kā krūmos ap klajumu klaiņotu kāds zvērs, izlūkodams medījumu, bet neiedrošinādamies lēkt laukā. Lai visiem nevajadzētu būt nomodā, nolēma stāvēt sardzē pēc kārtas, un Papočkins pirmais apsēdās pie ugunskura ar bisi rokās. Čaboņa gan attālinājās, gan tuvojās, un beidzot pie tās zoologs tā pierada, ka cieši iemiga. Liesmas pamazām nodzisa, un ugunskurs pārvērtās gruzdošu ogļu kaudzē.

Pēkšņi suns nikni ierējās. Papočkins pamodās un klajuma malā ieraudzīja lielu plēsoni, kas bija līdzīgs lauvam, bet ar īsākām krēpēm un no pusatvērtās rīkles izspiestiem ilkņiem kā zobentīģerim. Plēsonis stāvēja neziņā, bet Ģenerālis, skaļi riedams, asti iemiedzis, atkāpās aiz ugunskura, tuvāk teltij.

Ātri atguvies, zoologs pacēla bisi un izšāva uz zvēru, kas atradās soļus divdesmit attālu. Lode trāpīja krūtīs, tomēr zvēram vēl pietika spēka lēcienam; tas nokļuva ogļu čupā, apsvilināja vēderu un novēlās pie telts. Ar pakaļējo ķetnu viņš trieca pa telts audeklu, pārplēsa to no augšas līdz apakšai un aizķēra Makšejeva zābakus, kas atradās tā pagalvī. Priekšējā ķetna, drudžaini raustīdamās, tik tikko neskāra Kaštanova seju, sašķaidīja kabatas pulksteni, kas bija novietots cepurē uz zemes un saplēsa cepuri driskās. Ģenerāli, kas spiedās pie telts ieejas, trešās ķetnas trieciens iesvieda teltī. Suns ieguva dažas skrambas un pilnā sparā uzkrita Gromeko, kas saldi gulēja pie dibensienas.

Izcēlās neiedomājama kņada. Pustumsā blakām teltij svaidījās un rēca kaut kas milzīgs, telts stūri tā triecienos plīsa un lidoja uz visām pusēm. Telts dibenā Gromeko cīnījās ar Ģenerāli, kas centās aiz viņa paslēpties un ko botāniķis noturēja par kādu plēsoni. Kaštanovs velti meklēja sērkociņus, kas bija atradušies cepurē blakām pulkstenim, bet neatrada pat pašu cepuri. Papočkins ārpusē kliedza:

— Izlieniet ātrāk pa telts dibenpusi! Tas ir lauva, bet es nevaru nobeigt, jo baidos trāpīt jums.

Beidzot zvērs, krampjaini izstiepis ķetnas, apklusa.

Makšejevs atrada sērkociņus un aizdedza sveci. Gromeko palaida Ģenerāli, un visi trīs puskaili un pārbiedēti izlīda ārpusē un apskatījās apkārt. Pie nodzisušā ugunskura sāka noskaidrot notikušo, un Papočkinam vajadzēja atzīties, ka aizmidzis un neuzturējis uguni, tāpēc zvērs arī iedrošinājies uzbrukt.

Nogalinātais zvērs izrādījās zobenlauva, kaut gan pēc ķermeņa uzbūves bija līdzīgs arī lācim. Tikai galvas un ķetnu veidojums norādīja tā piederību kaķu dzimtai. Krēpes nebija lielas, gandrīz melnas, spalva dzeltenbrūna, aste bez kušķa galā. Augšžokļa baismīgajiem ilkņiem atbilda milzīgo ķetnu nagi. Telts, kā arī Makšejeva zābaki, prasīja nopietnus labojumus. Kaštanova plācenī saspiesto pulksteni kopā ar cepuri un saspiesto sērkociņu kārbiņu

atrada tikai pēc ilgākas meklēšanas vienā no telts stūriem.

Aiz guļvietas Gromeko izvilka vēl arvien trīcošo Ģenerāli, apskatīja un izmazgāja tā brūces. Tad atvilka sāņus lauvu un nolēma turpināt pārtraukto miegu. Sardzē apsēdās Makšejevs, un nakts atlikums pagāja mierīgi. No rīta krēsla neizrādījās tik bieza, tumšo plankumu skaits un to samēri uz Plutona diska šķita it kā mazinājušies. Nolēma vēl nogaidīt un sāka labot: telti, mērīja nonāvēto zvēru un novilka tam ādu. Ap pusdienu kļuva vēl gaišāk, bet nedaudz vēlāk Plutons, it kā visus spēkus saņēmis, izkausēja vairumu plankumu, kas sedza tā disku, un atkal,atspīdēja pilnā spožumā, kas pēc četrdesmit stundu ilgās krēslas likās sevišķi spilgts.

Steidzīgi savāca mantas, piekrāva laivas un plostu un devās tālāk, tomēr ne tik ātri, jo kuģis tagad izrādījās nepietiekami kustīgs un prasīja spēcīgāk rīkoties ar airiem. Apvidus šīs dienas vakarā sāka mainīties, pakalni upes krastos sākumā pazeminājās, bet tad pilnīgi izzuda. Meža biezokņa un krūmu vietā izplētās stepč ar atsevišķām birzīm, kur pārsvarā auga milzu baobabi. Tikai gar krastiem šaurā joslā stiepās krāšņs augājs ar palmām, bambusiem, liānām, kur mājoja putni un vairāku sugu lieli pērtiķi. Stepē ganījās dažādu antilopu, mastodontu, degunradžu, kamieļu — žirafu, bezragu žirafu un pirmatnējo vēršu bari. Biezoknī upes tuvumā uzturējās tīģeri, nilzirgi un brieži.

BAISMĪGĀS ĶIRZAKAS UN DĪVAINIE PUTNI

Pirmo nakti pārgulēja uz lielas salas, kuras lielākā daļa arī atgādināja stepi, un tikai gar krastu vietām stiepās krūmu puduri un meldrāji. Telti uzstādīja salas ziemeļu galā, no kurienes bija redzama upe, kas dalījās divās attekās. Katra šķita ne mazāk kā simts soļu plata.

Pēc vakariņām apkārtējās dabas mieru iztraucēja troksnis. No upes pretējā krasta atskanēja stiepti kliedzieni, kas atgādināja cilvēku pūļa balsis, ko reizēm nomāca skaļas, aprautas rejas un kaucieni.

Laužot meldrus un pašķirot krūmus, no zaļā biezokņa izlauzās neliels sarkanspalvainu, balti lāsumainu četrkājaino bars, kas metās ūdenī un sāka peldēt uz salu. Aiz tiem izlēca raibu plēsoņu pulks, kas kaukdami un riedami tāpat metās peldus, pūlēdamies panākt un atšķirt kādu jau atpalikušu un acīm redzot nogurušu dzīvnieku.

Pēc dažām minūtēm vajātie izkļuva uz salas un paskrēja garām teltij. Tie līdzinājās zirgiem, kaut gan bija gandrīz bez krēpēm.

Atpalikušais dzīvnieks arī paguva atpeldēt līdz salai pirms plēsoņiem, taču tikai ar pūlēm spēja uztikt krasta stāvajā kraujā, un augšā to riedami un kaukdami ielenca vajātāji. Pēdējiem spēkiem viņš tiem spēra ar priekšējām un pakaļējām kājām un koda ar zobiem, tomēr nevienādā cīņa ar duci pretinieku nevarēja būt ilga. Plēsoņi, no spērieniem kūleņodami, neizlaida upuri no sava loka, nogaidīdami, līdz tas galīgi pagurs.

Cīņā iejaucās cilvēki. Trīs šāvieni plēsoņu barā divus no tiem noguldīja un pārējos piespieda steidzīgi bēgt. Tomēr pārgurušais upuris jau vairs nevarēja izmantot negaidīto glābiņu. Kad mednieki piegāja, tas jau izdvesa pēdējo elpas vilcienu. Viņa kaklā sārtojās liela, izplēsta brūce, acīm redzot kāda plēsoņa zobu darbs jau no pirmā uzbrukuma dzīvnieku baram. Bēgot dzīvnieks pamazām bija zaudējis daudz asiņu, un tas viņu novājināja.

Aplūkojuši nogalinātos plēsoņus, mednieki pārliecinājās, ka dzīvnieki pieder pie pirmatnējiem zīdītājiem.

Tie bija Sibirijas vilku lielumā, bet ķermenis, kā arī garā, tievā aste, drīzāk atgādināja kaķu dzimtu. Spalva uz muguras un sānos bija tumši brūna ar gareniskām, dzeltenam svītrām, bet uz vēdera — dzeltena. Visi zobi bija gandrīz vienādi — tie drīzāk līdzinājās ilkņiem.

Plēsoņu upuri tikai ar lieliem iebildumiem varēja nosaukt par zirgu. Augumā tas nebija lielāks par krietnu ēzeli, bet graciozāks, jo ķermenis balstījās uz tievām kājām, no kurām katra nobeidzās nevis ar vienu nagu kā zirgiem, bet ar četriem. Pie tam spēcīgāk attīstīts bija tikai vidējais nags, bet pārējie palikuši iedīglī.

Izpētot šo dīvaino zirgu, Kaštanovs un Papočkins atzina, ka viņu priekšā atrodas pirmatnējais zirgs, tagadējo zirgu ciltstēvs, kas pēc sava izskata vairāk atgādina Amerikas lamu.

Nākošajā dienā turpinājās stepes apvidus, īstas saˆvanas un prērijas ar garu zāli, krūmu un koku pudurieм un biezokņiem mierīgās upes un daudzo salu krastos. Uz kādas lielas salas ceļotāji ieraudzīja titanoterijus — dzīvniekus, kuri bija kaut kas līdzīgs nilzirgiem un degunradžiem.

Ceļotāji gribēja piebraukt mazliet tuvāk krūmiem, lai piezagtos un iegūtu vienu titanoteriju, bet sastapa vēl daudz interesantāku zvēru, seno biezādaino pārstāvi — četrragaino degunradzi, kas ar priekškājām bija iekāpis

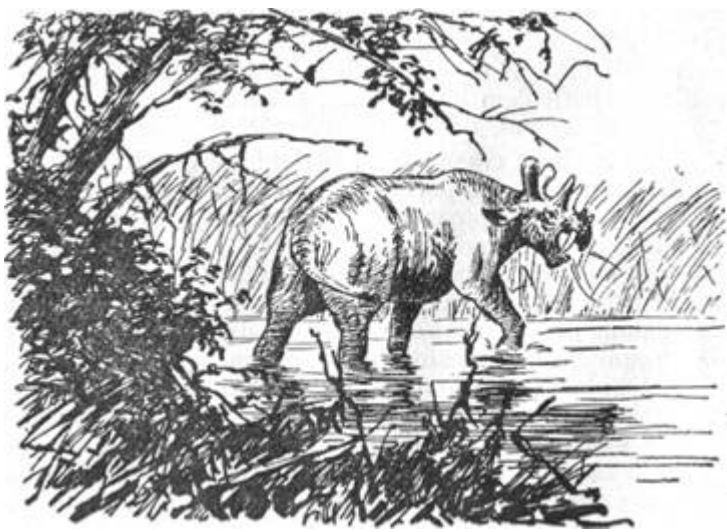

ūdenī, lai dzesētu slāpes. Plostam tuvojoties, viņš pacēla savu kroplīgo galvu un plati atplēta rīkli, it kā gribēdams neaicinātos viesus aprīt vai vismaz tiem uzspļaut. Augšējā žokļa sānos rēgojās gari, dzelteni ilkņi, virsdegunē starp mazajām ačtelēm blakām slējās divi nelieli, uz augšu pavērsti ragi, bet aiz ausīm dižojās vēl divi truli ragi, kas atgādināja stumbeņus.

Taču, kamēr piebrauca pie krasta un uzmanīgi izspraucās caur krūmiem, lai šo interesanto dzīvnieku nofotografētu, tas atgāja no upes un smagos rikšos aizskrēja. Sekodami cerībā, ka viņš apstāsies, Kaštanovs un Papočkins blakus klajumā pamanīja milzīga auguma dzīvnieku stāvam pie augsta koka un apraujot tam lapas apmēram piecu metru augstumā. Pēc ķermeņa uzbūves un ādas krāsas tas bija līdzīgs kolosālām zilonim, kura mugura atradās četrus metrus no zemes, bet galva un garais kakls viņu no ziloņiem krasi atšķīra: salīdzinājumā ar ķermeņa masu galva bija ļoti maza un atgādināja

tapira galvu ar pagarinātu virslūpu, ar kuru dzīvnieks loti ātri satvēra lapas veseliem kušķiem.

— Kāds briesmonis! — izdvesa Papočkins. — Ziloņa ķermenis, zirga kakls, tapira galva un žirafes ierašas!

— Man liekas, — aizrādīja Kaštanovs, — ka mums izdevies ieraudzīt retu bezragaino degunradžu apakšdzimtas pārstāvi, kura atliekas nesen atrastas Beludžistanā, tāpēc šis koloss — lielākais sauszemes zīdītājs — nosaukts par beludžiteriju. Viņš dzīvojis oligocena beigās vai miocena sākumā.

— īsts koloss! — zoologs brīnījās. — Man šķiet, ka es, tikai galvu paliecis, varētu iziet zem tā vēdera.

— Bet, ja tam blakām novietotu pieaugušu Indijas degunradzi, tad tā mugura arī izrādītos vienādā līmenī ar šī kolosa vēderu, tā ka tas varētu likties viņa bērns.

— Cik žēl, ka nevaru nostāties viņam blakām un salīdzinājumam nofotografēties, — Papočkins, izdarīdams fotouzņēmumu, sacīja. — Kaut gan dzīvnieks liekas nekaitīgs, es tomēr baidos tuvoties: pat viņa nejauša kājas kustība var salauzt man kaulus.

— Uzņemiet koku kopā ar dzīvnieku, koka augstumu mēs pēc tam atzīmēsim.

Novērotāji nogaidīja, līdz beludžiterijs[8] atgāja sāņus, un tad ar kalnu kompasa palīdzību noteica koka augstumu, kā arī uzmērīja pēdu nospiedumus, kas samērā ar dzīvnieka augumu nebija lieli.

Tās pašas dienas pievakarē lielas salas krastā ceļotāji ievēroja korifodonu pāri, lielus biezādainos, kuri pēc ķermeņa uzbūves bija līdzīgi titanoterijiem.

Ieraudzīdams plostu, tēviņš pacēla galvu un atplēta milzīgu rīkli, kurai katru žokli greznoja divi visai gari un asi ilkņi. Izkāpt malā medībās neizdevās, jo nedaudz lejāk krastā tupēja liels plēsonis, notiesādams kādu medījumu. Ieraudzījis plostu, tas piecēlās un draudīgi ierēcās.

Šis dzīvnieks atšķīrās ar milzīgu ķermeni, īsām un visai tievām kājām. Tā purns bija garš, līdzīgs kurta purnam. Lielumā zvērs neatpalika no vislielākā tīģera, tāpēc ceļotāji neiedrošinājās tam tuvoties.

Tā šajā dienā neizdevās iegūt nevienu no šiem jaunajiem dzīvniekiem.

Nākošā dienā upes krastos un salās brīžiem ieraudzīja ganāmies zirgus, titanoterijus, četrragainos degunradžus, antilopes, plēsīgos kreodonus un citus dzīvniekus. Faunas vispārējais izskats, pēc Kaštanova domām, apliecināja tās piederību terciārā perioda sākumam.

Pēc pusdienām piebrauca krastā, lai dotos ekskursijā pa stepi un iepazītos.ar tās dabu tālāk no upes.

Pie kāda ezera viņi pamanīja dzīvnieku, kas ceļotājus sevišķi ieinteresēja. Līdzīgi citiem zālēdājiem tas mierīgi ganījās, plūkdams sulīgos stiebrus.

Medniekus, kas, izlauzušies caur krūmiem ezera krastā un pēkšņi ieraudzījuši īstu briesmoni, bija jau satvēruši bises, šis apstāklis mazliet nomierināja. Pat Ģenerālis, kas jau bija pieradis pie visdažādākiem un visneparastākiem dzīvniekiem, prazdams atšķirt plēsoņus no zālēdājiem, stipri sabijās un ņurdēdams spiedās pie Makšejeva kājām.

— Kolosālā lieluma degunradzis, — Makšejevs čukstēja, apstādamies krūmos, lai briesmoni neizbiedētu vai nesaniknotu.

Taču dzīvnieks tikai pirmajā brīdī atgādināja degunradzi ar mazo ragu virsdegunē. Pāris lielu uz priekšu izvērstu ragu, kas pacēlās virs pieres, vedināja to pielīdzināt dažiem vēršiem. Ar visu pārējo viņš atšķīrās kā no degunradžiem, tā no vēršiem. Galva, salīdzinot ar ķermemeni, bija neproporcionāli liela un gandrīz sasniedza divu metru garumu, galvaskausa pakaļējā daļa paplašinājās platā un gludā cekulā, ko varēja pieņemt par milzīgām, plakanām ausīm, kaut gan patiesībā tas bija tikai kakla augšdaļas rotājums vai aizsargs, ko sedz sīkas zvīņas, bet gar ārmali asi zobveida izaugumi. Šī apkakle neapšaubāmi palielināja jau tā milzīgās galvas svaru un traucēja to pacelt uz augšu.

Priekškājas bija daudz īsākas par pakaļējām, tā ka dzīvnieks kustējās augsti paceltiem krustiem. Kad šī dzīvnieka galva un kājas pazuda garajā zālē, tas atgādināja īstu pakalnu gandrīz piecu metru augstumā. Dzīvnieka masivais ķermenis bija apklāts ar apaļu plākšņu bruņām, kas uz muguras un sānos bija lielākas, uz krustiem, kājām un vēdera mazākas. Ķermenis nobeidzās ar ne visai garu, bet resnu asti, kas kalpoja stāva pakaļējās daļas atbalstam. No purna gala, kas atgādināja asu knābi, līdz astes.sākumam dzīvnieks bija apmēram astoņus metrus garš.

— Ir gan briesmonis, ir gan briesmonis! — čukstēja Gromeko, tāpat kā pārējie skatīdamies neparastajā dzīvniekā, kas lēni līdzīgi pakalnam virzījās gar ezera krastu, aprīdams zāli un krūmus.

— Kas tas ir par zvēru? — jautāja Papočkins.

— Tas laikam ir triceratops, dinozauru kārtas pārstāvis, pie kuras piederēja dažādas milzu ķirzakas, — atbildēja Kaštanovs.

— Tātad tie ir rāpuļi! Vai tad bijuši arī ragaini rāpuļi? — brīnījās Makšejevs.

— Dinozauru karta pārstāv ļoti dažādus kā plēsīsīgo, tā zālēdāju, lielu un mazu ķirzaku paveidus, kas dzīvojuši, sākot ar triasa un beidzot ar krīta periodu.

— Tātad.mēs jau atrodamies krīta*1* periodā! — Papočkins iesaucās. — Un, jo tālāk brauksim pa upi, jo vairāk nāksies sastapt šādus briesmoņus.

— Labi, ja tie būtu tik nekaitīgi kā šis! — aizrādīja Gromeko. — Bet pazemīgi pateicos sastapt tik lielu, plēsīgu nešķīsteni! Saplēsīs, pirms pagūsi izšaut.

— Lieli dzīvnieki parasti nav kustīgi! — Kaštanovs iebilda. — Man šķiet, ka zobentīģeri daudz bīstamāki nekā šie milži.

— Vajadzētu to piespiest pacelt galvu, — Papočkins sacīja, — vai arī izvilināt atklātākā vietā. Es jau divreiz fotografēju, bet abas kājas un purna galu nevar redzēt.

— Vai uz viņu neizšaut? — Makšejevs piedāvājās.

— Nē, viņš vai nu sabīsies un aizbēgs, vai arī metīsies uz mums. Tādu milzeni tik viegli nenogāzīs arī sprāgstošā lode.

— Uzlaidīsim tam Ģenerāli!

Trīcošo un ņurdošo suni pēc labinājumiem un mudinājumiem izdevās piespiest uzbrukt briesmonim. Suns, skaļi riedams, metās uz to pusi, tomēr.apstājās godbijīgā attālumā. Taču suņa uzbrukuma sekas bija gluži negaidītas.

Briesmonis metās ezerā, uzšļākdams veselas ūdens šaltis, un pazuda sabangotajā, duļķainajā dzelmē.

Redzēdami šo kauna pilno bēgšanu, visi iesmējās, bet Ģenerālis uzvaras lepnumā aizskrēja līdz krastam un sāka nikni apriet netīros viļņus, kas apļos izklīda. Pēc kāda laika ezera vidū parādījās ķirzakas divi ragi un apkakle. Dzīvnieks bija izbāzis galvu ieelpot āra gaisu. Papočkinam, kas turēja sagatavoto aparatu, vajadzēja apmierināties ar galvas uzņēmumu, jo ķirzaka, rīdama gaisu un redzēdama, ka tās savādie vajātāji stāv malā, atkal iegrima ūdenī.

Pie cita ezera Ģenerālis izdzina no meldrājiem dīvainu putnu baru. Tie bija ļoti prāva gulbja lielumā, bet ar garāku ķermeni, īsāku kaklu un ļoti garu un smailu knābi ar sīkiem un asiem zobiem. Putni lieliski peldēja un nira, medīdami zivis. Vienu no tiem izdevās nošaut.

To apskatījis, Kaštanovs atzina, ka tam jābūt hesperornisam, krīta perioda bezspārnu putnam ar spēcīgiem zobiem. Pēc ķermeņa uzbūves šis putns bija tuvs tagadējiem pingviniem. Viņa spārni bija iedīgļa stāvoklī un pilnīgi apklāti ar mīkstām, matiem līdzīgām spalvām.

PURVU UN EZERU JOSLA

Pēc trīs dienu ilga brauciena caur sauso stepju zemi ceļotāji sasniedza tās dienvidu malieni, kur augu valsts tūlīt izmainījās. Upes krastu apklāja skuju koku, sago palmu[9] un neskaitāmu pasugu paparžu zaļais biezoknis. Papardes lielāko tiesu bija neredzētu sugu, sasniegdamas cilvēka auguma garumu. Garas, meldriem līdzīgu augu saaudzēs plētās ūdenī gar krastu, bet seklos sēkļus klāja pusotra metra garas un vairāk nekā divdesmit piecus milimetrus resnas kosas. Saaudžu biezokņos nemitīgi sirsināja, bet virs ūdens riņķoja savādi kukaiņi. Tie atgādināja spāres, kuru izplestie spārni sasniedza gandrīz četrdesmit centimetru. Viņu metāliski spulgais ķermenis bija ap divdesmit centimetru garš. Vieni kukaiņi bija zeltaini dzelteni, citi tēraudpelēki, citi smaragdzaļi, tumšzili vai ugunssarkani. Saules staros tie laidelējās, plīvoja, tvarstīja cits citu, izraisīdami metāliskās skaņas, kas atgādināja kastaņetu knikšņus.

Šīs skaistās ainas pārsteigti, ceļotāji ievilka airus. Laivas lēni peldēja pa straumi, bet airētāji baudīja neredzēto skatu. Papočkins sameklēja tauriņu ķeramo tīkliņu, un pēc ilgiem mēģinājumiem vienu spāri noķēra. Bet, kad viņš to izņēma no tīkliņa, viņa ar saviem žokļiem sāpīgi iekoda zoologa pirkstā, un samulsušais zinātnieks spāri atkal palaida.

Nepārtrauktā zaļā barjera, kas apņēma krastu, neļāva piebraukt malā, un ilgajā braucienā nogurušie ceļotāji acīm redzot velti meklēja kaut nelielu, tīru pļaviņu nakts apmetnei.

Tikām sāka mocīt arī izsalkums, bet kosu zaļās sienas kļuva arvien biezākas un biezākas.

— Ek, vajadzēja apstāties, stepei beidzoties! — Gromeko iesaucās.

— Citreiz būsim gudrāki; — Makšejevs pasmējās.

Kilometrs aizslīdēja aiz kilometra, bet zaļās sienas nemitējās. Beidzot aiz upes pagrieziena kreisajā krastā parādījās zema, zaļa svītra. Ūdenī iesniedzās gara un šaura zemes strēle, kas pēc tam pārgāja sērē un bija apaugusi vienīgi ar kosām. Neko labāku necerēdami, nolēma apstāties še un attīrīt sev brīvu laukumu. Laivas ievadīja līcītī starp strēli un krastu, izvilka mednieku nažus un sāka cīņu ar kosām. Tas tomēr izrādījās grūts darbs: resnie, ar kramaini pārbagātie stiebri nažu cirtieniem nepadevās, bet nogrieztie slēja asus stuburus, uz kuriem nevarēja ne sēdēt, ne gulēt.

— Pamēģināsim tās izraut ar saknēm, — ieteica botāniķis. — Mīkstajā upes sanesumā kosas nevar būt pārāk stingri iesakņojušās.

Tas izrādījās labs padoms; kosas varēja viegli izraut no zemes, un pēc pusstundas ceļotāji jau bija attīrījuši laukumu teltij un ugunskuram. Bet ugunskuru nevarēja sakurt: zaļās kosas nedega.

Nevarēja ne vien pagatavot vakariņas, bet pat uzvārīt "tēju. Bez tam no kosām pacēlās veseli divdesmit milimetru lielu sabiedētu odu bari, no kuriem varēja paglābties tikai ar ugunskura dūmiem.

— Pagaidiet, — sacīja Gromeko. — Braucot šurp, es pavisam tuvu redzēju no biezokņa izlikušu sausa koka stumbru. Jādabū tas!

Apbruņojušies ar cirvjiem un virvi, Gromeko un Makšejevs atraisīja vienu laivu no plosta un aizbrauca pa upi augšup. Pāris.simts soļu no apmetnes viņi ieraudzīja biezoknī izslējušos resnu, nokaltušu koku ar dažiem zariem. Taču koks izrādījās tik augstu virs ūdens, ka to nevarēja aizsniegt ne ar roku,ne cirvi.

— Pamēģināsim aizmest aiz zara virvi, varbūt tas nolūzīs, — ierosināja Makšejevs.

Aizķēries aiz kosām, Gromeko noturēja laivu uz vietas, bet Makšejevs uzmeta resnajam zaram virvi un sāka vilkt. Zars nolūza, bet pats koks sāka brikšķēt.

— Atlaidiet laivu, palīdziet vilkt! — viņš uzkliedza biedram.

Stāvēdami nedrošajā laivā, tagad abi satvēra virvi un sāka sparīgi vilkt. Koks nolūza, visā sparā atsizdamies pret laivas priekšgalu, kura zem tā smaguma sāka grimt. Gromeko tikko paguva satvert kosas un pievilkt pie tām laivas pakaļgalu, kad priekšgals pazuda zem ūdens.

— Skandals! Ko mēs tagad iesāksim? — Makšejevs iesaucās.

Abi sēdēja laivas pakajgalā, kājām ūdenī, ar vienu roku turēdamies pie kosām, ar otru pie virves, kas neļāva kļūmīgajam kokam aizpeldēt pa straumi.

— Izkļūt krastā nevar, ūdens izsmelšanai nav trauka, atliek vienīgi saukt kādu palīgā, — Gromeko sacīja.

Abi sāka ūjināt un saukt. Sākumā neviens neatsaucās, bet tad viņi izdzirdēja Kaštanova balsi prasām, kas noticis.

— Brauciet kāds mums palīgā, paņemiet spaini, mūsu laiva nogrima!

— Tūlīt ieradīšos! — skanēja atbilde.

Šajā mirklī no ūdens blakām laivas nogrimušajam priekšgalam parādījās milzu galva zaļbrūnā krāsā ar īsu, platu purnu un mazām ačtelēm zem plakanās pieres. Dzīvnieks kādu laiku skatījās pārsteigumā sastingušajos cilvēkos, bet pēc tam, atplētis rīkli un atklājis divas asu zobu rindas, sāka rāpties uz laivas priekšgala, kas zem nezvēra smaguma iegrima vēl dziļāk. Parādījās īss un resns kakls, tad kaila ķermeņa daļa. Plato priekšējo ķetnu nagi ķērās pie laivas malas.

Braukdami pēc malkas netālu no apmetnes, mednieki nebija paņēmuši bises un tagad izrādījās neapbruņoti aci pret aci ar kādu nepazīstamas sugas rāpuli, neapšaubāmi gaļas ēdāju un ļoti spēcīgu. Viņu cirvji bija palikuši laivas priekšgalā un tagad atradās ūdenī, jau zem ienaidnieka ķetnām.

— Ātrāk piesieniet savu nazi pie aira! — Makšejevs kliedza. — Es pamēģināšu aizturēt briesmoni ar otru airi.

Viņš izvilka savu nazi un paņēma zobos, tad paķēra airi un visā spēkā iegrūda nezvēra pusatvērtajā rīklē. Spēcīgais trieciens pa aukslējām un pa mēli dzīvnieku pārsteidza. Tas krampjaini saspieda žokļus. Atskanēja krakšķis, asie zobi drupināja koku un iegrauzās aira skārda apkalumā. Makšejevs grūda airi rīklē arvien dziļāk un dziļāk, bet tas saīsinājās, jo žokļi strādāja un izspļāva asiņainas koka drumslas.

Bet tad, paguvis ar zābaka siksnu piesiet otram airim lielu mednieka nazi, aiz Makšejeva piecēlās Gromeko un ietrieca šo improvizēto šķēpu briesmoņa acī. Pēdējais trakās sāpēs rāvās sāņus, izrāva no Makšejeva rokām airi un pazuda upē, mirkli parādīdams savu plato, zaļbrūno muguru ar divām zvīņu rindām gar mugurkaulu un īsu, resnu asti, kas tik stipri sitās pret ūdeni, ka aplēja abus medniekus ar ūdens šļakatām un strūklām no galvas līdz kājām.

Dzīvnieka kustības atrāva no krasta laivu, un tā pilnīgi nogrima ūdenī.

Tajā brīdī Kaštanovs, kas steidzās palīgā, jau tuvojās katastrofas vietai. Izbraucis no līkuma, viņš ieraudzīja briesmoņa uzbangoto ūdens virpulstabu, bet nesaprata, kas noticis. Viņam garām, viļņos šūpodamies, ienirdams un paceldamies, peldēja sausais koks. Airētājs to noturēja par krokodilu un gribēja gāzt ar ķeksi. Bet tajā mirklī atskanēja Gromeko kliedziens. Negribējās zaudēt guvumu, kas bija maksājis tik lielas pūles.

— Baļķi, ķeriet baļķi! Tā ir mūsu malka!

Kaštanovs aizķēra koku ar ķeksi, piesēja ar virvi un beidzot piebrauca pie biedriem, kas līdz jostas vietai stāvēja ūdenī. Pēc neilgas piepūles izcēla laivu, izsmēla no tās ūdeni un ar ieguvumu atgriezās apmetnē, kur Papočkins nikni atgaiņāja odus, bet Ģenerālis glābās no tiem, līdz ausīm iebridis upē.

Koku ātri izvilka krastā, sacirta malkā, un drīz jautri iesprēgājās ugunskurs. Tajā sasviestās kosas deva tik kodīgus dūmus, ka odi metās bēgt, bet Makšejevam un Gromeko, kuri pie uguns žāvējās, asaras plūda straumēm.

Noklausījies viņu stāstu par ūdens briesmoņa uzbrukumu, Kaštanovs aizrādīja:

— Es domāju, ka tā bija ķirzaka, tās dzimtas pārstāvis, kura uz mūsu planētas izmirusi terciarajā periodā.

— Vai ichtiozaurs[10]? — ieprasījās Makšejevs, kaut ko atcerējies no kalnu fakultatē izņemtā paleontoloģijas kursa.

— Nē, spriežot pēc jūsu stāsta, tas gan ne. Ichtiozaurs bijis daudz lielāks, ar savādāku galvu un dzīvojis agrāk, juras periodā. Jūsu draugs drīzāk līdzinās nelielam krīta laikmeta krokodilam.

— Jā, ar ichtiozauru jūs tik viegli netiktu galā, — Papočkins piebilda, — bet pleziozauram bijis garāks kakls par jūsu airi, un tas viegli būtu jūs saķēris tieši no ūdens, nemaz nelīzdams laivā.

— Var cerēt, ka ar laiku mēs sastapsim arī šīs milzu ķirzakas, — sacīja Kaštanovs. — Jāievēro, ka, dodoties pa upi lejup, mēs satiekam arvien senākas faunas pārstāvjus. Patlaban mēs jau atrodamies krīta perioda vidū vai pat sākumā.

— Jā, kā dzīvnieku, tā augu valsts arvien vairāk un vairāk vairs nelīdzinās tam, ko esam paraduši redzēt zemes virspusē, — Gromeko piebilda. — Pārmaiņas noris pakāpeniski, un mēs tās tūlīt nemaz nenojaušam. Bet, ja vien padomā, tad ap mums viss jauns: pazuduši daudzi lapu koki, puķes, stiebrzāles, tagad pārsvarā palmas, grīšļi un kailsēkļi, pārpilnībā parādījušies sporaugi[11].

— Šī pazemes valsts vēl slēpj daudz pārsteigumu, un mums jābūt uzmanīgākiem. Ne soli bez bises, kas pielādēta ar sprāgstošu lodi!

— Es domāju, ka mums tikai mazliet jāatpūšas, kamēr izvārās vakariņas, jāpaēd un jāturpina ceļš līdz izdevīgākai vietai. Lielam ugunskuram, lai aizsargātos pret plēsoņiem, mums trūkst malkas, — Gromeko pavēstīja.

Šīm domām visi piekrita. Izvilka cietušo laivu, lai to izsausētu un salabotu, paēda vakariņas, stundas divas nogulēja ap dūmaino ugunskuru un atkal devās ceļā, atlikušo malku paņemdami līdzi. Vēl dažas stundas stiepās tas pats necaurejamais biezoknis ar meldru un kosu apmali. Rāmajās vietās plunčojās zivis vai arī, glābdamās no uzbrucējiem, izlēca virs ūdens. Brīžiem varēja redzēt, ka aiz izlēkušās zivs no ūdens parādījās ķirzakas riebīgais purns ar atplestu rīkli, pēc tam virpuļi un izklīstošie apļi norādīja, ka upes dzelmē ātri nogrima liels ķermenis. Reizēm bezrūpīgi lidojošās spāres izklīda uz visām pusēm, slēpdamās lapotnē un meldros no liela zila putna ar milzīgu knābi. Putns parādījās nezin no kurienes ar lielu troksni un lidodams tvarstīja neuzmanīgākos kukaiņus.

Beidzot zaļās sienas sāka atvirzīties, upes straume kļuva lēnāka un ūdens spogulis arvien vairāk palielinājās — upe pārvērtās ezerā, kura vidū bija redzamas salas. Kāda sala saistīja ceļotāju uzmanību. Tikai vienu salas pusi aizņēma liels, biezs mežs, bet pārējā daļā pletās diezgan prāvs zālājs ar retiem, daļēji nokaltušiem kokiem. Ceļotāji nekavējās doties turp.

Šo salas pļavaino pusi klāja zema, bet cieta zāle, kas, tuvāk apskatot, izrādījās par īpašu staipekņu sugu. Zālājs atradās salas augstākajā daļā, bet vējiņš vilka lejā pāri ūdenim. Kurināmā netrūka, tāpēc nolēma sakurt gar mežmali vairākus krietnus ugunskurus, lai aizdzītu no salas visus plēsoņus un nodrošinātu mierīgu atpūtu.

Kad iesprēgājās ugunskuri un dūmu mutuļi ieplūda biezoknī, no turienes sāka izlidot sīkie putni un dažādi kukaiņi. Daži no tiem

nokrita zemē un deva zoologam.iespēju savākt interesantu kukaiņu sugu kolekciju. Pēc tam klajumā izskrēja dīvaina un baiga būtne, kas stipri atgādināja adatcūku milzu vērša lielumā. Tās adatas bija ap metru garas.

Sarus saslējis un pārvērties par kaut ko līdzīgu milzīgai, durstīgai lodei, dzīvnieks aizskrēja garām apmulsušajiem cilvēkiem un pazuda meldrājā.

Aiz tā īsiem un augstiem lēcieniem no biezokņa izbrāza dzīvnieks, kura izskats atgādināja plēsoni. Tas bija tumši dzeltenā krāsā ar kaķa galvu, diezgan garu un resnu asti, īsām kājām un plakanu purnu, asos zobus atņirdzis. Vispār viņš bija līdzīgs lielam, gandrīz divi metri garam upes ūdrim, no tā atšķirdamies tikai ar lielākām ausīm un īsām krēpēm. Kaut gan tas neizrādīja tieksmi uzbrukt un gar mežmalu zagās pie ūdens, taču viņa izskats Kaštanovu tā ieinteresēja, ka tas plēsoni ar veiksmīgu šāvienu noguldīja.

Zvērs tiešām izrādījās interesants: viņa mutē.nevarēja atšķirt ne plakanos priekšzobus, me aspaugurainos dzerokļus kā vēlāko laiku plēsoņiem. Visi zobi bija vairāk vai mazāk asi un koniski kā rāpuļiem. Tikai priekšējie, kas atvietoja priekšzobus, bija nedaudz mazāki par citiem un mazliet saspiesti, žokļa sānos drusku lielāki, bet ilkņi pārspēja visus pārējos un pārspēja tos abos žokļos, sevišķi augšējā.

— Lūk, interesants pirmatnējā zīdītāja piemērs, kam vēl ir ķirzakas zobi, bet jau ar tās atšķirības sākuma iezīmēm, kura attīstījusies vēlākajos periodos, — ģeologs aizrādīja.

No biezokņa neviens vairs neparādījās, tā ka ceļotāji beidzot varēja nodoties sen pelnītajai atpūtai, protams, nomodā paliekot sargam, kas pēc kārtas mainījās un rūpējās par ugunskuriem, lai paglābtos no kukaiņu dzēlumiem. Pateicoties šai piesardzībai, ceļotāji gulēja mierīgi.

Nākošajā dienā turpinājās līdzīgs apvidus. Upe pilnīgi bija pārvērtusies ezerā ar daudzām salām, straumes gandrīz vairs nemanīja, un visu laiku nācās nodarbināt airus. Virs ūdens un meža laidelējās krāsainas spāres un milzīgas, ragainas vaboles, kas sasniedza trīsdesmit centimetru garumu. Aizlidoja taureņi, kuriem viens spārns varēja apsegt cilvēka plaukstu. Brīžiem parādījās savādi lieli un mazi putni zilpelēkā krāsā, kuri mazliet atgādināja gārni, tikai īsākām kājām, garu asti un īsu knābi, kurā varēja atšķirt sīkus zobus.

Vienu putnu izdevās nošaut lidojumā, un Kaštanovs demonstrēja saviem biedriem šo dīvaino spārnaini, kas bija pārejas veids starp ķirzakām un putniem. Tas bija dzērves lielumā un bija apklāts zilpelēkām spalvām. Garā aste sastāvēja ne vien no spalvām kā putniem, bet arī no daudziem skriemeļiem — tātad rāpuļu astes uzbūve, pie kam spalvas auga astes abās pusēs. Katram spārnam bija trīs gari pirksti ar tādiem pašiem nagiem kā pie kājām, tā ka putns

varēja kāpelēt pa kokiem un klintīm. Dzīvnieka.apskates rezultātā Kaštanovs atzina, ka tas pieder archeopteriksu sugai, tomēr atšķiras no Eiropas augšjuras perioda nogulās atrastajiem eksemplāriem ar ievērojami lielāku augumu.

Dienas beigās krasts pavisam pazeminājās, un ievērojamā platībā to aizņēma purvi, kur auga kosas un papardes, virs kurām šur tur grupām pacēlās neparasti koki, kas bija piemēroti augšanai ūdenī. Šīs saaudzēs deva patvērumu dažādiem kukaiņiem, kas nikni uzbruka ceļotājiem katru reizi, kad tie mēģināja piebraukt pie zaļās sienas un savākt kolekcijas, bet pēc tam kādu laiku šie kukaiņi sekoja arī uz ūdens. Divdesmit piecus centimetrus gari odi, mušas kameņu lielumā, par četriem centimetriem garāki dunduri un spindeles sacentās spārnotos uzbrukumos cilvēkiem, kuri bija spiesti apkaunoti atkāpties un sāka uztraukties, iedomādamies tuvo nakts atpūtu šo mocītāju baru aplenkumā.

Pa purvaino apvidu ceļotāji brauca vairākas stundas, čakli airēdami, lai drīzāk izkļūtu no šīs joslas. Dzīvnieku valsts, kā bija redzams, še aprobežojās ar kukaiņiem un pirmatnējiem putniem gaisā uo ar zivīm un ķirzakām, kas slēpās tumšajā, dziļajā ūdenī un nodeva sevi tikai no ūdens šļakstiem un virpuļiem. Četrkājaino sauszemes dzīvnieku eksistence purvainajās saaudzēs acīm redzot nebija iespējama.

— Kurš sauszemes dzīvnieks gan izciestu šo šausmīgo smūdžu kodienus? — sacīja Gromeko, dzēlīgo asinssūcēju apzīmējumam lietodams sibiriešu parasto nosaukumu.

Bet tad no dienvidiem uzplūda svaiga vēsma, un brīžiem no turienes varēja sadzirdēt atskanam kādu vienmērīgu troksni.

— Priekšā atrodas liels, atklāts ezers ar kailiem krastiem vai arī jūra, — sacīja Makšejevs. Viņš pirmais bija uztvēris šo troksni.

— Jūra? — Papočkins brīnījās. — Vai tiešām Plutonijā ir pat jūra?

— Ja ir upes, ko mēs nevaram apšaubīt, tad tām galu galā jāietek kādā baseinā ar stāvošu ūdeni. Upes taču nevar tecēt līdz bezgalībai.

— Bet vai upes nevar pazust purvainajos ezeros, kā tā, pa kuru mēs braucam, vai izsīkt smiltīs?

— Gluži pareizi! Bet, ievērojot ūdens bezgalību, ticamāka ir varbūtība, ka pastāv atklāts baseins un pusaizauguša.is ezers, pa kuru mēs peldam, ir tikai tā sākums.

ĶIRZAKU JŪRA

Visus interesēja jautājums, cik šis baseins liels, vai tas viņu ceļojumam Plutonijas iekšienē nenovilks robežas, jo doties bezgalīgā jūrā ar buru audekla laivām, protams, nevarēja.

Pēc kādas stundas platās, gandrīz bez straumes tekošās ezeru upes galā parādījās zila apmale. Bija tuvu upes grīva. Ceļotāji spēcīgāk iegula airos un pēc pusstundas piebrauca pie ezera vai jūras sākuma.

Augājs, kas apņēma upes krastus, neaizsniedzās līdz pašam jūras krastam; to no ūdens atdalīja plata, kaila smilšu josla. Acīm redzami piekrastes viļņu bangas neļāva augu valstij nostiprināties pie paša ūdens.

Izkrāvuši krastā mantas un iekūruši ugunskuru, visi aizskrēja uz jūru paskatīties, kāds tajā ūdens. Viņi gribēja noskaidrot, vai jūra ir slēgts baseins ar sāju ūdeni vai tikai liels caurteces ezers. Bez tam visi vēlējās izpeldēties, jo pēdējās dienās, kopš bija pārliecinājušies, ka upē mājo lielas ķirzakas, no peldēšanās vajadzēja atteikties.

Mīkstajā smilšu krastā ātri izģērbušies, visi iegāja seklajā ūdenī, kura dziļums palielinājās ļoti lēnām, un tikai soļus piecdesmit no krasta ūdens sniedzās līdz jostas vietai. Ūdens izrādījās ievērojami sāļš, tomēr ne tik daudz kā zemes virspuses okeānos. To varēja salīdzināt ar Baltijas jūras ūdeni.

Peldē atsvaidzinājušies, ceļotāji sāka apspriest jautājumu par brauciena turpināšanu. Jūra nelikās bezgalīga: apvāršņa dienvidu pusē pretējo krastu varēja saskatīt pat ar neapbruņotām acīm, bet labs binoklis gluži skaidri parādīja saaudžu zaļo sienu, augstākus koku pudurus un vietām tumšus, violetus plankumus — droši vien klintis un kraujas. Pateicoties zemes virsmas izliekumam, aiz zaļās sienas, gan neskaidrāk, varēja redzēt nepārtrauktu līdzenumu tajā pašā violetajā krāsā un šur tur augstākas kalnu grupas. Šāds apvidus raksturs modināja visos pētniekos vēlēšanos nokļūt dienvidu krastā. Tas nelikās neiespējams. Līdz krastam nevarēja būt vairāk par četrdesmit, piecdesmit kilometru, un rāmā dienā ar vieglu ceļa vēju, kas ļāva izmantot buras, varēja doties braucienā bez sevišķa riska.

Ievērojot pēdējo dienu neizdevīgās medības purvu un ezeru joslā, gaļas krājums bija izsīcis, un vakariņās vārījās vienīgi biezputra. Makšejevs un Papočkins ķērās pie makšķerēm. Peldoties viņi bija ievērojuši lielas zivis, tāpēc abi paņēma makšķeres un devās pa krastu augšup līdz tai vietai, kur upe iztecēja no meldrāja un ūdens bija dziļāks. Diezgan ilgi pludiņi palika mierā, un makšķerētāji jau gribēja mainīt vietas, kad pēkšņi zivis sāka stipri kosties.

Makšejevs piecirta un izsvieda krastā lielu zivi, bet Papočkinam loms izrādījās tik smags, ka varēja pārraut auklu, tāpēc viņš sāka zivi

nokausēt un vadīt uz krastu, lai tad uztvertu to ar tīkliņu. Un piepeši ūdens sāka burbuļot, auklu pārrāva, un kāda tumša masa aiznesa uzķērušos zivi kopā ar āķi.

Zvejotāji tikai paguva saskatīt lielām zvīņām klātu muguru un strupu asti.

Makšejevs, kas.noņēma no āķa savu zivi, izdzirdis spēcīgos ūdens šļakstus, iesaucās:

— Jums nu gan pagadījusies zivtiņa, Semjon Semjonovič, vismaz astoņi kilogrami!

— Nevis astoņi, bet astoņi simti! — šausmu pārņemtais zoologs atbildēja. — Norāva manu makšķeri un aizgāja.

Makšejevs pienāca pie drauga un parādīja savu zivi. Tas bija ļoti savāds dzīvnieks — plats un plakans kā plekste, apklāts ar rupjām zvīņām, kas sastāvēja no kvadrātcentimetru lielām plāksnītēm, vienkārtainas astes, acīm ķermeņa vienos sānos un gariem dzeloņiem pār muguru.

— Vai šādu briesmoni var ēst? — viņš šaubījās.

— Protams, var. Tā līdzīga plekstei, lai gan arī atšķiras. Es domāju, ka tā ir raja. Vispār var ēst visas svaigās zivis, jo indīgi ir tikai dažu sugu ikri, pieņi un krūšu joslas melnais plēves apvalks. Iztīrot visas iekšas, var ēst arī nepazīstamu sugu zivis, ja vien gaļa inav sasmakusi vai pārāk asakaina.

— Tādā gadījumā pamēģināsim pazvejot vēl. Bet kādas.sugas bija jūsu aizbēgusi zivtiņa?

— Man liekas, ka tā vispār nebija zivs, bet liela ķirzaka, kas norāva noķerto zivi un norija līdzi ar āķi un auklas gabalu.

— Ehe, tātad šīs plēsoņas mājo arī še! Bet mēs jūrā tik bezrūpīgi peldējāmies.

— Jā, jāuzmanās. Juras laikmeta jūrās — un šāda jūra acīm redzot atrodas mūsu priekšā — taču mājojuši milzu ichtiozauri, pleziozauri un citas plēsīgas ķirzakas, kurām cilvēku pārkost bija nieks.

— Bet vai haizivju tajos laikos vēl nebija?

— Bija arī haizivis. Šīs plēsoņas pazīstamas pat kopš devona laikmeta un sasniedza pasakainu lielumu. Atrasti to septiņdesmit centimetrus garie zobi. Iedomājieties rīkli, kas atbilst šādiem zobiem!

Zvejotāji atkal iemeta mašķeres un drīz noķēra lielas, tagadējām sterletēm līdzīgas zivis. Noķertās zivis tūlīt notīrīja, un tās nokļuva zupā. Kamēr zupa vārījās, zvejnieki sazvejoja vēl desmit šādu dziļuma iemītnieku.

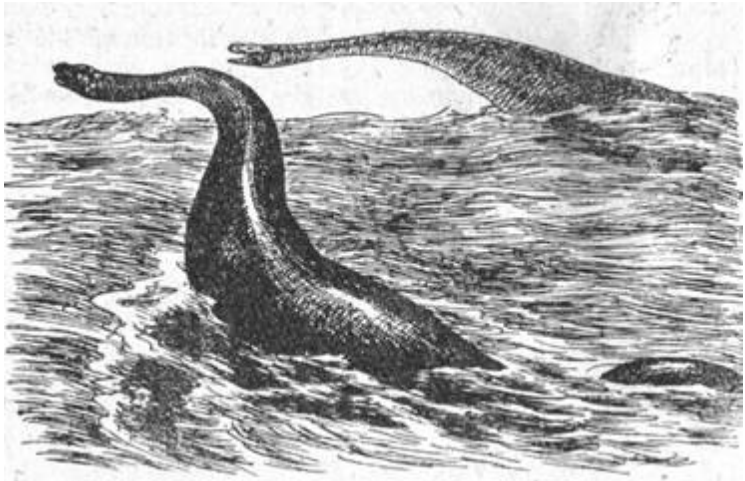

Pēc vakariņām visi sēdēja pie telts, kūpināja pīpes un apsprieda gaidāmo braucienu pa jūru, kura klusi skalojās smiltīs, kas bija nobārstītas ar dažādu mīkstmiešu gliemežnīcām un ļoti interesēja zoologu.

Kamēr biedri zvejoja zivis, viņš bija savācis veselu kolekciju un noskaidrojis, ka te darīšana ar amonitiemi.

— Skatieties, — sarunu pārtrauca Gromeko izsauciens, — kādas milzīgas jūras čūskas!

Ap simts metru tālumā no krasta virs jūras līmeņa pacēlās viena, pēc tam otra galva uz gara kakla. Galvas bija plakanas kā čūskām, bet kakli graciozi locījās. Likās, ka peldētu divi lieli, melni gulbji, kuru ķermeņi tikko paceļas virs ūdens.

— Tās nav čūskas, — sacīja Kaštanovs, aplūkodams dzīvniekus binoklī. — Esmu pārliecināts, ka tie nav nekas cits kā pleziozauri[12], kas.augšjuras perioda jūrās pilnīgi iespējami.

Kādi briesmoņi! — Papočkins aizrādīja, arī binoklī sekodams dzīvnieku kustībām. — Es domāju, ka viņu kakli nav īsāki par diviem metriem.

— Bet vai pie mums tie viesoties nevēlēsies? — iejautājās Gromeko, vēl atcerēdamies piedzīvojumu ar ķirzaku laivā.

— Kas zin! Bet es domāju, ka sausumā tie ir ļoti neveikli, un mēs varēsim no viņiem aizbēgt. Katram gadījumam pielādēsim bises ar sprāgstošajām lodēm.

Nezvēri tomēr neizrādīja tieksmi izlīst sausumā. Viņi sāka nirt, vajādami zivis. Klusu peldēdami gar krastu viņi sev priekšā nolūkoja medījumu, tad ar ātru kakla un galvas kustību to noķēra, pasvieda gaisā un satvēra aiz galvas, lai nebūtu jārij pret dzelkšņiem un spurām. Medījot pleziozauru kustības bija ļoti veiklas un graciozas. Reizēm iecerētais upuris tomēr izbēga, un tad dzīvnieks, to vajādams, gandrīz izlēca no ūdens, trokšņaini šķeldams viļņus un izstiepdams

kaklu tālu uz priekšu.

Šī pleziozauru zivju zveja, kurai ceļotāji sekoja ar lielu interesi, beidzās ar kautiņu. Abi pleziozauri reizē satvēra vienu un to pašu zivi, droši vien pietiekami lielu, un katrs centās to izraut otram no rīkles.

Vienam tas izdevās, un viņš metās bēgt. otrs sekoia, panāca un apvija savu kaklu pretinieka kaklam, lai piespiestu zivi palaist. Savijušies kakli locījās gan uz vienu, gan otru pusi, tumšie ķermeņi spiedās kopā, īsās astes un aizspuras nikni kūla ūdeni, uzšļācot gaisā veselas strūklas. Beidzot viens pleziozaurs saniknojās, palaida zivi, iecirta zobus pretinieka kaklā un ievilka to dzelmē. Ūdens vēl ilgi viļņoja tajā vietā, kur pazuda abi nezvēri.

Pēc stundas Gromeko un Kaštanovs. krastā salasīdami bangu izmestos koka gabalus, ieraudzīja viļņos šūpojamies tumšu masu. Ūdens to nesa gar krastu, pamazām tam tuvinot, un beidzot šī masa apstājās, droši vien atdūrusies sēklī.

Atgriezušies ar malku pie telts un atraduši abus biedrus jau guļam, viņi atsēja vienu laivu un aizbrauca pie tumšās masas. Izrādījās, ka tas bija viens no pleziozauriem, uz kura līķa jau sēdēja kaut kādi lieli putni un to plosīja. Citi — mazāki riņķoja gaisā virs tā, acīm redzot gaidīdami savu kārtu pamieloties, un izdeva

Varzu kurkstiem līdzīgas skaņas. Viņu kustības lidojumā atgādināja sikspārņus.

Baru nācās izgaiņāt ar vairākiem šāvieniem, lai tuvotos nogalinātajam pleziozauram, kura galvu ar kakla augšdaļu vēl saistīja tikai ādas driskas, ko pretinieka zobi bija saplosījuši. Beigtais dzīvnieks peldēja ar vēderu uz augšu, sliedams ārā no ūdens savas milzīgās aizspuras. Vēdera kailā āda bija zaļganbrūnā krāsā.

Izvilkt pleziozauru krastā nebija iespējams: viņa ķermenis bija garāks par diviem metriem, aste nedaudz īsāka, bet kakls vēl garāks. Pakaļējās spuras sasniedza gandrīz pusotra metra.

Nošautie putni izrādījās divu ģinšu ķirzakas[13]: lielākās (pterodaktiļi) pārsniedza ērgli, mazākās bija pīles lielumā.

Kā vieniem, tā otriem bija lielas galvas ar zobotiem knābjiem, kails ķermenis un lidplēve, kas savienoja priekšējos un pakaļējos kustību locekļus kā sikspārņiem. Sīkākās ģints piederīgiem bija gara aste.

BRAUCIENS PĀRI JŪRAI

Nākošajā dienā laiks braucienam pāri jūrai izrādījās labvēlīgs. Debesis bija gandrīz bez mākoņiem, pūta neliels ziemeļu vējš, kas ļāva pielietot buras, bet nesacēla lielus viļņus. Gatavojoties ceļam, rūpīgi pārbaudīja laivas un plostu un starp diviem ķekšiem, kas aizvietoja mastus, uzvilka telts audeklu. Krastā uz Makšejeva uzceltās koku piramidas vēl novietoja kārti ar baltu karogu par orientieri atgriežoties. Nedaudz tālāk no krasta, pašā.saaudzēs malā, ko piekrastes bangas varēja aizsniegt tikai izņēmuma gadījumos, smiltīs izraka bedri un tur paslēpa savāktās kolekcijas — kalnu iežus, herbārijus, dzīvnieku galvaskausus, kaulus un ādas, lai neriskētu tos braucienā saslapināt un nevadātu līdzi lieku šttiagumu. Virs aizbērtās bedres no izskalotajiem kokiem uzcēla otru piramidu, lai kaut kādi dzīvnieki, ādu smaku vilināti, nevarētu to atkārpīt. Pie piramidas piekāra pudelīti ar īsu ekspedicijas ce|a aprakstu no jurtas līdz jūras krastam.

Pabeiguši šos darbus, ceļotāji sēdās laivās un devās ceļā, turēdami kursu tieši uz dienvidiem, uz tālē tikko saredzamo pretējo krastu. Kad kuģis mazliet attālinājās no krasta, vējš sāka pūst burās un gaita stipri paātrinājās.

Aizpeldējuši no jūras ziemeļu krasta, ceļotāji varēja labāk spriest par tā vispārējo raksturu. Abās pusēs, austrumos un rietumos no Makšejeva upes grīvas, krastu apņēma tā pati augstā, zaļā siena, kuru dažās vietās pārtrauca līdzīgu upju grīvas. Piramida ar karogu spilgti atdalījās pret zaļo fonu. Ne kalnus, ne pat pakalnus aiz saaudzēs joslas.nevarēja redzēt, un acīm redzot šim jūras krastam pieguļošais apvidus ievērojamā platībā bija zems, mežains un purvains līdzenums.

Pēc divu stundu brauciena nolēma atpūsties, ļaujot kuģim turpināt ceļu tikai ar burām.

Jūra bija gandrīz mierīga. Viegls vējiņš tikko ņirbināja tās virsmu, kas tālu no krasta likās gluži tuksnesīga. Dziļums bija liels, jo simts metru garā auklā piesietais atsvars dibenu neaizsniedza. Citu mērrīku ceļotājiem nebija. Atpūtušies viņi atkal ķērās pie airiem un airēja kādu stundu.

Tagad ceļotāji atradās apmēram jūras vidū, jo abi krasti likās vienlīdz tālu. Drīz vējš sāka pūst mazliet spirgtāk, gaita paātrinājis. Jau varēja labi saskatīt augstas klintis melnā, violetā un iesarkanā krāsā, kuras kāpņveidīgi pacēlās zemes iekšienē. Klintis stiepās gar pašu krastu, bet pa labi deva vietu meža zaļajai sienai. Vēl tālāk pa labi šo sienu nomainīja augsti, sarkanīgi pakalni, kas sniedzās gan līdz pašam ūdenim, gan atdalījās no tā ar šauru zaļumu joslu.

Kad ceļotāji tuvojās krastam, jūra sāka atdzīvoties. Parādījās

milzu medūzas līdz metram caurmērā, kas šūpoja viļņos savus recekļainos ķermeņus. Kad vīri pārstāja airēt, ūdenī varēja saskatīt sīku un lielu zivju barus. Brīžiem parādījās nantilusi, savas buras un sarkanos taustekļus virs sniegbaltās gliemežnīcas izlaiduši.

Divus kilometrus no krasta jūras iemītnieku skaits vēl pavairojās. Ūdensaugi vietām veidoja veselas peldošas salas, un airi ar grūtībām grima to zaļajā masā. Vietām līdz ar šo augu stiebriem varēja izcelt no jūras sīkus gliemjus, zivtiņas un kukaiņus.

Iemeta improvizēto loti. Dziļums izrādījās divdesmit pieci metri. No šejienes bija labi saredzama baltā piekrastes un viļņu josla klinšu piekājē.

Līdz šim ceļojums bija veicies lieliski un līdzinājās izpriecas braucienam. Taču ceļotājiem bija lemts pārdzīvot arī satraucošus mirkļus. Apmēram kilometru no krasta metrus trīsdesmit no kuģa virs ūdens ātri izšāvās plēsoņas galva un, graciozi uz garā kakla šūpodamās, sāka doties pretim kuģotājiem. Ķirzaka peldēja lēni, vērodama cilvēkus, kurus līdz ar kuģi viņa acīm redzot noturēja par kādu lielu, neredzētu zvēru.

Bises ar sprāgstošajām lodēm bija jau sagatavotas, un, kad pleziozaurs piepeldēja tuvāk, atskanēja divi šāvieni. Abas lodes trāpīja mērķi. Slaidais kakls noraustījās, no pusatvērtās rīkles izšļāca asinis, galva bezspēkā noslīga uz sašķaidītā kakla, un dzīvnieks sāka ūdenī nāves cīņu, saceldams tādus viļņus, ka jūras braucējiem vajadzēja steidzīgi attālināties, lai tie nenogremdētu laivu.

Vīri sparīgi airēja uz krastu, kad tiem garām, uzbangojot divas viļņu grēdas, līdzīgi zemūdenei aizjoņoja tumša masa. No ūdens pacēlās zaļganbrūna mugura un gara, milzīga galva, kas atgādināja krokodila galvu. Pusplētis asiem zobiem pilno rīkli, nezvērs traucās pie beigtā pleziozaura, cerēdams uz vieglu laupījumu.

— Tas droši vien ir ichtiozaurs! — Kaštanovs iesaucās, skatieniem pavadīdams veiksmīgo ķirzaku.

— Nu, šis riebeklis ir vēl sliktāks par iepriekšējo, — aizrādīja Makšejevs. — Tas var brīvi satvert un pārkost cilvēku uz pusēm.

— Un ūdenī to grūti ieraudzīt un nošaut, — noteica Gromeko.

Krasts vairs nebija tālu. Tam tuvojoties, pētniekiem vēl bija izdevība redzēt, kā jauns ichtiozaurs medīja zivis, kas glābdamās lēca no ūdens gluži tāpat, kā izlec līdakas vajāti grunduļi, ālanti un mailītes. Ichtiozaura rīkle bija ļoti līdzīga līdakas rīklei.

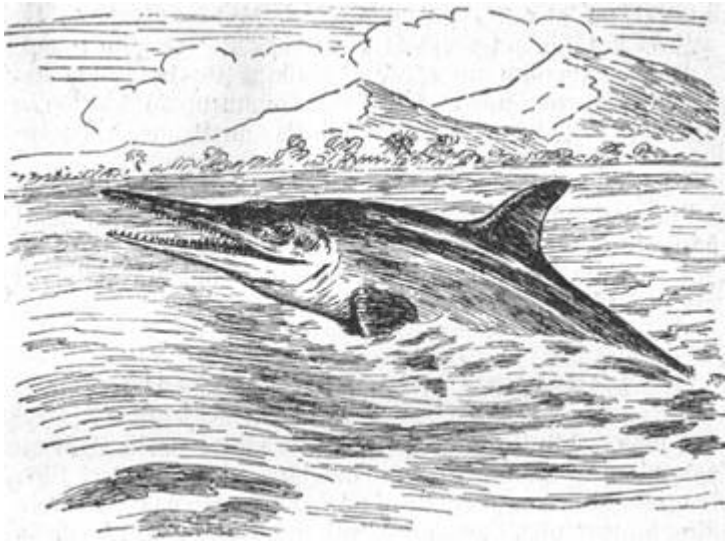

Vairīdamies no kailo klinšu piekājes bangām, ceļotāji airēja uz zemo, zaļās sienas apjozto krastu, kur varēja saskatīt piestātnei piemērotu līdzenu, smilšainu laukumu. Bet jūra pie krasta bija tik sekla, ka vajadzēja izkāpt un vilkt laivas un plostu ar rokām. Brauciens pāri jūrai bija ildzis gandrīz sešas stundas, bija tuvu pusdienu laiks, un pēc pusdienām un atpūtas vēl varēja paklaiņot pa apkārtni. Plostu un laivas izvilka krastā, uzstādīja telti un sāka vārīt pusdienas. Tagad noskaidrojās, ka izbeidzas saldūdens krājums.

— Mēs rīkojāmies ļoti neuzmanīgi, — Papočkins sacīja. — Kas zin, vai šajā krastā ir saldūdens?

— Ja ūdeni neatradīsim, vajadzēs braukt atpakaļ pāri jūrai, šajā krastā gandrīz neko neredzējušiem, — Gromeko aizrādīja.

— Es domāju, ka jūsu bažas veltas, — Kaštanovs nomierināja. — Ja šajā krastā nemaz nebūtu augāja, tad būtu savādāk. Tad mēs, protams, būtu paņēmuši līdz arī saldūdeni. So domu mums būtu ierosinājis krasta tuksnesīgais izskats.

— Esmu pārliecināts, ka mēs tepat kaimiņos atradīsim vai nu strautu, vai avotu, — Makšejevs piebilda, — jo šī krāšņā augu valsts nevar eksistēt ar sāju ūdeni.

Pēc pusdienām un atpūtas zoologs un botāniķis devās uz mežu pēc ūdens, bet Kaštanovam un Makšejevam vajadzēja izpētīt piekrastes klintis austrumos no apmetnes.

Visi pielādēja bises ar sprāgstošajām lodēm tādiem gadījumiem, Ja sastaptu sauszemes ķirzakas vai kaut kādus citus plēsoņus. Ģenerāli piesēja pie telts, bet blakām sakrāva lielu ugunskuru, kuram vajadzēja aizbaidīt nelūgtos viesus.

MAKŠEJEVA MILJONI UN MILJARDI

Tuvākās klintis gandrīz melnā krāsā ar sarkaniem un dzelteniem plankumiem un dzīslām virspusē izrādījās viengabalaina magnētiska dzelzs rūda. Šo rūdu atklāja katrs āmura piesitiens pa klinti, un tikai vietām varēja saskatīt cita tumša ieža ligzdas un ielāsmeņus.

— Kādas še neizmantotas bagātības! — Makšejevs iesaucās, kad viņi bija apskatījuši virkni krasta klinšu un visur izrādījās rūda, virspusē tikai nedaudz izdēdējusi un oksidējusies.

— Jūs še varētu ierīkot raktuves, kuras apgādātu ar rūdu visu cilvēci zemes virspusē. — Kaštanovs aizrādīja. — Protams, vispirms caur Plutoniju un Nansena Zemi vajadzētu izbūvēt dzelzceļu un Bofor.a jūrā būtu jānorīko gigantiski ledlauži.

— Tas droši vien ir ne pārāk tālas nākotnes darbs! Samazināsies dzelzs rūdas krājumi tur, virspusē, un līdzšinējie uzņēmumi cilvēcei vairs nebūs izdevīgi un nepieciešami.

Kilometra attālumā no klinšu sākuma tālāko krasta apskati pārtrauca jūra, kuras viļņi sašķīda tieši pret stāvo klinšu pakāji, pārejai neatstājot ne visniecīgāko taciņu.

— Tālāk vajadzēs mierīgā laikā ar laivu, — Makšejevs aizrādīja.

— Bet vai pagaidām nepamēģināsim nokļūt augšā pa kādu aizu, kurām pagājām garām? — Kaštanovs ierosināja.

Atgriezušies mazliet atpakaļ, abi pētnieki iegāja pirmajā aizā, kas iespiedās dzelzs rūdas klintī. Tās sākumu aizsprostoja lieli rūdas gabali, pār kuriem varēja pārlīst tikai ar lielām pūlēm.

Šo vingrojumu laikā Makšejevs pārsteigumā pēkšņi apstājās.

— Paskaties, kas tas? — viņš iesaucās, norādīdams uz spožu, gaiši dzeltenu, piecus — desmit centimetru platu dzīslu, kas šķērsoja milzīgu magnētiskās dzelzs rūdas bluķi. — Deru, uz ko vien vēlaties, ka tas ir tīrs zelts!

— Jums pilnīga taisnība! — atbildēja Kaštanovs. — Tas ir tīrs zelts un vēl,ar visai augstu raudzi.

— Še nu gan mētājas bagātības! — bijušais zelta meklētājs iesaucās. — Kalifornijā un Aļaskā man gadījies redzēt daudzas zelta atradnes, bet tik blīvu zelta dzīslu es vēl nebiju sastapis vai par kaut ko tamlīdzīgu pat dzirdējis.

— Es arī neesmu lasījis par līdzīgām zelta dzīslām, — Kaštanovs apliecināja. — Bet šī dzīsla stiepjas akmens bluķī, nevis klintī, un tās bagātība galu galā aprobežojas ar dažiem desmitiem kilogramu. — Ja jau dzīsla ir bluķī, kāpēc tās turpinājums nevar būt klintī, no kuras bluķis atgnuvis?

— Protams! Mēs katrā ziņā pameklēsim, tomēr iespējams, ka zelta dzīsla aiziet ārpusē pilnīgi nepieejamā klintī, un mēs skatīsimies uz to

kā lapsa uz vīnogām. «Kaut acs gan redz, bet zobam netiek!»

— Kalnračiem un dinamitam nav nepieejamu klinšu! — Makšejevs iesaucās. — Kaut tikai mēs atrastu!

— Man liekas, ka mums šis atradums var interesēt tikai teoretiski. Ar mūsu laivām mēs nevaram aizvest ne tikai tonnu, bet pat ne simts kilogramu zelta.

— Kas par to! Aizvedīsim, cik varam, bet pēc tam sarīkosim speciālu ekspediciju uz zemes iekšieni pēc zelta.

Apskatījuši klintis, kas aizas mutē pacēlās virs bluķu kaudzes, un pārliecinājušies, ka tur zelts nav redzams, ģeologi devās augšā pa aizu, kas tālāk nedaudz paplašinājās. Tās sāni pacēlās stāvi, dibens bija nobārstīts šķembām un sīkiem atlūzumiem. Sānos varēja redzēt vienīgi magnētisko dzelzs rūdu, bet starp šķembām Kaštanovs ievēroja citus iežus.

— Lūk, jums vēl zelts! — Makšejevs sacīja, pagājis pa aizu uz augšu soļus piecdesmit. Viņš pacēla rūdas gabalu, kurā zelts biia ielāsmots sīkiem punktiņiem.

Apmēram divsimt soļu no kraujas aizas dibens sāka pacelties augšup, vēlāk izvērsdamies kāpienu virknē. Pārvarējuši pirmos pakāpienus, ģeologi apstājās pie pilnīci.stāvas, četrus metrus augstas klints, kas aizsprostoja ceļu, jo uzrāpties pa gludo rūdas sienu nebija nekādas iespējas.

Makšejevs sarūgtināts paklauvēja ar āmuru pa stāvo sienu un iesaucās:

— Tālāka ceļa nav, un mūsu cerības atklāt zelta dzīslu sabrukušas!

— Jā, vajadzēs uzmeklēt citu aizu.

— Kas tad tas? — Makšejevs sirdījās. — Nedodama mums zeltu, klints grib man atņemt vienīgo āmuru.

Šis izsauciens biia izskaidrojams ar to, ka āmurs šķita sienai it kā pielipis, un zelta meklētājs velti mēģināja to atraut no klints.

Tikām Kaštanovs, apskatot aizu blakus kāpienam, pagriezās ar plecu, uz kuras karāiās bise, un juta, ka viņu pievelk kāds varens spēks. Bise iešķindējās pret sienu, un ģeologs vairs nevarēja no tās atrauties.

— Tad nu gan šajā rūdā ir spēcīgs magnētisms! — viņš iesaucās, sapratis, kas par lietu. — Šī magnētiskā rūda pievilkusi kā jūsu āmuru, tā manu bisi.

— Bet kā mēs tos atbrīvosim? Nevar taču šīs tik nepieciešamās lietas atstāt par mūžīgu piemiņu mūsu neveiksmīgajai ekspedicijai?

Kaštanovs izlīda no siksnas, bet bise palika cieši piekļauta sienai. Tikmēr Makšejevs, satvēris āmuru ar abām rokām, rāva to visā spēkā un atrāva no sienas. Pēc tam abi ķērās pie bises un kopīgiem spēkiem atbrīvoja to no klints.

— Neko darīt, dosimies atpakaļ! — Kaštanovs ieteica. — Ar dzelzs priekšmetiem rokās mēs tikai nomocīsimies.

— Pagaidiet, es izdomāju līdzekli, kā tikt augšā. Bises atstāsim šeit. Šaiā kailajā aizā neviena zvēra nevar būt.

— Nu, un tad?

— Lūk, paskatieties!

Makšejevs sameklēja starp šķembām stūrainus, pietiekami lielus rūdas gabalus un sāka tos ar gludo pusi pielikt pie kāpienu svērteniskajām malām. Gabali tūlīt pielipa un turējās cieši pie klints. Pielipušie rūdas gabali izveidoja kāpnes, pa kurām ar zināmu risku varēja uzlīst augšā.

— Apbrīnoju jūsu atjautību, — Kaštanovs sacīja.

— Jūs esat īsts zelta meklētājs, kas ar godu izkļūs no jebkura grūta stāvokļa.

— Pateicos par uzslavu! Šo ideju man ierosināja mans āmurs. Kad tas pie sienas slēja man pretī rokturi, bet es spiedu uz tā ar roku un nevarēju pakustināt, manī radās doma — lūk, kāpņu spraislis. Pārējais ir saprotams.

Atstājuši bises, patronu somas un somu ar savāktajiem rūdas paraugiem aizas dibenā, ģeologi sāka līst augšā. Pirmais rāpās Makšejevs un turpināja veidot kāpnes no klints gabaliem, kurus biedrs viņam pasniedza. Pēc piecām minūtēm abi atradās augšā.

Aizas raksturs — nepārmainījis: stāvas sienas pa labi un kreisi, pakāpienu virkne dibenā un visur mazāk vai vairāk magnētiska rūda. Uzkāpuši vēl ap divsimt soļu, ģeologi aizas dibenā ieraudzīja gaišdzeltenu ieža gabalu vērša galvas lielumā. Tas bija tīrs zelts.

— Nu ko, zeltracīt, aiznesiet šo gabaliņu pie mums uz nometni! — Kaštanovs iesmējās.

— Jā, cienījams gabaliņš, —Makšejevs atbildēja, pagrūzdams gabalu ar kāju, taču tas pat nepakustējās. — Es domāju, ka šis gabaliņš svērs ap astoņdesmit kilogramu un būs vērts ap simttūkstoš rubļu! Acīm redzot zelta dzīsla ir tuvu!

Pacēluši galvas, abi sāka aplūkot aizas stāvos sānus un drīz vien pa labi, apmēram četru metru augstumā, tumšajā, magnētiskajā dzelzs rūdā ieraudzīja iešķībi aizstiepjamies dzeltenu zelta dzīslu, kas gan paplašinājās līdz pusmetram, gan sašaurinājās, abās pusēs atzarodamās.

— Mūsu priekšā miljoni, miljoni! — Makšejevs nopūtās, skatienā apvērtēdams dzīslas redzamo garumu.

— Tieši acu priekšā desmitiem tonnu zelta!

— Jūs ar zeltu pārāk aizraujaties, — Kaštanovs aizrādīja. — Kaut šī dzīsla arī vērta desmitiem miljonu, tomēr tā ir tikai dzīsla! Bet še apkārt vesels vērtīgas dzelzs rūdas kalns, miljardiem tonnu, kas vērtas miljardiem rubļu.

— Bet tikpat droši ticams, ka arī šī dzīsla nav vienīgā. Iespējams, ka no zelta sastāv veseli kalna iecirkņi, un tā krājumi tātad būs miljardiem rubļu vērti.

— Ja mēs.sāktu iegūt šādas zelta masas, tā tirgus vērtība strauji kristos. Zelts tāpēc dārgs, ka tā dabā maz. Bet zelta nozīme cilvēces dzīvē daudz mazāka nekā dzelzs, bez kuras tagadējā technika nevar iztikt. Iznīciniet zelta naudu un nevajadzīgās rotas, un zelta pieprasījums izrādīsies visai neliels.

— Jūs aizraujaties ar dzelzs lomu, — Makšejevs pretojās. — Ja būtu daudz zelta, tas aizvietotu vairākus metālus, sevišķi sakausējumos ar varu, cinku un alvu. Technika pieprasa daudz.izturīgu metālu un kausējumu, kuri neoksidējas. No lētā zelta varētu izgatavot bronzu, stieples un daudz ko citu, kam tagad gribot negribot izlieto varu un tā sakausējumus.

— Tomēr še ir neapstrīdami milzīgi dzelzs krājumi un problemātisks, samērā neliels zelta daudzums.

— Nu labi, ņemiet sev dzelzs krājumus, bet man atstājiet zeltu, kad atgriezīsimies šurp atrastos krājumus izstrādāt, — Makšejevs iesmējās.

— Varu atstāt jums arī dzelzs rūdu, lai šie miljoni un miljardi būtu jūsējie! — Kaštanovs tāpat atjokoja.

Atgriezušies jūras krastā, pētnieki vēl apskatīja dažas līdzīgas aizas. Visur klints sienas sastāvēja no dzelzs rūdas, vietām ar zelta dzīsliņām un ligzdām. Tomēr resnas dzīslas, kādu bija atraduši pirmajā aizā, vairs nesastapa, tā ka Makšejevam vajadzēja atzīt, ka dzelzs rūdas sniegtās bagātības bija nesalīdzināmi lielākas nekā ar zeltu iegūstamās. Ar miljoniem un miljardiem vērtās rūdas paraugiem smagi apkrāvušies, ģeologi beidzot sasniedza telti, kur ar savu stāstu pārsteidza biedrus, kas bija atgriezušies mazliet agrāk.

KOSU MEŽS

Jūras smilšaini oļaino pludmali no sauszemes puses norobežoja biezs augājs. Cita pie citas slējās milzu kosas, sniegdamās astoņu — desmit metru augstumā. To zaļie zari sākās nelielā augstumā no zemes, tā ka zem tiem varēja tikt uz priekšu tikai līšus vai vismaz stipri saliecoties. Starp kosām auga kokiem līdzīgas dažādu sugu papardes. Tas viss veidoja cilvēkam gandrīz necaurejamu biezokni.

Papočkins un Gromeko sāka meklēt biezoknī taku vai dabisku spraugu un beidzot atrada šauru, sausu gultni, kas aizstiepās pa klinšu un meža robežu. Netālu no jūras gultne sadalījās: kreisais atzars turpināja aizlocīties starp klintīm un mežu, labējais pazuda biezokņa dziļumos. Augu valsts sāka nedaudz pārmainīties: bez kosām un papardēm atgadījās sago un citas palmas, kuras par vairākiem metriem pārsniedza kosas. Augsni mežā klāia sīka, asa, zariem līdzīga zāle. Gar gultni biezokņa malā blīvējās arī citi augi. Gromeko bez mitas minēja to nosaukumus un aizrāvās arvien vairāk.

— Vai jūs zināt, — viņš beidzot iesaucās, — kādā ģeoloģiskā periodā mēs tagad atrodamies?

— Vai tik neesam jau akmeņogļu laikmetā? — norūca zoologs, kas līdz šim mežā nebija sastapis nevienu zinātnisku guvumu, tikai ar aso zāli sagraizījis rokas.

— Ek, kur nu aizšāvāt! Vai tad ichtiozauri un pleziozauri dzīvoja akmeņogļu laikmetā? Pateicoties sadarbībai ar ģeologiem, šis jautājums mums jau skaidrs. Nē, mīļais, mēs patlaban atrodamies juras periodā. Paskatieties, lūk, tam raksturīgā paparde, lūk, slaidais gingo kociņš, bet šī asā zālīte atrasta juras laikmeta nogulās Irkutskas guberņā Angaras upes krastā un nosaukta tās atradēja ģeologa čekanova vārdā.

— Tad nu gan patīkami to nosaukt viņa vārdā! Šī zāle ir sliktāka par mūsu nātru, un to var ēst tikai kāda ķirzaka ar alvotu rīkli.

— Kā vilku piemin, tā vilks klāt! — Gromeko pārtrauca savu dusmīgo ceļa biedru. — Palūkojieties uz šām mazajām pēdām, tas jau drīzāk skar jūsu nozari.

Viņš apstājās gultnes vidū, ar pirkstu norādīdams uz zemi. Smalkajās smiltīs varēja saskatīt dziļus milzīgu ķetnu nospiedumus ar trim pirkstiem, kas nobeidzās ar strupiem nagiem. Katra pēda bija garāka par trīsdesmit centimetriem.

— Šeit nu gan gājis nezvērs! — zoologs viegli trīcošā balsī iesaucās. — Tā katrā ziņā ir ķirzaka! Interesanti zināt — zālēdāja vai plēsīgā? Ja plēsīgā, tad to sastapt nebūtu pārāk patīkami.

Papočkins uzmanīgi aplūkoja smiltīs redzamās pēdas, kas, oļiem sākoties, pazuda.

— Savādi, ka visas pēdas ir vienāda lieluma, — sacīja Gromeko. — Cik es zinu, priekšējās ķetnas arvien mēdz būt mazākas nekā pakaļējās. Bet kas tā par svītru starp labo un kreiso kāju pēdām? Var iedomāties, ka dzīvnieks vilcis līdz lielu baļķi.

Papočkins iesmējās:

Tās ir ķirzakas astes atstātās pēdas. Salīdzinot šīs astes samērus ar vienāda lieluma pēdu nospiedumiem, man liekas, ka dzīvnieks gājis tikai ar pakaļējām, atbalstīdamies uz astes.

— Vai tad šādas ķirzakas arī pazīstamas?

— Ir pazīstamas un tieši iuras laikmetā. Piemēram, iguanodons, kas atgādina milzu ķenguru ar lielām pakaļējām un mazām priekškājām.

— Bet no kā tās pārtiek?

— No augiem, spriežot no to zobu veida. Ja šie pēdu nospiedumi tiešām pieder iguanodonam, jums nav jābaidās, kaut gan juras laikmetā šis briesmonis sasniedza piecu līdz desmit metru garumu.

— Lieliski! — botāniķis nopūtās. — Es vēl atceros riebīgo ķirzaku, kas dzīrās apēst mani vai Makšejevu vakariņās uz upes.

Gultnes sazarojumā ceļotāji nolēma iet pa labo atteku, kas aizstiepās pret klints piekāji, kur drīzāk varēja cerēt atrast ūdeni, kas bija ekskursijas galvenais mērķis. Tiešām, ejot pa šo atteku uz augšu, zeme kļuva arvien mitrāka, bet sīkais augājs ap to arvien krāšņāks un daudzveidīgāks.

Drīz vien priekšā starp augu stiebriem gultnē atspīdēja ūdens.

— Esam glābti! — Papočkins iesaucās. — Avots netālu no mūsu apmetnes.

— Bet varbūt ūdens ir sāļš? — Gromeko viņu ķircināja.

— Pagaršojiet! Pēc izskata tas liekas salds.

— Kā jūs pēc izskata atšķirat saldu un sāļu ūdeni? Es to neprotu.

— Jūs esat botāniķis un nezināt, kādi augi aug sāļa ūdens tuvumā!

— Vispirms, še ir juras periods, bet kādi augi auga pie sāļā juras laikmeta ūdens, mēs vēl nezinām. Otrkārt,

jūs sacījāt, ka atšķirat ūdeni pēc tā izskata, bet ne pēc apkārtējo augu izskata.

— Es nepareizi izteicos. Vajadzēja sacīt — pēc gultnes izskata. Ja avota ūdens būtu sāļš, visu gultni klātu dažādu sāļu nogulas.

Apmainīdamies šādām piezīmēm, Papočkins un Gromeko ātri steidzās augšup pa gultni, kas drīz vien kā šaura sprauga iespiedās augstajās klintīs un še veidoja nelielu saldūdens strautiņu, kas pamazām pazuda smiltīs. Tur bija redzamas neskaitāmas lielu un mazu ķirzaku pēdas. Dzīvnieki nāca pie strauta dzert.

— Cik to še daudz staigā! — Gromeko iesaucās. — Tā vien pielūko uzdurties šādam divkājainam nezvēram.

Apmierinājuši slāpes, mednieki ar katram gadījumam sagatavotām bisēm uzmanīgi devās gar strautu tālāk aizā. Tā strauji paplašinājās un pārvērtās ieplakā, ko apņēma gandrīz stāvas, tumšsarkanas klintis, skaisti izdalot pakājē augošo krūmu un koku zaļumu. Zaļā klajuma vidū ieplakas dibenā zilgmēja mazs ezers, kura dibenā, acīm redzot no zemes, virda avoti. Pāri klajumam uz ezeru veda plata, labi iemīta taka. Caur dzidro ūdeni ezera dibens bija tikko saredzams.

Piepildījuši ar ūdeni līdzpaņemtos skārda traukus, mednieki norunāja paslēpties ieplakas krūmos un nogaidīt, vai kāds dzīvnieks neieradīsies dzert. Bet pagāja minūte pēc minūtes un neviens nerādījās. Tikai gaisā lidinājās dažas spāres, vēl lielākas par tām, kuras viņi bija redzējuši pie Makšejeva upes. Papočkins tās novēroja un pēkšņi satvēra bisi.

— Ko jūs! Vai tik negribat šaut spāres ar sprāgstošu lodi? — Gromeko iesmējās.

— Klusu! Paskatieties turp! — zoologs čukstēja, norādīdams uz klintīm, kas pacēlās virs ieejas ieplakā.

Nelielā klajumā, piecēlusies pakaļējās ķetnās, atbalstīdamās uz garu un resnu asti, stāvēja neliela, ķenguram līdzīga ķirzaka. Tikai tā bija tumši zaļā krāsā ar brūniem plankumiem, bet tās galva atgādināja tapira galvu ar snuķim līdzīgu nokārušos virslūpu.

— Droši vien iguanodons! — Papočkins izdvesa.

— Zēl, ka tas nav ķengurs, — botāniķis aizrādīja. — Ķenguru mēs apēstu vakariņās, bet ķirzaku ēst gan neiedrošināsimies.

— Manu mīļo, neaizmirstiet, ka mēs atrodamies juras periodā un putnus vai zīdītājus pārtikai še neatradīsim. Ja negribam nomirt badā, vajadzēs pāriet uz ķirzaku gaļu. Neraugoties uz savu botānisko sajūsmu, jūs vēl neesat atradis ēdamas saknes, augļus vai zāli. Mēs taču neēdīsim kosas vai šo nolādēto Cekanova zāli!

— Bet zivis? Jūrā taču ir zivis.

— Kāpēc jūs nebaidāties ēst zivis, bet baidāties pārtikt no zālēdājas ķirzakas gaļas? Tie visi ir aizspriedumi, kurus šajā pazemes valstībā nāksies aizmirst.

Atskanēja šāviens. Dzīvnieks pacēlās un smagi sabruka klajumā. Kad tas bija nobeidzies, mednieki izlīda no sava slēpņa un piegāja klāt.

Jaunā ķirzaka augumā bija lielāka par cilvēku. Tās neveiklais ķermenis atbalstījās uz resnām un garām pakaļkājām un resnu, galā daudz tievāku asti. Priekškājas bija īsas un tievas, ar pieciem pirkstiem un nelieliem, asiem nagiem, turpretim pakaļkājām bija trīs pirksti un lieli, strupi nagi.

No ķermeņa uzbūves varēja secināt, ka dzīvnieks vairāk cienīja vertikālu nekā horizontālu stāvokli, jo tad tā pakaļējā daļa pacēlās

ievērojami augstāk par priekšējo. Galva bija liela, visai pretīga izskata, nokarenām, gaļainām lūpām un mazām ačtelēm. Ķermenis bija pilnīgi kails kā vardei, bet āda aptaustot izrādījās tikpat gluda un auksta kā šim abiniekam.

— Pēc izskata gan tā neliekas pārāk garda! — Gromeko iesaucās, ar zābaku pabakstījis ķirzakas resno gurnu. — Kaut kas līdzīgs milzu vardei.

— Ja franči ar baudu ēd varžu gaļas frikasē, kāpēc krievu ceļotājiem nenogaršot iguanodona bifšteku? Bet vispirms to aprakstīsim un tad sagriezīsim.

Ķirzaku izmērījuši, aprakstījuši un nofotografējuši, mednieki tai atgrieza galīgas pakaļkājas, kas katra svēra gandrīz sešpadsmit kilogramu, un, smagi apkrāvušies ar pārtiku un ūdeni, devās atpakaļ uz apmetni.

Uz pannas šķēlītēs izceptā ķirzakas gaļa izrādījās tik mīksta un garda, ka pat Gromeko, kam bija pretīgi visi rāpuļi un abinieki, apēda to ar lielu apetīti.

Vakariņās apsprieda tālākā ceļojuma plānu. Pārvietošanās iespēja ar laivu, kas līdz pat pēdējam brīdim bija izrādījusies tik izdevīga, acīm redzot vairs nebija iespējama, ja vien no dienvidiem jūrā neietecēja kāda upe, pa kuru varētu doties uz augšu. Vispirms tad arī vajadzēja uzmeklēt šādas upes grīvu.

Meklējot varēja arī izpētīt krasta apvidu un atkarībā no tā rakstura izlemt jautājumu par turpmāko maršrutu gadījumā, j.a nekādas upes neatradīs. Tad tālāk būtu jādodas kājām, kas ceļojumu, protams, stipri ierobežotu.

PLĒSĪGĀS UN ZĀLEDĀJAS ĶIRZAKAS

Nākošā dienā visai spēcīgs vējš jūrā bija sacēlis stiprus viļņus, un piekrastes bangu brāzmu šaltis atšļāca līdz pašai teltij. Šādā laikā braukt nedrošā kuģī nebija iespējams, un ceļotāji nolēma doties ekskursijā nepazīstamās zemes iekšienē, izmantojot gultni, kas šķērsoja mežu.

Tā kā nevarēja iedomāties, ka jūras ķirzakas uzbruktu tukšai teltij, pie tās atstāja tikai Ģenerāli, bet nepiesēja, lai tas briesmu gadījumā varētu paslēpties biezoknī.

Augstāk no gultnes sadales divās daļās, gar kreiso atteku, pa kuru gāja mednieki, abās pusēs turpinājās kosu un paparžu siena. Tikai šur tur biezoknī vijās šauras, nelielu dzīvnieku iemītas takas. Gaisā virs koku galotnēm lidoja milzu spāres un citi tikpat lieli kukaiņi. Retumis aiztrauca nelieli pterodaktiļi, kas šos kukaiņus medīja. Bet meža biezoknis likās pilnīgi izmiris, neapdzīvots: neatskanēja ne putnu dziesmas, ne citi trokšņi, kas ik uz soļa bija dzirdami mežā Makšejeva upes krastos. Tikai reizi Gromeko, kas gāja pirmais, uz šaurās takas pamanīja kādu tumšu dzīvnieku vidēja suņa lielumā, bet tas paslēpās tik ātri, ka nebija iespējams pat notēmēt. Vajadzēja apmierināties ar kukaiņu medībām, un Papočkins noķēra trīsdesmit piecus centimetrus platu taureni, kas bija nometies uz palmas zieda, un vairākas vaboles krietnas dūres lielumā, kuras sāpīgi koda un skrāpēja.

Pēdīgi mežs beidzās, un mednieki iznāca plašā klajumā, kas bija apaudzis ar to pašu aso zāli, bet vietām, kur augsne bija mitrāka, arī ar staipekņiem, sūnu un nelieliem staipīgu paparžu ceriem. Dienvidos klajums izstiepās līdz tumšsarkanu kalnu stāvajiem un kailajiem sāniem. Kalni pacēlās ap divsimt metru augstumā, un tos pāršķēla dziļa aiza, no kurienes droši vien iztecēja ūdens, kas pārpurvoja klajumu un lietus laikā pa gultni aiztecēja jūrā. Klajums bija vairāk nekā kilometru garš un simt līdz divsimt metru plats.

Ģeologus vilināja aiza kalnos, un visi devās turp. Bet, mazliet pagājuši, viņi ievēroja, ka klajuma ziemeļu malā aiz meža stūra ganās neliels ķirzaku bars.

Citas, pakaļkājās stāvēdamas, ar biezajām lūpām plūca palmu lapas, kā arī kosu un paparžu jaunos, daudz mīkstākos dzinumus. Citas — bet tikai jaunās — ēda zāli, resnos dibenus smieklīgi augstāk par galvu izslējušas un astes vicinādamas. Brīžiem tās sāka plosīties un cita citu dzenāt, neveikli lēkādamas gan uz divām, gan četrām kājām.

Tik izdevīgu gadījumu nevarēja palaist garām, ne,nofotografējot iguanodonus ganoties un rotaļājoties. Ceļotāji steidzīgi atgriezās mežmalā un gar to sāka piezagties baram. Viņiem izdevās pielīst un izdarīt pirmo uzņēmumu, kad iguanodoni pēkšņi satraucās: pieaugušie

mitējās ēst, sāka ausīties un tad griezīgi iesvilpās. To izdzirduši, jaunie izslējās pakaļkājās un, neveikli gāzelēdamies, piesteidzās pie vecākiem, kuri tos ielenca lokā ar mugurām pret ārmalu.

Otrais un trešais uzņēmums padarīja nemirstīgu šo iguanodonu trauksmi, kas neizrādījās velta. No klajuma pretējās malas gar mežu lieliem, vairāk metru gariem lēcieniem tuvojās nezvērs, kuru mednieki sākumā noturēja par iguanodonu.

Tas bija tikpat liels un tāpat pārvietojās tikai uz pakaļkājām. Bet, kad viņš pielēca tuvāk, varēja redzēt, ka tas atšķiras no zālēdājām ķirzakām ar izveidotāku ķermeni un straujākām kustībām. Pielēkšojis pie iguanodonu loka, nezvērs apstājās un skaļi iešņācās, kam viņa pre tinieki atbildēja ar stieptu, žēlu svilpienu. Tad nezvērs īsiem lēcieniem sāka riņķot ap ķirzakām, bet no visām pusēm sastapa to izslietos dibenus un nikni vicinātās astes. Astu vai masivo pakaļkāju triecieniem droši vien bija drausmīgs spēks.

Pārliecinājies, ka iekļūt lokā un nolaupīt kādu mazuli nav iespējams, plēsonis piepeši izdarīja milzīgu lēcienu pār aizstāvju galvām un uzkrita loka vidū sabēgušo jauno iguanodonu ciešajai burzmai. Bailīgie zālēdāji metās uz visām pusēm, glābdamies no ienaidnieka, kas paguva satvert vienu mazuli un tūlīt pārkost tam rīkli.

Nofotografēja arī dažādos uzbrukuma momentus, pēc tam atskanēja divi šāvieni un plēsonis izstiepās blakām savam upurim. Kad tas vairs nekustējās, mednieki piegāja klāt un varēja aplūkot šo vēl neredzēto milzīgo rāpuļu pārstāvi. Ar garenajām pakaļkājām un resno asti, kas noderēja ķermeņa atbalstam, viņš tiešām atgādināja iguanodonus.

Priekškājas bija ļoti īsas un nobeidzās ar četriem pirkstiem un asiem nagiem. īsais kakls turēja nelielu galvu ar milzīgu, asiem zobiem pilnu muti, bet uz virsdegunes slējās īss, plakans rags, kas drīzāk bija rota nekā uzbrukuma ierocis.

Divi mazi ragi pacēlās virs acīm, bet no pakauša pār muguru un asti stiepās sīku, bet asu dzelkšņu virkne. Kailā, krokainā āda bija zaļpelēkā krāsā. Dzīvnieks sasniedza piecu metru garumu un neapšaubāmi bija ārkārtīgi spēcīgs, bet par tā veiklību un drosmi varēja spriest no uzbrukuma iguanodonu baram.

Apskatījis nonāvēto ķirzaku, Kaštanovs atzina, ka tam jābūt ceratozauram no tās pašas dinozauru kārtas, kurai pieder arī iguanodoni un citas mezozoiskās eras sauszemes ķirzakas.

— Ceru, ka šo riebīgo plēsoni mēs neēdīsim! — Gromeko piebilda, kad bija beiguši dzīvnieku izmērīt un aprakstīt.

— Kāpēc ne? Ja nebūtu citas gaļas, vajadzētu apmierināties ar šo, — atbildēja Makšejevs. — Bet mēs-varam izmantot iguanodonu, kuru uzbrucējs paguva nokost.

— Tas tikai labi jāpaslēpj. Citādi pterodaktiļi neatstās mums ne gabaliņa. Paskatieties, viņi jau jūt laupījumu!

10 Plutonija

Virs klajuma tiesām riņķoja lidojošās ķirzakas, liekot atskanēt saviem gārdzošajiem kurkstiem. Tāpēc mednieki atcirta jauna iguanodona pakaļkājas un paslēpa biezoknī, pakardami tās pie zariem, bet tad pāri klajumam, kas pec cīņas un šāvieniem bija kļuvis tukšs, devās uz aizu.

PTERODAKTILU AIZA

Aizas mute bija plata, bet tās dibenā līkumoja paparžu ceriem apaudzis strautiņš. Stāvajās nogāzēs nekādu augu nebija. Tās bija kailas, klinšainas, iesarkani melnā vai dzeltenā krāsā. Kaštanovs un Makšejevs steidzās pie klintīm, Gromeko gar strautiņa krastiem meklēja jaunus augus, bet Papočkins tvarstīja milzu tauriņus.

Pirmā klints, pie kuras piegāja ģeologi, bija tumši sarkanā krāsā. Kaštanovs atkal cerēja atrast tajā dzelzs rūdu, bet, atcirtis gabalu un aplūkojis to zem lupas, viņš pašūpoja galvu un nomurmināja:

— Tas ir kaut kas jauns!

Vairākiem citās vietās atcirstajiem gabaliem bija tāds pats izskats, bet cietās un gludās klintis neļāva atskaldīt prāvāku paraugu. Tad abi ģeologi kopīgiem spēkiem sāka skaldīt piekājē guļošo tā paša ieža bluķi. Beidzot tas iesprāga un pāršķēlās divās daļās. Tā vidū vizēja balta metala dzīsliņas un ligzdas.

Kaštanovs pieliecās un pārsteigumā iesaucās:

— Tīrs sudrabs, acīm redzot viengabalainā sarkanā sudraba rūdā.

— Atkal miljonu bagātības! — iesmējās Makšejevs.

Pēc vienlaidus zelta dzīslas atraduma, kuras nozīmi viņa izglītotais biedrs tā bija nokritizējis, Makšejevs pret šās burvju pasaules minerālu valsts veltēm izturējās mazliet nicinoši.

Virzīdamies gar klints piekāji tālāk, ģeologi drīz sasniedza vietu, kur tumši sarkano krāsu nomainīja melnā ar dzelteniem un sarkaniem plankumiem un dzīslām. Se atkal izrādījās viengabalaina magnētiskā dzelzs rūda. Mazliet tālāk vairāk noārdītās, dobumiem izrobotās klintis bija gaiši dzeltenā un dzeltenzaļā krāsā. Tur Kaštanovs atrada svina okeru un oksidējušās svina rūdas, kuru dziļumā varēja slēpties masivs svina spīdums.

Vēl tālāk pa aizu augšup nogāzē pacēlās liela klints, kas.saistīja ar savu tumši zaļo krāsu. No tāluma likās, ka to klātu sūnas vai ķērpji. No šīs klints āmurs atlēca skanēdams, un tikai ar lielām pūlēm izdevās atskaldīt nelielus gabaliņus, kas Kaštanova izbrīnu vēl palielināja.

— Tīrs varš vienveida masā, no ārpuses oksidējies, — viņš sacīja.

— Ir gan šajā zemē bagātības! — iesaucās Makšejevs. — Kādu rūdu vēlies, tādu paprasi. Uzcel kaut universālu metalurģisko rūpnīcu!

— Jā, kad mūsu planētas virspusē cilvēces augošajām vajadzībām rūdu vairs nepietiks, ļaudīm gribot negribot pēc vajadzīgajiem metāliem vajadzēs nolaisties še. Tad arī ledāji, miglas un sniega puteņi cilvēkiem būs tīrais nieks.

— Vai arī cilvēki izurbs caur zemes garozu tunelišachtu, lai īsākā ceļā sasniegtu šos milzīgos krājumus! — Makšejevs atjokoja.

Šajā brīdī virs ģeologiem, kas sajūsmā apbrīnoja izrakteņu

bagātības, ātri pārslīdēja liela ēna un reizē atskanēja Gromeko sauciens:

— Piesargieties, lidojošā ķirzaka!

Abi pētnieki satvēra bises un pacēla galvas. Metrus divdesmit virs viņiem lidoja liels dzīvnieks tumšā krāsā. Pēc tā lidojuma nebija grūti pazīt pterodaktilu sugas lidojošo ķirzaku. Tā bija ievērojami lielāka par jūras krastā redzētajām, un tās izplēstie spārni bija apmēram sešus metrus plati. Noliekusi galvu ar milzīgo knābi lejup, ķirzaka meklēja medījumu un pārsteigta noraudzījās divkājainajos radījumos.

Taču mednieki nevēlējās gaidīt, līdz tā savas šaubas izgaisina, jo ķirzaka, mezdamās uz savu upuri no tik liela augstuma, varēja to ar nagiem un zobiem nonāvēt vai smagi ievainot. Makšejevs ātri nomērķēja un izšāva. Pterodaktils metās sāņus, straujāk savicināja spārnus, aizlidoja un nosēdās uz klints, kur sāka svaidīt galvu, zobaino knābi plātīdams.

— Liekas, ka tam daudz netika! — Makšejevs aizrādīja, nevarēdams izšķirties šaut vēlreiz, jo dzīvnieks atradās pārāk tālu.

Šajā mirklī klajumā, kur bija palikuši zoologs un botāniķis, atskanēja skaļš kliedziens un pēc tā šāviens.

Aiz kosu un paparžu pudura, kas strauta gultni atdalīja no klints piekājes, izlidoja otrs pterodaktils, aiznesdams savās ķetnās kādu lielu, tumšu priekšmetu. Steigā iedomājies, ka ķirzaka aiznes vienu no biedriem, Kaštanovs savukārt izšāva. Laupītājs savicināja spārnus, atlaida nastu un pats kūleņodams aizlaidās aiz koku sienas.

Ģeologi, cik jaudas, metās turp, lai palīdzētu biedram, kas bija nokritis no dažu metru augstuma. Bet, izkļuvuši caur biezokni, viņi sadūrās ar pretim skrejošajiem Gromeko un Papočkinu.

— Jūs abi sveiki un veseli? Kurš tad no jums tikko izkrita no ķirzakas nagiem?

Biedri sirsnīgi iesmējās:

— Ķirzaka aiznesa tikai manu apmetni, kurā es ietinu savāktos augus un noliku klajumā. Viņa to droši vien noturēja par kādu maitu, — botāniķis paskaidroja.

— Un es šāvu uz to, bet, kā liekas, netrāpīju! — piebilda zoologs.

Apmierinājušies par biedru likteni, ģeologi ar tiem kopā devās turp, kur vēl raustījās aizšautā ķirzaka. Cilvēkam tuvojoties, tā uzrausās kājās un metās tiem pretī, vienu spārnu vicinādama un otru, acīm redzot salauzto, līdz vilkdama.

Ķirzaka skrēja, gāzelēdamās kā pīle, lielo galvu uz priekšu izstiepusi, muti atplētusi un ļauni kurkšķēdama. Gaļainais puns tās virsdegunē bija pieplūdis asinīm un kļuvis tumšsarkans. Ķirzaka sasniedza cilvēka garumu un, neraugoties uz ievainojumu, varēja izrādīties bīstams pretinieks, tā ka to vajadzēja nobeigt ar otru šāvienu.

Kamēr Kaštanovs un Papočkins pētīja pterodaktilu, Makšejevs un Gromeko devās meklēt nozagto apmetni. Viņi pārmeklēja visu klajumu līdz klinšu piekājei, izložņāja biezokni, bet neko neatrada.

— Ir gan brīnumi, kur tad tas varēja palikt? — noņurdēja botāniķis, slaucīdams sviedrus, kas aumaļām plūda pār seju. — Viņš taču nevarēja manu apmetni aprīt!

— Es skaidri redzēju, ka ķirzaka pēc šāviena to atlaida, — Makšejevs apliecināja.

Tikām otrs pterodaktils, kas līdz šim bija sēdējis uz klints izciļņa, pacēlās gaisā, nolaidās līdz koku galotnēm un satvēra vienā no tām kādu tumšu priekšmetu, ar kuru aizlidoja tālāk.

— Velns parāvis! — iesaucās botāniķis. — Tas jau atkal ir mans apmetnis. Mēs to meklējām zemē, bet tas palicis kokos.

Makšejevs jau notēmēja uz garām lidojošo ķirzaku, taču apmetnis pēkšņi attaisījās, augu sainis izira, un tie sāka kaisīties lejup, bet izbiedētais dzīvnieks izlaida savu medījumu no nagiem. Mednieks nolaida bisi.

— Šie pterodaktiļi acīm redzot nav pārāk attapīgi, ja zog neēdamas lietas, — sacīja Gromeko, dodamies pie nokritušā mēteļa.

— Bet varbūt tie gudrāki, nekā jūs domājat. Vai tik viņi negribēja nozagt jūsu apmetni un jūsu sienu, lai saviem mazuļiem ierīkotu greznāku ligzdu? — Makšejevs atjokoja.

— Sienu? Cik jūs necienīgi izsakāties par maniem botāniskajiem savākumiem! Bet, lai pierādītu ķirzaku saprātu, vai tik jūs neapgalvosiet, ka tās aiznesa manu apmetni, lai apģērbtu savus kailos bērniņus?

— Nē, to es neapgalvošu! — Makšejevs iesmējās. — Varbūt tikai to, ka lidojošās ķirzakas juras periodā tēlo valdnieku lomu un atrodas uz ļoti augstas attīstības pakāpes. Bet kāpēc jūs savācāt tik daudz vienādu augu? — viņš piebilda, ieraudzījis, ka botāniķis uzlasa klajumā izmētātos, no apmetņa izkritušos, meldriem līdzīgos stiebrus.

— Lūk, uzminiet, kas tie ir? — Gromeko atbildēja, pasniegdams savam ceļabiedram vienu stiebru.

— Pēc manām domām, kaut kāds resns un visai dzeļošs meldrs. Tos gan varēja ēst tikai kaut kādi iguanodoni.

— Jūs uzminējāt. Iguanodoni tos labprāt ēd, bet arī mēs no šā meldra neatteiksimies.

— Tiešām? Vai tad tas noder zupai?

— Nē, zupai ne, bet tējai. Pārlauziet šo stiebru!

Makšejevs pārlauza stiebru, no kura iztecēja kaut kāds šķidrums.

— Nogaršojiet šī nopeltā meldra sulu!

Sula izrādījās lipīga un salda.

— Vai tā tiešām būtu cukurniedra?

— Ja ne tieši cukurniedra, kas aug mūsu planētas virspusē, tad katrā ziņā cukuru saturošs augs.

— Kā jūs uzminējāt, ka tas salds?

— Mutē jaunajam iguanodonam, kuru klajumā nokoda plēsonis, es ieraudzīju kādu augu, kas aptaustot izrādījās lipīgs. Es sāku meklēt, kur tas aug, atradu to pārpilnam gar strautu un, protams, nogaršoju sulu. Mūsu cukura krājums tuvojas beigām. Cukuru var atvietot ar šīs cukurniedras sulu un pat izvārīt no tās cukuru. Redziet, mans siens zināmos gadījumos atnes tiešu labumu!

Atgriezušies pie nošautā pterodaktila, Gromeko arī pārējiem biedriem parādīja savu atradumu, kura dēļ bija noticis piedzīvojums ar apmetni. Visi viņa nodomam piekrita un nolēma atceļā saraut pēc iespējas vairāk cukurniedru, lai pamēģinātu izvārīt cukuru.

Mednieki devās tālāk pa aizu, kuras dibenā urdzēja strauts, ko apņēma šaura sīku kosu un asas zāles josla.

Drīz vien aiza pārvērtās īstā spraugā, kuras dibenu ūdens pilnīgi pārplūdināja. Kļuva tumši, drūmi un mitri. Mednieki soļoja zosu gājienā: priekšgalā gāja Makšejevs ar bisi rokās, pēdējais — Kaštanovs, ar āmuru klintis pārbaudīdams.

Bet tad priekšā kļuva gaišāks, parādījās zaļumi. Sprauga strauji paplašinājās un pārvērtās diezgan lielā ieplakā, ko apskāva klintis, kas apakšā bija stāvas, bet augstāk pakāpienu veidā atvirzījās uz visām pusēm, izveidodamas amfiteatri. Ieplakas dibenu klāja zaļa un sulīga zāle, vidū atradās ezers, no kura iztecēja strautiņš.

— Fu, kā še smird! — Gromeko iesaucās, tikko mednieki bija piegājuši pie ezera.

— Patiesi, še ož ļoti pretīgi, gluži kā pūstoša maita! — Makšejevs piekrita.

— Vai tikai tas nav mineralezers, piemēram, ar sēra avotiem? — Papočkins secināja, noliekdamies pie ūdens.

Mednieki sāka skatīties apkārt un saklausīja savādu šņākoņu, mijoties ar troksni, kas atgādināja pa stiklu vilkta korķa švīkstu. Šie trokšņi atskanēja augšā, no ieplakas sienas, taču nekas nebija saskatāms.

Šajā brīdī virs klajuma pazibēja liela, tumša masa un nolaidās uz kāda pakāpiena, no kurienes tai pretī atskanēja sevišķi stipra smilkstoņa un šņākoņa.

— Pterodaktils! — iesaucās Makšejevs.

— Še acīm redzot ir lidojošo ķirzaku ligzdas, — zoologs uzminēja.

— Luk, jums arī smirdoņas cēlonis! Šie dzīvnieki droši vien ir Joti netīrīgi.

Ķirzaka, kas bija nolaidusies uz pakāpiena, drīz; pacēlās gaisā un, ievērojusi ieplakā cilvēkus, sāka riņķot virs tās, izgruzdarna aprautus kurkstus. Klintīs smilksti un šņākoņa tūlīt apklusa.

— Edz, mazuļi apklusa!

— Būtu interesanti iegūt no ligzdām olas un mazos bērneļus, — zoologs sacīja.

— Pamēģiniet uzlīst šajās kraujās un ielaisties cīņā ar vecākiem. Viņi jums parādīs, kur vēži pārziemo.

— Ehē, viņu tur ir daudz! — iesaucās Kaštanovs, norādīdams uz citu pterodaktilu, kas biia pabāzis galvu aiz izciļņa, kamēr vēl citi divi jau laidelējās gaisā.

— Kas ir, vai sāksim šaut? — ieteica Makšejevs, kas gribēja izpirkt savu neveiksmi.

— Kāpēc? Vienu jau mēs ieguvām un izpētījām, bet patronas jātaupa, — Kaštanovs brīdināja.

— Labāk dosim atkāpšanās signālu — pa kreisi, apkārt, — kamēr visas ligzdas nav satrauktas, — sacīja botāniķis, kuram nemaz netikās atrasties šajā smirdoņas ieplakā.

Virs klajuma iau laidelējās un kurca vairākas ķirzakas, un mednieki atzina par prātīgāku sekot Gromeko padomam. Dodoties uz aizas izeiu. viņi pie sienas pakājes ievēroja veselas ar putnu mēsliem sajauktas dažāda lieluma kaulu kaudzes.

— Mēs esam nokļuvuši ķirzaku ligzdu mēslienā! — Makšeievs atjokoja.

— Viņas tur iekārtojušās drošā vietā. Tas ir īsts cietoksnis.

— Kā redzams, viņu olas un mazuļus kāro citas ķirzakas, — paskaidroja zoologs. — Ievērojiet, ka tie gan ir rāpuli, bet ar putnu ierašām.

— Gluži pareizi. Spārni tiem palīdzējuši izmainīt viņu tālo senču dzīves veidu.

— Tomēr žēl, ka mums neizdevās uzzināt, kā ierīkotas viņu ligzdas un kā izskatās olas un bērni, sevišķi ieperētas olas.

— Es do.māiu, ka šie dzīvnieki olas neperē, kā to dara putni, — aizrādīja Kaštanovs, — bet uztic šo pienākumu saulei kā īsti rāpuļi.

— Neskumstiet, gan jau mēs iguanodonu vai pleziozauru olas vēl kaut kur atradīsim, — Gromeko mierināja zoologu.

— Ja tās būs svaigas, pagatavosim sev varenu olu kulteni. Varu iedomāties, cik lielas šo nejauceņu olas: ar vienu pietiks mums visiem! — jokoja Makšejevs.

Atgriezušies pa aizu klajumā pie augstienes pakājes un ceļā saplūkuši saldās cukurniedras, ceļotāji devās uz vietu, kur bija nošauta plēsīgā ķirzaka.

Še valdīja liela kņada. Gaisā šurp un turp traucās dažāda lieluma lidojošās ķirzakas. Ceratozaura un iguanodona līķi bija šo dzīvnieku apēsti. Atplēsuši no ķermeņiem gaļas gabalus, vieni tos turpat aprija, citi aiznesa uz dienvidiem, uz kalnu aizām, kur acīm redzot atradās to ligzdas. Smilksti, kurkstoņa un šņākoņa plēsa vai ausis pušu.

Tuvojoties cilvēkiem, viss bars, kas dzīroja ap līķiem, uztraucās. Citi pacēlās gaisā un sāka riņķot virs klajuma, citi, uz savām īsajām kājām gorīdamies un pusatplestos spārnus vilkdami, atbēga sāņus. Tie acīm redzot bija tā pierijušies, ka nespēja lāga pat palidot. Papočkinam izdevās divus šos kņadas momentus nofotografēt.

Pieēdušās ķirzakas neuzbruka cilvēkiem, kas iztraucēja viņu mielastu, tikai piepildīja gaisu dažādām skaņām, kuras droši vien pauda neapmierinātību.

Paņēmuši biezoknī paslēptos iguanodona šķiņķus, mednieki devās caur mežu uz to pašu sauso gultni. Jau tuvodamies ieplakai, Gromeko, kas gāja pirmais, pēkšņi apstājās un norādīja saviem ceļabiedriem uz milzīgu pēdu nospiedumiem, kas bija dziļi iegrimuši gultnes mitrajās smiltīs.

— Tas nav iguanodons, — aizrādīja Papočkins. — Dzīvnieks gājis uz četrām kājām. Skatieties, lūk, pakaļkāju pēdas ar trim pirkstiem, bet še priekškāju pēdas ar pieciem!

— Pēdām ir cits veids, un tās ir lielākas nekā iguanodonam, — piebilda Kaštanovs.

— Bet vai no pēdām var pateikt, vai tas ir plēsīgs dzīvnieks vai zālēdājs? — Makšejevs jautāja.

— Es domāju, ka tas ir zālēdājs. Pirksti nenobeidzas ar asiem, bet strupiem nagiem, ar kuriem neko nevar saķert.

— Lūk, ari astes nospiedums, tā ir daudz īsāka un tievāka nekā iguanodonam, — ieminējās zoologs, norādīdams uz nagu, kas izlocījās starp pēdu nospiedumiem.

— Tas katrā ziņā ir liels dzīvnieks un acīm redzot atrodas pie mūsu meža, jo atpakaļpēdu nav, — sacīja Gromeko.

— Jā, tāpēc sagatavosimies šaušanai un uzmanīsimies! — Makšejevs brīdināja.

Mednieki lēnām, soli pa solim devās pa gultni uz augšu, vērīgi raudzīdamies uz priekšu, tomēr nekas neparādījās, vienīgi spāres un vaboles spurdza un laidelējās virs kosu un paparžu galotnēm. Izgājuši pa šauro, zaļo gaiteni līdz klintīm, mednieki neziņā apstājās.

Biedriem pačukstējis pagaidīt, Makšejevs aizskrēja pa aizu un tad signalizēja, lai pārējie seko. Ieplakā visi aizslēpās aiz kokiem, pie tās ieejas nu varēja novērot interesantu skatu.

Klajumā ganījās nezvērs, kas ar saviem izmēriem un savādo izskatu pārspēja visu, ko ceļotāji Plutonijā, izmirušo milzeņu zemē, līdz šim bija redzējuši.

Dzīvnieks sasniedza astoņus metrus garumā un līdz četriem metriem augstumā. Priekškājas tam bija ievērojami īsākas par pakaļējām, tāpēc masivais ķermenis noliecās uz priekšu, nobeigdamies ar pārsteidzoši mazu, ķirzakai līdzīgu galvu. Pa muguru divās rindās stiepās vairogi vai plātnes, mazliet iesāņus paceldamies uz augšu kā spārni. Četri pāri vislielāko vairogu pacēlās virs ķermeņa, trīs pāri mazāku — uz resnā kakla un divi pāri — uz astes. Uz astes, kas nebija tik masiva un gara kā iguanodonam un ceratozauram, aiz plātnēm vēl slējās trīs asi dzelkšņi. Briesmoņa kailo, krokaino ādu klāja kraupaini puni, uz kakla un galvas to bija vairāk un sīkāki, bet uz ķermeņa un astes retāk un lielāki. Tumšzaļi plankumi un uzaugumi uz netīri zaļās ādas dzīvnieka briesmīgo izskatu vēl pavairoja.

Viņš mierīgi ganījās ezera krastā, ar savu lielo muti, kas nekādi neatbilda mazajai galvai, plūkdams saldo cukurniedru kumšķus un sīkās kosas. Ķermenim kustoties, vairogi uz muguras līdzīgi spārniem mazliet plīvoja.

— Gluži kā amora spārniņi! — nočukstēja Makšejevs.

— Jauks juras perioda amors! — iesmējās Gromeko. — Es nekad nevarēju iedomāties, ka varētu eksistēt līdzīgs biedēklis.

— Šis drausmīgais izskats, vairogi, dzelkšņi, puni un izaugumi ir tikai līdzeklis, ar ko šis mierīgais un droši vien pilnīgi nekaitīgais dzīvnieks atbaida ienaidniekus, — sacīja zoologs, paguvis jau izdarīt vairākus uzņēmumus. — Bet kā šo amoru sauc? — viņš griezās pie ģeologa.

— Tas, protams, ir stegozaurs, visoriģinālākais no tās pašas dinozauru kārtas, pie kuras pieder iguanodoni un ceratozaurs un mūsu agrāk redzētais triceratopss. Augšjuras laikmetā eksistēja vairākas šo briesmoņu dzimtas, kuru pārstāvju atliekas atrastas Ziemeļamerikā.

Noraudzījušies ķirzakā, mednieki no sava slēpņa izšāva, atbalsij atskanot klinšu tālēs, un tad korī mežonīgās balsīs iekliedzās.

Izbiedētais dzīvnieks steigšus metās bēgt, gāzelēdamies kā aidinieks, pie kam muguras vairogi sitās cits pie cita, skaļi knakšķēdami kā kastaņetes.

Kad tas pazuda, mednieki iznāca no sava slēpņa, iesmēla ezerā ūdeni un devās pa gultni lejup uz savu apmetni, jau iepriekš izbaudīdami cepto jauno iguanodonu un atpūtu mierīgas jūras krastā.

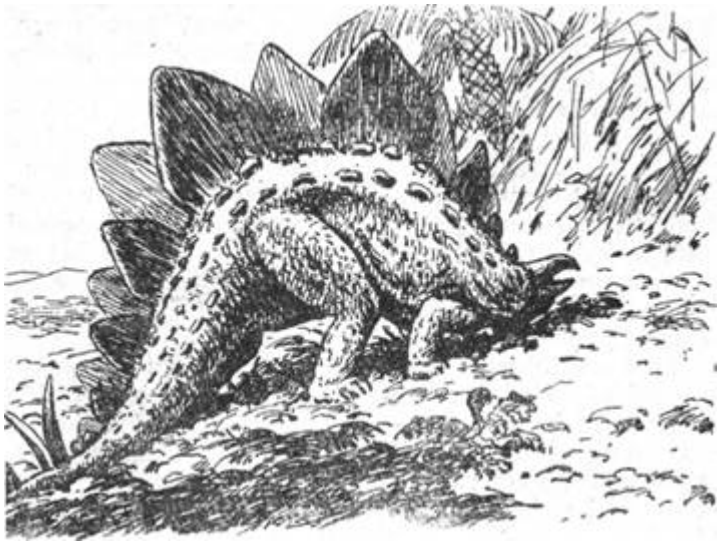

VISS NOLAUPĪTS

Bet kā gan viņi bija pārsteigti, kad, iznākdami no meža jūras krastā, ieraudzīja, ka telts pazudusi.

— Mēs droši vien esam nomaldījušies un iznākuši citā vietā, — Kaštanovs secināja.

— Nevar būt! — atbildēja Makšejevs. — Mēs tikko pārkāpām aizžogu, ko vakar ierīkojām sausās gultnes grīvā telts tuvumā.

— Pareizi. Bet kur tādā gadījumā palikusi telts?

— Un kur visas mantas?

— Kur Ģenerālis?

Pārsteigtie ceļotāji steidzās uz vietu, kur vajadzēja atrasties teltij, šajā vietā nebija nekā: ne telts, ne mantu, pat ne papīra drumslas. Bija palikusies tikai pelnaina, jau atdzisusi ugunskura vieta un izrauto telts.mietu caurumi smiltī.

— Ko tas nozīmē? — Gromeko jautāja, kad visi sapulcējās ap savu nodzisušo ugunskuru, uz kura bija cerējuši cept iguanodonu.

— Galīgi neko nesaprotu, — Papočkins satriekts nomurmināja.

— Skaidrs kā diena, ka mēs esam pilnīgi aplaupīti! — Makšejevs iesaucās.

— Bet kas, kas? — Kaštanovs kliedza. — To taču varēja izdarīt tikai saprātīgas būtnes, bet tādas mēs visā ceļā līdz šim neesam sastapuši, kopš atstājām «Polāro zvaigzni».

— Mūsu mantas taču neaizvāca iguanodoni!

— Vai stegozauri!

— Vai arī pleziozauri!

— Vai tik tās nav aiznesuši savās ligzdās šie nolādētie pterodaktili? — ieteicās Gromeko, atcerēdamies dēku ar savu apmetni.

— Neticami! Un telti, traukus un guļvietas, un dažādos sīkumus! Es nevaru pielaist, ka tiem būtu tik daudz saprāta un viltības, — Kaštanovs atbildēja.

— Bet mūsu laivas? — iesaucās Makšejevs.

Visi aizskrēja uz mežmalu, kur pirms aiziešanas ekskursijā biezoknī bija paslēpuši laivas un airus. Tās bija neskartas.

— Jūras krastā pretim teltij mēs atstājām savu plostu, — aizrādīja Gromeko. — Tagad arī tas pazudis.

— Ko nu mēs darīsim? — iesaucās zoologs, izpauzdams kopīgo apjukumu. — Bez telts, bez pārtikas, bez apģērbiem, bez traukiem mēs šīs nolādētās jūras krastā aiziesim bojā!

— Apspriedīsim savu stāvokli aukstasinīgi, — Kaštanovs ieteica. — Vispirms atpūtīsimies un pavairosim savus spēkus. Nogurums un izsalcis vēders ir slikti padomdevēji. Gaļu mēs atnesām. Sakursim ugunskuru un to izcepsim.

— Un padzersim ūdeni ar cukuru, — Gromeko piebilda, norādīdams uz atnesto skārda trauku ar ūdeni un lielo saldo cukurniedru kūli.

Iekūra uguni, sagrieza gaļu gabaliņos, samauca tos uz iesmiem un novietoja pie uguns cepties. Apsēdušies pie ugunskura, sūkādami cukurniedru stiebrus un dzerdami ūdeni, turpināja pārrunāt noslēpumaino telts pazušanu.

— Mēs tagad atrodamies Robinsona stāvoklī uz neapdzīvotas salas! — Makšejevs jokoja.

— Ar to starpību, ka mēs esam četri un ka mums ir bises un zināms patronu krājums, — aizrādīja Kaštanovs. — Tās vajag pārskaitīt un izlietot ar lielāko apdomu.

— Manā pudelē ir dažas glāzes konjaka, — paziņoja Gromeko, kā ārsts nēsādams līdzi šo dzērienu pēkšņai vajadzībai.

— Bet man somā neliela tējkanna, saliekamā glāze un pāris šķipsnu tējas, — piebilda zoologs, kas nekad nedevās ekskursijās bez šīs rezerves.

— Lieliski! Vismaz retumis varēsim pamieloties ar tēju, — sacīja Makšejevs. — Manās kabatās, izņemot pīpi, tabaku, kompasu un piezīmju grāmatiņu, diemžēl, nekā nav.

— Man tāpat, ja vien neieskaita mūsu āmurus.

— šašliks gatavs! — iesaucās botāniķis, kas bija uzmanījis iesmus ar gaļu.

Katrs paņēma savu iesmu, un visi ķērās pie ēšanas. Bet gaļa nebija sālīta un diezin kā negaršoja.

— Nāksies pameklēt sāli jūras krastā, — aizrādīja Makšejevs. — Gaļu vajadzēja apmērcēt kaut jūras ūdenī.

Kamēr ēda gaļu, uzvārījās ūdens zoologa tējkannā, un katrs pēc kārtas saņēma glāzi tējas ar cukurniedru sulu. Paēduši un aizsmēķējuši pīpes, viņi atjaunoja sarunu par tālākās rīcības plānu. Visi piekrita, ka tūlīt jāsāk sekot laupītājiem, noskaidrojot virzienu, kādā tie ar mantām aizgājuši.

— Rūpīgi jāapskata mūsu apmetnes tuvākā apkārtne, — Makšejevs ierosināja. — Laupītāji varēja ierasties un aiziet pa gaisu, kā domā Michails Ignatjevičs un kam es neticu, vai pa ūdeni, izmantodami mūsu plostu, vai pa sauszemi. Bet arī līdz ūdenim viņiem bija jāiet pa sauszemi. Tātad, ja viņi neieradās pa gaisu, tie tajā vai citā virzienā no mūsu telts atstāja pēdas.

— Zēl, ka mēs tūlīt to neiedomājāmies, bet skraidījām šurp un turp un varējām laupītāju pēdas nomīdīt!

— Gar klintīm uz austrumiem tālu aiziet nevar, kā mēs vakar pārliecinājāmies, — Makšejevs turpināja. — Diezin vai viņi gāja arī pa gultni, tā bija aizžogota, un bez tam mēs nevienu nesastapām un aizdomīgas pēdas nemanījām. Tātad laupītāju pēdas jāmeklē vai nu

pašā jūras krastā, vai uz rietumiem gar šo krastu.

— Gluži pareizi! — Kaštanovs aizrādīja. — Šie divi virzieni ir visticamākie.

— Tātad ķersimies pie lietas. Tā kā pēdu pētīšanā man vairāk pieredzes par jums visiem, palūgšu jūs palikt uz vietas, līdz pārbaudīšu apmetnes apkārtni, — Makšejevs nobeidza.

Nometies ceļos, Makšejevs sāka rūpīgi apskatīt zemi ap vietu, kur bija atradusies telts. Tad viņš pārvietojās uz jūras malu, aplūkoja vietu, kur bija stāvējis plosts, atgriezās un devās gar krastu uz rietumiem. Aizgājis soļus divsimt, viņš iegrūda smiltīs sausu nūju un atgriezās pie saviem biedriem.

— Mūsu mantas nav nolaupījuši ne cilvēki un pat ne kaut kādas sugas ķirzakas. Tās aizstiepuši kaut kādi milzu kukaiņi, spriežot pēc kāju nospiedumiem, kas redzami visur. To ir ļoti daudz — vairāki desmiti. Sākumā es domāju, ka mantas aizvilktas pie plosta un aizvestas pa ūdeni, tomēr izrādījās, ka līdz pašam ūdenim pēdas neaiziet, un nav nekādu pazīmju, ka plosts ievilkts ūdenī. Tas pazudis pavisam nesaprotamā kārtā. Telts un mantas pa daļai aizvestas, pa daļai aizvilktas pa smiltīm uz rietumiem gar jūras krastu. Laupītājiem ir sešas kājas, bet ķermenis sasniedz ap metru garuma, spriežot pēc tā nospiedumiem smiltīs.

— Jauki radījumi! — iesaucās Papočkins.

— Bet kas gan noticis ar Ģenerāli? — ievaicājās Kaštanovs. — Vai tas nogalināts, vai aizvilkts dzīvs apēšanai, vai arī viņš, laupītāju sabaidījies, kaut kur aizskrējis?

— Ap telti ir ļoti daudz Ģeneraļa pēdu, bet tās lielāko tiesu pārklātas ar kukaiņu pēdām, tātad ir iemītas agrāk. Svaigas asinis nekur nav redzamas, nav arī nekādu suņa saplosītu kukaiņu atlieku. Es domāju, ka Ģenerālis no daudzajiem un neredzētajiem ienaidniekiem kaut kur aizbēdzis un slēpjas biezoknī. Jā, vēl jāpārbauda smiltis gar mežmalu.

Ar šiem vārdiem Makšejevs atkal saka pētīt pēdas no telts vietas līdz mežmalai. Gar mežmalu viņš aizgāja vairākas reizes, uzmanīgi vērodams zemi, beidzot apstājās un pasauca biedrus pie sevis.

— Lūk, šeit Ģenerālis iegājis biezoknī. Bet ar viņu kaut kas noticis: pakaļkājas tas vilcis pa zemi.

Ar mednieku nazi nocirtis koku zemākos zarus, Makšejevs saliecies ielīda biezoknī, visu laiku saukdams suni un apstādamies nogaidīt atbildi. Beidzot atskanēja vārgs smilksts, un nedaudz vēlāk no pazares izlīda Ģenerālis,

bet briesmīgā izskatā. Viss ķermenis bija pietūcis, bet pakaļējā daļa bezspēkā vilkās pa zemi.

— Kas tev noticis, Ģeneral, nabaga sunīt? — Makšejevs iesaucās, glāstīdams dzīvnieka galvu. Suns, žēli smilkstēdams, laizīja viņa rokas. Inženieris izlīda no tumšā biezokņa, bet aiz viņa izrāpās arī suns, ar savu nožēlojamo izskatu izsaukdams vispārēju līdzjūtību.

— Vai laupītāji pārlauzuši tam mugurkaulu? — Papočkins ieminējās.

— Nedomāju! — suni aplūkodams, iebilda Gromeko. — Protams, tie, — viņš turpināja. — Drīzāk viņi to ievainojuši ar saindētām bultām. Viņam uz muguras vairākas mazas brūces ar jau sarecējušām asinīm, bet mugurkauls vesels.

— Kāds tam sakars ar bultām? — Makšejevs brīnījās. — Uzbrucēji taču bijuši kukaiņi!

— Es pavisam piemirsu! Tādā gadījumā tie viņu sakoduši ar indīgiem zobiem vai sadzēluši ar dzeloni.

— Ko mums ar Ģenerāli iesākt? Vai viņu var izdziedēt?

— Es domāju, ka var. Ja inde būtu bijusi nāvīga, suns jau būtu nobeidzies. Diemžēl, mūsu aptieka nozagta līdz ar pārējām mantām. Vajadzēs pamēģināt aukstus apliekamos.

Makšejevs paņēma žēli smilkstošo suni rokās un aiznesa līdz jūras krastam. Gromeko sāka aplaistīt suņa ķermeni ar ūdeni. Sākumā suns mēģināja izrauties un smilkstēja, bet aukstums drīz iedarbojās, un Ģenerālis apklusa. Viņu novietoja ar pakaļējo daļu ūdenī.

Kamēr botāniķis noņēmās ar Ģenerāli, pārējie izvilka no biezokņa laivas un airus, ielaida tās ūdenī un salika tajās atlikušās mantas, kas

nelaimīgajā ekskursijā bija paņemtas līdzi. Pēc tam divi atkal aizgāja uz ezeru klintīs papildināt saldūdens krājumu, bet pārējie tikām izcepa iguanodona gaļu, lai apstāšanās ēdienu pagatavošanai neaizkavētu sekot laupītājiem.

Stundas laikā, cik ilga visa sagatavošanās, Ģeneraļa tūkums bija jaušami atslābis, un viņš jau sāka celties kājās. Nolēma ņemt to laivā, diviem braukt ar laivām un mantām gar krastu, bet diviem sekot pa laupītāju pēdām, kamēr tās virzīsies krasta tuvumā. Tādā kārtā laivinieki vajadzības gadījumā varēja gājējiem palīdzēt vai arī uzņemt pēdējos laivās, bet kājāmgājēji varēja apstādināt laiviniekus, tikko pēdas novirzīsies zemes iekšienē.

PA LAUPĪTĀJU PĒDĀM

Makšejevs un Gromeko devās ceļā kājām, Kaštanovs un Papočkins brauca laivās, neatpalikdami no kājniekiem, bet arī neaizsteigdamies tiem priekšā. Par laimi bija rāms laiks, un jūra pludmalē tikko ņirbēja. Pa laupītāju pēdām pirmais gāja Makšejevs, brīžiem apstādamies un apmainīdamies piezīmēm ar botāniķi. Piemēram, kādā vietā bija saredzami daudzu nolaupīto lietu nospiedumi. Acīm redzot laupītāji atpūzdamies tās bija nolikuši zemē. Citā vietā izrādījās.skaidri plosta nospiedumi, kurus ieraugot Makšejevs iesaucās:

— Uzmināta arī mīkla ar plostu: laupītāji arī to aiznesuši.

— Kāda velna pēc? — Gromeko atjautāja.

— Bet kādam velnam viņiem ievajadzējās mūsu telts, guļamvietas un pārējās mantas? Viņi taču aiznesuši pat zelta un dzelzs rūdas paraudziņus, kurus mēs,ar Pjotru Ivanoviču vakar savācām.

— Vienkārši neaptverami, kas tie varētu būt par zvēriem! Var likties — saprātīgas būtnes. Es nebrīnīšos, ja tie uzslies telti, gulēs mūsu guļamvietās un ēdīs no mūsu traukiem.

— Šajā brīnumainajā pagājušo ģeoloģisko periodu zemē viss var atgadīties. Vai kādi kukaiņi juras laikmetā gan nevarēja sasniegt augstu garīgo attīstību un tēlot dabas valdnieku lomu?

— Jā, arī tagadējā periodā ir gudri kukaiņi, kas dzīvo kopienās pēc zināmiem likumiem, piemēram, bites vai skudras.

— Pagaidiet, jūs man ierosinājāt kādu domu! Vai tik mūsu mantas nav aizvākušas skudras?

— Bet kāpēc ne bites vai lapsenes?

— Spriežot pēc skudru parašām mūsu planētas virspusē, tās drīzāk var iedomāties laupītāju lomā. Skudras taču savelk savā pūznī visādu drazu, kas tām nepavisam nav vajadzīga, un tās samērā ar savu lielumu ir ļoti stipras.

— Jā, bites ir daudz vājākas un vāc savā stropā vienīgi medu un vasku, bet lapsenes vāc ēsmu. Bez tam abi šie kukaiņi ir spārnoti, bet mūsu aplaupītāji acīm redzot ir bez spārniem.

— Es arī tā domāju, kaut gan pat spārnoti kukaiņi varēja vilkt pa zemi tādus priekšmetus, kurus pa gaisu pārnest pārāk smagi.

— Vispār mēs, kā liekas, esam uz pareiza ceļa: pirmās aizdomas — uz skudrām, otrās — uz lapsenēm, trešās — uz bitēm.

— Kā pirmās, tā otras tīri trešās pieder pie kukaiņiertt kas kož un dzeļ, un ievada brūcē indi. Es domāju, ka viņi sadzēluši Ģenerāli, kad tas aizsargājis telti.

— Pareizi! Šo kukaiņu kodienus pavada uztūkums uri stipras sāpes, bet, ja ievēro viņu lielumu, tad indes iedarbības rezultātā ar laiku iespējama arī paralizē.

Tā, apmainīdamies atzinumiem par laupītāju dabu, mūsu ceļotāji nosoļoja stundas divas un stipri piekusa, jo pludmales smiltis bija visai irdenas un apgrūtināja iešanu.

— Nē, es vairs nevaru! — Gromeko beidzot sacīja, apstādamies un slaucīdams sviedrus, kas straumēm plūda pa seju.

— Šodien briesmīgi spiedīgs un ne vēja vēsmas.

— Toties jūra mierīga, un mūsu biedri neatpaliek no mums.

— Vai mums ar tiem nepārmainīties? Mēs esam piekusuši, nodarbinot apakšējos kustību locekļus, bet viņi — augšējos.

— Vai viņi pratīs sekot laupītāju pēdām? Tomēr pamēģināsim.

Makšejevs uzsauca laivās braucējiem. Kad tie piestāja malā, viņš parādīja Kaštanovam un Papočkinam kukaiņu pēdas un kādu laiku gāja tiem līdz, novērodams, kā viņi šajās pēdās orientēsies. Tad viņš un botāniķis iekāpa laivās un ķērās pie airiem.

Apvidus vēl arvien nepārmainījās. Gar jūras krastu stiepās smilšu un ceļu josla simts un vairāk soļu platumā, ko stipras vētras laikā acīm redzot pārplūdināja viļņi. To apņēma nepārtraukta kosu un paparžu siena, kurā tikai retumis parādījās šauri robi — vakar redzētām līdzīgas sausas gultnes. Smiltīs saulē sildījās iguanodoni, kas, cilvēkiem un laivām tuvojoties, iebēga mežā. Jūrā brīžiem parādījās pleziozauri, kas, kaklus graciozi izliekuši, peldēja kā melni gulbji. Pār mežu nereti pārlaidās lidojošās ķirzakas, pārbaudīdamas, vai jūras krastā nav laupījuma.

Apmēram divas stundas pēc tam, kad Makšejevs un Gromeko bija iesēdušies laivās, priekšā parādījās iesarkani pakalni, kas aizsniedzās līdz jūras krastam un meža sienu pārtrauca, še sausā gultne izrādījās dziļāka un platāka un aizstiepās zemes iekšienē, atdalot meža malieni no pakalniem, kuras veidoja smalku, iesarkanu smilšu sanesumi. Laupītāju pēdas pagriezās augšup pa gultni, un kājnieki uzkliedza braucējiem, lai laivas piebrauc pie krasta.

Pārliecinājušies, ka laupītāji tiešām no jūras krasta nogriezušies zemes iekšienē, ceļotāji sāka apspriesties.

Tagad viņiem vajadzēja laivas pamest un turpināt ceļu kājām.

Bet pēc visu dienu ilgās ekskursijas, gājiena rūpēm un satraukuma viņi bija stipri noguruši. Bez tam arī Ģenerālis vēl bija pārāk vārgs. Tāpēc nolēma jūras krastā dažas stundas atpūsties, jo še bija vēsāks, ko šajā briesmīgi spiedīgajā un tveicīgajā dienā tālu no ūdens nevarēja cerēt.

Izvilkuši laivas krastā, ātri sakūra ugunskuru, uzcepa gāju un uzvārīja tēju. Ģenerālim atkal uzlika aukstus apliekamos.

Paēduši trīs ceļotāji apgūlās tieši smiltīs, bet ceturtais palika sardzē. Vajadzēja nodrošināties pret ķirzaku vai noslēpumaino kukaiņu uzbrukumiem.

Trīs stundas pagāja mierīgi. Pēdējā sardzes maiņa iekrita

Kaštanovam. Viņš gulēja smiltīs gandrīz pie paša krasta, pārdomādams ekspedicijas turpmāko likteni, kas beigtos bēdīgi, ja neizdotos atņemt laupītājiem mantas. Nepanesamās tveices iespaidā viņš pamazām iesnaudās un pamodās no murga: viņš bija sapņojis, ka tam uzbrukusi milzu ķirzaka un ar lipīgu mēli laiza seju.

Šausmās ievaidēdamies, viņš atvēra acis un ieraudzīja tieši virs sevis Ģeneraļa purnu. Suns bija uzlicis vienu ķepu viņam uz krūtīm un žēli smilkstēja.

Uzticamais suns nebija velti Kaštanovu pamodinājis. Pacēlis galvu, viņš ieraudzīja, ka apvārsnis ziemeļos pilnīgi satumsis: tuvojās tropiskais negaiss, ko ceļotāji jau bija izbaudījuši uz Makšejeva upes. Atskanēja nepārtraukti grāvieni, un mākoņu tumšo sienu nemitīgi šķēla spoži zibeņi.

Nevarēja vilcināties, vajadzēja aiziet tālāk no jūras krasta, jo tā varēja sākt nopietni trakot.

Kaštanovs pamodināja gulētājus. Nolēma skriet uz pakalniem, jo mežā nebija mazāk bīstami kā jūras krastā. Laivas aiznesa līdz, baidīdamies, ka viļņi tās aizskalos un aiznesīs.

Uzkāpuši pirmās pakalnu virknes virsotnē, kuru Kaštanovs tūlīt pazina par kāpām*1*, ceļotāji ieraudzīja, ka aiz tām tālāk atklājās dziļa ieleja, kas stiepās līdztekus jūras krastam un bija pilnīgi neauglīga. Visur varēja saskatīt to pašu iesarkano smilti, kas kaisa Plutona staros, kuru vēl neaizsniedza negaisa mākoņi.

Ceļotāji nolēma šajā ielejā pārlaist negaisu. Pagriezuši laivu dibenus uz augšu, viņi ar tām apsedzās. Tas bija vienīgais aizsargs pret lietus gāzēm, jo neizmirkstošie apmetņi, tāpat kā pārējie apģērbi, bija nozagti.

Negaiss nelika sevi ilgi gaidīt. Zili tumšsarkanais valnis jau aizsedza pusi debess. Plutons aizslēpās, strauji satumsa, un pār ieleju aiztrauca pirmās vēja brāzmas, kāpu virsotnē uzvandīdamas smilšu šaltis. Kāpas sāka it kā kūpēt, gaisu piepildīja sakarsētas smiltis, un kļuva vēl smacīgāk. Bet tad uzlidoja viesuļvētra. Kaštanovam, kas paskatījās pa laivas apakšu, likās, it kā kāpu grēda paceltos gaisā un nogāztos ielejā. Smiltis gāzās uz laivām veselām straumēm. Kosu mežs, kas bija redzams ielejas platajā mutē, no vētras spiediena līgojās kā niedrājs. Kosu slaidie stumbri noliecās gandrīz līdz zemei, zari locījās gaisā kā zaļu matu pīnes. Lidoja norautās galotnes, zari un stiebri. Tumsa brīžiem izzuda žilbinošos zibens uzliesmojumos, bet pēc tam šķita vēl tumšāks. Pērkons grāva bez stājas.

Bet tad arī pa laivām sāka bungot lielas lietus lāses un gāzties lietus, kas tūlīt iztīrīja gaisu no smiltīm un putekļiem. Kaut gan vējš vēl trakoja, samirkušās smiltis gaisā vairs necēlās. Neraugoties uz nolijušo ūdens milzumu, no kāpu nogāzēm tecēja tikai nelieli un ātri žūstoši strautiņi, jo smiltis ūdeni alkaini uzsūca.

Negaiss ātri pārgāja. Plutons atkal parādījās aiz saraustītajiem mākoņiem. Lietus pārstāja, un ceļotāji gribēja izlīst no laivu apakšas, kur tiem vajadzēja pusguļus smakt tveicē. Taču tas neizdevās — laivas nevarēja pacelt, tās piespieda vētras sanesto un ūdens samērcēto smilšu kaudzes, zem kuru smaguma laivu dibeni izliecās.

— Mēs esam ieslodzīti zem laivas! — Papočkins sauca. — Palīdziet mums atbrīvoties.

— Mēs paši esam ieslodzīti! — atbildēja Makšejevs, sēdēdams ar Kaštanovu un Ģenerāli zem otras laivas.

— Ko jūs domājat darīt?

— Gatavojamies irdenajās smiltīs zem laivas malas izrakt izeju.

— Ideja! Mēs darīsim to pašu.

Kādu laiku valdīja klusums. Bija dzirdamas tikai cilvēku elsas, kuri kā kurmji raka sev smi + tīs izeju.

Tad zem vienas laivas priekšgala uz vēdera izlīda netīrs un nobrāzies Makšejevs, viņam sekoja Kaštanovs un beidzot Ģenerālis, bet zem otras laivas parādījās zoologs un botāniķis.

Pēc tam vajadzēja atbrīvot laivas no uzbērtajām smiltīm un novest tās lejā pa ieleju līdz sausajai gultnei. Taču, nonākuši līdz gultnei, ceļotāji izbrīnā apstājās: še savus straujos, sarkandzeltenos ūdeņus vēla prāva upīte, pa kuru nevarēja braukt, bet nevarēja arī pārbrist.

— Sekošanu turpināt nav iespējams! — Gromeko sarūgtināts iesaucās. — Vajadzēs nogaidīt, līdz noskries ūdens.

— Tas nav tik briesmīgi, — aizrādīja Makšejevs. — Daudz bēdīgāk, ka ūdens gultnē un lietus visur iznīcinājis laupītāju pēdas, un mēs nezinām, kurcp tie devušies.

— Eh, kāpēc gan mēs apstājāmies atpūsties! — Papočkins īgni noteica. — Līdz lietum mēs droši vien būtu paveikuši kilometrus desmit un varbūt jau būtu sasnieguši laupītāju paslēptuvi.

— Nepaveikto neatgūsi! Es domāju, ka ilgi nevajadzēs šo paslēptuvi meklēt. Viņi taču nevarēja aizvilkt mūsu mantas desmitiem kilometru, — Kaštanovs mierināja.

Ūdens plaka ceļinieku acu priekšā, un pēc pusstundas augsnes bedrēs bija palikušas vienīgi peļķes.

— Ceļā! Ūdens aiztecējis! — Makšejevs sacīja.

— Bet ko mēs darīsim ar laivām! Tās taču nevar vilkt sev līdz zemes iekšienē nezin cik kilometru! — aizrādīja Kaštanovs.

— Vajadzēs tās atstāt pie jūras, tikai kaut kur jānoslēpj no šiem noslēpumainajiem laupītājiem.

— Ieraksim smiltīs, — ieteica Gromeko.

— Laba iedoma! Smilts irdena, un, kaut gan nāksies strādāt ar rokām, citas izejas nav.

JURAS PERIODA DABAS VALDNIEKI

Ierakuši laivas, ceļotāji devās augšup pa gultni, kurā ūdens vairs netecēja. Tomēr lielās pe|ķes un lipīgais māls vietām piespieda viņus izkāpt vienā vai otrā krastā. Gāja uzmanīgi, modri vērodami apkārtni un turot gatavībā bises, ja negaidot sastaptu laupītājus. Gultnes kreisajā pusē stiepās tas pats kosu, paparžu un palmu mežs, turpretim aiz citas pacēlās kaila iesarkano kāpu virkne.

Pēc kāda laika gājēji gultnē uzdūrās kaut kam tumšam, ko pa dajai klāja sanestās smiltis un dūņas. Savādo atradumu atraka. Viņu priekšā gulēja milzīga, melna skudra, kuras ķermenis sasniedza metra garumu, galva bija nedaudz mazāka kā cilvēkam, bet pirmsnāves cīņā sarautās kājas nobeidzās ar asiem nagiem.

— Lūk, juras perioda dabas valdnieki! — iesaucās Kaštanovs.

— Ja viņu kolonija jeb kopmītne tikpat apdzīvota kā skudru pūznis zemes virspusē, mums Sbūs darīšana ar tūkstošiem ienaidnieku, — Papočkins noteica.

— Jā, ar plēsīgiem, gudriem un nesaudzīgiem ienaidniekiem, — piebilda Gromeko.

Šajā brīdī Ģenerālis, kas vilkās nopakaļus un šad tad nogūlās atpūsties, pienāca tuvāk. Ieraudzījis beigto skudru, viņš ņurdēdams nikni metās tai virsū.

— Ehē, pazini, brāl, vienu no tām, kas tevi sakoda! — Makšejevs iesaucās, suni saturēdams.

Mazliet tālāk ceļā atgadījās otrs skudras līķis, bet pēc tam arī trešais. Acīm redzami lietus gāze bija pārsteigusi dažas skudras vēl ceļā, un ūdens tās aiznesa.

— Šie melnie velni būs izmērcējuši un sabojājuši visas mūsu lietas! — Gromeko izmisis iesaucās.

— Jā, jāšaubās, vai tām būs pieticis prāta uzcelt telti un paglābties tajā ar visām mantām! — Papočkins piekrita.

— Es domāju, ka viņas aizsniedza savu mītni pirms lietus gāzes, — Makšejevs aizrādīja. — Jāatceras, ka viņas bija devušās ceļā daudz agrāk par mums bet mēs divās vietās vēl vairākas stundas atpūtāmies.

Klusēdami nogāja vēl divus kilometrus. Aiz gultnes mežs sāka paretināties, un taiā parādījās daudz taku. Uz smilšu grēdām, sevišķi ieplakās starp tām, biia jau redzams augājs: zāļu kumšķi, sūnas, kosas.

Pēkšņi Makšejevs apstājās un norādīja saviem ceļabiedriem uz ieleju §tarp divām kāpu grēdām, kur smiltis kustējās divi tumši stāvi, gan vilkdami, gan veldami kādu baltu lodi.

— Skudras?

— Acīm redzot! Ko gan viņas velk? Mums nekā apaļa un balta

nebija.

— Atradušas kādu citu laupījumu.

— Vai mēs viņām to neatņemsim?

— Nē, labāk paslēpsimies un tad sekosim to pēdās, kas mūs novedīs pie skudru pūžņa.

— Tikai turiet Ģenerāli, lai tas viņām neuzbrūk.

Ceļotāji atgāja mazliet atpakaļ un paslēpās mežmalā.

Drīz aiz krūmiem ielejas mutē parādījās skudras, veldamas pa smiltīm lielu, baltu olveidīgu priekšmetu.

— Vai tiešām šo skudru olas tik lielas? — Makšejevs iejautājās.

— Nē, tā drīzāk ir kādas lidojošas ķirzakas ola, ko tās nozagušas un veļ uz savu mītni, — sacīja Papočkins.

— Kā jūs domājat, vai šo ķirzaku olas ir ēdamas?

— Kāpēc ne? Ēd taču bruņurupuču olas, par ko neēst ķirzakas olu?

— Tas jāiegaumē, — aizrādīja Gromeko. — Patlaban, ievērojot mūsu pieticīgo pārtiku un nepieciešamību taupīt patronas, olu kultenis nebūtu peļams.

— Tik lielai olai vajadzīga panna, kādas mums nav.

— Iztiksim arī ar mazāku! Iesitīsim olai vienā pusē caurumu, sajauksim ar nūjiņu baltumu un dzeltenumu, piebērsim sāli un uzliesim uz pannas, cik vajadzīgs.

— Bet mums jau vispār nav pannas. Skudras mūsu virtuvi aizvākušas.

— Es to pavisam piemirsu. Bet vai nevar pagatavot pannu no olas čaumalas — uzmanīgi nogriezt olas augšgalu un tajā cept?

— Ar ko? Mums nav sviesta.

— Ir iguanodona tauki.

Kamēr mednieki apmainījās ar šīm kulinarajām iecerēm, skudras bija aizvēlušas olu līdz gultnes krastam un šaubās apstājās, jo krasts

bija kraujš. Nomest olu no kraujas bija viegli, un mīkstajās smiltīs tā arī nesaplīstu, bet pacelt to tikpat stāvā otrā krastā skudrām šķita pārāk grūts, uzdevums.

Kukaiņi tikām skraidīja ap olu un gar krauju, kustinādami taustekļus un ar tiem viens otru aizskardami, acīm redzot apspriezdamies.

Tad viens norāpās gultnē, apskatīja pretējo krastu, nostāvēja pie tā it kā pārdomās, beidzot aizskrēja gar to, bieži apstādamies un krauju vērodams.

Soļus piecdesmit tālāk viņš atrada mazāk stāvu vietu, kas tam likās piemērota olas nolaišanai. Un viņš sāka to iekārtot, strādādams ar priekškājām un žokļiem, atplēzdams zemes gabalus un aizvilkdams tos sāņus.

Otrai skudrai, kas bija palikusi sardzē pie olas, apnika gaidīt, arī tā norāpās gultnē un aizskrēja pa biedres pēdām, kuru aizslēpa krasta līkums.

— Vai skudru pamesto olu neaiznest? — Gromeko ierosināja.

Sākumā šis priekšlikums patika, bet tad sāka šaubīties.

Pirmkārt, viņas var mūs ievērot, otrkārt, atstāto olu neatradušas, viņas sāks to visapkārt meklēt, un mēs nevarēsim tām sekot, bet slēpsimies krūmos un pazaudēsim laiku, — aizrādīja Kaštanovs, botaniķa ierosinājumu noraidīdams.

Bet šajā mirklī Papočkins pamanīja tajā pašā ielejā starp smilšu grēdām vēl vienu skudru pāri, kas vēla otru olu.

— Tagad jūsu iebildums neaiztikt pirmo olu atkrīt, — viņš sacīja.

— Nu, tad čakli pie darba!

Makšejevs un Gromeko pārskrēja pāri gultnei, divatā pacēla olu, kas bija pusmetru caurmērā, un pārnesa to savā slēpnī mežmalā.

Tad Makšejevs ar roku uzmanīgi izdzēsa gultnē kāju pēdas, kas skudrām, ja tās bija tik gudras, varēja norādīt, kur ola palikusi.

Drīz parādījās abas skudras, kas skrēja pēc atstātā ieguvuma. Atgriezušās krastā un olu neatradušas, tās sāka skraidīt uz priekšu un atpakaļ, pieskrēja viena pie otras, kustināja taustekjus un, kā redzams, bija samulsušās.

šajā brīdī ielejas mutē parādījās skudras, kas vēla otru olu. Tās ieraudzījušas, pirmās metās pretī un, acīm redzot pārliecinātas, ka otrās nolaupījušas viņu ieguvumu, mēģināja to atņemt.

Sākās plūkšanās: skudras izslējās četrās pakaļkājās, priekšējo pāri paceldamas un žokļiem cenzdamās iekosties savas pretinieces kaklā un to pārkost. Cīņas karstumā viens pāris pievirzījās gultnes krastam un novēlās no kraujas. Kritienā viena skudra atradās uz otras, izlietoja izdevīgo mirkli un gandrīz atkoda sāncensei galvu.

Pretinieci pametusi, skudra aizskrēja palīgā cīņā nogurušajai biedrei. Divatā viņas ātri pieveica ienaidnieci un aizvēla olu pie

gultnes.

Ceļotāji ar lielu interesi sekoja cīņai, bet nekādi nevarēja noteikt, kurš skudru pāris guva virsroku, jo visi šie kukaiņi bija gluži līdzīgi.

Uzvarējušās skudras apstājās gultnes krastā, apspriedās, novēla olu gultnē un sāka to velt augšā.

Vairākās vietās, kur pretējais krasts viņām likās zemāks, tās apstājās un mēģināja uzcelt olu augšā. Tomēr viņu nagi nebija pietiekami spēcīgi, lai iespiestos cietajā čaumalā, ola viņu ķepās izslīdēja un krita atpakaļ.

Sasniegušas vietu, kur gultnes krastā bija izkārpīta noeja, skudras to pamanīja un mēģināja olu uzvelt, atbalstot to ar saviem ķermeņiem.

Tas viņām izdevās, un viņas aizvēla olu tālāk pa taku, kas aizstiepās meža dziļumā. Spriežot pēc šī skudru pāra rīcības, varēja secināt, ka uzvarējušas otrās gķudras.

Tagad vajadzēja sekot pa taku skudrām. Taču nezinot, cik vēl tālu būs jāiet, vispirms vajadzēja sadalīt skudrām atņemto olu. To nest bija smagi, bet velt pa mežu neērti. Tāpēc smiltīs izrāka bedri, ātri sakūra uguni, izcepa visu olu cietu un sadalīja, bet no čaumalas izgatavoja vairākus traukus un pannas.

Pēc vakariņām ceļotāji pa labi iemītu, bet šauru un neērtu taku iegāja meža dziļumā. Metru augstumā no zemes kosu zari bija tā sapinušies, ka nācās līst līšus vai iet vismaz salīkušiem: acīm redzot šo taku lietoja tikai skudras.

Pēc pusstundas mežs sāka paretināties. Skudru taka bieži sadalījās divās, to krustoja citas takas, un Makšejevam vajadzēja uzmanīgi izsekot olas pēdas, kamēr Kaštanovs pēc acumēra uzmeta ienaidnieku apdzīvotā apvidus karti.

— Savādi, ka mēs līdz šim mežā neesam sastapuši nevienu skudru, — sacīja Kaštanovs.

— Viņām droši vien ir noteiktas stundas atpūtai un miegam, bet citi dzīvnieki nedrīkst skudru pūznim tuvoties.

Bet tad priekšā parādījās plaša gaismas sprauga. Mežs acīm redzot beidzās, bet klajumā aiz tā varēja būt skudru pūznis. Tāpēc vajadzēja divtik uzmanīties. Zoologs un botāniķis ar Ģenerāli apstājās, bet Kaštanovs un Makšejevs devās izlūkot.

Aizgājuši līdz meža malai, viņi apstājās pēdējo koku aizsegā un sāka pārlūkot apkārtni. Mežu nomainīja plašs klajums, patiesībā pamesta vieta bez kādiem augiem. Tikai šur tur slējās apgrauzti stiebri. Šī tuksnesīgā klajuma vidū netālu no mežmalas pacēlās milzīgs, plakans, konisks pakalns, kuru veidoja cits uz cita sakrauti koku stumbri metru divdesmit augstumā un vairāk par simts metriem caurmērā.

Ar binokļa palīdzību varēja atšķirt, ka stumbri nebija sasviesti nekārtībā, bet pēc zināmas sistēmas, veidojot sarežģītu, kaut gan rupju

būvi. Daudzās vietās dažādā augstumā melnoja ieeju spraugas, taču skudru neredzēja. Tās katrā ziņā gulēja.

Tuksnesīgo klajumu no visām pusēm apņēma mežs, augstienes un kāpas, un skudras bija tā vienīgie saimnieki. Klajuma rietumu daļā gar kapu pakaji acīm redzot tecēja strauts, spriežot pēc zāles un krūmu zaļās joslas, kas krasi atdalījās pret dzeltenajām smiltīm.

KĀ IEKĻŪT SKUDRU PŪZNI

Apvidu apskatījuši, Kaštanovs un Makšejevs atgriezās pie saviem biedriem apspriest tālāko rīcību.

— Uzbrukt aizmigušam skudru pūznim nav grūti, — sacīja Kaštanovs, — bet es nezinu, vai tas būs lietderīgi. Mēs nezinām, kādā šīs milzīgās celtnes daļā atrodas mūsu mantas. Eju labirintā mēs viegli varam apmaldīties.

— Iekšpusē droši vien tumšs, bet mums nav ne sveču, ne lukturu, — aizrādīja Papočkins.

— Var pagatavot lāpas. Es mežā redzēju šim nolūkam noderīgus sveķainus kokus, — Gromeko paskaidroja.

— Iedami ar uguni, mēs skudras, bez šaubām, uzmodināsim, un mums var draudēt uzbrukums, kas mums visiem beigtos bēdīgi, — sacīja Makšejevs.

— Jā, viņām jābūt simtiem, ja ne tūkstošiem, un. lai mēs ar bisēm un nažiem tās nobeigtu cik nobeigdami, galu galā viņas mūs tomēr sakodīs un sadzels līdz nāvei.

— Ko mēs tad darīsim? — Kaštanovs nomurmināja. — No savām mantām mēs nevaram atsacīties, mums tās nepieciešamas atpakaļceļam.

— Bet ja skudru pūzni no vienas puses aizdedzinātu? Skudras sāks glābt savus krājumus, un tajā skaitā izvilks ārpusē arī mūsu lietas.

— Vispirms viņas glābs savus kāpurus un kūniņas, bet mūsu mantas tikām var sadegt. Ja viņas mūsu mantas arī iznestu, mums tās tomēr būs jāatņem ar varu.

— Vai neizkūpināt skudras ar dūmiem, bet, kad tās savu mītni būs pametušas, doties pēc mantām?

— Šis priekšlikums ir jau labāks, bet mēs paši neiekļūsim dūmu piepildītajās ejās, bet, kad dūmi izklīdīs, arī skudras var atgriezties.

— Tātad stāvoklis ir bez izejas!

— Lūk, ko, — ierosināja Makšejevs, — es nogulšos skudru pūžņa tuvumā un izlikšos par beigtu. Skudras ievilks mani savā mītnē, un tur es varbūt pagūšu izpētīt, kur atrodas mūsu mantas, un nākošā naktī pagūšu tās izvilkt ārā.

— Šis plāns ir pārāk riskants, — Kaštanovs pretojās. — Skudras var neaizv.ilkt jūs neskartu, bet vispirms saplosīt gabalos. Taču kaut pielaidīsim, ka viņas ievilks jūs veselu un nenogalinās, kā jūs tumsā, pie tam vēl līķa stāvoklī pratīsiet orientēties eju labirintā, lai pēc tam atrastu izeju.

— Paņemšu kabatā diega kamolu un, to pamazām atritinot, mācēšu pēc tā izkļūt no labirinta kā Tezejs ar Ariadnes pavedienu.

— Protams, ja skudras to neievēro un nesāk jūsu diegu pievākt.

Bet vai jums ir diegs?

Diega kamola nevienam nebija, un tāpēc šo bīstamo plānu noraidīja. Visi sēdēja, galvas nodūruši, izdomādami jaunus plānus, kurus kā nederīgus arī noraidīja.

— Lūk, ko es izdomāju, — paziņoja Kaštanovs. — Skudras jānoindē vai jāapdulina ar indīgām gāzēm, lai tās paliktu sastingušas tik ilgi, kamēr skudru pūznī sameklējam savas mantas. Šādas gāzes ir chlors, broms un sērs. Tātad vispirms jāatrod izejvielas, lai izgatavotu pietiekamu daudzumu gāzu. Chloru var iegūt no vārāmās sāls, kas atrodas jūrā. Broms droši vien ir šajā jūrā augošo aļģu pelnos, bet to iegūt būs grūtāk par chloru. Visvieglāk būtu izgatavot sēra gāzi, ja tik mēs atradīsim sēru, piritu vai citu sēra rūdu. Galenitu mēs jau redzējām pterodaktiļu aizā, var būt, ka tas ir arī še, augstienes, klintīs.

— Bet, lai atrastu izejvielas un pagatavotu gāzes, vajadzēs daudz laika! — Makšejevs aizrādīja..

— Ko darīt! Dažām dienām mums pietiks patronu pārtikas iegūšanai. Labāk sagatavosim drošāku paņēmienu, riskantie mums paliks krājumā nepieciešamības gadījumā.

— Tātad mums jāaiziet no šejienes, atstājot laupītājus sveikā!

— Labāk aiziet, pirms skudras mūs nav pamanījušas, un ar sasteigtiem mēģinājumiem nepamodināt viņās aizdomas. Ja mēs viņas patraucēsim, tās kļūs uzmanīgākas, novietos pie ieejām sargus, pārmeklēs apkārtni un apgrūtinās mūsu tālāko rīcību, jo mēs taču nezinām šo juras perioda dabas valdnieku attīstības līmeni.

Visi piekrita Kaštanovam, lai gan ne bez sarūgtinājuma sajūtas par nepieciešamību atteikties no atriebšanās laupītājām. Nolēma atgriezties uz smilšu kāpām un gar gultni nokļūt augstienē uzmeklēt sēru vai sēra rūdas.

Ceļotāji sasniedza gultni gar mežmalu. Neredzēja ne dzīvnieku, pat ne kukaiņu. Acīm redzot skudru pūžņa apvidū skudras sistemātiski izmedīja jebkuru dzīvu radījumu. Tikai retumis tuksnesīgo klajumu pārlidoja kāda ķirzaka, steigdamās tālāk. Gultne stiepās gar tukšā klajuma malieni, bet nedaudz tālāk uz augšu šķēla smilšainos pakalnus, aizlocīdamās pa diezgan dziļu ieleju. Še gultnes abos krastos auga krūmi, nelielas kosas, saldā niedre un papardes. Pa šo ieleju uz augšu ceļotāji vēl nogāja vairākus kilometrus un tad nolēma pēc diennaktīm ilgajiem uztraukumiem un pārgājieniem kārtīgi atpūsties. Ūdens strautā jau bija daudz, bet palmu un kosu ēna vilināja pie sevis. Uzvārīja tēju, vakariņās apēda atlikušo olas dzeltenumu un teicami.izgulējās. Bet tad kaimiņos parādījušās skudras spieda brokastis pasteidzināt, lai drīzāk aizietu tālāk no skudru pūžņa un neatklātu sevi ienaidniecēm.

Pēc dažiem kilometriem ielejas smilšainās nogāzes nomainījās ar klintīm, jo gultne sāka iegra.uzties masivā

augstienē. Meklējot sēra rūdu, Makšejevs un Kaštanovs pārbaudīja klintis soli pa solim — viens labo, otrs kreiso nogāzi, kas kustību ātrumu, protarfts, samazināja. Papočkins un Gromeko palika gultnes tuvumā ar sagatavotām bisēm, lai iegūtu kādu medījumu vai atvairītu ķirzaku jeb skudru uzbrukumu. Bet uzbrucējus viņi nesastapa, apvidus kļuva arvien tuksnesīgāks, pat koki un krūmi gar strautu auga retāki, un krastus visgarām vēl apņēma tikai šailra zāļu un saldo niedru josla. Niedres ceļotājus ļoti iepriecināja, jo tās šajā tuksnesī bija palikušas viņu vienīgā barība.

No dzīvniekiem viņiem atgadījās tikai milzu spāres, kas laidelējās virs ūdens, un reti pterodaktiļi, kuri šos kukaiņus medīja. Gaiss bija pilnīgi mierīgs. Plutona stari šajā šaurajā ielejā dedzināja bez žēlastības. Kailās nogāzes bija sakarsētas kā krāsns, un tikai tuvējais ūdens, ar ko pastāvīgi varēja dzesēt slāpes un saslapināt galvu, vēl uzturēja ceļotājus možus un ļāva tiem virzīties uz priekšu.

Sameklēt sēra rūdu pagaidām nesekmējās.

Pusdienas atpūtā apmetās strauta krastā, uzvārīja tēju, pasūkāja saldo niedri un sadalīja pēdējo sausiņu.

— Vakarā mums vajadzēs pamēģināt ēst spāri vai nošaut plezodaktilu! — skumji sacīja Papočkins, uzlasīdams pēdējās sausiņa drumslas.

MELNĀ TUKSNEŠA BEZGALĪBA

Atpūtušies viņi turpināja ceļu pa ieleju uz augšu. Abās nogāzēs stiepās tās pašas melnās, drūmās klintis, ko plaisas bija sašķēlušas gan milzīgos, neveiklos kubos, gan slaidos, tievos stabos. Augu valsts gar strautu kļuva arvien nabadzīgāka, kosas atgadījās retāk, papardes un palmas pavisam pazuda, un strauta krastus apjoza tikai zāle un saldā niedre.

Naktsguļai ceļotāji apmetās pie pēdējā sausā koka, lai to izlietotu kurināmam. Uzvārīja tēju un dzēra to ar niedru sulu lielā daudzumā, lai piemānītu izsalkumu, jo nekāds medījums nebija atgadījies.

Pēc tējas Makšejevs un Kaštanovs sadomāja uzkāpt ielejas nogāzē apskatīt apvidu. Tas bija līdzenums, kas plētās tālu uz visām pusēm, tikai dienvidos, apmēram pēc divdesmit kilometriem, virs tā pacēlās plakanu, konusveidīgu kalnu puduris.

Kad abi pētnieki bija atgājuši pārdesmit soļu no kraujas malas, tā kā strauta ieleja pilnīgi pazuda skatam, viņi izjuta visu apkārtējā tuksneša drūmo diženumu.

Kaila, melna klints, kas bija nobārstīta mūžīgi karsējošo staru augstās temperatūras iespaidā no klintāja atdalītām lielām un mazām šķembām, bija Šī tuksneša augsne. Nekur ne krūmiņa, ne smildziņas, zem kājām vienīgi melns akmens līdz pat apvārsnim, virs galvas debess ar iesarkano Plutonu — absolūts, nepārejams tuksnesis, kas pārdrošniekam, kurš apņemtos iekļūt tālāk šajās nepārskatāmajās tālēs, draudēja ar drošu bada un slāpju nāvi.

Pie Plutona nokveldētā melnā akmens bija karsti kā pie sakarsētas krāsns, bet no augšas dedzināja Plutona svērteniskie stari, no kuriem nebija kur tverties. Vienīgi kalni dienvidos mazliet dažādoja šo nospiedošo tuksneša vienmuļību, jo tie inebija melni, bet pārbagāti greznojās ar baltiem, sarkaniem un dzelteniem plankumiem un joslām.

Pārskatījis apvidu, Kaštanovs savam ceļabiedram sacīja:

— Es domāju, ka mūsu ceļojumam noslēpumainās zemes iekšienē netālu no šejienes nospraustas galējās robežas. Ieleja, pa kuru mēs ejam, droši vien nobeidzās tur pie kalnu pudura, un es baidos, ka tālāk izplešas tāds pats drūms tuksnesis, absolūti nepārejams bez speciālām ierīcēm, lieliem ūdens, pārtikas un kurināmā krājumiem.

— Vai tiešām visa pārējā zemes iekšējās virsmas daļa ir šāds pārkarsēts tuksnesis?

— Droši vien jā, vismaz līdz atveres ieejas apkārtnei pie dienvidpola, ja tāda eksistē. Augu un dzīvnieku dzīvībai nepieciešamo mitrumu iekšējā virsma taču saņem caur šīm atverēm. Acīm redzami jūra, kuru mēs pārbraucām, ir šī mitruma pēdējais rezervuārs.

— Bet, kā mēs redzējām, še valdošie ziemeļu vēji var šo mitrumu

aiznest arī tālāk.

— Pēdējā laikā mēs šo vēju vairs nejūtam, izņemot retas vētras ar negaisiem. Ticams, ka pēdējie mākoņi, kas atnāk no ziemeļiem, izkliedējas virs jūras un no tās dienvidiem tuvākajā joslā, bet tālāk virs šī sakarsētā tuksneša atkļūst tikai valgmes atliekas, tās gaisu nepiesātina un lieti nav iespējami.

— Tātad mēs aiziesim tikai līdz tiem kalniem dienvidos?

— Jā, nokļūsim līdz tiem un tad redzēsim, vai mani secinājumi bijuši pareizi.

— Bet ko darīt, ja šajā ceļā mes neatradīsim vajadzīgās sēra rūdas?

Spriežot pēc izskata un krāsas, šie kalni ir nodzisuši vulkāni, bet vulkānu nogāzēs gandrīz arvien var atrast sēru. Esmu gandrīz pārliecināts, ka tur mēs atradīsim, visu nepieciešamo.

— Un griezīsimies atpakaļ?

— Pēc manām domām, jāizmanto apstākļi, ka mēs jau esam atkļuvuši tik tālu no jūras, un vēl jādodas ekskursijā uz dienvidiem, lai pārliecinātos, vai tuksnesis nav pārejams. Tad mūsu sirdsapziņa būs mierīga. Mēs būsim darījuši visu, kas cilvēka spēkos.

— Bet varbūt citā vietā jūra aizsniedzas tālāk dienvidos un tā dos mums iespēju ceļojumu turpināt.

— Ja atņemsim skudrām mūsu mantas, varam braukt gar jūras krastu uz austrumiem un rietumiem un par to pārliecināties.

Pietiekami aplūkojuši tuksnesi un ar skatu atvadījušies no zilā jūras līmeņa un tā zaļajiem krastiem, kuri tikko bija redzami ziemeļos aiz tuksneša malienes, ģeologi devās atpakaļ uz nometni. Nolaižoties aizā, slīdēdami pa nobirām un lēkdami no iežu bluķa uz bluķi, viņi izdzirda vienu pēc otra divus šāvienus.

— Kas tas? Vai tiešām skudras atkļuvušas tik tālu un uzbrukušas mūsu biedriem? — Kaštanovs uztraucās.

— Jāsteidzas palīgā! — Makšejevs atbildēja. Kāpdami lejup divreiz straujāk, viņi pēc dažām minūtēm aizsniedza nogāzes piekāji un skriešus devās uz apmetni.

Viņi bija velti uztraukušies: biedriem nebija uzbrukušas skudras, bet labvēlīgs liktenis izsalkušajiem atsūtījis pārtiku.

Sēdēdami strautmalā, Papočkins un Gromeko pamanīja pār viņiem pārslīdam melnu ēnu. Viņi pacēla galvas un ieraudzīja, ka virs ielejas riņķo liels pterodaktils, kura uzmanību, iespējams, saistīja saulē spulgojošā skārda kārba. Daudz nedomājuši, viņi paķēra bises un izšāva, kad ķirzaka, aplidodama jaunu loku, nolaidās zemāk. Viena lode trāpīja, un dzīvnieks nokrita. Tas bija ļoti liels eksemplārs, no galvas līdz astes galam vairāk nekā pusotra metra garš, un viņa ķermenis deva daudz gaļas.

Vakariņās saēdušies ķirzakas gaļu, ceļotāji apgūlās, pēc kārtas

stāvēdami sardzē, jo apžūšanai uz akmeņiem novietotā gaļa bija jāsargā no lidojošām ķirzakām, kas varēja atlaisties.

Nākošajā dienā turpinājās gājiens pa ieleju augšup. Ceļotāji bija apkrāvušies ar apžāvētās gaļas, kā arī saldās niedres un kurināmā krājumiem, jo baidījās, ka tālāk pa ieleju uz augšu to visu vairs nedabūs. Ieleja tiešām kļuva arvien tuksnesīgāka, un augi strauta krastos atgadījās arvien retāk. Sēra rūdu neatrada, un tagad Kaštanovs vienīgās cerības saistīja ar vulkanveidīgajiem kalniem ielejas augšgalā. Šie kalni pēc ilgā pārgājiena taigā šķita jau pavisam tuvu. Netālu no kalniem ieleja sašaurinājās un pārvērtās nelielā aizā, kura izveda ceļotājus ieplakā pie pašas kalnu pakājes.

Viņi bija pārsteigti, ka ieplakas dibenā atradās diezgan liels ezers, kura klinšainos krastus vietām klāja zaļumi — pazemu klinšu vietumis pārtrauktā krasta nolaidenākajos iecirkņos auga nelielu kosu, paparžu un niedru puduri. Ezers bija izdevīga vieta apmetnei, kur varēja atstāt lieko kravu, lai atviegloti varētu doties kalnos meklēt sēru vai sēra rūdas.

Novietojušies paparžu ēnā, ceļotāji nolēma izpeldēties ezera tumšajā, mierīgajā ūdenī, kas atgādināja lielu, gludu spoguli melnkoka ietverē ar smaragda rotājumiem. Papočkins, kas izģērbās pirmais, drosmīgi uz galvas ienira ūdenī, bet tūlīt atkal iznira un izlēca krastā, saukdams:

— Ūdens ir karsts, aizrauj elpu!

Pārējie pārbaudīja ūdeni gan ar roku, gan kāju un pārliecinājās, ka zoologam taisnība.

Gromeko izvilka kabatas termometru, vienīgo ekspedicijas instrumentu, kas bija saglabājies tikai tāpēc, ka arvien atradās pie viņa. Ezerā iegremdēts, tas rādīja 40° pēc Celzija.

— Nu, tas vēl nav tik briesmīgi! — botāniķis sacīja. — Četrdesmit grādu pēc Celzija līdzinās trīsdesmit diviem grādiem pēc Reomira, bet tā ir karstas vannas temperatūra, ko pilnīgi var paciest.

Bet karsta vanna tveicīgā dienā nevarēja atsvaidzināt, un ceļotāji aprobežojās ar to, ka kārtīgi nomazgājās, ziepju vietā lietodami smalkās, baltās dūņas, kas biezā kārtā gulēja ezera dibenā. Šīs dūņas bija vēl karstākas par ūdeni, un pilnīgi apdedzināja tajās iegrimu

šās kājas, toties putoja tāpat kā ziepes un tās lieliski atvietoja.

— Lūk, vēl viena necerēta bagātība, kas šajā brīnumu zemē stāv neizmantota! — sacīja Makšejevs, cītīgi berzdamies ar dūņām.

— Jā, uzņēmīgi ļaudis te izveidotu milzu pasākumu. Dziedinošas dūņas no zemes dzīlēm izārstē visas slimības, sākot ar iesnām un beidzot ar vēzi, — tā apmēram skanētu reklāmās, kas pārpludinātu laikrakstu un žurnālu lappuses, — smējās Gromeko, kas ironizēja par visām bagātībām, kuras satrauca agrākā zelta meklētāja uzņēmīgo garu.

— Ja jau runā par Plutonijas bagātībām, tad nevar aizmirst arī dzīvnieku valsti, — iesaucās Papočkins, pēc vannas saulē žāvēdamies. — Es organizētu akciju sabiedrību, kas izvestu visus šos dzīvos pārakmeņojumus un apgādātu ar tiem zooloģiskos dārzus un muzejus visās valstīs mūsu planētas virspusē. Šādai sabiedrībai būtu milzīgi panākumi, lielāki nekā jūsu kalnrūpniecības uzņēmumiem, jo zelts, varš un dzelzs, — tas viss ir pietiekamā daudzumā arī tur augšā, bet dzīvu mamutu, pleziozauru un pterodaktiļu tur nav.

— Mani interesē šis karstais ezers, — sacīja Gromeko. — Es jau agrāk ievēroju, ka ūdens strautā silts, bet domāju, ka tas sasilis, tecēdams kailajā ielejā ar melnajām nogāzēm. Tagad skaidrs, ka strauts iegūst savu siltumu no šī ezera.

— Mēs neapšaubāmi atrodamies senu vulkānu pakājē, — Kaštanovs paskaidroja, — un ezers saņem pieplūdumu karstu avotu veidā, kas izplūst no vēl karstajiem vulkānā dziļumiem.

— Jāizpētī visa šī ezera apkārtne un šī pieteka jānoskaidro, — zoologs pavēstīja.

— Lūk, tad arī dariet to divatā ar Michailu Ignatjeviču, kamēr vārās vakariņas, bet mēs dosimies aplūkot vulkānu, — Kaštanovs ierosināja.

Pēc «vannas» apģērbušies, viņš un Makšejevs apgāja egera rietumu galu, no kura iztecēja strauts, urdzēdams starp sakritušajiem melnajiem klinšu bluķiem, un sāka kāpt pilnīgi kailajos un melnām šķembām nokaisītajos pakaVnos vulkānā piekājē. Pār tiem pārkļuvuši, pētnieki atradās pie pirmā lielā kalna, kura stāvajā nogāzē varēja atšķirt lavas straumes, kas dažādos laikos bija izplūdušas no kratera kalna virsotnē un sastingušas virspusē gan kā gludi viļņi, gan kā cits uz cita chaotiski nogāzti bluķi.

Aplūkodams vecākās straumes, kuru virsma vietām bija dzeltena, sarkana un balta, Kaštanovs savam ceļabiedram paskaidroja, ka še atrodas okers, salmiaks[14] un sērs.

— Nu, lūk, arī sērs, kas mums tik vajadzīgs! Tikai še tā ir maz un to grūti iegūt, bet ceru, ka krāterī to atradīsim lielākos daudzumos.

Rāpdamies pa lavas straumes gabaliem, pētnieki pēc stundas sasniedza kalna virsotni. Tā bija plakana, un tās centrā rēgojās melns bezdibenis ar gandrīz stāvām sienām.

— Lūk, arī krāteris diezgan solidos apmēros!

— Diemžēl, gluži nepieejams.

— Apiesim tam apkārt, varbūt atradīsies piemērota vietiņa nokāpšanai.

Arī kalna virsotne sastāvēja no sastingušas gabalainas lavas. No kalngala pavērās plašs skats uz visām ipusēm. Ziemeļos pakalnu piekājē gulēja ezers zaļi melnā ietverē. Ezeram piemita gandrīz pareiza apļa veids, un tas varbūt bija vēl vecāka vulkānā krāteris.

Austrumos un rietumos noplūda milzīgas lavas straumes, pamazām pārvērsdamās melno klinšu grēdās un kraujās un pazuzdamas tuksnesī. Dienvidos pacēlās otrs mazliet augstāks pakalns, acīm redzot vulkānā galvenais konuss, kas aizsedza tālāko skatu. Abus kalnus savienoja šaura un klinšaina sedliene.

Apgājuši krāteri no rietumiem un pārliecinājušies, ka arī no šās puses nevar tajā nokāpt, pētnieki pa sedliem devās uz otru kalnu. Arī tā virsotnē bija dziļš krāteris, bet dienvidaustrumu pusē tam bija izrauts liels robs, no kura lejup pa nogāzi bija noplūdusi gigantiska lavas straume, droši vien vulkānā pēdējā izvirduma sekas.

Šis robs kratera valnī ļāva nokļūt tā dibenā bez sevišķa riska.

Tagad skats uz dienvidiem bija brīvs. Tuvos kaimiņos galvenajam vulkanam pacēlās vēl vairāki zemāki vulkāni ar sagruvušiem krāteriem, bet aiz tiem līdz apvārsnim plētās tas pats melnais tuksnesis, kam, likās, nebija gala.

— Jā, tālāk uz dienvidiem — Plutonijas iekšienē — še ceļa nav! — Makšejevs iesaucās, ar savu aso skatienu vērīgi vērdamies tālē. — Simts kilometrus tālumā cita nekā neredz kā vienīgi kailu akmeni.

— Un doties šajā virzienā nav vērts! — piebilda Kaštanovs. — Apskatīsim vulkānu, savāksim sēru — un.atpakaļ uz skudru pūzni atgūt savas mantas.

Skats no kalna virsotnes viņu nomāca.

Zem novērotāju kājām stiepās melnu kalnu puduris, kuru kā krokas šķērsoja dziļas aizas ar dzelteniem, baltiem un sarkaniem plankumiem, it kā nemākulīga krāsotāja ar gigantisku otu uztrieptas, bet tālāk uz visām pusēm plētās melns, līdzens tuksnesis bez jebkādām dzīvības pazīmēm, drūms plašums, kas Plutona iesarkanajos staros izskatījās sevišķi baigs.

— Tā ir nāves valsts, baismīgāka par polarajiem sniega tuksnešiem! — Kaštanovs iesaucās.

— Jā, ja eksistētu ļaunais gars, tad labāku mītni viņš nekur neatrastu! — Makšejevs piekrita.

— Jūs ierosinājāt labu domu. Nosauksim šo apvidu par Velna tuksnesi.

— Bet šos vulkānus — par Sātana troni. Man tā vien tēlojas nelaimi vēstoša aina: tajās dienās, kad Plutons satumst un iestājas sārtā krēsla, no kratera paceļas ļaunais gars līdzīgs milzīgam pterodaktilam, lidinās virs šiem kalniem un tuksneša, piepildīdams gaisu ar saviem kurkstiem, mazgājas karstā ezera viļņos, atpūšas uz augstajām, melnajām klintīm, tīksminādamies par savu valstību.

Aplūkojuši apvidu un sameklējuši izdevīgāko vietu nokāpšanai krāterī, pētnieki atgriezās pie ezera, izvēlējušies no galvenās virsotnes taisnāko ceļu, lai nākošā dienā četratā dotos pēc sēra.

EKSKURSIJA SĀTANA KRĀTERĪ

Nākošajā dienā visi četri devās uz galveno vulkānu, katram gadījumam paņēmuši līdzi vienu bisi, nedaudz ceptas gaļas un saldās niedres. Pārējās mantas varēja atstāt pie ezera Ģeneraļa uzraudzībā, jo pilnīgs dzīvnieku trūkums šajā tuksnesī ļāva cerēt, ka mantas paliks *A* neskartas.

Sākumā ceļš veda pāri zemiem, melniem pakalniem un lavas straumju grēdām, tad pa galvenā vulkānā nogāzi gar milzīgo straumi, kas sākās pie kratera roba, kuru viņi sasniedza pēc pusstundas, un pa sastingušās lavas bluķiem, kas atgādināja kaut ko līdzīgu milzu kāpnēm, sāka nokāpt dziļumā.

Nokāpšana ilga pusstundu un noveda kratera dibenā, kas bija laukums ar sažuvušiem, saplaisājušiem, melniem dubļiem, kurus iepriekš acīm redzot bija klājis tagad izžuvuša ezeriņa ūdens. Aiz laukuma stāvus pacēlās pretējā siena, ko biezi apklāja balti, dzelteni un sarkani apsūbējumi un notekas. Dzeltenajos apsūbējumos nebija grūti pazīt tīru sēru sīku un prāvu kristālu veidā, kas atradās lavas dobumos vai plānā kārtā klāja tās virsmu.

Izņēmuši mednieku nažus, ceļotāji sāka nokasīt sūbējumus un atlauzt lielākos kristālus, ieguvumu novietojot savās mugursomās. Kad pēdējās bija piepildītas, izrādījās, ka katrā ietilpa ap sešpadsmit kilogramu.

— Sešpadsmit kilogrami sēra dod pāri par vienpadsmit tūkstošu litru sēra gāzes, — aizrādīja Kaštanovs, — bet sešdesmit četri — gandrīz četrdesmit piecus tūkstošus litru. Es domāju, ka ar to skudru pūznim pietiks.

— Vairāk mēs arī nevaram aiznest, — sacīja Papočkins. — Mums vēl ir bises un citi krājumi, bet to visu nest nāksies divi dienas.

— Kaut ko var uzkraut Ģenerālim, — ieteica Makšejevs. — Viņš jau ir atlabojies, šodien visu dienu atpū- šas un aiznesīs uz savas muguras kilogramus trīsdesmit. Līdz ezeram mēs šos trīsdesmit kilogramus aiznesīsim, tāpēc savāksim sēru vēl, lai tā pietiktu.

Pabrokastojuši un atpūtušies, ceļotāji vēl savāca kilogramus trīsdesmit sēra, ko Makšejevs novietoja savā kreklā, izgatavojis no tā maisu. Kādā plaisā sakasīja arī sauju vārāmās sāls.

Atpūtas laikā Kaštanovs bija atlaidies pusguļus, atspiedies pret kratera sienu, un pēkšņi sajuta asus sitienus, kas nāca no kalna dziļuma.

«Vai tiešām vulkāns nav nodzisis?» viņš nodomāja.

Bet, būdams bez pieredzes darbīgo vulkānu pētīšanā, viņš nepievērsa šīm skaņām uzmanību un pat nepateica par tām saviem biedriem.

Kad sēra otrais krājums bija savākts un visi četri atkal apsēdās atpūsties, pirms izkāpt no kratera un nokāpt no kalna ar smago kravu uz muguras, Kaštanovs atcerējās skaņas un pielika klintij ausi. Sitieni bija dzirdami vēl skaidrāk un varēja pat sajust, ka klints viegli dreb.

— Es varbūt maldos, — pielēcis no savas vietas, viņš iesaucās. — Bet man liekas, ka mums še nav ko vilcināties, jo vulkānā dziļumos noris kaut kāda darbība. Vai tik tas negatavojas izvirdumam? Paklausieties paši.

Pielikuši ausis pie kratera sienas, tie pārliecinājās par viņa vārdu patiesību.

— Iespējams, ka izvirdums arī nenotiks, varbūt tas notiks pēc nedēļas vai mēneša, bet es negalvoju, ka tas nevar notikt šodien! — profesors paskaidroja.

— Pilnīgi pareizi, kratera dibenā nav ko sēdēt, jo vairāk tāpēc, ka mums priekšā grūts kāpiens līdz tā malai, — Gromeko pievienojās.

Uzvēluši plecos smagos maisus, ceļotāji sāka rāpties pa milzu kāpnēm uz augšu. Bet kāpšana ar nastu augšup neveicās tik ātri kā nokāpšana lejup, un tikai pēc stundas viņi sasniedza kratera malu. Atskatījušies atpakaļ, tie pārliecinājās, ka bija pasteigušies laikā: no kratera dibena pacēlās liels dzeltenu dūmu stabs, gaiss sāka ost pēc sēra un chlora.

Kratera sienas jau drebēja tik stipri, ka to varēja sajust zem kājām. Vajadzēja pasteigties, jo, sprāgstot lavas aizbāznim kratera caurumā, katru mirkli varēja sākties izvirdums. Ceļotāji nekavēdamies sāka nokāpt pa to pašu ceļu, pa kuru bija atnākuši, un pēc divi stundām bija pie ezera, kur noilgojies Ģenerālis tos apsveica, priecīgi riedams un smilkstēdams.

Vulkāns tomēr nesteidzās sākt darboties. Virs tā virsotnes varēja redzēt tikai tievu, brūnu dūmu stabu, kas pacēlās stāvus lielā augstumā un tur izklīda. Pie ezera pazemes grūdieni nebija jūtami un valdīja miers.

Kad visi maisus ar sēru bija pievienojuši pārējām mantām, Papočkins atguvās, ka aizmirsis savu bisi vai nu krāterī vai virsotnē, kur bija divi reizes apstājušies atpūsties. Pateicis to saviem biedriem, viņš izlēma, ka tūlīt atgriezīsies uz vulkānā pēc bises.

— Mums vēl ir trīs bises, bet ceturtā rezervē skudru pūznī, tā kā tā var iztikt bez aizmirstās, un nav vērts vēlreiz doties briesmās, kurām tikko izbēgām, — Kaštanovs aizrādīja.

— Vulkāns tikai kūp, — apgalvoja zoologs, kas ļoti mīlēja savu divstobreni, kura lieliski šāva, un bija sarūgtināts par savu aizmāršību. — Kamēr jūs atpūtīsieties, es pagūšu aizskriet.

— Nolaisties jau kūpošā vulkānā krāterī nevar, jo indīgās gāzēs jūs noslāpsiet. Un visticamākais, ka jūs atstājāt bisi tieši kratera dibenā. Tātad jūsu iedoma tik un tā nav piepildāma, — Kaštanovs

mēģināja pārliecināt.

— Nē, es atceros, ka atstāju bisi drīzāk uz kratera malas vēl pirms nokāpšanas, lai to nokāpjot un uzkāpjot nevazātu pa klintīm. Bet aizskriet līdz kratera malai nav nemaz tik ilgi, ne bīstami, — zoologs apgalvoja.

— Izvirdums var sākties katru mirkli. Nezinu, vai mēs pat rīkojamies prātīgi, palikdami līdz rītam šī ezera krastā. Vai labāk neaiziet no vulkānā tālāk?

Bet visi no uzkāpšanas un nokāpšanas ar smago kravu bija ļoti noguruši. Vulkānā izskats neiedvesa sevišķas bažas, bet ezers taisnā līnijā no kratera atradās apmēram divi kilometri, kas bija samērā tālu, un varēja cerēt, ka tā krastiem tiešas briesmas nedraudēs, tāpēc nolēma pārnakšņot pie ezera, cerot redzēt kaut tādu grandiozu parādību kā vulkānā izvirduma sākumu.

Klusums turpinājās tikai stundas četras. Gulētājus pēkšņi pamodināja briesmīgs grāviens un zemes salīgošanās. Viņiem likās, ka tos uzsviež gaisā un ka viņi krīt ezerā.

Visi pielēca kājās un izbailēs apskatījās: zeme drebēja zem kājām, un koki ezera.krastā locījās uz visām pusēm.

Vulkānā virsotni tina biezs melnu dūmu plīvuris, kuru līdzīgi zibenim pāršķēla no kratera izsviestie nokaitētie akmeņi.

Izvirdums sākās.

— Kur Papočkins? — iesaucās Makšejevs, ievērodams, ka viņi ir tikai trīs.

— Vai tikai grūdiens neiemeta viņu ezerā? — Gromeko secināja.

Bet ūdens virsmu klāja tikai sīka vizma, ko acīm redzot bija izsaukusi zemes drebēšana. Viļņu apļi, kas liecinātu, ka ūdenī tikko iekritis smags ķermenis, nebija redzami.

— Vai viņš pārbijies nav noskrējis pa ieleju lejup?

— Bet vai tik viņš tomēr nav devies uz krāteri pēc bises? — Kaštanovs aizrādīja.

Pēdējais pieņēmums likās visticamākais, jo zoologs izcēlās ar savu stūrgalvību. Viņš acīm redzot bija nogaidījis biedrus aizmiegam un devies uz vulkānu.

Kad visi meklējumi ap ezeru izrādījās veltīgi, vajadzēja atzīt, ka zoologs aizgājis pēc bises.

— Labi, ja viņš vēl neaizgāja līdz vulkānā virsotnei, kad sākās izvirdums, — Kaštanovs aizrādīja. — Pretējā gadījumā viņš neapšaubāmi gājis bojā.

— Ko mums darīt? — iesaucās Makšejevs. — Man liekas, ka vajadzētu steigties viņam palīgā!

— Kādu laiku nogaidīsim, — Gromeko ieteica. — Līdz kratera dibenam un atpakaļ trīs četras stundas gājienā. Ja viņš aizgāja deviņos, tikko mēs aizmigām, viņam pēc pusstundas vai stundas

jāatgriežas.

— Bet tikām izvirduma norise rādīs, vai bez ārkārtīga riska var uzkāpt pie kratera!

— Bet tas taču ir briesmīgi sēdēt un gaidīt, bet nesteigties biedram palīgā!

— Jā, tas ir šausmīgi, bet mēs varam viņu glābt tikai tajā gadījumā, ja viņš vēl nav aizgājis līdz krāterim un vienīgi ievainots ar nokritušu akmeni. Ja viņš sprādziena brīdī jau atradās virsotnē vai pašā krāterī, tad viņš droši gājis bojā ja ne no akmeņiem, tad no gāzēm. Mēģinādami tagad nokļūt vulkānā virsotnē, mēs biedru neglābsim, bet riskējam ar visas ekspedicijas likteni. Skatieties, kas tur notiek!

Pēdējos vārdus Kaštanovs izteica, ieraudzīdams no kratera izlaužamies milzīgu tvaiku mākoni.

VULKĀNA PAMOŠANĀS

Pēc dažām sekundēm atskanēja apdullinošs grāviens, it kā kalns pāršķeltos daļās vai uzlidotu gaisā. Mākonis brāzās lejup pa nogāzi, baismīgi pieaugdams un pārvērsdamies violeti melnā mākonī vai veselā mākoņu sienā, kas mutuļoja, jaucās, savijās, žilbinošu zibeņu apmirdzēti. šī siena traucās pa nogāzi vilciena ātrumā, un pēc dažām minūtēm tās gals jau atradās pie vulkānā pakājes, bet augšējā mala mutuļodama pacēlās daudz augstāk par tā virsotni.

— Tas pilnīgi atgādina Kailā kalna briesmīgo izvirdumu Martinikas salā, kas 1902. gada maijā iznīcināja Sen-Pjeras pilsētu ar tās divdesmit septiņiem tūkstošiem iedzīvotāju dažās minūtēs! — iesaucās Kaštanovs. — Tas ir tā dēvētais karstais jeb svelmainais mākonis, kas sastāv no saspiestiem un pārkarsētiem ūdens tvaikiem un gāzēm un, pārpildīts karstiem pelniem, nes sev līdzi ne vien sīkus akmeņus, bet arī milzīgus akmens bluķus.

— Mūsu laime, ka mākonis nevirzījās uz ezeru, bet uz otru pusi, citādi mūs piemeklētu Sen-Pjeras iedzīvotāju liktenis, — Gromeko aizrādīja.

— Jā, acīm redzot tas izraudzījās to pašu robu kratera malā, pa kuru arī mēs iekļuvām, un tāpēc devās uz dienvidaustrumiem, pēdējās lavas straumes virzienā.

— Kas būs tālāk? — Makšejevs jautāja.

— Šie svelmainie mākoņi pēc zināma laika var atkārtoties — pēc stundas vai divām, — bet tad parādīsies lava.

— Vai nākošais mākonis nevar doties citādā virzienā nekā pirmais, piemēram, uz mums?

— Ja drausmīgajā sprādzienā, kas pavadīja pirmā mākoņa izplūdumu no kratera, tā malas neizmainījās, tad arī pārējie mākoņi drīzāk saglabās pirmā virzienu. Pretējā gadījumā tie dosies pa jaunu ceļu.

— Tātad var plūst arī uz mūsu pusi?

— Protams, bet pagaidām cerēsim, ka tas nenotiks, un tikām mēs še esam puslīdz drošībā.

Sarunas laikā mākonis izklīzdams bija aizsedzis ievērojamu kalna nogāzes rietumu daļu, bet virzīiās uz leju jau lēnāk un galvenām kārtām cēlās augšup. Visi trīs ceļotāji stāvēja klusēdami, vērojot baismo un lielisko skatu.

Un piepeši aiz vulkānā pakājei tuvākā pakalna kores parādījās Papočkins. Viņš skrēja klupdams krizdams, bez cepures, matiem plīvojot, lēkdams pār klinšu bluķiem, kas tam aizšķērsoja ceļu. Viņa biedri metās tam pretī, apbērdami jautājumiem. Bet viņš no ātrā skrējiena un uztraukuma bija tā aizelsies, ka nevarēja parunāt.

Tikai atgulies koku ēnā pie ezera un izdzēris vairākas krūzītes aukstas tējas, viņš atguvās un iesāka savu stāstu:

— Neraugoties uz jūsu pārliecinājumiem, es nolēmu doties pēc bises uz vulkānu, kas man nemaz nelikās tik draudīgs. Es cerēju, ka bise palikusi vienā no atpūtas vietām, kur apstājāmies turpceļā, vai sliktākā gadījumā vulkānā virsotnē. Nogaidīju, kamēr jūs cieši aizmiegat, un ap desmitiem, viegli ģērbies, aizgāju, paņēmis līdzi tikai dažus zāļu stiebrus. Pirmajā atpūtas vietā bises nebija, bet, tā ka vulkāns savu darbību nepastiprināja, līdu tālāk. Bet bises nebija arī otrajā atpūtas vietā. Es jau biju uzkāpis stipri augstu, un līdz virsotnei atlika ne vairāk par puskilometru. Nolādētais vulkāns vēl arvien vāji kūpēja, un atgriezties negribējās.

Es jau tuvojos robam kratera malā, un man likās, ka redzu savu bisi pieslietu lavas bluķim simts soju uz priekšu, kad pēkšņi atskanēja spēcīgs grāviens un no kratera izsvieda dūmu mutuli, kas pacēlās pret debesīm. Es šaubās apstājos. Iet tālāk bija jau bīstami, bet atgriezties netikās, kad līdz bisei bija tik tuvu. Bet no augšas krītošie sīkie.akmeņi un dubļu pikas manu neziņu izgaisināja. Tie bira ap mani kā krusa, un viena pika tā satrieca plecu, ka es iekliedzos. Iespējams, ka tā man sasitusi krietnu zilumu — es ar pūlēm kustinu roku. Katru mirkli varēja sagaidīt jaunu sprādzienu un sakarsētu akmeņu krusu. Metos lejā, cik vien ātri pa nelīdzeno ceļu bija iespējams paskriet. Pēc puskilometra atskanēja otrs sprādziens, pēc kura vulkānā virsotne ietinās dūmos. Gaisa brāzma aiznesa man cepuri, ap mani atkal sāka krist akmeņi, un es skrēju un skrēju. Pēdējais briesmīgais sprādziens, kad es atrados netālu no piekājes, visā sparā notrieca mani zemē, un es tikko neizmežcrīiu roku. Piecēlies es ieraudzīju šo baigo mākoni un pēdējiem spēkiem atkal metos skriet, baidīdamies, ka tas mani panāks un nosmacēs.

— Jā, jūs esat laimīgi izglābies no lielām briesmām! — Kaštanovs noteica, kad zoologs bija beidzis savu stāstu.

— Un par sodu savai stūrgalvībai pazaudējāt cepuri uin esat piekusis kā smagā ormaņa zirgs, — piebilda Gromeko.

— Priecāsimies, ka mūsu biedrs atgriezies, un apspriedīsimies, ko darīt tālāk, — aizrādīja Makšejevs.

— Jāaiziet tālāk no šī baismīgā vulkānā! — Papočkins iesaucās.

— Vai tad jūs esat spējīgs iet? Jūs vēl nepaguvāt atpūsties no vakarējā gājiena un pievienojāt tam jaunu. Liecieties gulēt, stundas divas mēs varam nogaidīt.

— Bet vai nebūtu labākais tiešām atiet no vulkānā tālāk, kaut vai divus trīs kilometrus? — Makšejevs ieteica. — Tā tuvums kļūst bīstams, bet mēs atrodamiestieši vulkānā piekājē.

Šīm domām pievienojās arī Gromeko. Nolēma atiet melnajā tuksnesī pie aizas malas, kur ezera ieplaka pārgāja strauta ielejā. No

šīs vietas varēja novērot vulkānā izvirduma tālāko gaitu. Piepildīja skārda trauku ar ūdeni, paņēma plecos sēru un pārtiku. Divus sēra maisus saiņu veidā pielaikoja Ģenerālim, kas sākumā pretojās un mēģināja smago kravu nomest, bet tad samierinājās un lēnām klunkuroja blakām cilvēkiem, nemēģinādams skraidelēt apkārt un meklēt kādu medījumu.

No ezera ieplakas pa pazemiem pakāpieniem uzkāpa melnā tuksneša līdzenumā, pa kuru nogāja apmēram divus kilometrus un apstājās vietā, kur aiza paplašinājās ielejā. Izvirdums it kā bija rimis, pirmais svelmainais mākonis bija jau izklīdis, kalna virsotne bija no dūmu plīvura atbrīvojusies, un virs kratera pacēlās vairs tikai tievs melnu dūmu stabs. Aplūkojis vulkānu binoklī, Kaštanovs ievērojia, ka tā virsotnē pirmā sprādziena laikā bija notikušas zināmas pārmaiņas: kratera mala austrumu pusē bija pazeminājusies, un virsotne likās stūreniski nošķelta.

Novietojušies ap sēra maisiem kailajā tuksnesī, visi ceļotāji pamazām aizsnaudās. Tā pagāja stundas trīs, kad atkal briesmīgs grāviens pamodināja gulētājus un pievērsa viņu skatienus vulkanam. No kratera atkal bija izlauzies posta vēstnesis mākonis un traucās lejup pa nogāzi, bet šoreiz tieši uz ziemeļaustrumiem, uz ezera ieplaku. Kaštanovs pēc pulksteņa sekoja mākonim, kas tāpat kā pirmais izauga par augstu un platu sienu violeti pelēkā krāsā. Četrās minūtēs pēc sprādziena siena jau bija uzvirzījusies ezeram un paslēpa to novērotāju skatieniem.

— Mākonis virzās ātrvilciena gaitā, ap sešdesmit kilometru stundā! — iesaucās Kaštanovs.

— Kāda laime, ka mēs aizgājām no turienes!

— Jā, mākoņa ceļš izmainījās par astoņdesmit grādiem iepretī pirmajam virzienam, acīm redzot kratera malu izpostīšanas dēļ.

— Bet kas būtu noticis, ja mēs paliktu pie ezera? — Papočkins apjautājās.

— Pamatojoties uz novērojumiem, kurus izdarījusi Francijas Zinātņu akadēmijas rīkotā ekspedicija, lai izpētītu Kailo kalnu Martinikā, varu sacīt, ka mēs pārkarsēto tvaiku un pelnu atmosfērā, kas ir mākoņa galvenā masa, būtu apdedzināti un noslāpēti vai arī nosisti ar akmeņiem, ko pārpilnībā nes līdzi mākonis. Tas pat četrus līdz sešus kubikmetrus lielus bluķus aiznes vairākus kilometrus no vulkānā. Savā ceļā mākonis iznīcina visus dzīvniekus un augus, un aiz viņa paliek tikai tuksnesis — karstu pelnu, lielu un mazu akmeņu, apdegušu koku un nomelnējušu līķu josla.

— Kas varēja notikt ar ezeru?

— To piepildīja karsti pelni un akmeņi, ezers izgāja no krastiem un pārvērta strautu, kas no tā iztek, netīrā, karstā, bet droši vien īslaicīgā straumē.

Tikām svelmainais mākonis pārbrāza ezera ieplakai un pacēlās virs melnā tuksneša kilometrus divus no ceļotājiem. Neraugoties uz šādu attālumu, cilvēki sajuta mākoņa dvingaino elpu, kas līdzīgi spēcīgam un karstam viesulim piespieda viņus mesties pie zemes un aizsegt sejas rokām un apģērba gabaliem. Tā viņi, sviedriem noplūzdami, nogulēja apmēram pusstundu, kamēr iestājās atmosfēras līdzsvars.

Pacēluši galvas, viņi ieraudzīja virs tuksneša garu un augstu, baltu un pelēku tvaika sienu, kas aizstiepās vēl desmit kilometru tālāk no tās vietas, kur viņi atradās, un pacēlās pusotra tūkstoša metru augstumā. Gaiss vēl arvien bija — karsts un smacīgs.

— Dosimies labāk ar veselu ādu tālāk no šī briesmīgā vulkānā! — Gromeko iesaucās. — Kas zina, vai tas nedomā nākošo lādiņu raidīt tieši uz mūsu pusi?

— Jā, mēs jau izbaudījām, cik grūti kļuva elpot divus kilometrus no mākoņa malas. Var iedomāties, kā mēs justos tā skāvienos!

Savākuši savas mantas, ceļotāji devās pa tuksnesi uz ziemeļiem, pamazām tuvodamies upītes ielejai, kurā viņi gribēja nokāpt pirmajā izdevīgajā vietā. Bet, kad tie sasniedza ielejas krastu un paskatījās lejā, izrādījās, ka mierīgais, tīrais strautiņš bija pārvērties brāzmainā, netīri baltā straumē, kas bija izgājusi no krastiem un trakulīgi traucās pa ieleju, iznīcinādama savos krastos augāju.

— Vai vērts doties lejā? — Kaštanovs jautāja biedriem. — Iet pa līdzenu tuksnesi vieglāk nekā pa ieleju ar smilšainu dibenu, bet dzert netīrumiem pārpildīto strauta ūdeni tagad nevar.

Visi piekrita turpināt ceļu pa tuksnesi un doties pie strauta ielejas lejgalā, kur nogāzes bija ar gravām izgrauztas. Viņi gāja netālu no kraujas malas un laiku pa laikam piegāja pie tās paskatīties lejā. Vētrainā straume dažas stundas pēc izvirduma jau sāka kristies un drīz pilnīgi izsīka. Bija redzama tikai tukšā gultne, ar saknēm izgāzti koki, izrauti krūmi, zemei piespiesta un netīri baltām dūņām apmesta zāle.

— Vulkāns mums atriebjas par tajā nozagto sēru! — Makšejevs jokoja. — Tas iznīcina strautu, lai mūs nomocītu slāpēs.

— Jā, ar ūdeni tagad mums būs slikti, — Gromeko aizrādīja. — Mūsu krājums jāglabā, līdz atradīsim citu avotu skudru pūžņa apkaimē.

— Un tas var traucēt nekavējoties aplenkt skudru pūzni.

Neraugoties uz smago kravu un melnā tuksneša versmaino tveici, ceļotāji veica strauju pārgājienu un apstājās naktsguļai, tikai nokāpuši ielejā netālu no masivās augstienes izejas un no skudru pūžņa. Kaštanovs un Makšejevs devās izlūkot un rūpīgi iepazīties ar savu ienaidnieku cietoksni. Viņi uzkāpa tuksneša klajumā un devās uz austrumiem gar kraujas malu, no kurienes skudru pūzni varēja labi pārredzēt.

Pūznis izskatījās kā milzīgs, no sausiem stumbriem un zariem sakrauts pakalns un sastāvēja no veselas stāvu virknes. Zemes augstumā atradās galvenās ieejas, pa vienai katrā debess pusē, ne visai augstas, bet tik platas, ka pa tām blakām varēja ieiet četras vai piecas skudras. Šajās ejās notika nepārtraukta kustība: citas skudras iznāca veseliem bariem, dodamās uz dažādām pusēm meklēt barību, citas atgriezās pāros vai vienas un vilka koku stumbrus, zarus, dzīvus un beigtus kukaiņus, kāpurus, kūniņas, niedru stiebrus, ar kuriem pazuda cietokšņa iekšienē. Augšējos stāvos tāpat melnoja spraugas dažādā augstumā un dažādās vietās. Bet tās acīm redzot kalpoja tikai gaisa pievadei un varbūt ienaidnieka uzbrukuma gadījumā arī aizstāvju iznākšanai. Tās bija šaurākas un zemākas par galvenajām ieejām, tā ka pa tām varēja ieiet tikai viena skudra aiz otras. Šajās spraugās laiku pa laikam arī parādījās skudras, kas skraidīja pa skudru pūžņa pakāpieniem, droši vien aplūkodamas, vai viss kārtībā.

— Vai šī spraugu bagātība netraucē mūsu nodomu? — Makšejevs jautāja. — Ja gaisa kustība skudru pūznī būs pārāk brīva, sēra gāze ātri izklīdīs un pietiekami neiedarbosies.

— Sēra gāze ir smagāka, un tā izspiedīs gaisu tikai pakāpeniski, — Kaštanovs atbildēja. — Bez tam skudru pūžņa svarīgākās telpas — kāpuru, kūniņu, olu un barības krājumu noliktavas — droši vien atrodas dziļāk, varbūt zemē izraktās kamerās. Sēra gāze sākumā ieplūdīs šajās dzijākajās vietās, bet tikai pēc tam sāks izplatīties augšējos stāvos. Daļu spraugu varēsim arī noslēgt, ja redzēsim, ka velkme pārāk stipra.

— Bet vai augšējās nenovietot degošu sēru?

— Tā var aizdedzināt visu skudru pūzni. Mums taču nav nekādu ugunsdrošu paliktņu — plātņu, cepamo pannu vai kā cita, un sēru vajadzētu novietot tieši uz sausā koka.

— Var izlietot iguanodona olas čaumalu, no kā pagatavoti mūsu pagaidu šķīvji un bļoda.

— To ir pavisam pieci, bet spraugu daudz vairāk.

— Šodien jāpamēģina sameklēt vēl viena vai divas olas, tad varēs pagatavot vēl desmit trauku sēra dedzināšanai.

— Tā ir ideja! Līdz vakaram mums vēl daudz laika, sarīkosim ekskursiju smiltājā, no kurienes skudras velk olas.

Pabeiguši skudru pūžņa apskati, Makšejevs un Kaštanovs atgriezās apmetnē un pastāstīja par savu nodomu biedriem.

Visi labprāt piekrita nākošā dienā doties smilšu kāpās pēc olām, kamēr Makšejevs un Kaštanovs sasmalcinās sēru.

SKUDRU PŪŽŅA BOJĀ EJA

Kad pēdējās skudras atgriezās mājā un skudru pūznis nomierinājās, ceļotāji stājās pie sava plāna izpildes. Dienā viss sērs ar plakanu akmeņu palīdzību bija sabersts pulverī. Sabēruši pulveri mugursomās un paņēmuši olu čaumalu traukus, visi devās uz skudru pūzni, kur katram vajadzēja vienā no galvenajām ieejām novietot savu sēra porciju, izkaisot to grēdiņā šķērsām ieejai, lai gāze plūstu celtnes iekšienē. Pēc sēra aizdedzināšanas ieeju vajadzēja aizsprostot ar stumbriem, kas noņemti no celtnes sienām, bet tad nokļūt uz skudru pūžņa virsas un tuvākajās spraugās novietot traukus ar atlikušo sēru, lai saindētu gaisu visā skudru pūžņa apakšējā daļā un aizkavētu skudras glābties augšpusē. Lai sērs traukos nesadegtu pārāk ātri un neaizdedzinātu celtnes sausos kokus, tas bija viegli samitrināts ar ūdeni.

Šo plānu precizi izpildīja, tikai divās galvenās ieejās, kas bija vērstas pret dienvidiem un rietumiem, Makšejevs un Gromeko negaidīti sastapa sardzes skudras. Par laimi skudras bija pusmiegainas un nepaguva sacelt trauksmi, kad tās jau nonāvēja ar nažu dūrieniem.

Ceļotāji aizdedzināja sēru un atgāja sāņus, gaidīdami sardzē ar bisēm rokās, lai iznīcinātu skudras, kas mēģinātu glābties. Pēc stundas ceturkšņa dažās atverēs visaugstākajos stāvos, kur sērs nebija ielikts, parādījās skudras, vilkdamas lielus baltus vīstokļus, acīm redzot kūniņas. Viņas ar tiem skraidīja pa pūžņa virsu, laizdamās lejā, bet, zemi nesasniegušas, nokrita, pie zemākajām ieejām degošās sēra gāzes saindētas. Tikai dažām izdevās sasniegt zemi, un tās sāka atvilkt kokus, kas aizsprostoja vienu no galvenajām ieejām, acīm redzot cerēdamas, ka tā viņas glābs savas apakšā smokošās biedres. Bet šīs negaidītās glābējas daži šāvieni iznīcināja. Vairāk neviena neparādījās — visa skudru pūžņa saime, miegā pārsteigta, bija gājusi bojā.

Kad sērs bija sadedzis un no visām atverēm sāka stiepties viegli zilgani dūmi, kas norādīja, ka sēra gāze piepildījusi visu skudru pūzni, Papočkins gluži dabiski iejautājās par to, kas nevienam līdz šim nebija ienācis prātā.

— Kā mēs paši iekļūsim celtnes iekšienē? Arī mums tā paliks ilgam laikam saindēta!

— Jāatbrīvo apakšējās ieejas, lai palielinātu gaisa pieplūdumu, bet pēc tam jānogaida dažas dienas, līdz sēra gāze pamazām izgaist, — Kaštanovs atbildēja.

— Gaidīt tik ilgi bezdarbībā ir pārāk garlaicīgi, — aizrādīja Makšejevs. — Vai nevar ierīkot kādu papildu ventilāciju, lai gāzi izklīdinātu?

— Kādiem līdzekļiem? Uguni nedrīkst kurt, jo var izcelties

ugunsgrēks, bet citu ierīču mums nav.

— Ja mums izdotos nošaut iguanodonu vai lielu pterodaktilu, — inženieris paziņoja, — es no ādas pagatavotu divi lielas plēšas.

— Tā ir ideja! Bet no kā mēs pagatavosim caurules gaisa ievadīšanai skudru pūznī?

— Vai tad kosas neder? — ieteica Gromeko. — To stumbri taču ir ar cauriem vidiem un jāizlauž tikai atsevišķo posmu saaugumi, lai no tiem pagatavotu lieliskas gāzes caurules. Bet pēc tam tās jau var savienot citu ar citu.

— Darbs māca darītāju! — piekrita Papočkins. — Un es arvien vairāk un vairāk pārliecinos, ka mēs tāpat kā Robinsons izkulsimies no visām nelaimēm, kuras liktenis mums vēl gatavo.

— Un pat vēl labāk par Robinsonu, — Kaštanovs aizrādīja, — jo viņš bija viens, bet mēs esam četri, un visi esam dažādu nozaru speciālisti. Mums vajadzētu kaunēties, ja mēs kopīgā apspriedē nerastu izeju no jebkura grūta stāvokļa.

— Tātad pie darba! — Makšejevs iesaucās. — Divi no mums ar Ģenerāli dosies medībās, bet pārējie gatavos caurules. Materials tepat uz vietas — gandrīz viss skudru pūznis sakrauts no sausiem kosu stumbriem.

Papočkins un Gromeko atgriezās apmetnē, atsēja Ģenerali, atnesa atlikušās mantas tuvāk skudru pūznim un tad aizgāja gar mežmalu uz austrumiem.

Makšejevs un Kaštanovs devās uz skudru pūzni, bet, nenogājuši līdz tam ne pārdesmit soļu, sajuta ķodīgu sēra gāzes smaku. Viņi sāka kāsēt un pārliecinājās, ka tuvāk pieiet nav iespējams.

— Vajadzēs vēl nogaidīt:

— Tikām dabūsim tepi caurulēm, — inženieris ierosināja. — Strauta gultnē pēc vulkānā izvirduma radītās brāzmainās straumes noskriešanas palikušas ļoti daudz lipīgu, iebaltu dūņu. Tās jāatnes šurp, pirms nav sažuvušas.

Paņēmuši no sēra atbrīvotās mugursomas, abi devās uz gultni un dažos gājienos sanesa veselu kaudzi dūņu, kas bija lieliska tepe. Kaudzi apsedza ar maisiem un lielākajiem drēbju gabaliem, lai pasargātu no Plutona karstajiem stariem.

Tad ar nažu, ķīļu un liela akmens palīdzību, kas atvietoja āmuru, sāka sašķelt kosu stumbrus un izlauzt posmu saaugumus, pēc tam abas stumbru daļas ar tepi atkal salīmēja. Iegūto cauruli vairākās vietās apsēja ar lokanām klūgām.

Tā dažās stundās izgatavoja duci cauruļu, katru ap sešus metrus garu. Tā kā stumbru augšgali bija krietni tievāki, tad nebija grūti caurules savienot, iebāžot vienas caurules bagātīgi ar tepi apziesto tievgali nākošās caurules platgalī.

Šo darbu beidzot, pārradās arī mednieki, kas bija ieguvuši

iguanodona ādu.

No tievākiem kosu stumbriem Makšejevs pagatavoja plēšu statni. Kad plēšas bija gatavas, tās novietoja vienā no lielajām ieejām skudru pūznī. Tad citu aiz citas ar tievgali pa priekšu tur sāka iebāzt pagatavotās caurules, pamazām virzot dziļumā, resgalī arvien pagarinot. Pamazām visas divpadsmit caurules pazuda tumsā, no kurienes vēl izplūda ļoti daudz gāzes, tā ka vajadzēja pārtraukt darbu un atbēgt sāņus ieelpot svaigu gaisu. Pēdējās caurules resno galu ievietoja plēšās, cieši apsēja — un improvizētais ventilators bija gatavs.

Pēc vakariņām nekavējoties sāka skudru pūzni vēdināt, pie plēšām mainoties, tā ka trīs varēja gulēt, kamēr ceturtais strādāja pie plēšām.

Vēdinašana drīz sāka rādīt savu iespaidu — gāzes izplūdumi pa visām atverēm pavairojās. Negaidītu palīdzību sniedza arī pēkšņi uznākušais negaiss ar spēcīgu vēju, bet gandrīz bez lietus. Vēja brāzmas ielauzās skudru pūžņa atverēs, izspiežot gāzi no augšējiem stāviem.

No rīta, apbruņojušies ar nelielām lāpām, kuras Gromeko bija pagatavojis no ļoti sveķaina skuju koka sausā stumbra, stājās pie skudru pūžņa apskates. Galerija, kurā bija novietotas ventilatora caurules, nolaideni veda skudru pūžņa iekšienē. Tā bija vairāk nekā divi metri plata, bet tikai pusotra metra augsta, tā kā vajadzēja iet salīkušiem. Jau netālu no ieejas gulēja gāzu pārsteigto skudru līķi, un, jo tālāk, jo vairāk to bija, tā ka ventilatora caurulei beidzoties, jau vajadzēja attīrīt ceļu, aizsviežot līķus sāņus.

Galerija nobeidzās lielā centralajā kamerā, kurā līdzīgi rādiusiem sanāca arī trīs pārējās galvenās ejas. šī kamera bija jau ierakta četrus metrus zemē, bet tās velvi veidoja ļoti veikli radiusveidīgi saslieti kosu stumbri kā cirka plakaniskā jumta spāres. Četru galveno galeriju ieeju starpās kameras sienās atvērās vēl četras ejas, kuras tāpat virzījās radiusveidīgi, bet ar novirzi no centra uz aploci un bija pilnīgi ieraktas grantī, kas sastāvēja no loti blīvas jūras smilts ar oļu starpkārtārn. Kamerā skudru līķi, kā arī beigtie kāpuri un kūniņas, ko glāba vispirms, gulēja veselām kaudzēm, tā ka vajadzēja rāpties tiem pāri.

Ceļotāji uz labu laimi iegāja vienā no apakšējām ejām, kuras dibens bija noklāts līķiem. Šī eja bija tikpat zema kā augšējās, un, lai nevajadzētu iet pilnīgi četrrāpus, ceļotāji bija spiesti sakraut līķus citu uz cita pie sienas, atbrīvojot sev ceļu ejas vidū. Šī eja, padziļinoties gruntī, septiņdesmit soļu attālumā no centrālās kameras noveda pie šķērsgalerijas, kas jau bija gandrīz divi metri augsta, tā ka varēja jau iet stāvus. Šī galerija stiepās pa aploci zem visas skudru pūžņa platības un bija tā svarīgākā daļa, jo no tās pa labi un kreisi atradās atsevišķas kameras dažādā lielumā un dažādām vajadzībām: vienā rindā gulēja

kūniņas, kas bija līdzīgas ar visu galvu miroņautā ietītiem bērnu līķīšiem; citās pa vienam un kaudzēs mētājās beigtie kāpuri — resni, balti tārpi, līdzīgi koka klučiem; citās bija sakrautas skudru olas, kas atgādināja iedzeltenus maizes klaipus. Visas kameras, kurās bija skudru nākamās paaudzes, atradās apļa galerijas vienā pusē — iekšējā, jo ārmalā bija kameras, kas domātas barības krājumiem, saldām niedrēm, krūmu jauno dzinumu un zāļu stiebru kaudzēm, dažādiem kukaiņiem — spārēm, vabolēm, tārpu kāpuriem, gan veseliem, gan gabalos sarautiem, kas tik nejauki smirdēja, ka šo smaku nenomāca pat sēra gāze, ko šajā skudru pūžņa stāvā varēja visvairāk sajust.

Apskatījuši virkni kameru apļa galerijas abās pusēs, ceļotāji lielā priekā beidzot atrada viņiem nozagtās mantas: visas lietas bija novietotas kādā no ārējām kamerām cita pie citas attiecīgā kārtībā. Še atradās kā telts, tā kastes ar instrumentiem un ierīcēm, somas ar apģērbiem un veļu, cirvis, bise, trauki, pat no pirmās ekskursijas kalnu aizās pārnestie un kolekciju maisos vēl neievietotie dzelzs rūdas un zelta paraugi.

Mantas pārnesa divos paņēmienos: vispirms centrālajā kamerā, bet tad tās iznesa no skudru pūžņa svaigā gaisā, kas likās apbrīnojami patīkami pēc stundu ilgas atrašanās pazemē, kur gaisu piesātināja pūstošo kukaiņu un sēra gāzes atlieku pretīgā smaka.

Atpūtušies un pārbaudījuši savas mantas, starp kurām smēķētājus sevišķi iepriecināja tabakas krājums, ko nebija baudījuši veselu nedēļu, ceļotāji nolēma apskatīt skudru pūžņa augšējos virszemes stāvus, lai gūtu pilnīgu priekšstatu par tā uzbūvi.

Izrādījās, ka virszemes iekārtas galvenais mērķis bija aizsargāt pazemes daļas no slikta laika un ienaidniekiem. Šīs celtnes daļas ejas, kas tāpat virzījās radiusveidīgi, bija šauras un zemas un katrā stāvā savienojās nelielā centrālā kamerā. Satiksmei starp stāviem kalpoja

īsas un kraujā slīpumā virzītas ejas.

BRAUCIENS UZ RIETUMIEM

Pēc klejojumiem pa melno tuksnesi un skudru pūzni sausajā apvidū, kur pēdējā laikā ar grūtībām bija ieguvuši netīru ūdeni, izrokot bedri pēc izvirduma izsikušajā strauta gultnē, ceļotāji sajūsmā sveica jūras krastu un izpeldējās Ķirzaku jūras tīrajos ūdeņos. Tad viņi atraka laivas un atjaunoja savu jūras braucienu.

Kaštanovs, kas ekskursijā uz vulkānu bija iepaziniesar šīs zemes dabu, gandrīz nemaz neticēja iespējamībai ceļojumu uz dienvidiem turpināt. Viņš drīzāk bija pārliecināts, ka dienvidos no Ķirzaku jūras daudzu tūkstošu kilometru platībā plešas neauglīgs, sauss tuksnesis, kura dziļumos iekļūt ar pašreizējiem ekspedicijas līdzekļiem nav domājams.

Bet izpētīt jūras rietumu galu jeb rietumu turpinājumu bija interesanti un nepieciešami. Viņi brauca gar krastu, ko veidoja milzīgas, neauglīgas kāpas, ar kurām ceļotāji bija pietiekami iepazinušies ekskursijā uz vulkānu. Tāpēc, brauciens turpinājās nepārtraukti, līdz beidzās smiltājs, kas stiepās gar krastu divdesmit piecus kilometrus. Jūra šajā daļā izrādījās sekla, un dažādās vietās cauri ūdenim sārtojās plašas sēres, kuras vajadzēja apbraukt, no krasta attālinoties. Krasta tuvumā nemaz nesastapa pleziozaurus un ichtiozaurus, kas cienīja dziļāku ūdeni. Toties starp sērēm varēja.redzēt daudz sīko zivju, slēpjoties no plēsoņiem, kuri citās jūras daļās tās nesaudzīgi iznīcināja. Vietām jūras dibenu klāja krāšņas un daudzveidīgas aļģes, kas sagādāja bagātu pļauju kā botaniķim, tā zoologam. Zoologu interesēja jūras eži, zvaigznes, pleckāji, vēderkāji un lapžauņi, kas šajās ūdens saaudzēs mudžēt mudžēja.

Beidzot smiltis atvirzījās no krasta, dodamas vietu šaurai kosu, paparžu un palmu joslai. Se mūsu pētnieki apstājās pusdienas atpūtā, bet tad brauca tālāk. Sēkļi jūrā arvien pavairojās, un parādījās pat zemas, viscaur ar sīkām kosām un niedrēm apaugušas salas. Smiltājs aizvirzījās arvien tālāk, un kāpu iesarkanās muguras jau gandrīz aizslēpās aiz piekrastes meža. Salu skaits arvien vairojās, un jūra pārvērtās milzīgā, platā upē, kas sadalījās attekās. Pat ūdens kļuva gandrīz salds.

— Acīm redzot jūrā no rietumiem ietek liela upe un mēs jau esam iekļuvuši tās deltā, — Kaštanovs aizrādīja.

— Jā, še vairs inav piekrastes bangu un tāpēc nav arī smilšainās pludmales, kur tik ērti bija uzstādīt telti, — sacīja Makšejevs.

— Un mums vajadzēs pārnakšņot biezoknī starp kukaiņu mākoņiem, — Papočkins nogaudās.

Kukaiņi tiešām parādījās pārpilnībā. Virs ūdens un salu zaļumiem laidelējās raibas spāres, kurām brīžiem dzinās pakaļ lidojošās ķirzakas.

Kosu un niedru biezoknī sīca milzu odi, un to izraisītās skaņas varēja sadzirdēt vairāku metru attālumā. Pa zāļu stiebriem lodāja milzu vaboles melnā, sarkanā un bronzas krāsā, reizēm iekrita ūdenī un ķepurojās, mēģinādamas pieķerties nolīkušajām lapām.

Vairākas stundas brauca starp zemo dienvidu krastu ar necaurejamu, nepārtrauktu mežu un salu labirintu, kas arī nedeva izdevīgu vietu apmetnei.

Vajadzēja palikt atpūtā laivās, piebraucot pie krasta, un apmierināties ar aukstu ēdienu, jo trūka jebkāda kurināmā.

Visus nomāca izredzes nepārtraukti karot ar odiem.

Mazs piedzīvojums ceļotājiem uzlaboja omu. Viņi brauca ļoti tuvu gar lielas salas saaudzi, skatīdamies, vai kaut kur starp bezgalīgo kosu un sīko paparžu zaļumu neredzēs sausu koku.

— Urā! — Gromeko pēkšņi iesaucās, kad laivas apbrauca izcilni un priekšā atklājās jauna krasta josla. — Skatieties, kāds lielisks koks un visai zemu no ūdens, it kā tieši mums sagatavots.

No zaļās sienas tiešām bija izliecies vairāk nekā divi metri garš, resns baļķis zaļbrūnā krāsā, acīm redzot vētras nogāzts lielas kosas stumbrs. Airētāji iegūla airos un virzīja laivas uz saaudzēs malu.

Makšejevs nostājās laivas priekšgalā ar ķeksi, bet Gromeko ar virvi, lai to uzmestu baļķim un ievilktu laivā. Viņš veikli izmeta virvi, kuras galā bija piesiets atsvars, un tā vairākas reizes apvijās ap baļķi. Bet baļķis graciozi izliecās un pazuda brikšņos, aiznesdams līdzi virvi, kuras galu botāniķis pārsteigumā izlaida no rokām. Kosas un papardes brikšķēja un locījās, it kā starp tām kustētos kaut kāds milzīgs-ķermenis.

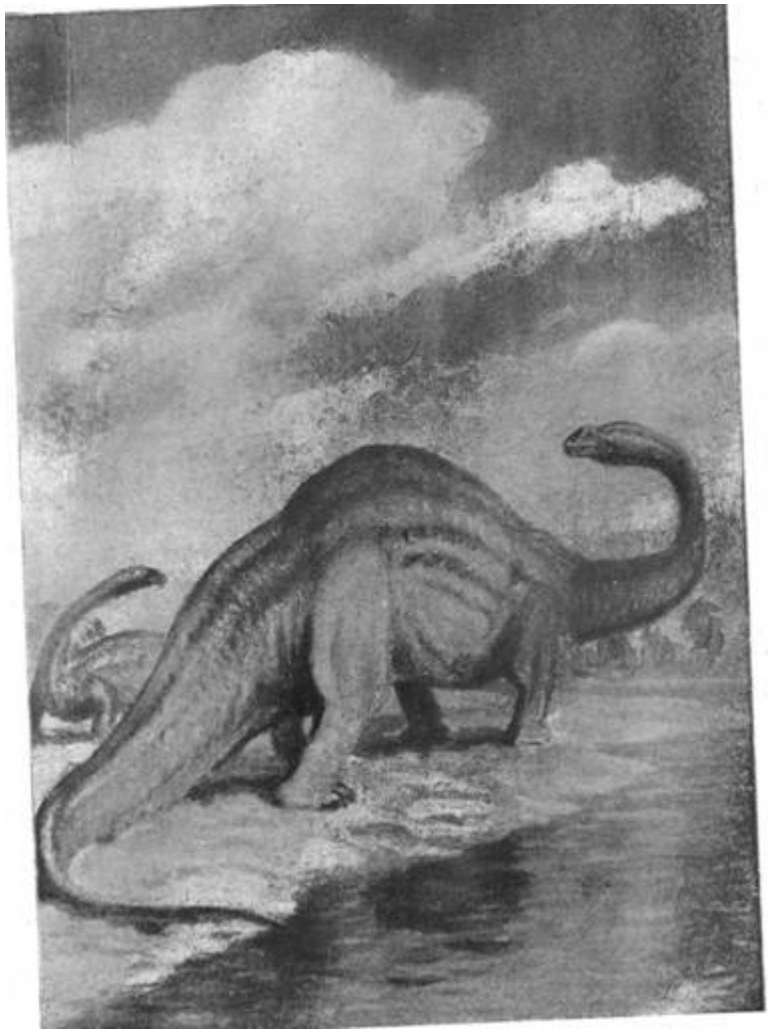

— Lūk, kāds baļķis! — Makšejevs smiedamies iesaucās, pagūdams redzēt mazu galvu, ar ko nobeidzās garš kakls. — Michails Ignatjevičs gribēja ar rokām noķert ķirzaku. Kāpēc jūs atlaidāt virvi? Vajadzēja vilkt medījumu laivā!

— Tātad ķirzakas*1* kaklu jūs noturējāt par baļķi? Ha — ha — ha! — Papočkins un Kaštanovs smējās.

— Viņa nekustējās, bet ķermenis slēpās biezoknī, — samulsušais botāniķis taisnojās.

— Ha — ha — ha — hā! — pārējie izplūda smieklos.

— Jūs velti smejaties! — Gromeko saskaitās. — Man jums jāatgādina, ka arī jūs esat tāpat kļūdījušies. Kāds no mums mamutus noturēja par bazalta pakalniem, bet vēl kāds izjādelējās uz gliptodona, ko noturēja par klinti un sāka apstrādāt ar kaltu.

Taču šis atgādinājums vispārējo jautrību tikai pavairoja, un

beidzot arī Gromeko sāka smieties.

Bija aizmirsti odi, nogurums un kurināmā trūkums. Visi aizgūdamies atcerējās dažādus jocīgus ceļojuma piedzīvojumus.

Kad smiekli uz brīdi aprima, Makšejevs ieklausīdamies paziņoja:

— Priekšā jābūt brīvākai jūrai. Es dzirdu piekrastes viļņu troksni.

Airētāji pacēla airus un arī ieklausījās. Rietumos tiešām atskanēja vājš troksnis.

— Ja jau tā, tad ķersimies pie airiem! Kur ir piekrastes viļņi, atradīsies arī vieta naktsguļai un malka ugunskuram.

— Bet vispirms piepildīsim mūsu skārda traukus ar ūdeni, kas patlaban gluži salds, citādi atkal vajadzēs meklēt kādu strautu, — Gromeko aizrādīja.

Šo gudro padomu ievēroja un visus brīvos traukus piepildīja ar ūdeni, pēc tam čakli ķērās pie airiem un pēc pusstundas izbrauca no salu labirinta brīvā ūdenī. Krasti attālinājās uz abām pusēm, un jūra rietumos izplētās līdz pat apvārsnim. Līdz ar to dienvidu krastā atkal parādījās plata, kaila pludmale, kur varēja uzstādīt telti.

Šī otrā jūra, kuru ar pirmo savienoja garš un šaurs jūras šaurums ar salām un sērēm, bija tāda pati kā pirmā.

Ziemeļu krastā varēja redzēt tikai zaļu.meža strēmeli, bet dienvidu krastā aiz meža pacēlās masivas augstienes tumšās kraujas. Virs ūdens spoguļa lidoja spāres, griezīgi svilpdamas un kurkšķēdamas, riņķoja lidojošās ķirzakas, bet brīžiem šur tur izslējās pleziozauru galvas un kakli.

— Vai tik mēs šajā salu labirintā neesam nomaldījušies un neatgriezīsimies Ķirzaku jūrā? — Papočkins ieminējās, kad iesākās saruna par abu jūru neparasto līdzību.

— Līdzība, protams, liela. Bet jūs aizmirsāt dienvidu krasta smilšu kāpas. Ja mēs būtu kļūdījušies un devušies uz austrumiem — pēc šī Plutona, kas mūžīgi rēgojas zenitā, jau nevar orientēties, — mums būtu bijis ilgi jābrauc, lai ieraudzītu līdzīgas kāpas, — sacīja Kaštanovs.

— Bet nav redzama upe, kas tek uz dienvidiem, pa kuru mēs vēl varētu pavizināties uz to pusi, — Gromeko bēdājās.

— Pacietieties, mazdūšīgais! Mēs tikko iebraucam šajā jūrā, bet jūs jau gaužaties.

Bet viņu pacietība tiešām tika krietni pārbaudīta. Ceļotāji nobrauca vēl vairākas stundas, bet dienvidu krasta raksturs nemainījās: vēl arvien tas pats nepārtrauktais mežs, aiz tā arvien tās pašas plakano augstieņu kraujas. Māca garlaicība. Plēsoņi, lidojošās ķirzakas, spāres kļuva tik parasta parādība, ka tos visus neievēroja vairāk kā gulbjus, vārnas vai vaboles, braucot pa upi zemes virspusē. Tikai retums šo vientulību iztraucēja ichtiozauri un piespieda airētāius tvert bises, kad laivu tuvumā piepeši parādījās šo briesmīgo plēsoņu

platās zaļbrūnās muguras vai pretīgās galvas.

BRIESMOŅU KARAĻI

Tā pagāja dienas pirmā puse, un airētāji iau sāka raudzīties uz krastu, meklēdami vietiņu ar kurināmo pusdienas atpūtai. No rīta viņi atkal bija sazvejojuši daudz zivju un tagad gatavojās tās cept.

— Lūk, priekša krastmala kaut kadas baļķu kaudzes, — Makšejevs beidzot iesaucās.

Pagrieza laivas tā, lai pamazām tuvotos krastam un gardo brokastu gaidās sāka rosīgi airēt.

Bet, kad baļķi bija vairs tikai simts metru attālumā, Kaštanovs, uzmanīgāk ieskatījies, paziņoja:

— Tās nemaz nav baļķu kaudzes, bet kaut kādi beigti vai guloši milzīga auguma dzīvnieki.

— Uzmanīgāk, turieties tālāk no krasta! — kliedza Makšejevs, ievērojis, ka kaudze kustas.

Laivas apstājās divsimt soļu attālumā, un airētāji izbrīnā un šausmās skatījās uz krastu, kur, smiltīs izstiepusies, cits pie cita gulēja četri nepazīstami briesmoņi. Viņu ķermeņi pacēlās virs pludmales kā iegareni — uzkalniņi četru metru augstumā. Pa muguru stiepās šaurs un plakans skrausts, taču nevis ar vairogiem un dzelkšņiem kā stegozauram, bet pilnīgi gluds un acīm redzot kails. Dzīvnieku sāni bija dzeltenzaļā krāsā ar garām un šaurām, tumšām, gareniskām svītrām, tā ka no tālienes tie atgādināja citu uz cita sakrautu baļķu kaudzi.

Pat tuvumā bija grūti noticēt, ka tās nav četras baļķu grēdas, bet piecpadsmit — septiņpadsmit metrus gari nezvēri. Šīm grēdām elpojot, cilājās sāni, brīžiem tās noraustījās, bet astes kustējās ūdenī, saceļot uz tā spoguļa virsmas viļņu trīsas.

— Kā tos piespiest piecelties? — Papočkins ieminējās. — Viņi taču kārtīgi jāapskata un jānofotografē.

— Nav grūti ietriekt šajos ķermeņos dažas sprāgstošās lodes, — aizrādīja Makšejevs. — Bet vai tas nebeigsies mums par ļaunu? Ja briesmoņi saniknojas un metas mums virsū, viņi aprīs mūs vienā mirklī.

— Bet vai tie ir plēsoņi vai zālēdāji? — Gromeko interesējās. — Ka tās ir kolosālās ķirzakas, par to es nešaubos.

— Es domāju, ka tie nav plēsoņi, — sacīja Kaštanovs. — Tik milzīgus apmērus plēsoņi nekad nav sasnieguši. Tiem vajadzētu pārāk daudz barības, bet daba šajā ziņā ievēro zināmu taupību. Atcerieties, ka visi tagadējie lielākie dzīvnieki, kā ziloņi, degunradži, nilzirgi, — nav plēsoņi.

— Nu, tādā gadījumā tos var pamedīt. Paskatieties, cik daudz gaļas: var paēdināt veselu bataljonu! — aizrādīja botāniķis, tverdams

bisi.

— Mazliet pagaidiet, — Kaštanovs viņu brīdināja. — Lai gan tie arī nav plēsoņi, bet vai tomēr būs prātīgi viņus sakaitināt: tie var mesties uz mums un nogremdēt mūsu laivas kā olu čaumalas.

— Bet, ja izšautu gaisā vai uzlaistu skrošu lādiņu, lai tie uzpurinās? — Gromeko nerimās. — Skrotis šos milzeņus tikai pakutinās.

— Labi. Tikai vispirms aizbrauksim tā, lai būtu tiem pretī, bet vismaz simts metru no krasta. Ja tie ir sauszemes dzīvnieki, tad viņi tik tālu ūdenī nelīdīs.

Kad laiva atradās iepretī briesmoņiem, kas turpināja mierīgi gulēt, Gromeko raidīja uz tiem divkāršu skrošu lādiņu. Vai nu skrotis, vai tuvā šāviena troksnis, kas atbalsojās pret meža sienu, piespieda dzīvniekus uzrausties kājās.

Briesmoņi kaut kā savādi sapurināja savus garos kaklus, uz kuriem, salīdzinot ar milzīgo stāvu, bija smieklīgi maza, kaut arī septiņdesmit centimetrus gara galva, bet pēc tam smagiem rikšiem, neveikli valstīdamies, aizskrēja gar krastu. Salīdzinājumā ar masivo ķermeni viņu kājas bija īsas un vārgas.

— Es domāju, ka tie ir brontozauri — augšjuras laikmeta vislielākās zālēdājas ķirzakas, kas ātri izzudušas no zemes, pateicoties savai neveiklajai uzbūvei un aizsargorganu trūkumam, — Kaštanovs paskaidroja.

— Kas gan šiem kolosiem varēja uzbrukt? Viņi taču ir vismaz piecpadsmit — astoņpadsmit metrus gari un vairāk nekā četri metri augsti, — Makšejevs ieinteresēts aizrādīja.

— Un, neraugoties uz šiem izmēriem, plēsonim, piemēram, peratozauram, nieks pārkost šādam briesmonim kaklu, nemaz nerunājot par tā olu un mazuļu iznīcināšanu.

— Acīm redzot arī Plutonijā viņu nav daudz! — Papočkins aizrādīja.

— Mēs jau redzējām daudz iguanodonu, pterodaktiļu, ichtiozauru un pleziozauru, bet šos sastopam pirmo reizi. Bet, tā kā briesmoņi izrādījās bailīgi, es ieteicu piebraukt tuvāk krastam, lai fotouzņēmums iznāktu prāvāks.

Ķirzakas skrēja uz rietumiem, tajā pašā virzienā, kurp brauca mūsu ceļotāji, un, apmēram puskilometru noskrējušas, apstājās. Tāpēc nedauz vēlāk, tuvodamās krastam, laivas atkal atradās tiem iepretim. Papočkins izdarīja divus uzņēmumus un, sagatavojies trešajam, palūdza botāniķi izšaut vēlreiz, lai uzņemtu dzīvniekus neveiklā skrējiena laikā.

Šoreiz uz ķirzakām no tuvuma raidītais skrošu lādiņš atstāja citu iespaidu. Viņas neatjaunoja skrējienu gar krastu, bet, cita citu grūstīdamas, metās ūdenī, saceldamas milzu viļņus un veselas šļakatu

strūklas, kas atlidoja līdz neuzmanīgajiem jūras braucējiem. Gromeko, kas laivā stāvēja, apšļākts no galvas līdz kājām, zaudēja līdzsvaru un plunkšķēdams iekrita ūdenī ar bisi rokā. Papočkins tikko paguva paslēpt fotoaparatu zem savas žaketes, pašaizliedzīgi noliekdams galvu zem aukstās dušas. Kaštanovs un Makšejevs, kas sēdēja pakaļējā galā un par laimi nebija izlaiduši airus no rokām, pielietoja visas pūles, lai noturētu laivas pret viļņiem, kuri šļāca virsū cits pēc cita, un neļautu tiem pieliet laivas un viņus noslīcināt.

Ja giganti būtu devušies tieši uz laivām, ceļotāju bojā eja nebūtu bijusi novēršama — briesmoņu ķermeņi tos saspiestu un nogremdētu līdz ar visām mantām, jo dziļums, kurā tie apstājās, neizrādījās lielāks par diviem metriem. Bet ķirzakas aizskrēja iešķērsām, it kā savus vajātājus neievērodamas, un apstājās tikai tad, kad ūdens apņēma viņu ķermeņus un lielāko daļu kakla. Viļņojošās jūras virspusē varēja redzēt tikai četras kroplīgas galvas, grozoties uz visām pusēm un it kā cenšoties saskatīt savādos ienaidniekus vai noskaidrot traucējuma cēloni. Tai laikā Gromeko jau bija uzniris un piepeldējis pie laivām, kuras viļņi bija aiznesuši no katastrofas vietas mazliet sāņus. Krizdams viņš savu bisi nebija atlaidis un tagad turēja to virs galvas un tvērās pie laivas malas, līdz biedri piesteidzās palīgā un izvilka viņu no ūdens.

Viņš bija izmircis līdz pēdējai vīlītei, saslapējis visu daudzo kabatu saturu — piezīmju grāmatiņu, pulksteni, tabakas maku ar tabaku, pazaudējis pīpi un lamāja dēkas vaininiekus.

— Jāpiebrauc malā, — viņš beidzot paziņoja, izlaidis pēdējo sašutuma lādiņu. — Kaut gan Plutons silda labi, tomēr, ja tūlīt nenoslaucīs instrumentus, tie sarūsēs, bet, ja pie ugunskura neizžāvēs piezīmju grāmatiņu, visi mani ieraksti aizies bojā. *1*

— Bet brontozaun? — Papočkins sabijās. — Mēs apmetīsimies krastā, bet viņi izlīdīs no ūdens un vēlēsies iepazīties ar mums tuvāk.

— Kas par to! Tad jūs viņus nofotografēsiet tuvumā.

— Ļoti pateicos! Ja tie mūsu atpūtas vietā iedomāsies padraiskoties, mums vajadzēs bēgt uz mežu un līst kokos.

— Es domāju, ka šie briesmoņi ir loti bailīgi. — piezīmēja Kaštanovs, — un ar lielu saprātu nav apdāvināti. Viņi nav mums bīstami, ja vien mēs nebūsim tik neuzmanīgi kā nupat. Piebrauksim krastā, nodarbosimies ar savām brokastīm un viņus novērosim.

Ceļotāji izkāpa krastā, mežmalā salasīja kurināmo un sāka gatavot brokastis, neuzticīgi vērodami brontozaurus, kas vēl arvien stāvēja ūdenī tajā pašā vietā, neuzdrošinādamies iznākt sausumā.

— Šie dzīvnieki acīm redzot neprot peldēt, — Papočkins aizrādīja. — Viņi glābjas ūdenī no saviem sauszemes ienaidniekiem un, kamēr mēs neaizbrauksim, krastā neizlīdīs.

Kamēr cepās zivis, Gromeko izklāja smiltīs savu apģērbj un veļu,

ļaudams Plutona stariem to izžāvēt, bet pats Ādama kostimā ņēmās tīrīt instrumentus un sausināt piezīmju grāmatiņu. Pabrokastojuši pagulšņāja smiltīs, novērodami ķirzakas, kas nekustējās no vietas, pēc tam visi aizbrauca gar krastu tajā pašā virzienā. Pēc dažiem kilometriem dienvidu krasts sāka manāmi atvirzīties uz dienvidiem, bet priekšā esošais garais, ar mežu apklātais zemes rags neļāva tālāk redzēt. Kad to apbrauca, cerības, ka jūra sniegsies tālu uz dienvidiem un dos iespēju braukt ar laivām tālāk Plutonijas iekšienē, neattaisnojās. Jūra veidoja tikai lielu līci, un nedaudz kilometru tālāk varēja saredzēt tā krastu.

Tā kā līcī no dienvidiem varēja ietecēt prāvāka upe, nolēma braukt šajā virzienā. Pēc stundas aizsniedza dienvidu krastu un pārliecinājās, ka še tiešām ir upe, kaut gan neliela. Vienā laivā tomēr varēja mēģināt doties ekskursijā zemes iekšienē, kuru šajā vietā no jūras krasta aizslēpa meža siena. Tāpēc pie upītes grīvas izraudzījās vietu apmetnei. Nolēma ekskursiju veikt tikai divatā, pārējos divus atstājot pie telts, jo bēdīgā pieredze Ķirzaku jūras krastā parādīja, cik bīstami atstāt mantas vienīgi Ģeneraļa apsardzībā. Skudras varēja būt arī šajā dienvidu krasta apvidū, kas atradās pietiekami tālu no iznīcinātā skudru pūžņa.

KAŠTANOVA UGUNSSĀRTS

Paņēmuši līdz pārtiku, rezerves apģērbus un patronas gadījumam, ja ekskursija ieilgtu vairākas dienas, Kaštanovs un Papočkins ar vienu laivu devās pa upīti uz augšu. Tā kā dziļums nebija liels, bet straume visai ātra, viņi apmainīja airus pret kārtīm, ar kurām atstūmis pret dibenu. Šauro gultni abās pusēs apņēma augsta meža siena. Nereti kosas, palmas un papardes, noliecoties pār ūdeni, gandrīz saskārās ar galotnēm, un upīte tecēja zem augstas, zaļas velves, caur kuru iespīdēja tikai vāja gaisma.

Še bija krēslaini un vēsi. Laiva klusi slīdēja pa ūdeni, un bija dzirdama vienīgi urdzēšana zem tās priekšgala un kāršu čirkstēšana, atspiežoties pret oļaino dibenu.

Zaļā gaiteņa atklātākajās vietās zvanīja spāres, dūca lielas vaboles, bet vieglajās vēja brāzmās tikko čukstēja un šalca palmu paparžu lielās lapas un liegi čabēja kosas.

Pēc dažiem kilometriem zaļā siena pēkšņi atkāpās un atklājās liels klajums, kuru tieši šķērsoja upīte. Zemi klāja ļoti trūcīgs un sīks augājs — dažādu sausu, cietu zāļu puduri.

— Vai tik šī upīte nesākas tuvu tai pašai vulkānu grupai, kuru mēs izpētījām, — Papočkins aizrādīja.

— Iespējams. Tādā gadījumā mums nebūs ko darīt, — Kaštanovs piekrita zoologam. — Lai gan upītes lielais ūdens daudzums ļauj cerēt, ka tās augštece atrodas melnajā tuksnesī daudz tālāk.

Nobraukuši šķērsām pa klajumu vēl apmēram trīs kilometrus, pētnieki ieraudzīja pār upīti no viena krasta uz otru pārmestu diezgan resnu baļķi, kas gulēja tik zemu, ka laiva nevarēja zem tā izbraukt.

— Var iedomāties, ka tas ir tilts, ko kāds sev ierīkojis pāri upītei, — zoologs iesmējās. — Katrā ziņā jāpiestāj krastā un šis šķērslis jānovāc.

— E, tas tiešām līdzīgs tiltam! — Kaštanovs iesaucās, kad viņš piegāja pie šķēršļa un ieraudzīja, ka tas sastāvēja nevis no viena, bet trim rūpīgi kopā saliktiem baļķiem.

— Jā, upīte diezin vai varēja šos stumbrus tā novietot, — Papočkins piekrita. — Bet, ja tas ir tilts, tad kas gan to būvējis? Vai tiešām šajā juras laikmeta zemē ir cilvēki? Tas būtu ārkārtīgi interesanti!

— Kā jūs zināt, juras laikmetā augstāko zīdītāju nebija. Pat putnu pārstāvēja tikai ķirzakām tuvi paveidi.

— Bet ķirzakas taču neuzcēla tiltu!

— Jūs aizmirsāt skudras. Būtnes, kuras tik gudras, ka būvē sarežģītas mītnes pēc noteikta plāna, pilnīgi — spējīgas uzcelt arī tiltu, io peldēt neprot un ūdeni baidās.

— Jums taisnība. Lūk, arī šo nolādēto kukaiņu mājoklis! — Papočkins iesaucās, norādīdams uz rietumiem.

Tajā pusē tiešām bija redzams milzīgs skudru pūznis gluži tādā pašā izskatā kā ceļotāju iznīcinātais.

Iesviest sausos un vieglos kosu stumbrus upītē bija tikai dažu minušu darbs, pēc tam ceļinieki devās pie laivas turpināt braucienu. Bet cik viņi bija pārsteigti, ieraudzīdami, ka laivā jau atradās nelūgta pasažiere — skudra, kas aptaustīja viņu lietas, kamēr otra stāvēja uz krasta.

— Ehē, šie velni ir klāt kā likts, bet mūsu bises laivā!

— Ņemiet nazi! Vispirms uzbruksim tai, kas krastā. Es došos no priekšas, bet jūs aizmugurē.

Abi pieskrēja pie kukaiņa, kas, ieraudzījis ienaidniekus, nostājās aizsardzības stājā, piespiezdamies pie krūmiņa. Viņa uzmanību saistīja Kaštanovs, kas tuvojās ar nazi, bet tikām Papočkins, pārliecies pār krūmu, pāršķēla skudru uz pusēm.

Bet viņš neievēroja, ka skudra, kas atradās laivā, ātri izlēca krastā un ar žokļiem iekodās viņa kājas ikros. Zoologs sāpēs un pārsteigumā iekliedzās.

Palīgā piesteidzies Kaštanovs pāršķēla arī šo skudru, bet tikai ar grūtībām atsvabināja biedru: iekodušos galvu vajadzēja sagriezt vairākos gabalos.

Kukaiņa sakostā brūce caur biezo vilnas zeķi nebija liela, bet kodiena inde iedarbojās ātri, un kāja sāka kaist un satūkt.

— Pagaidām apsēdieties zemē, es tūlīt no ceļa aptiekas dabūšu ožamo spirtu un saites, — Kaštanovs.sacīja.

— Nē, nē, palīdziet man iekāpt laivā! Atskatieties!

Pa klajumu tiem ātri tuvojās pārdesmit skudru. Vēl dažas minūtes — un vajadzētu sākt nevienādu cīņu. Kaštanovs zoologu, kas ar grūtībām vilka kāju, nekavēdamies satvēra aiz padusēm, nolaida viņu pa nogāzi laivā, tad ielēca pats, un tieši pieskrējušo ienaidnieku degungalā laiva atpeldēja no krasta.

Turināt ekskursiju nebija ko domāt: viens airētājs gulēja bez spēka laivas dibenā un sāpēs vaidēja, bet satrauktās skudras varēja sekot laivai, kas pret straumi virzījās ļoti lēni, un neļaut piestāt malā. Tāpēc Kaštanovs, daudz nedomājis, pagrieza laivu lejup pa straumi un ķērās pie airiem. Viņš centās turēties upītes vidū, lai izvairītos kukaiņu uzbrukumu. Papočkins ar pūlēm noāva sakosto kāju, sadabūja ožamo spirtu un saites. Kāja jau bija satūkusi, sarkana, un katra kustība izsauca stipras sāpes.

Pēc pusstundas laiva tuvojās mežmalai, kas apņēma klajumu no ziemeļiem un atdalīja to no jūras. Ienaidnieki vairs nebija redzami, un Kaštanovs nolēma apstāties, lai ievainoto iekārtotu ērtāk. Viņš izklāja laivas dibenā apmetņus, noguldīja uz tiem Papočkinu, paņēma

rezerves kreklu, ko samērcēja ūdenī un kā atvēsinošu kompresi uzlika uz ievainojuma. Tā atviegloja sāpes, un zoologs aizsnaudās. Mazliet atpūties, Kaštanovs turpināja airēt.

Pirms zaļā gaiteņa sākuma upīte meta nelielu līkumu. Kad laiva to bija apbraukusi, priekšā atklājās skats, kas piespieda Kaštanovu nodrebēt. Straujiem airu vēzieniem viņš piedzina laivu pie krasta un, aiz krūmiem aizķerdamies, to apturēja, un paslēpa ienaidnieku skatam.

Ienaidnieki bija tuvu. To vairāki desmiti rosījās upītes kreisajā krastā pašā gaiteņa sākumā. Viņi pārgrauza kosu stumbrus, kas auga virs ūdens, un meta to upītē, ierīkojot šķērsli, pār kuru laiva nevarēja pārbraukt. Nebija šaubu, ka skudras gribēja atgriezt saviem divkājainajiem ienaidniekiem atkāpšanās ceļu uz jūru. Stāvoklis k|uva kritisks: Kaštanovs viens pats un fevainotais zoologs nevarēja izlauzties caur aizsprostu, ko apsargāja neskaitāmi kukaiņi. «Viens kodiens pirmajā nevienlīdzīgajā cīņā ar tiem,» nodomāja Kaštanovs, «un es kļūšu tikpat nevarīgs kā Papočkins.»

«Griezties atpakaļ un stumties pa upīti uz augšu? Bet arī tur agri vai vēlu var uzbrukt skudras. Un tomēr upīte palika vienīgais ceļš, pa kuru izbēgt no viņu valstības. Jāizlaužas, lai tas maksā ko maksādams. Varbūt, ka tās sabiedēs šāvieni, bet ja ne? Visas nenonāvēsi, viņas paslēpsies mežā, bet, kad es sākšu izjaukt šķērsli, tās uzbruks veseliem bariem,» Kaštanovs prātoja.

Šajā bezizejas stāvoklī Kaštanovs pēkšņi iedomājās pasākumu, kas, kā likās, solīja drošas sekmes, ja tik to nekavējoties varēja paveikt. Darbā aizņemtās skudras krastam starp krūmiem pievilkto laivu vēl nebija pamanījušas. Tāpēc Kaštanovs, izvairīdamies no straujām kustībām, tverdamies aiz krūmiem, klusām sāka vilkties pa upīti augšup, lai atgrieztos aiz gultnes līkuma, kur krasts viņu pilnīgi paslēpa no kukaiņiem. Še sākās mežmala, kur bija ļoti daudz sausu kosu stumbru un vispār kritalu. Piebraucis pie krasta un laivu ar aizmigušo zoologu piesējis, Kaštanovs ievilka upītē vairākus resnus stumbrus, steidzīgi sastiprināja ar lokanām krūmu klūgām un tad sagāza uz šī plosta milzīgu stumbru, stiebru un žagaru kaudzi, apklājot sauso materialu ar kosu zaļajiem zariem un niedru stiebriem.

Kad kaudze bija gatava, Kaštanovs atgriezās laivā un sāka lēni braukt pa straumi uz leju, garā kārtī piesieto plostu bīdīdams ūdenī sev priekšā, aiz tā pilnīgi paslēpdamies ienaidnieka skatam. Aiz pagrieziena upīte tecēja taisnā virzienā uz to vietu, kur skudras cēla aizsprostu, kas vēl atradās simts metru atstatu. Pievilcis plostu pie laivas, Kaštanovs aizdedzināja kaudzi un brauca tālāk, tāpat grūzdams plostu sev pa priekšu. Apņemot sausās kosas, uguns arvien palielinājās, bet no kārtām saliktiem zaļumiem pacēlās biezi, melni dūmi.

Kad laiva un plosts atradās simts soļu no šķēršļa, Kaštanovs palaida plostu pa straumi, bet pats satvēra kārti, lai aizturētu laivu upītes vidū. Gigantiskais ugunskurs piepeldēja pie aizsprosta un pie tā apstājās, apšļācot darbā aizņemtās skudras ar kodīgu dūmu mutujiem un liesmu mēlēm. Daļa skudru apdedzinātas vai apdullinātas sakrita ūdeni, pārējās sabēga krastā un, neredzētā skata pārsteigtas, sadrūzmējās barā. Tad Kaštanovs pielādēja divstobreni ar smalkām kartečām un sāka pamielot skudras ar veselām šāviņu kārtām, piebraukdams tām arvien tuvāk un tuvāk. Briesmīgas, neredzētas uguns sprakstoņa, liesmu mēles, dūmu mutuļi un nemitīgie šāviņi, kas kukaiņus ievainoja, atstāja uz tiem tādu iespaidu, ka veseli palikušie un viegli ievainotie metās bēgt. No degošā plosta aizsvilās arī aizsprosts, kas pa pusei sastāvēja no sausiem stumbriem, un, kamēr skanēja šāvieni, uguns apņēma visu tā vidējo daļu.

Pārliecinājies, ka ienaidnieks aizbēdzis, Kaštanovs piebrauca krastā pie paša ugunsgrēka, ar nazi nobeidza ievainotās skudras, bet pēc tam sāka izjaukt šķērsli, sviezdams degošos sausos un kūpošos zaļos stumbrus ūdenī. Pēc stundas ceturkšņa aizsprosts bija pazudis un dziestošais ugunskurs uz plosta devās pa upi tālāk, bet aiz viņa, nemēģināmama to apdzīt, peldēja laiva ar cilvēku, kas bija izrādījies viltīgāks par saviem daudzajiem un gudrajiem ienaidniekiem.

Lejup pa straumi brauciens šajā zaļajā gaitenī veicās ātrāk, un drīz vien priekšā parādījās jūras spoguļa zilgme.

Tuvodamies upītes grīvai, Kaštanovs izdzirdēja šāvienus, Ģeneraļa riešanu un biedru kliedzienus. Viņš iegūla airos, pēc dažām minūtēm piebrauca pie krasta un ar bisi rokās traucās uz apmetni.

CIŅA AR SKUDRĀM

Pavadījuši biedrus ekskursijā, Makšejevs un Gromeko upītes grīvā bija sākuši zvejot zivis. Nodarbības izrādījās tik veiksmīgas, ka pēc stundas vienam jau vajadzēja sākt zivis tīrīt un izkārt uz izstieptajiem striķiem kaltēšanai.

Kamēr Makšejevs turpināja zvejot, botāniķis izložņāja mežmalu, vākdams augus, pie kam uzgāja sago palmu, kuru nolēma izmantot. Divatā to nocirta, pārplēsa un, izņēmuši ēdamo serdi, nolika to uz drēbēm žāvēt.

Šo darbu pabeiguši, viņi uzlika uz uguns katliņu, lai vārītu zivju zupu, un apsēdās, pārrunādami, ko darīt pēc pusdienas.

— Tālu mēs nevaram aiziet, — Gromeko aizrādīja, — jo vairāk tāpēc, ka Ģeneraļa uzraudzībā nevar atstāt zivis.

— Protams, — Makšejevs piekrita, — lai gan tas ir uzticams suns, diezin vai viņš.noturēsies pret kārdinājumu, cik tīkas, saēsties kaltētas zivis un atcerēties savu dzimteni.

— Nu ko, tad sazvejosim zivis vēl un sagatavosim krietnu krājumu sev un sunim. Kas zina, vai drīz atkal atgadīsies ar zivīm tik bagāta vieta. Bet ķirzakas gaļa, jaatzīst, man negaršo, es to visu laiku ēdu ar nepatiku. Ēzdams es arvien cenšos domāt, ka tā ir store vai beluga, bet ne vardes radiniece.

Tajā brīdī zivju zupa sāka vārīties, un Gromeko devās pie drēbēm, lai paņemtu sago aizdaram.

— O, paskatieties ātrāk uz rietumiem! — viņš uzkliedza Makšejevam, kas bija palicis aiz telts pie ugunskura.

Makšejevs izskrēja pludmalē.

No rietumiem gar jūras krastu virzījās briesmoņi, kuros pēc svītrainajiem sāniem nebija grūti pazīt brontozaurus.

Viņi gāja lēnām, apraudami palmu un paparžu galotņu jaunās lapas, brīžiem apstādamies pie koka, kas šķita sevišķi gards.

— Kā jūs domājat, ko mums darīt? — Gromeko jautāja. — Mēs zinām, ka šie briesmoņi ir bailīgi un pirmie mums neuzbruks. Bet viņi samīdīs un sašķaidīs mums kā zivis, tā telti, ja tos atlaidīsim šurp.

— Vajadzēs šaut, — Makšejevs atbildēja. — Sākumā ar skrotīm, bet, ja nepalīdzēs, tad ar sprāgstošajām lodēm.

Abi paņēma bises, notēmēja uz briesmoņiem, un četri šāvieni dobji aizdimdēja pār krastmalu.

Negaidītais troksnis un skrotis, kas apbēra dzīvniekus, tos neizsakāmi pārbiedēja. Taču, negriezušies atpakaļ, neveiklie milzeņi metās ūdenī un devās gar krastu tuvu apmetnei, sakuldami viļņus un šļakatu strūklas.

Turot laivu, lai to neaiznestu jūrā, neveiksmīgie med nieki vienā

mirklī bija izmērcēti no galvas fidz kājām. Kāds uzplūdu vilnis izrāva no smiltīm kārti, pie kuras bija piesieta aukla ar*t* kaltēšanai uzvērtajām zivīm, cits vilnis apšļāca drēbes un žāvēto sago. Zivis ar kārti nokrita smiltīs, bet sago samirka.

— Pfu, nolādētie! — pēc dušas purinādamies, Makšejevs izlamājās. — Tomēr noķēzīja!

— Tā, nu jums ir darbs! — Gromeko viņu ķircināja. — Mēs nezinājām, ko pēc pusdienas darīt, bet viņi par to parūpējās. Tagad visas zivis vajadzēs atkal notīrīt, bet sago upītē nomazgāt un izžāvēt.

— Un vispirms.pašiem nožāvēties! Bet mūsu zivju zupa, droši vien, visa jau izvārījusies..

Apmetuši ūdenī pusloku, brontozauri atkal izlīda krastā austrumos no upītes grīvas un turpināja skriet pa pludmali.

— Arī tie acīm redzot dabūjuši pupas, lūk, kā aizlepo! Viņu purni pa krietnam izbaudījuši skrotis! — Makšejevs ļauni priecājās, pie telts izģērbdamies, kamēr Gromeko noņēma katliņu ar zivju zupu.

Izkāruši drēbes žūt un pacēluši kārti ar auklu agrākajā vietā, ceļotāji Ādama kostimā ķērās pie savām pusdienām. Kopš rīta līdz kaklam saēdies zivju galvas un iekšas, Ģenerālis bija izstiepies smiltīs un snauda. Ne viņš, ne ar ēdienu nodarbinātie cilvēki neievēroja, ka no meža netālu no apmetnes cita aiz citas iznāca sešas skudras, apstājās, apskatījās un tikpat klusi pazuda biezoknī.

Paēduši pusdienas, Makšejevs un Gromeko teltī apgūlās un aizsmēķēja pīpes, lai pēc tam sāktu attīrīt zivis no pielipušajām smiltīm.

Pēkšņi Ģenerālis ieņurdējās, pielēca kājās un sāka nikni riet. Izskrējuši no telts, Makšejevs un Gromeko ieraudzīja, ka viņu apmetni ielenkušas skudras. Viena kolona nogrieza tos no upītes grīvas, otra no otras puses virzījās pie auklas ar zivīm un drēbēm ar sago.

— Bet mūsu bises nav pielādētas! — Gromeko ievaidējās, mezdamies pie patronu somas.

— Ņemiet kartečas! — Makšejevs kliedza, steidzīgi pielādēdams savu divstobreni. — Šaujiet uz labajām, es gāzīšu uz kreisajām.

Labā kolona jau metās uz zivīm un rāva tās nost no auklas, bet kreisā atradās divdesmit soļu no telts, kad atskanēja pirmie šāvieni. Sprādzieni, dūmi un nošauto krišana kukaiņus samulsināja, un priekšējie neziņā apstājās. Bet zivju smakas pievilktie tālākie kukaiņi spiedās virsū, un bars atkal sakustējās uz priekšu. Stāvēdami pie telts ieejas, kurā riedams slēpās izspūrušais Ģenerālis, mednieki pielādēja bises, lai raidītu vēl vienu kārtu, bet tad, nažiem un laidnēm bruņojušies, dotos pret ienaidniekiem tuvcīņā. Ievērojot nesamērīgos spēkus, cīņā tomēr likās bez izredzēm.

Pēkšņi aiz krūmiem upītes grīvā skudru paka]ējās rindās viens pēc otra atskanēja divi šāvieni, bet pēc tam no turienes izskrēja

Kaštanovs ar liesmojošu žagaru saišķi rokās. Vicinādams to pa labi un kreisi, viņš metās tieši skudru barā, kas izklīda uz dažādām pusēm.

Makšejevs un Gromeko savukārt metās pie ugunskura un sāka sviest uz skudrām degošās pagales. Šis līdzeklis noderēja — pirmā kolona bija izklīdināta un bēga uz biezokni, nogalinātās, ievainotās un apdedzinātās pametot kaujas laukā.

Uzveikuši šīs kolonas ienaidniekus, visi trīs kopā ar Ģenerāli, kas atkal bija atguvis drosmi, ar uguni un nažiem uzbruka kukaiņiem, kas iznīcināja zivis. Da|a samaksāja par savu rijību ar dzīvību, citas paguva aizbēgt, žokļos aiznesdamas zivis vai samirkušo un salipušo sago. Divas skudras bija aizvilkušas sev līdz visas drēbes, bet tās panāca un nonāvēja. Ģenerālis nobeidza ievainotās, pārkozdams tām kaklus.

Kad pēdējās bēgles pazuda mežā, ceļotāji varēja atpūsties, saskaitīt savas trofejas un zaudējumus. Bija nogalinātas un smagi ievainotas četrdesmit piecas skudras.

Piecdesmit zivju vietā uz auklas bija palikušas tikai piecpadsmit, un vēl dažas, kuras ienaidnieki acīm redzot bija pametuši, pacēla mežmalā. Vairāk nekā puse sago bija apēsta vai samīdīta smiltīs. Gromeko bija dabūjis vieglu kodienu rokā, bet Kaštanovs kājā, taču biezais zābaks nebija padevies un pasargāja viņu no skudru indes.

— Jūs gan ieradāties laikā! — Makšejevs sacīja, kad pēc kaujas lauka apskates visi trīs apsēdās pie telts. — Bez jūsu palīdzības un izdomas ar uguni mēs ar šo karapūli nebūtu tikuši galā un būtu apēsti.

— Bet kur jūs atstājāt Papočkinu? — Gromeko atguvās.

— O, cīņas kaismē es pavisam piemirsu, ka Semjons Semjonovičs man vēl guļ laivā!

— Guļ? Kāpēc guļ? Kas ar viņu noticis? Vai viņš dzīvs? — bira biedru jautājumi. Tikai tagad viņi saprata, kāpēc Kaštanovs tik ātri atgriezies.

— Dzīvs, dzīvs! Arī mums bija sadursme ar skudrām, un Semjons Semjonovičs dabūja kājā tādu kodienu, ka kļuva invalids. Palīdziet pārnest viņu teltī.

— Vienu mirkli! Ļaujiet mums apģērbties, — sacīja Gromeko, kas tikai tagad bija pamanījis, ka viņš, tāpat kā Makšejevs, līdz šim bija palikuši puskaili.

— Jā, patiesi, kāpēc jūs abi esat tik dīvainā izskatā? — Kaštanovs iesmējās. — Vai jūs mazgājāties, kad skudras sāka jums uzbrukt?

— Nē, mūs atkal izpeldināja brontozauri, — atbildēja Makšejevs un apģērbdamies atstāstīja piedzīvoto.

Steidzīgi sakārtojušies, Makšejevs un Gromeko sekoja Kaštanovam uz upīti, kur pēdējais, mezdamies uzbrukumā skudrām, bija atstājis laivu ar Papočkinu, kas izrādījās aizmidzis tik cieši, ka nebija dzirdējis ne šāvienus, ne kliedzienus un pamodās tikai tad, kad viņu paņēma aiz

rokām un kājām, lai aiznestu uz telti.

Noguldījuši Papočkinu, ceļotāji izkāra atlikušās zivis, ievilka jūrā baigtās skudras, un tikai pēc šī nepatīkamā darba Kaštanovs, ēzdams atlikušo zivju zupu, pastāstīja biedriem savus piedzīvojumus neveiksmīgajā ekskursijā.

Tā kā bija jābaidās, vai divreiz cietušās skudras neatgriezīsies vēl lielākā skaitā, lai atriebtos nelūgtajiem atnācējiem par savu sakāvi, radās jautājums, ko darīt tālāk. Papočkins un Gromeko ieteica nekavējoties turpināt braucienu, lai pēc iespējas attālinātos no skudru pūžņa. Bet Kaštanovs vēlējās turpināt skudru pārtraukto ekspediciju augšup pa upīti, jo tā deva iespēju nokļūt noslēpumainā melnā tuksneša iekšienē, un Makšejevs šo nodomu atbalstīja. Tā izpildei bija nepieciešami kaut kā iznīcināt viltīgos kukaiņus, kuriem dzīviem esot, ekskursija būtu pastāvīgi apdraudēta. Tāpēc nolēma nogaidīt līdz vakaram, bet tad aizbraukt pie skudru pūžņa un, izmantojot skudru miegu, to sadedzināt. Šī pasākuma veiksmes gadījumā ceļš pa upīti augšup atbrīvotos, un ceļotāji varētu doties ekskursijā četratā abās laivās, atstājot plostu un liekās mantas biezoknī jūras krastā.

SKUDRU PŪŽŅA SADEDZINĀŠANA

Labi atpūtušies, paņēmuši bises, cirvi un žagaru saiņus, Kaštanovs un Makšejevs laivā devās ceļā. Papočkins vēl nevarēja kustēties, bet Gromeko no kodiena bija sākusi sāpēt roka. Tāpēc abi invalidi palika sargāt telti. Brauciens pa pazīstamajām vietām veicās ātri. Pabrauca garām skudru celtā aizsprosta atliekām, kur vēl kūpēja dziestošie stumbri un melnoja kukaiņu līķi. Tad izbrauca klajumā un aiz krūmiem novēroja skudru pūžņa apvidu, lai nejauši neuzdurtos ienaidniekiem. Bet neviens nebija redzams. Kukaiņi sava cietokšņa dziļumos acīm redzot atpūtās. Pabrauca mazliet tālāk, līdz bijušajam tiltam pār upīti, no kura uz skudru pūzni veda to iedzīvotāju labi iemīta taka.

Izrādījās, ka skudras jau paguvušas uzcelt jaunu tiltu.

Laivu piesēja pie krūmiem lejpus tilta, uzvēla plecos žagaru saiņus, paņēma katram gadījumam ar kartečām pielādētās bises un devās uz skudru pūzni. Līdz tam ne.aizgājuši, apsēdās aiz krūmiem pie ceļa, lai vēl kādu laiku novērotu un pārliecinātos, ka nodomātā plāna izpildi neviens netraucēs.

Viss bija klusu, un varēja ķerties pie darba. Katrā galvenajā ieejā ielika žagaru saini, bet tam virsū no pašas celtnes paņemtos vissausākos un tievākos kokus.

Tad aizdedzināja vislielāko attālākās rietumu ieejas ugunskuru un klupdami krizdami tūlīt aizskrēja — viens pie ziemeļu, otrs pie dienvidu ieejas, lai aizdedzinātu tās un sastaptos pie austrumu ieejas, kur dedzināšanu pabeigt un nepieciešamības gadījumā skriet uz laivu.

Aizdedzinādams ugunskuru pie ziemeļu ieejas, Kaštanovs galerijas dziļumā ievēroja skudru, kas skrēja pie aizsprostojuma. Viņš aizslēpās aiz ugunskura cerībā, ka kukainis iznāks ārā un tad šo sargu varēs nobeigt, lai tas nesaceltu trauksmi. Bet skudra, apskatījusi ugunskuru un izmēģinājusi to izjaukt, aizskrēja atpakaļ, acīm redzot pēc palīdzības. Sākās trauksme, un vajadzēja steigties pie pēdējās izejas.

Makšejevs izrādījās jau še. Viņš steidzās aizdedzināt ugunskuru un sagaidīja biedru vārdiem:

— Ātrāk, ātrāk! Jāglābjas laivā!

Abi skrēja, cik jaudas, ceļā tomēr apstādamies, lai atskatītos. No austrumu ieejas jau izšāvās milzu liesma. Ziemeļu pusē skudru pūznis arī dega vairākās vietās, un no daudzām augšējām atverēm stiepās biezi dūmi. Tomēr dienvidu pusē, kur Makšejevs, satrauktos kukaiņus ieraudzīdams, bija ļoti steidzies, uguns rādījās vāja, un tajā pusē pa visām augšējām ejām skrēja laukā skudras cita aiz citas. Dažas vilka olas vai kūniņas, nolaizdamās ar tām lejā un aiznesdamas sāņus, citas bez jēgas skraidelēja šurp un turp, skrēja pie uguns vai kūpošajām

atverēm un krita apdedzinājušās vai apdullušas.

— Mūsu pasākums nav veicies! — Kaštanovs aizrādīja. — Daļa skudrit pagūs izglābties, klīdīs bez patvēruma apkārt un uzbruks mums. Rīt vajadzēs aizvākties tālāk.

— Bet arī patlaban mums jāaizvācas tālāk! — Makšejevs iekliedzās, norādīdams uz kukaiņiem, kas skrēja pa ceļu uz tiltu.

— Vai tik viņas neskrej pēc ūdens, lai dzēstu uguni? — Kaštanovs atjokoja, sākdams skriet blakām biedram.

Nebija šaubu, ka skudras, ieraudzījušas dedzinātājus, dzinās tiem pakaļ. Viņas skrēja ātrāk nekā cilvēki, un attālums starp abām pusēm arvien vairāk samazinājās.

— Es vairs nevaru, sirds neiztur! — aizelsdamies kliedza Kaštanovs, kas pēc saviem gadiem un dzīves veida nevarēja ar Makšejevu ilgi sacensties.

— Apstāsimies un šausim! — Makšejevs ieteica.

Viņi paguva atvilkt elpu, kamēr kukaiņi pienāca piecdesmit soļu attālumā, un tad izšāva. Priekšējie kolonā nokrita, pēdējie apstājās. Viņu bija vairāk nekā desmit, bet aiz tiem attālāk sekoja otrs bars.

Ar pēdējiem spēkiem vajātie atskrēja pie tilta, kad papildinājums ieradās cīņas vietā.

— Velns parauj, kur mūsu laiva? — iesaucās Makšejevs, pirmais pieskrējis pie upes krasta.

— Ko jūs sakāt! Vai tiešām tās nav?

— Nē, tā pazudusi bez pēdām!

— Vai tā bija piesieta?

— Še, es vietu labi ievēroju … Un, lūk, krūmā ari karājas valgs, ar ko tā bija piesietai

— Kas gan laivu atsējis un aizbraucis?

— Varbūt tā pati atraisījās un aizpeldēja pa upīti lejup.

— Bet varbūt to aizdzina skudras.

— Ko nu darīsim?

— Pagaidām dosimies pāri tiltam un tad to izjauksim, — Kaštanovs ieteica. — Vismaz upīte mūs šķirs no vajātājiem.

Abi nevilcinādamies pa tiltiņu, kas zem viņu smaguma ielīka, pārgāja otrajā krastā. Vajatāji jau bija simts soju no upītes.

— Pārvilksim baļķus pie sevis, citādi skudras tos varbūt atkal izzvejos, — Makšejevs ierosināja:

Minūti vēlāk, kad pirmās skudras pieskrēja pie krasta, abi baļķi jau gulēja pie ceļotāju kājām. Dzijā upīte viņus šķīra no sekotājiem, kas samulsuši apstājās pretējā krastā. To bija ap divdesmit, bet uz ceļa bija redzami jauni pastiprinājumi, kas steidzās palīgā. Aiz tiem klajuma vidū kā milzu ugunskurs liesmoja skudru pūznis. Liesmas pacēlās augstu debesīs, un mierīgajā gaisā vijās dūmu mutuļi, veidodami melnu stabu, kas aizstiepās milzīgā augstumā.

— Var iedomāties, ka tas ir vulkānā izvirdums! — Makšejevs iesmējās. — Par visām viltībām mēs galu galā esam labi atmaksājuši.

— Tomēr vēlamos rezultātus neguvām, neiztīrījām no kukaiņiem apvidu, un tagad mums viņu priekšā ar kaunu jāatkāpjas.

— Kā mēs vēl nokļūsim līdz jūrai?

— Iet gar upītes krastu pa mežu nav ko domāt.

— Pa to tik ātri netiksim uz priekšu, bet skudras var aizsteigties priekšā un uzbrukt mūsu biedriem.

— Lūk, ko darīsim! Ja nevar iet — brauksim. No divi baļķiem nav grūti pagatavot plostiņu, bet ūdens panesīs mūs ātrāk nekā pašu kājas.

— Ideja! Bet vispirms jāiztrenkā skudras, lai tās kaut kā netraucētu mūs aizbraukt.

Pielādējuši bises, ceļotāji raidīja skudru barā, kas pulcējās otrā krastā, četrus šāviņus. Vairāk nekā desmit kukaiņu nokrita, daži ievēlās ūdenī, pārējie izklīda. Dažās minūtēs abi tilta koki bija nolaisti ūdenī, steidzīgi sasieti ar krūmos nogrieztām lokanām klūgām, abi ceļotāji uzlēca uz improvizētā plosta un atgrūdās no krasta, pēdējo reizi paskatīdamies uz savu ienaidnieku liesmojošo cietoksni. Straume tos ātri nesa lejup, bet bises noderēja par kārtīm; lai atgrūstos no krasta, kad plosta viens vai otrs gals tam pārāk tuvojās. Dažas skudras kādu laiku skrēja gar upīti, bet straume bija par tām ātrāka, un viņas pamazām atpalika.

Aiz upītes līkuma pretī mežmalai, kur Kaštanovs bija gatavojis savu peldošo ugunssārtu, braucēji priecīgi pārsteigti ieraudzīja savu laivu, kuru straume bija pienesusi pie krasta un kas bija iestrēgusi krūmos.

Plostu pienesa tajā pašā vietā, viņi notvēra bēgli, iesēdās un

iegūla airos.

Pusstundu vēlāk viņi laimīgi piebrauca pie savas apmetnes.

JAUNA EKSKURSIJA ZEMES IEKŠIENE

Neveiksme skudru pūžņa sadedzināšanā piespieda ceļotājus nekavējoties atstāt apmetni līča krastā, jo ikvienā ekskursijā zemes iekšienē viņi riskēja sastapties ar saniknotajiem kukaiņiem, kas bija zaudējuši savu mītni un klaiņoja visapkārt. Cīņā ar tiem vajadzētu izlietot visu enerģiju un patronu krājumus, kas vairs nebija pārāk lieli. Un arī pašā apmetnē viņi riskēja ik brīdi sagaidīt skudru uzbrukumu, kas varēja beigties bēdīgi.

Jautājumu, vai turpināt braucienu gar Ķirzaku jūras dienvidu krastiem uz rietumiem vai atgriezties un braukt uz austrumiem, agro brokastu laikā apsprieda ļoti dedzīgi un beidzot nolēma vēl doties uz rietumiem.

Brauca parastā kārtībā tuvu krastam un drīz izkļuva no līča. Dienvidu krasts arī tālāk gurdināja ar savu vienmuļību. Pavadījuši divas nedēļas juras perioda dzīvnieku un augu pasaulē, mūsu ceļotāji pie tā bija tik pieraduši, ka atzina visu par diezgan vienpusīgu. Tagad viņi vēlējās nokļūt tālāk dienvidos, cerēdami sastapt vēl senāku floru un faunu, izbaudīt jaunus piedzīvojumus un gūt jaunus iespaidus.

Bet šo tālāko ceļu uz dienvidiem norobežoja tuksnesis, un brauciens uz rietumiem vai austrumiem solīja tās pašas juras perioda ainas. Un visi jau sāka domāt par atgriešanos uz ziemeļiem.

Krastā vairākās vietās pamanīja skudras, no kā varēja secināt, ka šī kukaiņu dzimta izplatīta visā Ķirzaku jūras dienvidu piekrastē un tie tiešām ir juras laikmeta dabas valdnieki.

— Laime, ka skudras daļu laika pavada miegā! — Papočkins aizrādīja. — Citādi no tām neglābtos.

— Jā, šie radījumi ir sliktāki par zobentīģeriem un plēsīgajām ķirzakām. Abi pēdējie dzīvnieki mums nav sagādājuši ne simto daļu nepatikšanu un uztraukuma, ko sagādāja skudras, — Makšejevs piekrita.

Pārnakšņoja pludmalē. Nolēma braukt vēl vienu dienu tālāk uz rietumiem un, ja tad neizdosies rast ceļu uz dienvidiem, griezties atpakaļ.

Sī pēdējā diena atnesa vēlamo pārmaiņu. Jūras krasts drīz sāka strauji nosliekties uz dienvidiem, saglabājot agrāko raksturu. Pēc dažu stundu brauciena kļuva redzams, ka meža zaļā siena drīz beigsies un tālāk sāksies klintis.

— Atkal tā pati masivā augstiene, bet uz tās melnais tuksnesis! — iesaucās Kaštanovs, binoklī vērodams priekšā guļošo apvidu. Viņa balsī bija jaušama vilšanās.

Bet, kad piebrauca pie meža gala, izrādījās, ka starp to un augstienes pakāji atrodas liels līcis, aiz kura atklājās zaļa ieleja. Aiz tās

pacēlās tumšu kalnu puduris ar smailām virsotnēm.

— Atkal vulkāni! Bet šoreiz pavisam netālu no jūras krasta! — Gromeko iesaucās.

Laivas devās tieši uz līča iienvidu krastu ielejas mutē, kur bija saredzams līdzens, smilšains pludmales laukums.

Caur ieleju tecēja diezgai. liels strauts, ko apņēma koki, krūmi un zālājs. Telti uzstādīja pludmalē. Zālājā gar strautu redzēja vaboles, spāres un mušas, pamanīja iguanodona un lidojošās ķirzakas pēdas, bet skudras nesastapa.

Pēc pusdienām devās uz vulkāniem, bet aiz piesardzības telti, laivas un liekās mantas paslēpa meža biezoknī, dažas no tām pat pakarot kokos. Ģenerāli paņēma līdi.

Ceļš tuvu strautam veda pa ieleju augšup. Birzis strauta krastos neveidoja necaurejamu biezokni, un tās šķērsoja iguanodonu iemītās takas. Abu nogāžu klintīs Kaštanovs noteica iežus, kādi bij» atrasti daudz tālāk ziemeļos, pie Makšejeva upes, — alvas ar niķeļa dzelzs ielāsmojumiem. Tikai šie ielāsmojumi bieži pārvērtās lielās ligzdās no pusmetra līdz vienam metram caurmērā un sastāvēja no tīra metala.

— Tā taču lieliska izejviela tērauda iegūšanai! — iesaucās inženieris, izbrīnā un sajūsmā apstājies pie augstas klints sienas, kurā saules gaismā blāvi spīdēja nārbagāti izkaisītās mazas un lielas metala ligzdas. Viņš ai), lūkoja sienu tādā iekārē, kā bērns skatās uz saldu baltmaizi ar rozīnēm.

— Eh, kādu kolosālu rūpnīcu še varētu ierīkot! — viņš jūsmoja.

— Neraugoties pat uz skudrām? — Kaštanovs pasmaidīdams atjautāja.

— Neraugoties ne uz ko! Vai gan aiz nepieciešamības izmantot šos dārgumus cilvēks vilcinātos pilnīgi iznīcināt apnicīgos kukaiņus? Dzīdamies pēc zelta, eiropieši izspieda kareivīgos sarkanādaiņus, cilvēkēdājus, bušmeņus un kaprus. Viena lielgabala un dažu granatu pietiek, lai iznīcinātu visus šā krasta skudru pūžņus ar to iemītniekiem.

Virs zaļās ielejas brīžiem šurp un turp pārlaidās lieli pterodaktiļi, meklēdami laupījumu: acīm redzot kaut kur tuvu nepieejamās klintīs bija to ligzdas. Cilvēkiem uzbrukt viņi neuzdrošinājās, bet, kad Ģenerālis aizsteidzās ceļotājiem pārāk tālu priekšā vai arī atpalika, virs tā parādījās ķirzaka un riņķoja gaisā, gaidīdama izdevīgu brīdi uzbrukt. Gromeko uz lidojošo plēsoņu divas reizes izšāva un to nogāza. Ievainotais dzīvnieks palika spārdoties lielas papardes galotnē.

Sastapa iguanodonu baru, kas atpūtās pļaviņā klinšu pakājē, bet to medības atlika atpakaļceļam, lai neapkrautos ar gaļu.

Pēc trīs stundu netraucēta gājiena sasniedza vietu, kur ieleja strauji pavērsās pret rietumiem. Tālāk tās labā nogāze veidojās no vulkānu pudura kraujām. Ceļš kļuva grūtāks, bieži nācās pārkļūt lavai,

rāpties pa tās melnajiem bluķiem.

Mazā pļaviņā, kur bija izdevīga vieta naktsmītnei un dažas sausas kosas ugunskuram, atstāja līdzatnesto pārtiku un liekās mantas, lai ērtāk izpētītu apvidu.

Starp divu platu lavas straumju galiem, kuras bija noplūdušas no vulkānā, atradās neliels ezers pussimts metru caurmērā ar nelielu palmu un kosu puduriem un šauru niedru joslu krastā. No ezera iztecēja strauts, izlocīdamies caur lavas lejteci. Ezera virsma bija gluda kā spogulis un atspoguļoja sevī līdz pēdējam sīkumam ir zaļo ietverj, ir melnās lavas straumes, ir plakanās augstienes drūmās kraujas.

— Lūk, brīnišķīga vietiņa vientuļniekam, kas nolēmis uz visiem laikiem pamest pasaules burzmu, — Papočkins iesaucās. — Viņš še melnās sienas aizsargā uzceltu būdu un dzīvotu mierīgā ezera krasta palmu paēnā, vērodams vienīgi skaidrās debesis, mūžīgo sauli un vareno vulkānu.

— Un kādā jaukā dienā ietu bojā akmeņu krusā vai lavas straumē, ko izvirtu šis viltīgais vulkāns, — Kaštanovs aizrādīja.

— Vai vēl ātrāk nomirtu badā, jo, cik es varu spriest, šīs palmas nedod ēdamus augļus, bet niedres nav saldas, — piebilda Gromeko.

— Un nav ieraugāms neviens medījums! — noteica Makšejevs.

— Kādi jūs visi nožēlojami reālisti! Nemaz neļaujat pasapņot! Vientulis varētu art zemi, ierīkot augļu un sakņu dārzu. Ūdens ir, un uz vecas lavas lieliski aug vīnogulāji un …

Zoologs nepaguva savu vārdu nobeigt, jo no vulkānā, kura virsotni aizsedza tuvākie lavas sablīvējumi, atskanēja pērkonam līdzīgs dārds, un pēc dažām minūtēm ap ceļotājiem nolija sīku, melnu lapilu (akmeņu) lietus.

— Še tev nu bija! Viņa augstība brīdina, ka neļaus vientulim audzēt uz vecās lavas vīnogulājus, — Makšejevs iesmējās.

— Apskatīsim ezeru un atgriezīsimies pie mūsu mantām. še nav pārāk droši, — Kaštanovs ieteica.

Kamēr ceļinieki kāpa pa lavu pie ezera, dārdi atkārtojās un atkal nobira lapilas.

— Vulkāns dusmojas par nelūgtajiem viesiem! Tas baidās, ka izzagsim no viņa kratera dārgumus, kā izzagām sēru no Sātana kratera, pirms tas paguva pamosties.

— Nosauksim šo vulkānu par īgņu, — Gromeko ierosināja.

Šo nosaukumu atsaucīgi pieņēma un atzīmēja Kaštanov.a uzmestajā kartē. Ezers dabūja nosaukumu Vientuļnieks, bet strauts, kas no tā iztecēja, Papočkina vārdu.

— Lūk, nu mēs savas gaisa pilis esam iemūžojuši! — Makšejevs smējās, šos vārdus pierakstīdams.

Ezera ūdens izrādījās auksts un salds, ar garšu pat atgādinādams zelteri, jo, viegli uzsildot no tā atdalījās ogļskābes burbulīši.

Apstaigājuši ezeru un atraduši izdevīgu vietu, ceļinieki ar labpatiku tā spirdzinošajā ūdenī izpeldējās un nirdami noskaidroja, ka dziļums nepārsniedz trīs metrus. Ezerā nebija ne zivju, ne kukaiņu, ne ūdensaugu.

Tā kā vēl bija par agru atgriezties apmetnē, nolēma uzkāpt masivajā augstienē. Tas nenācās grūti, jo lavas augšējā straume piekļāvās augstienes kraujai, un lavas bluķi veidoja kaut ko līdzīgu gigantiskām kāpnēm, tā ka, rāpdamies no bluķa uz bluķi, ceļinieki drīz nokļuva augšā.

Austrumos pie viņu kājām dziļā bedrē gulēja ezers, bet aiz tā pacēlās īgņas melnās, izrakņātās nogāzes, virs kurām slējās stāva virsotne. No tās vijās melns dūmu stabs, mierīgajā gaisā stiepdamies lielā augstumā. Dienvidos, rietumos un ziemeļos izplētās melnais tuksnesis gluži tāds pats kā ap Sātana vulkānu puduri. Ziemeļos tuksnesis nobeidzās pie zilās jūras, bet visās citās debess pusēs aizstiepās līdz apvārsnim.

— Īgņa daudz augstāks par Sātanu, un tā konusa malas stāvākas, — Kaštanovs ieminējās.

— Un iesācies izvirdums mūs traucēs nokļūt tā virsotnē, — Makšejevs piebilda.

— Redzēsim rīt. Sērs mums tagad nav vajadzīgs, un mēs jebkurā mirklī varēsim atgriezties.

Atkal nokāpuši pie ezera un veikuši to pašu ceļu pāri lavas straumēm, ceļinieki pēc stundas atradās savā apmetnē.

ĪGŅAS NEDARBI

Īgņa viņiem tomēr neļāva, kā nākas, izgulēties. Pēc dažām stundām viņus uzmodināja briesmīgi grāvieni, un ceļotāji pārbijušies pielēca kājā»:

— Vai tiešām arī šis vulkāns izvirdīs svelmainos mākoņus? Paskatieties, kas tur notiek! — Gromeko iesaucās.

īgņu ietina biezi mākoņi, kas vēlās pa nogāzi arvien zemāk un reizē izplūda uz visām pusēm. Mākoņi mutuļoja, laistījās spožos zibeņos, un no vulkānā dziļumiem izlauzušies dārdi saplūda ar pērkona grāvieniem.

— Nē, — aizrādīja Kaštanovs, — svelmainā mākoņa mums nav jābaidās. Šim izvirdumam ir cits, tieši Vezuva tipa raksturs. Patlaban tas izvird nelnus un akmeņus, bet pēc tam droši vien parādīsies lava.

— Mūsu uzkāpšana kalnā, protams, izjukusi.

— Katrā ziņā! Būtu neprāts šādā brīdī līst uz vulkānā.

— Ko mēs darīsim?

— Pasēdēsim še vai turpināsim partraukto miegu, bet tad atgriezīsimies pie jūras.

— Kāpēc,ne tūlīt?

— Interesanti novērot izvirdumu tik tuvu.

— Bet ja nu uz mums nobirst bumbiņas?

— Šaubos. Mēs atrodamies pašā pakājē, bet tik tālu tās nelido.

— Bet ja mūs skars lava?

— Lava plūst lēni, un no tās mēs arvien varēsim aiziet pat soļos.

— Nu, tādā gadījumā īpaliksim un paskatīsimies īgņas darbā. Viņi sakūra ugunskuru, uzlika tējkannu un ēzdami novēroja vulkānu.

Tas bija pilnīgi paslēpies mākoņos, un pat debess zenitā bija pārvilkusies ar pelēku dūmaku, caur kuru Plutons izskatījās kā sarkans disks bez stariem, mezdams uz vulkānā drūmo apkārtni draudīgu, blāvu gaismu.

Drīz sāka birt sīki, pūderim līdzīgi pelni, vispirms atsevišķām plēnēm, bet pēc tam arvien biezāki un biezāki, tā ka, tēju dzerot, krūzīti vajadzēja apsegt ar plaukstu, lai nesarītos vulkāniskos putekļus. Zāle, niedres un palmu lapas pamazām nomelnēja, bet ūdens strautā atgādināja tinti.

— Labi, ka mēs iedomājāmies iesmelt ūdeni savā skārda traukā, — Makšejevs aizrādīja. — Citādi mēs veselu dienu paliktu bez ūdens. Bet kas tas par troksni?

Tā ka vulkānā dārdi bija pavājinājušies, pērkona grāvienu starplaikā varēja sadzirdēt dobju troksni, kas līdzinājās piekrastes bangu rēkoņai un pakāpeniski pastiprinājās. Ceļotāji nesapratnē saskatījās.

— Vai tik tas nav svelmainais mākonis? — Papočkins uztraukts ievaicājās.

— Ātrāk jāskrien augšā! — Kaštanovs iekliedzās. — Pa strautu gāžas ūdens valnis vai dubļu straume. Šo iespējamību es piemirsu. Paņemsim mantas — un kalnā!

Steidzīgi iztukšoja neizdzertās krūzītes, savāca mantas un bises, un visi traucās augšup pa lavas straumi, rāpdamies pa lavas bluķiem un klupdami, cenzdamies nokļūt pietiekamā augstumā virs strauta gultnes.

Kad viņi beidzot piecdesmit metru augstumā virs apmetnes vietas apstājās atvilkt elpu un atskatījās, viņu skatieniem atklājās aina, kas parādīja, ka steidzīgā bēgšana bijusi savlaicīga. Pa gultni, kas stiepās no vulkānā nogāzes, gāzās satrakota, melna ūdens straume, savos krastos izlauzdama lielus sacietējušās lavas gabalus. Pēc dažām minūtēm briesmīgais, trīs metrus augstais valnis bija aizvēlies līdz tai vietai, kur viņi tikko bija bezrūpīgi dzēruši tēju, un vienā mirklī tā netīrajos viļņos pazuda zaļie krūmi, salīgojās un nogāzās nolauztās vai ar saknēm izrautās palmas, un viss laukums pazuda, it kā nekad nebūtu bijis.

— Veikli strādā! — Papočkins iesaucās. — Mēs laikā aizvācāmies!

Bēgdami ceļotāji bija nokļuvuši augstāk par šo lavas straumi, un no tās vietas, kuru viņi bija aizsnieguši, lejā varēja redzēt kā vienu, tā otru virsotni. Dubļu straume plūda pa labējo virsotni, un tagad visi pagriezās pa kreisi, lai redzētu, kas tur notiek. Pēc dažām minūtēm pa kreisās virsotnes šauro ieleju atvēlās otra dubļu straume, kas virzījās lēnām, jo ūdenim bija piemaisīti pelni un sīki akmeņi, un tas atgādināja šķidru, melnu putru, kuras virpuļos griezās ar saknēm izrautie krūmi un palmu stumbri.

— Tos nes no ezera krastiem, kur mēs bijām vakar! — Papočkins iesaucās.

— Lūk, kur jūsu klusais, idiliskais vientuļnieka patvērums! Ezera vairs nav, viss noslīcināts dubļos, — sacīja Kaštanovs.

— Jā, šejienes vulkāni, izrādās, ļoti nemierīgi kaimiņi! — Gromeko aizrādīja. — Sātans mūs pamieloja ar svelmaino mākoni, bet īgņa — ar dubļiem.

— Un tomēr mēs izglābāmies kā tur, tā še un redzējām baigas un interesantas dabas parādības, — Kaštanovs piebilda.

— Bet tagad mēs esam nogriezti no jūras un mūsu laivām! — iesaucās gluži nomāktais Papočkins. — Paskatieties, pa labi un kreisi brāzmainas straumes, bet aiz mums īgņa, kas var sarīkot vēl kādu mielastu.

Ceļotāji, kas bija paglābušies no dubļu straumēm uz vulkānā klints, tiešām atradās ielenkumā un nevarēja doties pa ieleju lejā uz jūru. Bet aiz viņiem turpināja rūkt vulkāns.

— Ja tagad no augšas vēl atplūdīs lava, mēs būsim starp uguni un ūdeni. Jaukas izredzes! — aizrādīja Gromeko.

— Dub|u straumes drīz noskries, un mēs dosimies uz jūru, pirms lava, ja tāda vispār virzīsies uz šo pusi, mūs aizsniegs.

— Bet tikām mūs izmērcēs līdz kauliem! Nav taču kur patverties! — Papočkins rūca.

Zoologam bija pilnīga taisnība. Jau labu laiku no mākoņiem, kas izplētās ap vulkānu, smidzināja lietus, ko dubļu straumju ielenktie ceļotāji nemaz nebija ievērojuši. Tagad lietus pastiprinājās, un visi sāka skatīties apkārt, lai atrastu kaut kādu aizsegu. Cerēdami uz jauku laiku, kas bija jau turpinājies daudzas dienas, ceļotāji bija devušies ekskursijā vieglos tērpos bez apmetņiem un telts, un tagad ne ar ko nevarēja aizsargāties.

— Man liekas, ka tur augstāk, kur tik daudz lielu lavas bluķu, mēs drīzāk atrastu kādu patvērumu, — sacīja Makšejevs, rādīdams uz nogāzes augstāko jostu.

— Un atrādīsimies vulkanam vēl tuvāk! — Papočkins nopūtās.

— Brīvam cilvēkam brīva griba. Palieciet še lietū, mēs rāpsimies, — Gromeko paziņoja.

Bet zoologs negribēja biedrus pamest, un visi devās pa stāvo lavas straumi augšup. Kā akmeņi, tā apavi bija slapji, iet bija slideni un grūti. Drīz tomēr viņi sasniedza lielu, citu uz cita saveltu lavas bluķu kalnu, kas bija virs vecās lavas izplūdušas jaunākās lavas straumes gals. Šur tur starp bluķiem bija palikušas spraugas, kurās viens cilvēks varēja ērti paslēpties. Visi četri novietojās šajās alās, bet slapjais Ģenerālis ielīda pie Makšejeva, kas par šo kaimiņu nebija visai apmierināts.

Pietiekami izmirkušie cilvēki, uz nelīdzenajiem akmeņiem neveikli sačokurojušies, pārdzīvoja ne visai patīkamus brīžus un, lai uzturētu labu omu, no savām patvertnēm sasaucās cits ar citu, kad īgņas dārdi mazliet aprima.

Lietus lija bez pārtraukuma. Drīz arī pa lavas straumes virsmu sāka tecēt netīra ūdens strūklas un strautiņi, sagādājot slēpņu meklētājiem jaunas nepatikšanas. Viens ļāva aukstajai dušai sānu, cits muguru. Papočkins, izstiepies garajā un zemajā alā uz vēdera, sajuta zem sevis ūdeni. Viņš izlīda ārpusē un sāka starp bluķiem skraidīt, meklēdams labāku vietu.

Makšejevs, šajā skatā noraudzīdamies, smējās. Viņam kopā ar Ģenerāli bija izdevies iekārtoties mazā lavas alā.

— Tas nav īgņa! — zoologs kliedza, lietū rāpdamies pa lavas gabaliem. — Tās ir velns zina kas: Raudulis, Slapulis, Lietulis.

— Nosauksim viņu par Udenslējēju! — Makšejevs ierosināja.

Bet Papočkins vairs neklausījās. Viņš bija atradis šauru plaisu un ielīda tajā ar galvu pa priekšu. Plaisa tomēr izrādījās pārāk īsa un

kājas palika ārā, lietū.

Piepeši gaisu satricināja briesmīgs grāviens. Ceļotājiem likās, ka akmeņi viņus saspiedīs kā peles slazdā. Viņi izskrēja no patvertnēm.

— Zemestrīce! — Gromeko kliedza.

— Vulkāns uzsprāga gaisā un gāžas mums virsū! — Papočkis vaimanāja.

— Vai tiešām svelmainais mākonis! — Kaštanovs nobālis čukstēja.

Aiz lietus un mākoņu aizsega neko nevarēja saredzēt, un pēc pirmā izbīļa mirkļiem visi mazliet nomierinājās. Bet tad ar dobju sprakstoņu viņiem blakām nokrita vītņainām rievām klāta lode galvas lielumā un sāka lietū šņākt, sprēgāt un kūpēt. Visapkārt, pa labi un kreisi, augšā un apakšā, tagad bija krītošo akmeņu triecieni un sprakstoņa.

— Ātrāk patvertnēs! — Makšejevs kliedza. — īgņa šauj ar liela kalibra lādiņiem.

Visi steidzās ielīst savās alās, no kurām, sirdij stingstot, tomēr ieinteresēti novēroja, kā krita un šņāca dažāda lieluma lodes. Citas, atsizdamās pret lavas bluķiem, sašķīda šķembās kā īstas granatas. Toties lietus gāze ātri pārstāja. Pār nogāzi lejup nošalca karsta vēja brāzma, uzplūda sēra un sviluma smaka. Mākoņi sāka izklīst vai pavēlās augstāk. Lodes rima krist. Makšejevs nolēma paskatīties no savas aliņas.

— Īgņa pacēlis cepuri un rāda mums savu sarkano mēli! — viņš iekliedzās.

Arī pārējie izlīda un pacēla galvas.

Augšā, melno mākoņu spraugās, brīžiem parādījās vulkānā virsotne, kuras vienā pusē stiepās īsa, ugunīgi sarkana lavas mēle, it kā draudēdama cilvēkiem, kas bija iedrošinājušies traucēt kalna mūžseno vientulību.

— Jā, parādījusies lava! — Kaštanovs paziņoja.

— Stundu pēc stundas arvien grūtāk! Sākumā viņš gribēja noslīcināt mūs dubļos, tad nosist ar lodēm, bet, tā kā tas viss nelīdzēja, tad laidis darbā pēdējo līdzekli un grib apliet mūs ar lavu! — Gromeko jokoja.

— Drosmi, Semjon Semjonovič! Tagad jums pēdējā stundiņa klāt! — Makšejevs smējās.

— Un jums arī! — zoologs atkodās. — Ja briesmas būtu tik lielas, jūs jau pats diegtu latatā kā pirms dubļu straumes.

Taču nebija kurp iet. Abās gultnēs vēl arvien trakoja dubļu straumes, kurām pārkļūt nebija ko iedomāties. Bet augšā sarkanā mēle ātri stiepās garumā, laikiem pazuzdama balta tvaika mutuļos, kas izdalījās tās virspusē.

— īgņa mūs samērcēja, bet tagad izžāvēs! Kad lava pienāks tuvāk, mēs vispirms izžāvēsim savas drēbes, bet pēc tam …

— Bet pēc tam atkal izmirksim, dodoties pāri dubļu straumei, ja vien tajā nenoslīksim, — Papočkins pabeidza Gromeko joku.

Bet, pateicoties no pelniem un mākoņiem attīrītajām debesīm, parādījās Plutons un sāka ātri apžāvēt vulkānā nogāzi. Melnie lavas bluķi kūpēja kā pazemes uguns sakarsēti.

Ceļotāji novilka drēbes un, izgriezuši ūdeni, izžāva tās uz akmeņiem. Gromeko izģērbās pilnīgi kails un, sildīdamies Plutona staros, ieteica biedriem sekot viņa piemēram.

— Bet ja īgņa mūs pamielos ar jaunu lādiņu porciju? Kailiem sēdēt alās nebūs sevišķi tīkami, — Makšejevs aizrādīja.

— Ja jau parādījusies lava, sprādzieni un irdenu vielu izvirdumi parasti mitējas, — Kaštanovs paskaidroja.

— Bet, ja vajadzēs bēgt no lavas, mēs nepagūsirn apģērbties.

Šajā mirklī no vulkānā virsotnes izšāvās balts tvaiku mākonis, un virs kratera malas parādījās uguns siena, kas ātri slīdēja lejup.

— Pirmā lavas straume noplūda ezera ielejā, — Kaštanovs aizrādīja, — bet šī varbūt var nokļūt arī līdz mums.

— Cik ilgā laikā? — pārējie ieinteresējās.

— Varbūt pēc stundas, varbūt vēlāk. Tas atkarīgs no lavas īpašībām. Ja lava smaga un viegli kūstoša, tā ir šķidra un plūst ātri, bet, ja lava viegla, stīgra, bagāta ar kramaini, tā kūst grūti un virzās lēnām.

— Ar kādu lavu mūs pamielo īgņa?

— Līdz šim, cik bija vērojams no vecajām straumēm, tas izvirdis smago lavu. Droši vien tāda tā būs arī šoreiz. Vispār, pēc visu iežu īpašībām, kādus mēs sastapām Plutonijā, tie ir ļoti smagi, bagāti ar oliviem un metāliem, un grūti sagaidīt, ka šejienes vulkāni varētu izvirst vieglu kramaiņu lavu.

— Tātad mums drīzāk jātiek no šejienes projām.

— Jā, bet es ceru, ka, pirms lava nonāks līdz mums, dubļu straumes izsīks un mēs netraucēti pārkļūsim pār vienu vai otru gultni.

Plutons, kuru vairs neaizsedza mākoņi, un karstais vējš, kas pūta no vulkānā, ātri izžāvēja ceļotāju drēbes, tie apģērbās un, gaidīdami izdevību aiziet, turpināja novērot vulkānu. Lavas garās mēles gals jau bija pazudis aiz nogāzes skrausta, acīm redzot noplūzdams bijušā ezera ielejā īgņas rietumu pakājē. Jaunas lavas porcijas, ko izvirda krāteris, daļēji aizplūda pa to pašu ceļu, daļēji vairāk uz ziemeļiem un droši vien veidoja jaunu straumi, kura noplūda pa ziemeļu vai ziemeļrietumu nogāzi. Pēdējā gadījumā tai vajadzēja tecēt novērotāju virzienā. Bet aiz tuvējiem lavas sablīvējumiem viņi nevarēja saskatīt, kurp šī straume virzās.

Netīrā ūdens daudzums abās gultnēs, sevišķi kreisajā, bija mazinājies, un pa tām vairs nevēlās satrakota straume, bet tecēja neliela, netīra upīte, pār kuru varēja arī riskēt pārbrist.

BEZIZEJAS STĀVOKLĪ

Tā pagāja pusstunda. Izvirdums mierīgā gaitā turpinājās, sprādzieni krāterī atskanēja reti un vāji. Bet augstāk nogāzē, virs vietas, kur sēdēja novērotāji, varēja saklausīt čaloņu un dobju troksni, kāds dzirdams uz lielas upes spēcīgas ledus iešanas laikā. Šajā pusē pacēlās milzīgu lavas kluču valnis, acīm redzot vecās lavas straumes plūsma, kas še bija apstājusies.

— Kā liekas, laiks aiziet, — Kaštanovs pieceldamies sacīja, — lava vairs nav tālu.

Visi devās pa nogāzi lejup, uz savu nakts apmetni strauta krastā, brīžiem atgriezdamies un atskatīdamies atpakaļ, turp, kur troksnis arvien pastiprinājās. Tur, virs vecās straumes skrausta, jau parādījās jaunās sākums. Bet tā nepavisam nebija ugunīgi sarkana lavas siena, kā to bija iztēlojušies trīs novērotāji, izņemot Kaštanovu, kas šīs parādības pazina. Šī lavas fronte atgādināja dažāda lieluma melnu bluķu valni, kas virzījās uz priekšu kaut kāda neredzama, bet brīnumaina spēka ietekmē.

Bluķi lēni slīdēja sprakšķēdami un brikšķēdami, stumdamies cits citam virsū. Daži novēlās no skausta, bet to vietā parādījās jauni: citi noripoja diezgan tālu pa nogāzi lejup, atsizdamies pret vecās straumes nelīdzenumiem vai kučiem, kas gulēja uz tās virsmas, un sašķeldamies gabalos. No bluķu spraugām laiku pa laikam izšāvās balta tvaika strūklas un mutuļi, vietām uzvijās zilas uguntiņas vai arī parādījās ugunīgi plankumi kā atsevišķas uzgailējošas ogles dziestošā, pelniem klātā ugunskurā. Bet šis ugunskurs virzījās uz priekšu kā milzīgs, rāpojošs briesmonis zem kustīgām melnu zvīņu bruņām, izdvesdams svelmainu elpu un indīgus izgarojumus.

Glābdamies no lavas bluķiem, kas vēlās pa nogāzi, ceļotāji pieskrēja pie labējā kalngala strauta gultnes mazliet augstāk par savu naktsguļas vietu. Tā bija nelīdzena, pauguraina virsma, pa kuru plūda netīras tērces. Daudz nedomādami, ceļotāji droši devās uz priekšu, bet jau ar otro soli iegrima līdz ceļiem lipīgos dubļos. Atskanēja sašutuma pilni saucieni.

— O, velns! Iekūlāmies! Kājas nevar izvilkt, tik stiegrs muklājs! Kā mīkla!

Gromeko, iedams citiem mazliet iepakaļus un seklāk iegrimis, beidzot izvilka kājas no zābakiem, atstādams tos dubļos, bet pēc tam no gultnes malas, nostājies uz cieta lavas gabala, ar pūlēm izvilka arī zābakus. Trīs pārējie stāvēja gluži nevarīgi un nevarēja pat pakustēties ne uz priekšu, ne atpakaļ kā mušas pie lipīgā papīra.

Bet tikām lavas straumes fronte neatlaidīgi virzījās uz priekšu, un vairs nebija tālāk par divsimt metriem. Iegrimušo stāvoklis kļuva

traģisks: tuvumā nebija ne baļķa, ne dēļa, pat ne kārts, lai to noliktu dubļos un palīdzētu biedriem atbrīvot kājas.

Bet Gromeko neapmulsa. Viņš no upītes malas žigli pasvieda Papočkinam kā visvieglākajam dažus plakanus lavas gabalus. Tad nosvieda no sevis maisu ar mantām, bisi un virsdrēbes un, uzrotījis bikses virs ceļiem un nokļuvis pa lavu līdz zoologam, palīdzēja tam atbrīvoties no kravas. Tad satvēris viņu zem padusēm, palēnām izvilka no dubļiem. Papočkinam nebija garie, bet saišu zābaki, no kuriem kājas nevarēja izvilkt un tāpēc arī tie nepalika dubļos. Pēc tam abi no lavas plātnēm ierīkoja otru taku pie Makšejeva un divatā izvilka to, bet bez zābakiem. Kaštanovu, kas bija vislielākais un smagākais, izvilka trijatā, arī bez zābakiem.

Tikām lavas straumes fronte nāca arvien tuvāk un jau apdedzināja ceļotājus ar savu sakarsušo elpu. Tāpēc nebija laika izkārpīt dziļi iestigušos zābakus, bet vajadzēja ātrāk glābties no lavas.

Savākuši savas mantas, neveiksmīgie pētnieki aizskrēja pa gultni uz leju, meklēdami drošāku vietu.

Taču visur bija tie paši nodevīgie dubļi, kuros neviens vairs neriskēja bāzt kājas.

Tā neauglīgos mēģinājumos viņi aizgāja līdz naktsguļas vietai, kur gultnē bija saplūdis vesels ezeriņš. Ūdens tajā bija maz, bet dibenā bija tie paši dubļi nezināmā biezumā.

Bet aizmugurē lēni, tomēr neatlaidīgi tuvojās lavas straume.

Bluķiem veļoties saceltā čaboņa, čīkstēšana un brīkšķi neapklusa ne mirkli. Oda pēc sēra un chlora, karstums palielinājās.

Ezera abu strautu augšgalu sateces vietā ceļotāji pārskrēja pār vecās lavas straumes galu pie kreisās virsotnes gultnes. Bet arī tur bija tā pati lipīgo dubļu josla. Atlika vēl viena iespēja — doties pa vakarējo ceļu augšup uz Vientuļnieka ezeru, lai izbēgtu no otrās lavas straumes, riskējot uzdurties pirmajai. Starp masivās augstienes stāvajām kraujām un vulkānā nogāzi šī gultne sašaurinājās, un še varēja cerēt atrast šaurāku vietu, kur nebūtu grūti ar lavas gabaliem ierīkot dubļos pāreju vai pār tiem pārlēkt. Šāda vieta drīz arī atradās, bet gultnes otrajā krastā slējās stāvas klintis vairāku metru augstumā. Uz tām nevarēja nokļūt, nevarēja arī iet gar to piekāji, jo to tāpat klāja tie paši dubļi.

Skrējienā un uztraukuma noguršie ceļotāji apsēdas uz lavas bluķa blakām dubļiem un nolieca galvas. Viņiem atlika tikai sagaidīt nenovēršamu nāvi: vai nu noslāpt dubļos, nogrimstot to skrīnī, mēģinot pārkļūt gultnei, vai arī izcept un sadegt krastā, kad tos panāks lavas straume. Kā pirmā, tā otrā varbūtība bija vienlīdz mokoša, un cilvēkiem šajā izmisuma stāvoklī radās doma par pašnāvību, ja citas izejas nebūs.

Mazliet atpūties, Kaštanovs ievēroja, ka lavas fronte virzās lēnāk. Kājās uzlēkdams, viņš iesaucās:

— Iesim ātrāk tālāk uz augšu gar šī strauta krastu! Mēs pagūsim paiet garām lavas straumes galam — tā gandrīz apstājusies!

— Bet, ja mēs šai lavas straumei arī izbēgsim, mēs uzdursimies tai, kas nogremdēja Vientuļnieka ezeru un, protams, pagriezās pa gultni lejup! — Papočkins bezcerīgi paziņoja.

— Tās ir mūsu vienīgās izredzes glābties! — Kaštanovs uzstāja. — Vispirms, dodamies pa gultni uz augšu, mēs varbūt atradīsim pār dubļiem braslu tādā vietā, kur kreisā krasta klintis pieejamas. Otrkārt, visai ticams, ka abas lavas straumes nesavienosies un tātad …

— Tātad starp tām jābūt lielākai vai mazākai no lavas brīvai platībai! — iesaucās Makšejevs, iesākto domu nobeigdams.

— Urā! — Gromeko un Papočkins iekliedzās.

Visi piecēlās un ar jaunu enerģijas kāpinājumu sāka soļot uz dienvidiem, gar gultni, rāpdamies pa vakarējo ceļu pāri veco lavas straumju paliekām. Pa kreisi virs viņiem pāris simtu soļu attālumā stiepās lavas fronte, no kuras plūda karstums. Bet lava virzījās lēni, un viņi pamazām palielināja atstatumu starp sevi un šo melno valni, kas nesa līdzi nāvi. Drīz varēja saskatīt, ka šis valnis paliecas uz augšu, paceldamies pa vulkānā nogāzi. Lavas fronte bija laimīgi apieta.

— Jā, no tās mēs izvairījāmies! — Makšejevs, atviegloti nopūzdamies, noteica.

Gultne vairākās vietās jau bija apžuvuši, kur pār dubļiem varēja pārlēkt. Bet pretējā pusē visur slējās stāvā siena, kas aizsprostoja ceļu. Bija jādodas tālāk. Drīz ceļotāji sāka pacelties uz visaugstākās sastingušās lavas straumes virsmas vulkānā rietumu nogāzē, aiz kuras atradās ezera ieplaka. Uzkāpuši augšā, viņi ieraudzīja, ka izredzes izglābties stipri palielinājušās.

Šī vecā straume sadalīja jauno divi dajā.s un pati pacēlās starp tām kā plakans kupris. No tās skausta, kur ceļotāji mierīgi apsēdās, priekšā zem kājām varēja redzēt ieplaku, kur vēl vakar zaļā ietverē gluži kā spogulis bija gulējis mierīgs ezers, kas tā bija sajūsminājis Papočkinu. Tagad šajā vietā nebija ne ezera, ne palmu, ne zāles, bet izplētās pelēku dubļu lauks ar atsevišķām melna ūdens peļķēm. No vulkānā puses tam tuvojās otrās straumes fronte. Lavas karstajiem gabaliem saskaroties ar slapjajiem dubļiem, vaļņa piekājē atskanēja nepārtraukta sīku sprakstienu kanonade, uzsviezdama baltu tvaiku mākonīšus.

Kaut gan vieta, kur bija novietojušies ceļotāji, atradās pieci seši simti soļu no karstās lavas straumes, sakarsēto platību tuvums bija stipri manāms. Valdīja elles karstums, jo vairāk tāpēc, ka Plutonu nemaz neaizsedza mākoņi, un tas uzpeldēja nepārtraukti.

Sēdēdami mierīgi uz vietas, cilvēki tveicē gura un nometa no sevis visas liekās drēbes. Sāka just izsalkumu un nogurumu. Naktī viņi nebija pietiekami izgulējušies, bet pēc tam visu laiku uztraukušies

skrējuši.

— Eh! — Papočkins žēlojās, kaut tējiņu varētu padzerties! Neciešams karstums!

— Karstums briesmīgs, bet malkas nav! Vai neaizskriet un neuzlikt tējkannu uz svaigās lavas? — Makšejevs jokoja. — Tur tā ātri uzvārīsies.

— Bet vai ūdens mums ir?

— Ūdens vēl palicis krietni daudz, — skārda trauku pārbaudījis, Gromeko paziņoja.

— Nu ko tad, vismaz ko iekodīsim, ja jau tējas nebūs. Ēst gribas briesmīgi!

Visi apsēdās aplī, sameklēja kaltētās zivis un galetes un ar gardu muti paēda pusdienas, piedevām piedzerdami ūdeni.

— Mēs šorīt pielaidām lielu kļūdu, par ko tagad arī jāsamaksā, — Kaštanovs paziņoja.

— Kādu?

— Bēgot no dubļu straumes, kas mums tuvojas, tūlīt vajadzēja pāriet strautus, bet nelīst augšā. Tagad mēs jau atrastos jūras krastā, nevis glābtos no lavas un dubļiem.

— Jā, tajā krastā ceļš uz jūru bija brīvs.

— Ne gluži. Pa ieleju taču traucās divkārša dubļu straume un droši vien to visu piepildīja.

— Un paņemtu šajā ielejā līdz arī mūs.

— Mēs būtu varējuši uzkāpt augšā, melnajā tuksnesī, un pa to doties uz jūru.

— Jā, slikti izdarījām. Kas gan steigā var paredzēt visas sekas. Tad vispareizākais šķita — steigties augšā, lai izbēgtu no straumes.

— Nē, ja mūsu vietā būtu bijuši cilvēki, kas labāk pazīst darbīgos vulkānus, viņi būtu pareizāk izlēmuši, kādā virzienā jāglābjas.

— Bet es domāju, — aizrādīja Papočkins, — ka mēs izdarījām lielu kļūdu jau vakar, kad palikām pārnakšņot vulkānā piekājē, neraugoties uz gaidāmā izvirduma pazīmēm.

— Bet mēs taču palikām, lai redzētu šo izvirdumu.

— Un arī redzējām. Es vismaz esmu apmierināts visam mūžam un turpmāk turēšos tālāk no tik nemierīgiem kalniem. Sātanam es upurēju savu bisi, bet īgņai…

— īgņai mēs ar Makšejevu ziedojām savus zābakus, bet tas ir daudz jūtamāk. Jums zābaki kājās, bet jūs rūcat! Mums pa melnā tuksneša sakarsētajiem akmeņiem līdz jūrai jāiet bez zābakiem.

— Jums taisnība, esmu labākā stāvoklī, un man jāapklust.

— Bet ko mēs tagad darīsim?

— Ko darīsim? Atliek tikai likties gulēt, ja tik uz šiem cietajiem, nelīdzenajiem akmeņiem var aizmigt.

— Pamēģināsim! Bet vienam no mums pēc kārtas jāstāv sardzē,

lai novērotu vulkānu. Tas var palaist vēl kādu joku.

— Cik ilgi gulēsim?

— Cik īgņa atļaus.

— Tas ir maksimums. Bet minimums — līdz gultnē tiktāl apžūs dubļi, lai varētu to pāriet.

Tā arī izdarīja: trīs kaut kā nogūlās uz lavas gabaliem, bet ceturtais palika nomodā, vērodams vulkānā stāvokli un dubļu žūšanu. Neraugoties uz karstumu, kas plūda no lavas straumēm un Plutona stariem, dubļi žuva lēnām, un tikai pēc stundām sešām varēja pa tiem pāriet.

Savākuši mantas, ceļotāji devās pie gultnes un cits aiz cita pēc kārtas laimīgi pārgāja pāri dubļiem. Tad sāka līst pa aizu, rāpdamies no bluķa uz bluķi, no pakāpiena uz pakāpienu, cits citu atbalstīdami, un pēc pusstundas nokļuva uz melnā tuksneša virsmas, kur beidzot atradās drošībā un varēja brīvi elpot.

Papočkins pagriezās pret vulkānu, noņēma cepuri, palocījās un sacīja:

— Ardievu uz visiem laikiem, vecais īgņa! Paldies par tavu pacienājumu un uzmanību pret mums!

Visi pasmaidīja. Kaštanovs iesaucās:

— Eh, būtu man zābaki, es no šejienes neaizietu!

— Ko jūs še darītu?

— Pa melno tuksnesi var doties tālāk uz dienvidiem un palūkoties, kas atrodas aiz vulkānā.

— Tas pats tuksnesis! Tas redzams arī no šejienes.

— Mums trūkst ne tikai zābaku, bet arī pārtikas, — aizrādīja Makšejevs.

— Un gandrīz nemaz nav ūdens! — piebilda Gromeko, ielūkojies skārda traukā.

— Jums taisnība. Jāsteidzas uz jūru. Šie melnie tuksneša akmeņi tomēr briesmīgi sakarsēti. Man tāda sajūta, it kā es stāvētu uz karstas plīts. Bet biezās zeķes, skraidot pa lavu, gandrīz noplīsušas.

— Vajadzēs saplēst mūsu kreklus un tajos aptīt kājas, — Makšejevs ierosināja. — Kailām kājām nav iespējams paiet.

Šīs sarunas laikā kā viņš, ta Kaštanovs lēkāja no vienas kājas uz otru, lai tās atdzesētu. Tagad viņi novilka kreklus, aptina ap kājām, apsēia ar bikšu siksnām un, pēdējo reizi paskatījušies uz melnos dūmos tīto vulkānu, sāka naski sojot uz ziemeļiem. Iet biia viegli: tuksneša virsma bija pilnīgi gluda, vietām to veidoja zaļgani melna vecās lavas kailā, vāji nolīdzinātā masa, vietām tā bija nobārstīta ar sīkām šķembām. Tāpat kā tuksnesī Sātana vulkānā apkārtnē, arī še nebija nekādu argūia pazīmju. Melnais līdzenums izplētās līdz apvārsnim. Virs tā skaidra debess un zenitā iesarkanais Plutons, pārpludinot šo līdzenumu ar saviem stariem, kas tā atspulgoja pret

gludo virsmu, ka tā dzirkstīia miljoniem zaļās uguntiņās. Ceļiniekiem vajadzēja aizsegt vai vismaz piemiegt acis, lai šī gaismas un mirdzuma masa tās nepārpūlētu.

Viņi devās uz ziemeļaustrumiem, lai izietu uz strauta lejasteci, kur vienīgi varēja atrast izdevīgu vietu nokāpt no augstienes. Pēc trim stundām viņi tuvojās krauias malai un sāka uzmeklēt piemērotu aizu. Ieleju, kas vēl vakar bija biiusi zaļa oāze, dubļu straume biia pilnīoi nopostījusi. Kokus straume bija izgāzusi, krūmus izrāvusi un aiznesusi, zālāiu klāja dubli. Tikai kaut kur krauias piekāiē bija patvērušies zaļumu kumšķi. Redzēdami šo nožēlojamo postīiumu ainavu, ceļotāji atcerējās, ka biia gatavojušies atoakaļcelā ieleias leiasgalā medīt iguanodonus.

— Tie droši vien aizbēguši uz jūru.

— Vai arī gājuši bojā dublos.

šis minēiums attaisnoiās. Mazliet tālāk celinieki ievēroia, ka virs ieleias riņķoja nterodaktili kā vārnas virs maitas. Pipaāiuši tuvāk, vini ieraudzīta, ka ieleias dibenā notiek asiņainas dzīres.

No dubļiem kā lieli pauguri izspiedās vairāku iguanodonu līķi, uz kuriem tupēja desmitiem lidojošo ķirzaku. Ar saviem asajiem knābjiem tās plēsa gāju un iekšas, ķildojās un kāvās, cita citu aizdzīdamas, pacēlās gaisā un atkal nolaidās. Spiedzieni un kurkstoņa ne mirkli nerima.

— Lūk, kur mūsu medījumi! — ieraudzīdams šo pretīgo skatu, Gromeko noteica.

— Ko mēs tagad darīsim?

— Mēs varam nošaut pterodaktilu, — Makšejevs ieteica,

— Pēc tam kad tie sarijušies maitas? Ļoti pateicos!

— Bet mēs taču tos jau nogaršojām.

— Nezinādami, ka tie pārtiek no maitām. Un ēdām tāpēc, ka citas

ga]as nebija, kad mūs aplaupīja skudras.

— Bet arī tagad mums nav gaļas.

— Laivās ir kaltētas zivis, un upītes grīvā sazvejosim svaigas.

— Jūs aizmirstat, ka upītes vairs nav, — Kaštanovs aizrādīja. — Un arī viss līcis droši vien pilns dubļiem, ko atnesa straume, tā ka zivis vai nu nosmaka, vai aizgāja tālāk jūrā.

— Baidos, ka mums nebūs arī dzeramā ūdens, — piebilda Gromeko.

— Pareizi, jo nav taču upītes.

— Bet es baiļojos, vai nav biezoknī gājušas bojā arī mūsu paslēptās mantas. Tās atradās netālu no upītes un nedaudz augstāk par tās līmeni. Ja dubļu straume ielejas lejasgalā būs bijusi tikpat brāzmaina kā augstāk, tā varēja visu aiznest jūrā vai arī labākā gadījumā applūdināt ar dubļiem.

Šis Makšejeva paziņojums visus stipri uztrauca, un, pterodaktiļus aizmirsuši, viņi steidzās tālāk. Papočkins tomēr paguva šo pterodaktiļu mielastu nofotografēt.

Netālu no ielejas mutes viņi atrada stāvu un šauru gravu, pa kuru izdevās nokļūt lejā. Visiem gribējās skriet, lai drīzāk sasniegtu jūru. Bet tas nebija iespējams. Visur kaut arī plānā kārtā pārplūdušie dubļi vēl nebija sažuvuši, un kājas stiga vai lipa ik uz soļa. Jau no tālienes varēja redzēt, ka dubļu straume grīvā krietni pastrādājusi. Upīte lejastecē bija plūdusi pa šauru koridoru starp kosu un paparžu sienām. Tagad tur bija attīrīta plata stiga, bet izgāztie koki pārklāti ar dubļiem.

Bet arī ārpus joslas, pa kuru bija gāzusies galvenā ūdens masa, straume nebija slinkojusi: visu mežu ielejas mutē bija pārplūdinājis netīrs ūdens, visur atstājot aiz sevis biezu dubļu kārtu.

Stigdami šajos dubļos, ceļinieki beidzot nokļuva līdz līča krastam un pārsteigumā iekliedzās. Tīrā, zilā ūdens vietā viņu priekšā izplētās brūnas samazgas, kuru virspusē peldēja lapas, zari, krūmi, veseli koku stumbri, ko straume bija izmetusi jūrā. Makšejevs un Gromeko ieskrēja biezoknī, kur bija paslēptas laivas un mantas, gandrīz pārliecināti, ka viss aiznests, jo postījumu pēdas bija redzamas visur, un pat pludmali upītes tuvumā klāja dubļu kārta.

— Urā! — atskanēja viņu sauciens. — Viss vesels! Nāciet palīgā!

Mantas bija saglabājušās tāpēc, ka tās bija saliktas laivās, bet laivas.savukārt apsegtas ar telti un plostu un bez tam cieši piesietas pie kokiem. Ceļotāji brīvi atelpoja un sāka laivas atrakt, lai tās kopā ar mantām nogādātu jūras krastā, kur attālāk no upītes grīvas pagadījās dubļu neskarts laukumiņš. Bet, tā kā upīte bija izsīkusi, vajadzēja no šī stūriša, kas izvirduma priekšvakarā visus tā bija apbūris, pazust. Turpināt braucienu uz rietumiem bija riskanti, jo šajā virzienā jūras krastu veidoja kailās, plakanās augstienes — melnā tuksneša klintis, un nebija cerības atrast saldūdeni.

— Bez ūdens krājuma mēs nevaram doties uz rietumiem, bet austrumos mums zināms avots, pie kura pārnakšņojām, — Gromeko noslēdza apspriedi par jautājumu, kurp braukt.

ATGRIEŠANĀS

Pēc stundas ceļotāji jau brauca pa līci, kas bija pārvērties netīrā peļķē. Viņi apbrauca zemes ragu un pagriezās uz austrumiem gar vienmuļīgo, zemo krastu ar stāvo meža sienu. Viņi čakli airēja, lai drīzāk sasniegtu.saldūdeni, kur pēc visām pēdējo divu dienu grūtībām un uztraukumiem varēja cerēt atpūsties un izgulēties.

Šī steiga tomēr netraucēia braucienu pārtraukt, lai kādā vietā pludmalē pamedītu pamanītos iguanodonus.

Nākošajā dienā braucienu turpināja ar to pašu skubu un pret vakaru aizsniedza kļūmīgo vietu Skudru upītes grīvā, to pašu, kur atradās sadedzinātais skudru pūznis. Še bija smilšaina pludmale un saldūdens, bet tālāk tik izdevīgas vietas apmetnei nebija.

Apstājās naktsguļai, ko netraucēja nekādi piedzīvojumi.

Pagaja vēl viena diena, braucot uz austrumiem pari līcim starp salām, kas Austrumu jūru atdalīja no Rietumu jūras.

Šoreiz izvēlējās ceļu ziemeļu krasta tuvumā, lai noteiktu gultnes stāvokli upei, kas izrādījās ievērojami lielāka par Makšejeva upi, bet acīm redzot ar līdzīgu raksturu. Tās zemos krastus klāja nepārtraukts mežs, kas sniedzās līdz ūdenim un nebija atstājis ne pēdu zemes apmetnei. Vajadzēja apmierināties ar sausu pārtiku un pusdienot laivās.

Pēcpusdienas atpūtā Papočkins kaut ko iedomājās un nekavējās pateikt biedriem.

— Mēs patlaban atrodamies pie jūras ziemeļu krasta, vai ne? — viņš līksmi iesaucās.

— Protams! — Kaštanovs atbildēja.

— Tad arī turēsimies pie tā līdz pat Makšejeva upes grīvai: tā mēs izvairīsimies no bīstamā pārbrauciena pāri jūrai.

— Bet mēs taču posāmies rūpīgi izpētīt dienvidu krastu uz austrumiem no mūsu pirmās apskates vietas? — Gromeko aizrādīja.

— Vai mums nav laiks padomāt par atpakaļceļu uz ledājiem? — zoologs turpināja.

— Kāpēc tik ātri?

— Tāpēc ka ceļš augšup pa upi prasa trīs vai četras reizes vairāk laika nekā lejup. Visu laiku jābrauc, airējot pret straumi.

— Kas par to! Mums laika diezgan.

— Ne pārāk daudz. Augusts tuvojas beigām. Šīs jūras krastos droši vien valda mūžīga vasara, bet tur, ziemeļos, ledāja tuvumā, bez šaubām, ir arī ziema. Ja mēs vēlu dosimies atpakaļceļā, mēs riskējam, ka mūs var pārsteigt sals, un tad vairs nevarēsim braukt pa upi, ko pārklās ledus, bet vilksimies kājām pa sniegu.

— Bez slēpēm un silta apģērba! — piebilda Makšejevs.

— Šis apsvērums, protams, ir ļoti svarīgs, un tas jāievēro, — Kaštanovs aizrādīja. — Tomēr vēl viena nedēja, ko mēs veltītu jūras dienvidu krasta apskatei, atpakaļceļam atlikušo laiku ievērojami nesamazinātu.

— Ir vēl viens apsvērums. — Papočkins uzstāja. — Visas mūsu ekskursijas jūras dienvidu krastā uzdūrušās grūtībām un šķēršļiem, kas saistās ar skudrām. Grūti apšaubīt, ka citās dienvidu krasta vietās arī nav šo kaitīgo kukaiņu. Cīņa ar tiem prasa lielus patronu krājumus, un tie mums vairs nav pārāk prāvi. Tie jāglabā medībām un aizsardzībai pret plēsoņiem atpakaļceļā.

— Un beidzot, — Gromeko viņu atbalstīja, — šajās trīs vai četrās dienās, ko varam ziedot tālākam braucienam uz austrumiem, mēs jūras dienvidu krastā diezin vai atradīsim kaut ko jaunu. Mēs jau redzējām, ka tajā pusē lielā platībā stiepjas masivās augstienes stāvās kraujas, bet no Sātana vulkānā virsotnes mēs neredzējām neko citu kā tikai melnu tuksnesi.

— Labākā gadījumā atradīsim vēl vienu upīti un tās iztekā vēl vienu vulkānu puduri, kas mūs atkal pamielos ar kādiem pārsteigumiem! — piebilda Papočkins, kas vēl nebija savas likstas aizmirsis. — Divas reizes mēs izglābāmies tikai aiz brīnumiem. Vai būtu prātīgi vēlreiz pārbaudīt likteni?

— Tātad, kā es redzu, esmu palicis viens pats. — sacīja Kaštanovs. — Trīs aizstāv atgriešanos, un viņu argumenti ir ļoti pamatoti. Vajadzēs padoties saprāta balsij.

— Tātad tagad mēs brauksim gar ziemeļu krastu? — Gromeko ievaicājās.

— Protams, ja jau mēs nolēmām pārtraukt pētīt dienvidu krastu.

— Tādā gadījumā saldūdens jāpaņem tūlīt, jo nav zināms, vai šodien mēs pagūsim aizbraukt līdz Makšejeva upes grīvai, bet mums nav ne jausmas, vai sastopama vēl kāda tuvāka upīte.

Piepildījuši abus skārda traukus ar ūdeni prāvās upītes grīvā, ko nosauca par Gromeko upi, ceļotāji turpināja braukt starp tās deltas sērēm un salām, cenzdamies neatvirzīties,no ziemeļu krasta. Šis krasts bija tāda pati zemiene kā ap Makšejeva upītes grīvu, trūka tikai smilšainās pludmales, un meža un niedru biezoknis aizsniedzās līdz pašam ūdenim. Salas pamazām paretinājis, tad pazuda, un krasts sāka jūtami nosliegties uz ziemeļiem. Pretī šai vietai dienvidu krastā sākās smilšu kāpu apvidus. Tālumā bija saskatāms Sātana vulkānā puduris, kas vēl arvien turpināja izmest diezgan biezus dūmus, kuri aizsedza šo apvāršņa daļu.

Braucienu atdzīvināja kukaiņi, kas laidelējās virs ūdens un zaļās sienas; brīžiem mazas lidojošās ķirzakas medīja spāres, krietnā attālumā no krasta virs jūras spoguļa parādījās pleziozauru galvas. Krasta tuvumā ūdens bija ļoti sekls, un laivas laiku pa laikam tikko

neskāra dibenu.

Vietām niedru zaļajā sienā, kas apjoza mežu, bija iemītas platas takas, īsti zaļi gaiteņi, ka kurām droši vien nāca dzert dažādas zālēdājas un plēsīgās ķirzakas, kas mita biezoknī.

Nākošā dienā ceļotāji jau pirms pusdienas piebrauca.pie Makšejeva upes grīvas, kuru viegli pazina pēc pašu uzceltās piramīdas.

Še pavadīja gandrīz diennakti, lai izdarītu pēdējos novērojumus jūras krastā, upītes grīvā sazvejotu un sažāvētu zivis, salabotu laivas un plostu ilgajam braucienam pa upi augšup.

Šis brauciens veicās visai lēni. Ar airiem vajadzēja strādāt bez pārtraukuma, atpūtai, ēšanai un miegam atvēlot visīsāko laiku.

Diennaktī paguva nobraukt tikai trīsdesmit — četrdesmit kilometru atkarībā no straumes ātruma.

Braucienu aizkavēja arī piedzīvojumi ar ķirzakām un plēsīgajiem un zālēdājiem zīdītājiem, jo, taupīdami patronas, ceļotāji šāva tikai svaigas gaļas ieguvei vai uzbrukuma gadījumā.

Šī brauciena pirmajās nedēļās daba sevišķas pārmaiņas neuzrādīja. Bet tālāk, sākoties mērena klimata lapu mežiem, izrādījās, ka lapas kokos jau nodzeltējušas un nokritušas, un, jo tālāk uz ziemeļiem, jo vairāk atgadījās šādu jau lapas zaudējušu koku.

Arī laiks pārmainījās: kaut gan Plutons vēl arvien stivēja zeniti, to arvien biežāk aizsedza biezi mākoņi, pūta salts ziemelis un nereti smidzināja sīks rudens lietus. Atstarpās, kad debesis noskaidrojās, atkal kļuva karsts, tomēr vidējā temperatūra arvien vairāk un vairāk pazemājās.

Nelāgais laiks ar stipriem lietiem un saltu pretvēju arvien biežāk kavēja braucienu un to pat pārtrauca. Vajadzēja paslēpties telti un sasildīties pie ugunskura. Pabijuši vairākus mēnešus ļoti siltā un sausā klimatā, ceļotāji pret aukstumu un mitrumu bija kļuvuši daudz jutīgāki.

Josla, kur mita mamuti, garspalvainie degunradži, milzu brieži un pirmatnējie vērši, ceļotāji jau sastapa ziemas sākumu. Temperatūra turējās ap nulli un augstāk pacēlās tikai reti, skaidrā laikā. Taču debesis lielāko tiesu pilnīgi aizsedza biezu mākoņu plīvuris, brīžiem kaisot sniegu. Pūta auksts ziemeļu vējš. Līdz ar to ūdens upītē sāka strauji samazināties, bet tās šauro gultni jau ierobežoja ledus apmales. No ledus segas brīvs palika tikai upītes vidus, kur straume bija ātrāka. Varēja paredzēt, ka pēc dažām dienām brauciens pa upi būs jāpārtrauc. Plosts, kas savienoja un atviegloja laivas, šaurās gultnes dēļ bija pamests jau agrāk. Smagi piekrautās laivas lēni sekoja viena otrai pa straujo upīti, un kustības ātrums samazinājās līdz piecpadsmit — divdesmit kilometriem dienā.

Bet līdz pakalnam ar jurtu vēl atlika vairāk par simts kilometriem.

Krastmalas mežos un klajumos gulēja plāna sniega sega.

NOSLĒPUMAINĀS PĒDAS

Reiz pēc vakariņām Gromeko un Makšejevs devās zvejot zivis uz irdeno, smilšaino nogāzi, kas dzeltēja krastā starp savītušo un nokaltušo zāli. Makšejevs jau bija izmetis makšķeri un sekoja pludiņam, kad smiltīs blakām sava zābaka nospiedumam piepeši ieraudzīja kailas cilvēka kājas skaidras pēdas.

«Savādi,» viņš nodomāja, «liekas, ka es vēl neesmu zābakus novilcis, un arī ārstam tik aukstā laikā diezin vai ievajadzējās to darīt.»

Viņš noliecās un sāka pēdas pētīt. Iespiedumus bija atstājusi liela izmēra kreisās kājas pēda, kas pārsniedza pat inženiera zābaka nospiedumu, bet pēdējā apavi nebija visai mazie. Pēda bija plakana. Cilvēks, kas šos nospiedumus bija atstājis, pastāvīgi staigāja ar kailām kājām. Bet ievērojamākais bija tas, ka visi pieci smiltīs skaidri nospiedušies pirksti bija ļoti gari, un lielais pirksts atradās tālu no pārējiem. Likās, ka bija nospiedusies nevis kāja, bet milzīga roka ar ļoti garu plaukstu.

Mazliet tālāk Makšejevs ieraudzīja arī labās kājas pēdas nospiedumus, bet tie lielāko tiesu jau atradās zem ūdens, kas tos bija nolīdzinājis. Subjekts acīm redzot bija pārbridis upīti, jo atpakaļpēdas kraujā nebija redzamas.

— Michail Ignatovič, panāciet uz mirkli šurp! — Makšejevs uzsauca.

— Kas ir? Mazliet pagaidiet, man kožas! — botāniķis atbildēja.

— Atstājiet savu zivi, nāciet paskatieties! Es atradu kaut ko interesantu.

— Ko tad īsti? Vēzi vai bruņurupuci?

— Nē, kailas cilvēka pēdas nospiedumus smiltīs.

— Nevar būt!

Gromeko pameta savu makšķeri un pienāca klāt. Pārsteigts apskatījis pēdas, viņš piekrita, ka nospiedumus atstājušo kāju izskats ļoti neparasts.

— Vai še nav gājis pērtiķis? — viņš ieminējās.

— Še, piepolarajā apgabalā, starp lapeglēm un bērziem?

— Kas zina. Ja mamuti un degunradži, kuru tuvie radinieki tur, zemes virspusē, dzīvo tikai siltā klimatā, še var dzīvot ziemeļu mežos un tundrās, kāpēc nevar būt arī šim klimatam pielāgojušies pērtiķi?

— Tiešām, jums taisnība. Jāpasauc šurp zoologs un ģeologs. Viņi sapratīs labāk.

— Zvejojiet, bet es aizbraukšu pēc tiem.

Gromeko aizbrauca ar laivu līdz apmetnei un atveda biedrus.

— Tas ir milzu pērtiķis! — ģeologs domāja.

— Bet man liekas, ka tas drīzāk ir pērtiķveidīgs cilvēks, — paziņoja zoologs. — Paskatieties, viņš gājis tikai uz kājām, ar rokām neatbalstīdamies. Pērtiķis, nokāpdams pa diezgan stāvu nogāzi pie ūdens, būtu lietojis rokas, bet to nospiedumi nav redzami.

Rūpīga apkārtnes apskate abos krastos atklāja taciņu, bet upītē nelielu braslu. Uz taciņas pēdas bija neskaidrākas, bet pēc to atstarpēm varēja secināt, ka būtne augumā nebija mazāka par simt astoņdesmit centimetriem.

— Ko jūs atklājāt? — Makšejevs pienākošajiem biedriem apvaicājās.

Kamēr pārējie bija pētījuši pēdas, viņš un Gromeko bija atsākuši zivju zveju.

— Visticamākais, ka pēdas atstājis pērtiķveidīgs cilvēks, kas gājis pa labi iemītu taku uz tam zināmu seklu braslu upītē, — Kaštanovs paziņoja.

— Tātad pirms mums še Plutonijā ieradušies kādi cilvēki?

— Un piedevām staigā kailām kājām, kaut gan jau snieg! Pa ledaino ūdeni mierīgi pāriet braslu! — iesaucās botāniķis.

— Droši vien kaut kādi mežoņi. Ne par velti viņu kāju izskats gandrīz neatšķiras no pērtiķa.

— Nebūtu vēlams ar tiem sastapties. Viņi taču ir cilvēkēdāji.

— Mūs neuzveica skudras, kaut gan traucēja darbā, gan arī ar mežoņiem mēs šā vai tā tiksim galā.

Tagad vajadzēja sevišķi uzmanīties, lai nepiedzīvotu pēkšņu uzbrukumu. Atpūtas laikā pēc kārtas dežurēja un visu nākošo dienu uzmanīgi vēroja apkārtni.

Bet vēl pēc vienas dienas brauciens pa upi bija jāpārtrauc. No ziemeļiem attrauca ilgāks sniegputenis, upīte aizsala un pat pārklājās ar piecpadsmit centimetru biezu sniega kārtu.

Lai nepamestu laivas un nenestu mantas uz muguras, nolēma

pagatavot slieces, novietot uz tām laivas ar mantām un, pieturoties upītes gultnei, kur netraucēja ne krūmi, ne koki, vilkt tās pa sniegu. Bet iet pa jauno, irdeno sniegu un vilkt aiz sevis smagās ragavas nebija viegli, tā ka dienā nogāja tikai divpadsmit — piecpadsmit kilometru. Plutons vairs neparādījās no biezā mākoņu plīvura, — un temperatūra kritās līdz 5 un pat 10 grādiem zem nulles. Plānajā telti un plān,ajos ģērbos ļoti sala, un tāpēc atpūtas laikā pēc kārtas dežurēja, lai pie telts ieejas uzturētu ugunskuru. Cīņā ar aukstumu un sniegu pirmatnējo cilvēku pilnīgi aizmirsa. Vairs nesastapa arī pēdas. Viss dzīvais acīm redzot bija aizklīdis uz dienvidiem, un retie meži zem baltā līķauta grima ziemas klusumā.

Tikai astotajā dienā pēc ragavu ceļojuma sākuma paretinātais mežs beidzās, un pie ziemeļu apvāršņa parādījās baltas kraujas — ledāiu gals, un pret tām ar pūlēm varēja atšķirt melnu punktu — jurtu pakalnē, kas gandrīz saplūda ar līdzeno tundru.

Atlikās vēl desmit kilometru smaga ceļa, bet tad gaidīja sastapšanās ar biedriem un atpūta siltā jurtā pēc daudzu nedēļu klaiņojumiem. Pēc trim stundām viņi atradās no jurtas vairs tikai vienu kilometru un ik mirkli gaidīja, ka izdzirdēs suņu rejas, ka no jurtas izskries cilvēki un steigsies pretī ar nartām un slēpēm. Bet nekas nebija redzams, nebija dzirdamas suņu rejas, un pusapsnigusī jurta, it kā iemītnieku pamesta, vientuļa melnoja pakalna virsotnē. Ceļotājus satrauca nemierīgi minējumi, kurus nekavējās pateikt cits citam.

— Vai tad viņi patiesi veselām dienām guļ!

— Kāpēc neredz un nedzird suņus?

— Vai tik nav noticis kaut kas ļauns?

Visus spēkus sasprindzinādami, ceļinieki sāka steigties pa dziļo un irdeno līdzenuma sniegu, kurā kājas grima gandrīz līdz ceļiem.

Lūk, pakalns jau bija pavisam tuvu, bet uz tā joprojām viss palika tukšs un kluss. Tā piekājē ceļinieki apstājās un korī iekliedzās:

— Ei — ei, Borovoj, Igolkin! Celieties, sagaidiet!

Aicinājumu atkārtoja vēl un vēl, bet par atbildi bija tas pats kapa klusums. Saucēji uztraucās ne pa jokam.

— Ja mūsu biedri nav beigti, tad viņu klusēšanu var izskaidrot vienīgi ar to, ka viņi ar nartām devušies kaut kur medīt lielākus zvērus, — Makšejevs sacīja. — Vēl vairāk tāpēc, ka nav arī suņu.

— Bet mēs jau veselu nedēļu neredzējām nekāda medījuma, — Papočkins aizrādīja.

— Tāpēc viņi arī devušies kaut kur tālāk uz dienvidiem.

— Vai tik viņi nav devušies mums pretī, ievērojot mūsu ilgo prombūtni? — prātoja Gromeko. — Kad sāka salt un snigt, viņiem vajadzēja atcerēties, ka mēs aizgājām vasaras tērpos un bez slēpēm.

— Tas maz ticams, jo viņi zināja, pa kādu upīti mēs aizbraucām, bet tajā mēs taču nevarējām nesastapties, — Kaštanovs piebilda.

— Es domāju, ka jurtā atradīsies mīklas atminējums, — noteica Makšejevs. — Bet vispirms apiesim visu pakalnu un palūkosim, vai nav kaut kādu pēdu, kuras mēs nejauši varētu samīdīt.

Ragavas atstājuši, visi četri apstaigāja pakalnu, rūpīgi pārbaudīdami sniega virsmu. Tomēr nekādas, ne svaigas, ne vecas pēdas uz šīs virsmas nebija atrodamas, un varēja apgalvot, ka kopš tā laika, kad sniegs apklāja zemi, neviens pakalnā nebija ne uzkāpis, ne no tā nokāpis.

PAMESTAJĀ JURTĀ

Jurtas filca durvis, kas atradās pret dienvidiem, bija aizvērtas un no ārpuses aizsietas: tātad jurta bija tukša. Filcu pacēluši, ceļotāji iegāja iekšā. Jurta šķita apdzīvota. Pie dibensienas bija sakrautas ekspedicijas kastes ar instrumentiem, kolekcijām un vērtīgākajām lietām. Karājās biedru bises, patronu somas, bet pie sānu sienām bija savīstīti viņu guļammaisi. Jurtas vidū melnēja ugunskura vieta, un uz trijkāja stāvēja pat tējkanna. Blakām gulēja malka un žagari. Viss liecināja, it kā biedri izgājuši uz īsu brīdi.

Redzēdami visas šīs pazīmes, ienācēju satraukums auga. Viņu biedri nebija aizgājuši ne medībās, ne ekskursijā, jo kā bises, tā guļammaisi atradās jurtā. Bija jādomā, ka kaut kur jurtas tuvumā, piemēram, pie ledus pagraba vai tundrā, tiem pēkšņi uzbrukuši kādi ienaidnieki — plēsīgi zvēri vai cilvēki. Bet suņi, zaudējuši saimniekus un bada mocīti, gājuši bojā vai izklīduši. Ja viņiem bija uzbrucis kāds pūlis, kāpēc tas neizlaupīja jurtu?

Priekšmetu rūpīgāka apskate atklāja, ka tējkannu, bises un vispār visas lietas sedz putekļu kārta. Makšejevs pacēla tējkannas vāciņu: tējas paliekas tās dibenā klāja biezs pelējums. Kļuva skaidrs, ka cilvēki jau sen pametuši jurtu.

— Kas tas tāds? — iejautājās Kaštanovs, norādīdams uz savādu koka priekšmetu, kas stāvēja uz kādas kastes, kuru iepriekš nebija ievērojuši.

Visi apstāja kasti. Uz tās bija nolikts no koka ļoti rupji izgriezts mamuta tēliņš. Figuru klāja brūnas ziedes un tauku kārta, tā ka bija pat pretīgi tam pieskarties.

— Vai tik Igolkins aiz garlaicības nav sācis nodarboties ar tēlniecību? — Papočkins ieminējās.

— Nē! — atbildēja Makšejevs. — Tas, bez šaubām, ir elks. Upurējot tas noziests ar nonāvēto dzīvnieku asinīm un taukiem. Mūsu biedri to kaut kur atraduši.

— Jā, salīdzinot šo atradumu ar pēdām smiltīs, nav šaubu, ka še dzīvo kaut kādi pirmatnēji cilvēki, — piebilda Kaštanovs.

— Viņi mūsu biedrus nogalinājuši vai aizveduši līdzi! — Gromeko iesaucās.

— Kāpēc tie nav nolaupījuši mantas?

Makšejevs paņēma figuru, lai apskatītu tuvāk. Visiem par pārsteigumu zem tās atradās divas rūpīgi salocītas zīmītes. Kaštanovs steidzīgi tās atlocīja un sāka skaļi lasīt.

Pirmā zīmīte bija rakstīta 25. septembrī:

Paziņoju, kā mēs atrodamies tundrā negaidīti parādījušos

mežoņu gūstā. Viņi mūs pārsteidza neapbruņotus pirms divi nedēļām ledus pagrabā, kur pārbaudījām noliktavu, un aizveda sev līdzi mežā. Jurtu un noliktavu tie neaizskāra, bet neļāva mums neko ņemt līdzi. Suņi mums sekoja. Mums nedara pāri, ēdina un pat godā, droši vien noturot mūs par burvjiem vai dieviem, bet neatbrīvo, stingri apsargā un atņēma mums zābakus un gandrīz visu apģērbu. Paši staigā pilnīgi kaili, dzīvo kāršu un ādu teltīs, uguni nepazīst, ēd jēlu gaļu. Viņiem ir tikai kaula un koka ieroči — šķēpi, bultas un naži. Ordā pāri par simts cilvēku, pārsvarā sievietes. Medī vīrieši un sievietes. Vīriešu maz, tie ir vārgi, bet sievietes liela auguma un spēcīgas. To ķermenis klāts diezgan bieziem matiem, un tie vispār līdzīgi lieliem pērtiķiem (bez astes), bet runā. Viņu valodu ari mēs jau iemācījāmies saprast. Tāpēc mēs uzzinājām, ka mūsu jurtu viņi tur par kaut ko līdzīgu dievu mājoklim un dodas turp pielūgt. Mēs to izmantojām, lai nosūtītu šo zīmīti kā upuri dievam. Viņi apsolījās to nolikt jurtā. Mūs aizveda uz dienvidaustrumiem, lejup pa upi, pār kuru mēs ar ļums gājām pēc nonāvētā mamuta, kilometrus 50–60 no jurtas. Atvediet mums siltus apģērbus, sērkociņus un tabaku. Vasaru pavadījām labi, noliktavā daudz pārtikas.

Borovojs, Igolkins.

Otrā zīmīte bija no 2. novembra.

Iestājies sals, un bieži snieg. Mežoņi pošas doties tālāk uz dienvidiem, kur siltāks. Mēs paši izmantojam uguni, uz kuras cepam gaļu un pie kuras sildāmies. Bet mežoņi uguni bīstas un sāka mūs vēl vairāk godināt. Gūstā, mūs tur ealvenām kārtām sievietes, kurām mēs patīkam, jo esam skaistāki un spēcīgāki par viņu cilts vīriešiem. Vīrieši labprāt palīdzēs mūs atbrīvot. Nosūtām pēdējo zīmīti, jo mežoņi jurtu vairs neapmeklēs. Bet ceļā uz dienvidiem, droši vien gar to pašu upīti, atstāsim zīmīti katrā nakts apmetnē vai pa ceļam, uzspraužot tās uz krūmiem, lai jūs varētu mūs izsekot. Ja mums neizdosies atbrīvoties ar viltu, vīriešiem palīdzot, tad par savu tuvošanos ziņojiet ar šāvieniem. Uzbrūciet atklāti, zalvēm šaudami gaisā, lai mežoņus pārsteigtu un piespiestu padoties mūsu gribai. Sliktākā Padijumā nonāvējiet dažas sievietes. Mēs neesam izmisuši, nebaiļojamies, tikai ciešam no aukstuma un vienmuļīgās gaļas barības. Bažījamies par jums, kāpēc neatgriežaties, vai jūsu ceļojums veicies?

Borovojs, Igolkins.

— Viņi dzīvi! — Gromeko iesaucās.

— Mums jāsteidzas biedrus glābt. Viņi taču atrodas gūstā jau gandrīz trīs mēnešus. Šodien 5. decembris, — Gromeko piebilda, ieskatījies savā dienasgrāmatā.

— Viņi raksta, ka mežoņi še nav neko aiztikuši, — sacīja Makšeievs. — Tātad nartām un slēpēm jābūt ledus pagrabā kopā ar pārtikas krājumiem. Tūlīt jāatrok eja uz noliktavu un jāsāk gatavoties ceļam.

— Jā, liekas, ka jurtā viss kārtībā. Varbūt arī noliktava vesela, ja tik durvis nav palikušas vaļā un suņi pārtiku nav izvazājuši, — Papočkins piebilda.

Pēc grūtā ceļa sniegā, naktsguļas plānajā teltī un vienīgi gaļas un īsausiņu barības siltā jurta un dažādo konservu krājumi.radīja ceļotājos daudz tīkamāku labsajūtu. Viņi nolēma dažas dienas atpūsties, tikām sagatavojoties jaunajam ceļojumam, kas varēja ieilgt vairākas nedēļas atkarībā no tā, cik tālu pirmatnējie cilvēki būs aizklaiņojuši.

Visu pakalnu ap jurtu klāja diezgan biezs sniegs. Noliktavās nekas nebija aizskarts, un nartas un slēpes tūlīt izņēma pārbaudīt un izlabot. Lielajai noliktavai bija pierīkotas īstas, blīvas durvis, tāpēc plēsoņi nebija neko izvazājuši, neraugoties uz to, ka cilvēki un suņi bija projām. Rūpīgie vientuļnieki bija sagatavojuši ziemai daudz žāvētas gaļas, kas patlaban visai noderēja, jo novērsa nepieciešamību zaudēt laiku medījot.

Mazliet tālāk pakalnā atradās Borovoja ierīkotā meteoroloģiskā būdiņa. Instrumenti bija kārtībā. Jurtā atrada meteoroloģisko žurnālu, no kura varēja spriest par klimatu tundrā vasaras otrajā pusē un rudens sākumā.

Nolēma ņemt jurtu līdz, bet visas liekās mantas novietot noliktavā, to aizslēgt un ieeju aizbērt ar sniegu, lai pilnīgi noslēptu no nelūgtiem viesiem.

Saskaņā ar šo lēmumu ceļojumam sagatavoja divas nartas, sešus pārus slēpju, pārtiku vienam mēnesim, siltus apģērbus un guļammaisus. Paņēma arī zināmu daudzumu cukura, konfekšu, nažus, adatas, diegu, krelles un gredzenus dāvanām mežoņiem gadījumā, ja tie gūstekņus izdotu labprātīgi. Katram gadījumam paņēma līdz arī spirtu un konjaku, ja rastos vajadzība piedzirdīt sardzi.

PA BIEDRU PĒDĀM

Pēc triju dienu atpūtas visi devās ceļā, sākumā uz dienvidaustrumiem, lai sasniegtu upīti, aiz kuras Kaštanovs un Papočkins pirmo reizi bija medījuši mamutus, bet tad gar tās gultni lejup.

Otrajā dienā upītes kreisajā krastā uzgāja klajumu, kur bija atradusies pirmatnējo cilvēku iepriekšējā nometne. No tās bija atlikušas pārdesmit telšu sastatņu, kuras veidoja konusā saslietas kārtis kā chantu un evenku mītnēm Āzijā.

Pie kādas kārts bija piesprausta zīmīte ar šādu tekstu:

Se mēs dzīvojām visu gūsta laiku līdz aizceļošanai uz dienvidiem. Šodien orda aiziet. Ceļā varbūt izdosies iz…

Zīmītes beigas acīm redzot bija noplēstas.

Nolēma turpināt ceļu pa upīti, rūpīgi pārlūkojot meža klajumus ik piecpadsmit — divdesmit kilometru atstarpē. Tādu pārgājienu dienā acīm redzot veica ar visām iedzīves grabažām apkrautā orda, kas tāpēc virzījās uz priekšu ļoti lēnām. Šo klajumu mežmalās varēja saglabāties sagūstīto biedru atstātās zīmītes.

Tās pašas dienas pievakarē tiešām uzgāja lielu klajumu un kādā krūmā ar diegu piesietu zīmīti. Biedri rakstīja:

> *Noejam ap divdesmit kilometru dienā, gan pa meža takām upītes tuvumā, gan tieši pa ūdeni, kas ir ļoti auksts un vietām sniedzas līdz ceļiem. Tomēr šiem cilvēkiem tas ir tīrais nieks. Mums atdeva daļu apģērba, bet nakts apmetnēs atkal atņem un iedod zvērādas, lai paglābtos no aukstuma. Teltis viņi pārgājienā neuzstāda, bet pārguļ zem krūmiem. Mēs glābjamies, tikai pateicoties ugunskuram, ko pēc kārtas kuram visu laiku, kamēr stāvam uz vietas.*
>
> *Borovojs.*

Nākošajā dienā nogāja četrdesmit kilometru, bet nevienu zīmīti neatrada. Varbūt, ka to bija norāvis vējš vai arī nopurinājis kāds zvērs.

Nogāja vēl vienu dienu, un pēc pusdienas atpūtas atkal atrada šāda satura zīmīti:

> *Cilvēki noņem mūsu zīmītes no krūmiem, ja tās ievēro, un glabā kā talismanus. Viņi domā, ka mēs tās atstājam upurim ļaunajam garam, kas atnes ziemas aukstumu un sniegu. Tāpēc mums izdodas atstāt zīmītes tikai retos gadījumos, bet ceļā pie pašas upītes mēs uzspraudīsim uz zariņiem tukšus papīriņus, lai*

jūs zinātu, ka esam aizgājuši. Kad sasniegsiet apvidu, kur sniega vairs nebūs un upīte nebūs aizsalusi, esiet sevišķi uzmanīgi. Mēs domājam, ka tur orda apmetīsies uz ilgu laiku.

Borovojs.

Tā viņi gāja vēl sešas dienas, paretam atrazdami zīmītes ar dažiem vārdiem, bet visbiežāk krūmos gar upīti baltus papīriņus. Gājiena desmitajā dienā sniega kārta bija kļuvusi ļoti plāna, bet ledus upītē zem kājām reizēm iebrikšķējās. Temperatūra tikai turējās vienu vai divi grādi zem nulles. Nākošajā dienā vajadzēja upīti pamest, jo ledus bija kļuvis ļoti plāns un vietām bija pavērušies lieli lasmeņi. Ceļotāji sameklēja taku, kas aizvijās gar mežu, gan gar upītes krastu, un turpināja iet pa to.

Beidzot, ceļojuma divpadsmitajā dienā, nelielas sniega kupenas bija sastopamas tikai zem krūmiem un mežā, tā ka nartas vajadzēja vilkt pa kritušām lapām, kas klāja taku. Pirms pusdienas atkal atrada zīmīti, kurā ziņoja, ka viena pārgājiena attālumā jābūt lielam klajumam, kur orda pošas apmesties pārziemot, ja smiegs to neaizraidīs tālāk.

Tagad vajadzēja divkārt uzmanīties, lai nejauši neuzdurtos cilvēkiem, kas varēja klaiņot savas apmetnes apkārtnē. Viens no ceļotājiem ar Ģenerāli gāja nartām pa priekšu kā izlūks.

Naktsguļai apmetās nelielā klajumā pie upītes. Pēc vakariņām Makšejevs un Kaštanovs devās izlūkot. Nogājuši apmēram trīs kilometrus, viņi izdzirda priekšā kaut kādu troksni, atsevišķus kliedzienus un piesardzīgi aizzagās līdz liela klajuma malai. Pretējā pusē viņi ieraudzīja pirmatnējo cilvēku nometni.

Tā sastāvēja no divpadsmit koniskām teltīm, kas bija darinātas no kārtīm, ko sedza zvērādas, un bija novietotas aplī ar nelielām atstarpēm cita no citas. Apļa vidū pacēlās trīspadsmitā, mazāka apmēra telts, pie kuras dega ugunskurs. Nebija šaubu, ka šajā teltī mita sagūstītie biedri. Pēc pārējo telšu apmēriem Makšejevs aplēsa, ka orda sastāv apmēram no simts pieaugušiem cilts locekļiem.

Aplī starp teltīm bija redzami vienīgi bērni, kas lielāko tiesu skraidīja četrrāpus un atgādināja melnus pērtiķus bez astēm. Viņi rotaļājās, lēkāja, plosījās un ķildojās, griezīgi spiegdami. Pie kādas telts ieejas sakrustotām kājām sēdēja pieaudzis vīrietis, kas arī līdzinājās pērtiķim. Binoklī varēja saskatīt, ka tā ķermeni klāja tumši mati. Viņa seja atgādināja australieti, bet ar vēl vairāk izvirzītiem žokļiem un ļoti zemu pieri. Sejas krāsa bija sarkanbrūna. Zem zoda melnoja neliela bārda, kas arī norādīja, ka tas ir vīrietis.

Drīz no šīs telts pabāza galvu otrs cilvēks. Lai iznāktu, tas piegrūda ar celi otram pie muguras. Sēdētājs salīgojās uz priekšu un pielēca kājās, tā ka abi atradās blakām. Izrādījās, ka otrais bija garāks

un plecos un gurnos ievērojami platāks, aiz ko pirmais tam blakām atstāja nīkulīga pusaudža iespaidu. Otrā cilvēka seja nebija tik bezveidīga, bet mati uz galvas gari un lēkšķēm nokarājās uz pleciem. Ķermeni klāja plānāki inati, sevišķi uz krūtīm, kuru forma apliecināja sievieti.

Sieviete devās pāri aplim uz vidējo telti. Viņa gāja mazliet saliekusies un gāzelēdamās. Uz leju nolaistās rokas gandrīz aizsniedza ceļus. Roku un kāju muskuļi bija stipri attīstīti. Piegājusi pie gūstekņu telts, viņa nokrita ugunskura priekšā uz ce|iem, lūdzējas kustībā izstiepa pret to rokas, bet tad četrrāpus ielīda teltī.

— Atnāca pie mūsu biedriem ciemos! — Kaštanovs noteica.

— Vai neizmantosim nometnes mazo iemītnieku.skaitu un nepaziņosim biedriem, ka esam tuvumā? — Makšejevs ieteica.

— Kādā veidā? Pie viņiem nemanīti nevar pieiet.

— Raidīsim no meža vairākus šāvienus. Viņi sapratīs, jo paši šo paziņojuma veidu mums ieteica.

— Vai tas mežoņus neuztrauks?

— Viņi taču nepazīst šaujamos ieročus un neko nesapratīs.

— Vai viņi nemetīsies mūs meklēt?

— Domāju, ka ne. Viņi sabaidīsies un neuzdrošināsies.

— Nu, pamēģināsim arī!

Cejotāji atgāja mazliet atpakaļ mežā un vienreiz izšāva, bet pēc minūtes izšāva otrreiz un atkal atgriezās savā novērošanas vietā mežmalā.

Nometne bija satraukta. Pie katras telts tagad stāvēja vairāki pieaugušie, pārsvarā sievietes, un dažāda vecuma bērni. Visi skatījās virzienā, no kurienes biia atskanējušas nesaprotamās skaņas, un kaut ko sarunājās. Pie vidējās telts blakām ugunskuram stāvēia gūstekņi. Viņi bija kaili līdz jostas vietai, āda bija tumšas bronzas krāsā, mati nesukāti, sejas apaugušas bārdām.

Arī viņi noraudzījās uz mežmalu, un to sejas pauda priecīgu pārsteigumu.

Un pēkšņi abi, acīm redzot norunājuši, pagriezās šāvienu virzienā un pacēla rokas. Tūlīt arī visi mežoņi nokrita ceļos un nolieca galvas pie zemes. Iestājās klusums. Tad Igolkins piecēlās, pielika plaukstas pie mutes un, pagriezies pret mežu, sāka kliegt:

— Gandrīz visi ordas vīrieši šorīt aizgāja tālu medībās, bet rītā turp dosies sievietes, lai palīdzētu sadalīt un atnest medījumu. Paliks tikai veči un bērni. Tad ierodieties mūs atbrīvot. Atnesiet mums veļu un apģērbus. Vai pie jums viss kārtībā, vai visi atgriezāties?

Paziņojiet, ka jūs mani sapratāt, velreiz izšaujot vienu šāvienu, ja viss labi, bet divus, ja kaut kas nav, kā vajag.

Makšejevs nekavējoties atlīda mazliet atpakaļ un izšāva. Atskanot šāvienam, Igolkins atkal pacēla rokas, bet cilvēki, kas, viņam kliedzot,

bija piecēlušies un nesapratnē nolūkojās viņā, atkal nokrita ceļos.

Ļāvis tiem brīdi pagulēt, Igolkins piecēlās un, pagriezis seju pret uguni, skaļā balsī sāka dziedāt jautru matrožu dziesmiņu. Pirmatnējie cilvēki pielīda tuvāk un lielā aplī novietojās ap ugunskuru, apmainīdamies atsevišķiem izbrīnās izsaucieniem. Acīm redzot viņu gūstekņi līdz šim kaut ko tamlīdzīgu nebija darījuši.

Makšejevs saskaitīja ap piecdesmit pieaugušo, no kuriem vairums bija sievietes. Dažāda vecuma pusaudžu un bērnu bija daudz vairāk. Tie stāvēja un sēdēja aiz pieaugušo apļa, un no viņu sejām varēja jaust, ka Igolkina dziesma tiem sagādā lielu prieku, toties pieaugušos tā pārsteidza un pat biedēja.

Apmēram desmit minūtes padziedājis, Igolkins atkal pacēla rokas, bet tad kopā ar Borovoju, kas dziesmas laikā bija nekustīgi sēdējis pie ugunskura, devās uz savu telti. Klausītāji sāka izklīst pa savējām. Bet divi sievietes piegāja pie gūstekņu telts un apsēdās pie tās ieejas, acīm redzot lai apsargātu to miegu.

Nometne drīz apklusa. Tukšā apļa vidū sprakšķēja tikai dziestošais ugunskurs.

Kaštanovs un Makšejevs atgriezās pie saviem ceļabiedriem, pastāstīja Visu redzēto un dzirdēto un kopīgi apsprieda biedru atbrīvošanas plānu.

GŪSTEKŅU ATBRĪVOŠANA

Labi izgulējušies, ceļotāji sakrāva mantas uz nartām un sagatavoja visu, lai nekavējoties dotos ceļā. Tad viņi devās uz mežoņu nometni, paņēmuši līdzi apģērbus un apavus gūstekņiem, viņu bises un dāvanu sainīšus mežoņiem. Tuvojoties klajumam, viņi izdzirda no turienes atskanam kliedzienus un suņu rejas. Acīm redzot cilvēki vēl nebija aizgājuši. Tāpēc ceļotāji slēpdamies aizgāja līdz mežmalai un aiz krūmiem sāka novērot.

Viņi ieraudzīja, ka visā nometnē valda liela burzma. Aplis starp teltīm bija mednieku pilns. Sievietes nesa šķēpus, lokus, saspraudes, siksnu saišķus. Starp pieaugušajiem visur jaucās bērni, aizskāra ieročus, saņēma dunkas, spiedza un auroja. Pusaudži izmēģināja lokus, apskatīja šķēpus un, pārbaudīdami to asumu, jokodamies cits citu durstīja. Ap piecpadsmit suņu, kuros nebija grūti pazīt ekspedicijai piederīgos, bet pa daļai atjaucētus dzīvniekus, uzturējās ārpus apļa, nomaļus no teltīm, acīm redzot gatavodamies medniekus pavadīt, un gaidīdami plosījās un cits ar citu kodās.

Beidzot visi ieroči bija iznesti, un šķēpiem apbruņojušies pieaugušie barā sāka doties uz austrumiem. Viņiem sekoja pusaudži, nesdami lokus, nažus un siksnas. Tie acīm redzot izpildīja ieroču un medījumu nesēju lomu. Bērni gan uz divām kājām, gan četrrāpus skrēja nopakaļ un blakām spiegdami un klaigādami. Suņi sekoja no tālienes. Klajuma galā bērni apstājās un griezās atpakaļ, bet mednieku bars, ne mazāk kā pussimts cilvēku, zosu gājienā aizstiepās pa taku, pamazām pazūdot mežā.

Tagad nometnē bija redzami tikai veči, kas uzposa teltis un purināja ādas, ko paklāja un uzsedza gulētāji. No dažām teltīm izlīda sakņupušas vecenes un apsēdās pie ieejas. Izrāpoja vismazākie bērni, bet zīdaiņus iznesa rokās un, teltis uzpošot, nolika uz ādām telšu tuvumā.

Vienīgi pie gūstekņu telts bija palikušas trīs pieaugušas sievietes, acīm redzot izpildot sardzes pienākumus. Viena no tām ar kaula nazi sagrieza ādu siksnās, otra ar tādu pašu nazi drāza nūjas bultām, bet trešā sasmalcināja resnus kaulus, lai iegūtu šķembas šķēpu un bultu uzgaļiem.

Drīz no telts iznāca Igolkins tikpat puskails kā iepriekšējā dienā un apsēdās blakām sievietēm. Kaut ko ar tām parunājis, viņš īpaņēma savu lielo matroža nazi un sāka palīdzēt griezt siksnas. Viņam palīdzot, darbs rosījās ātrāk. Tad parādījās arī Borovojs, taču viņš pie darba neķērās, bet sāka skatīties virzienā, no kurienes vakarvakarā bija atskanējuši biedru šāvieni.

Redzēdami šo XX gadsimta matroža un akmens laikmeta cilvēku

kopējā darba ainu, novērotāji nevarēja atturēties nepasmaidījuši. Palikušo cilvēku niecīgais skaits un to primitīvais apbruņojums radīja pārliecību, ka ar labu vai spēku biedrus izdosies sekmīgi atbrīvot. Tomēr vēl vajadzēja nogaidīt pusotras vai divi stundas, lai mednieki aizietu pietiekami tālu un nesadzirdētu ne saucienus, ne šāvienus un lai arī sardzes sievietes nevarētu tos drīz panākt un atsaukt.

Bērni, kais bija pavadījuši medniekus, drīz atgriezās un uzsāka aplī un aiz tā dažādas rotaļas. Viņi cīkstējās, kūleņoja, kāvās, bet daži vecākie šāva gaisā vai telts pārvalkos bultas.

Adu sagriezis, Igolkins iegāja savā teltī un iznesa gabalu gaļas, sagrieza šķēlēs, uzmauca uz bultai sagatavotās nūjiņas, lai izceptu šašliku. Acīm redzot gūstekņi vēl nebija brokastojuši un pirms bēgšanas posās kārtīgi paēst. Kad gaļa izcepa, abi apsēdās netālu no ugunskura un sāka šašliku notiesāt. Igolkins šad tad pasniedza gaļas šķēli gan vienai, gan otrai sievietei, kas strādāja pie ugunskura, bet tās smējās un novērsās. Tad viena iznesa no savas telts lielu jēlas gaļas gabalu, un viņas sāka to tāpat ēst, kaula nažiem atgriezdamas garas, plānas šķēles, kuras pasniedza arī pieskrējušiem bērniem.

Kad brokastis beidzās, slēpnī sēdētāji, paskatījušies pulkstenī, pārliecinājās, ka jau pagājis pietiekami ilgs laiks.

Viņi iznāca no meža, sakārtojās ierindā un, bises pacēluši un šaudīdami tikai ar pulveri pielādētām patronām gaisā, steidzās uz teltīm.

Pie pirmajiem šāvieniem nometnē iestājās klusums. Sēdošie cilvēki pietrūkās kājās, stāvētāji sastinga uz vietas, pagriezušies pret pienācējiem, kas raidīja tik dīvainas, pērkonam līdzīgas skaņas. Kad ceļotāji ienāca telšu aplī, cilvēki klusēdami viņu priekšā noslīga ceļos un tikai vismazākie bērni bailēs sāka brēkt.

Piegājuši pie gūstekņu telts un pasnieguši tiem apģērbus un bises, ceļotāji turpināja pēc kārtas šaut. Kamēr Igolkins un Borovojs ģērbās, Makšejevs matrozim aizrādīja:

— Paskaidrojiet cilvēkiem, ka jūs esat diezgan pie viņiem viesojušies un ka. pēc jums tagad atnākuši vēl varenāki burvji. Par jums parādīto viesmīlību tiem atnestas dāvanas, lai viņi atcerētos neparastos atnācējus, kas ieradušies no mūžīgo ledāju zemes. Sakiet tiem, lai viņi neiedrošinās mums sekot, pretējā gadījumā tos bargi sodīs. Sakiet, ka ledus dievi prot taisīt ne vien pērkonu, bet arī zibeni, kas nepaklausīgos iznīcina.

Kad Igolkins un Borovojs pārģērbušies iznāca no telts, viņu biedri pārtrauca šaut, un matrozis, kas, pateicoties savam sabiedriskumam, labāk pārvaldīja pirmatnējo cilvēku valodu, griezās pie zemē nokritušajiem ar runu, kurā vispārējos vārdos atkārtoja Makšejeva paskaidrojumu. Bet, griezdamies pie trim sievietēm, kas viņus apsargāja, viņš beigās piebilda:

— Šīs veltes nodosiet vecākajiem, kad tie atgriezīsies no medībām, lai viņi tās sadala. Mēs jums atstāsim arī uguni, bet neļaujiet tai nekad nomirt, barojiet to, kā mēs barojām. Un vēlreiz atkārtoju pavēli — nedzenieties mums pakaļ. Mēs aizejam turp, mūžīgo ledāju zemē, bet, kad iestāsies silts, atgriezīsimies pie jums.

Kad viņš beidza un nolika saiņus ar dāvanām pie savas telts ieejas, visi seši, atkal pēc kārtas šaudami gaisā, izgāja no apļa starp samulsušajiem cilvēkiem, kas neuzdrošinājās pakustēties, un pazuda mežā.

Mežmalā viņi brīdi apstājās paskatīties, ko cilvēki darīs. Kad šāvieni norima, telšu iemītnieki sāka piecelties un paklusi sarunājās, acīm redzot neparasto notikumu apspriezdami. Daļa cilvēku pulcējās ap viņu pārziņā nodoto ugunskuru un raudzījās ugunī, kas bija zaudējusi savus saimniekus, it kā tā varētu kaut ko paskaidrot. Drīz divas no sardzes sievietēm, apbruņojušās šķēpiem, aizskrēja virzienā, kurp bija aizgājusi orda, acīm redzot ziņot par notikušo. Trešā sieviete palika pie gūstekņu telts, droši vien tāpēc, lai bērni un pusaudži neizvazātu dāvanas, kam viņa pati neiedrošinājās pieskarties.

Sasnieguši mežā atstātās mantas, ceļotāji devās atpakaļceļā uz ziemeļiem. Nartas vajadzēja vilkt pa šauru, nobirušām lapām klātu taciņu.

Attālinoties no nometnes, Igolkins brīžiem griezīgi iesvilpās. Pie šī signālā viņš bija pieradinājis suņus. Tie visu laiku bija uzturējušies ap ordu un paklausīja šim svilpienam. Igolkins bija barojis tos ar atkritumiem, bet suņi bija kļuvuši stipri mežonīgi, tā kā pirmatnējie cilvēki baidījās un nelaida tos pie teltīm. Daļa suņu bija gājuši bojā cīņā ar dažādiem plēsīgiem zvēriem, pārējie tagad bija aizgājuši līdzi ordai medībās, un uz matroža svilpienu atskrēja tikai pieci nometnes tuvumā palikušie. Viņi zināmā atstatumā sekoja nartām, bet rokās nedevās un pret Ģenerāli, kas pie tiem pieskrēja, ņirdza zobus. Suņus vajadzēja vairākas dienas pieradināt ar barību, lai dabūtu aizjūgu kaut vienai nartai.

Nosoļojuši divpadsmit stundas un veikuši ap piecdesmit kilometru, ceļotāji beidzot apmetās naktsguļā, pārliecināti, ka viņus vairs nepanāks.

PIRMATNĒJO CILVĒKU UZBRUKUMS

Naktsguļai apstājās liela meža klajumā. Jurtu katram gadījumam uzstādīja klajuma vidū, lai neviens nevarētu no krūmiem negaidīti uzbrukt. Apsargāja pēc kārtas. Bez tam arī suņi acīm redzot bija pazinuši jurtu un apgūlās netālu sniegā. Pie pašas jurtas Ģenerālis viņus nepielaida.

Kaštanova sardzes laikā Ģenerālis sāka ausīties, ņurdēt, bet tad sāka nepārtraukti riet. Kaštanovs ievēroja, ka krūmi visapkārt klajumam viegli kustas un brikšķ. Viņš klusi pamodināja biedrus, kas ar bisēm rokās pielēca kājās.

Pārliecinājušies, ka negaidīts uzbrukums nav izdevies, pirmatnējie cilvēki iznāca no meža, nostājās ap visu klajumu un tagad sāka lēni un nedroši virzīties uz jurtu. Tās bija šķēpiem bruņojušās sievietes, kas zobos turēja arī nažus. Aiz viņām bija redzamas meitenes ar bultām. Bet laist ieročus darbā tās neiedrošinājās: acīm redzot viņas cerēja sagūstīt burvjus kailām rokām, kā pirmo reizi, lai tos piespiestu atgriezties nometnē. Tāpēc Igolkins atturēja biedrus no tūlītējas šaušanas, gribēdams ar ordu aprunāties, tomēr ieteica katram gadījumam apmainīt visās bisēs vienā stobrā lodi pret patronu ar sīkām skrotīm.

— Ar skrotīm pa kājām viņām pietiks, — viņš aizrādīja. — Bet, ja par brīnumu tas nelīdzēs, pamēģināsim ar lodēm.

Kad sievietes bija pienākušas soļu trīsdesmit attālumā, Igolkins pavicināja roku un uzkliedza:

— Stāviet, klausieties! Es jums aizliedzu mums sekot. Jūs nepaklausījāt. Mūsu ugunīgās bultas ir.sagatavotas, un, kas iedrošināsies pienākt tuvāk, to tās iznīcinās! Ejiet atpakaļ!

Apstājušās mežones noklausījās matroža vārdus un sāka apspriesties. Tad viena sieviete kaut ko uzkliedza, bet pārējās piekrizdamas pavēcināja ar rokām.

— Viņas aicina mūs abus atgriezties pie viņām, orda nevarot bez mums dzīvot. Bet pārējie lai ejot projām, — Igolkins pārtulkoja, bet tad atkal atkliedza:

— Burvji nevar ilgi dzīvot pie cilvēkiem. Mēs aizejam pavadīt ziemu savās teltīs uz lielajiem ledājiem, bet pavasarī atgriezīsimies. Aizejiet ātrāk!

Daļa sieviešu tomēr pavirzījās dažus soļus uz priekšu, bet viena no ieroču nesējām jaunības pārgalvībā strauji raidīja bultu, kas aizlidoja gar Kaštanova labo ausi un ieurbās jurtā.

— Nu, neko darīt, jāšauj, kamēr tās nav atguvušas drosmi, — Borovojs iesaucās. — Skrotis pa kājām dažādās apļa vietās, kur tās stāv vairāk pūli! Viens, divi, trīs!

Nodārdēja seši šāvieni, un atbildei dažādās sieviešu loka daļās atskanēja kliedzieni un ievainoto vaidi. Pagriezušās apkārt, visas traucās skriet uz mežu. Daudzas kliboja, atstādamas sniegā asins lāses. Meitene, kas bija raidījusi uz Kaštanovu bultu, pēc dažiem soļiem pakrita un palika nekustīgi guļot.

— Ko tālāk darīt? — Gromeko iejautājās, kad pēdējās bēgles bija pazudušas krūmos. — Gaidīt jaunu uzbrukumu vai arī viņas vairs neiedrošināsies?

— Es domāju, ka viņām pietiks, — Igolkins aizrādīja. — Katram gadījumam ieiesim jurtā, lai kāda nerātnas meitenes bulta mūs netrāpa.

Šī piesardzība izrādījās lieka. Sievietes vaimanādamas attālinājās arvien tālāk, un drīz viss apklusa. Suņi mitējās riet, aizskrēja pie nokritušās meitenes un kāri laizīja siltās asinis, kas sūcās no brūces. Igolkins un aiz viņa arī pārējie tāpat aizsteidzās turp, lai aizdzītu projām atjaucētos suņus.

Nokritušo apskatīdami, ceļotāji ieraudzīja, ka tai ir tikai viens ievainojums labajā gurnā, bet tas tomēr stipri asiņo.

— Savādi, sīkā skrots nevarēja radīt tik lielu brūci, — Papočkins aizrādīja.

— Kāds no mums kļūdīdamies izšāvis ar lodi pielādēto stobru.

— Es tēmēju uz viņu! — Kaštanovs atzinās.

— Nabadzīte dzīva, — sacīja Gromeko, gulētāju izmeklējis. — Aiz izbailēm un sāpēm viņa tikai zaudējusi samaņu. Lode izgājusi caur kājas mīkstumu, kaulu neskardama, bet krietni saplosījusi muskuļus.

— Ko mēs ar viņu iesāksim? Pārējās taču aizbēgušas.

— Vajadzēs to ņemt līdzi kā gūstekni. Bet, kad atlabosies, atlaidīsim brīvībā.

— Atlaist! — Papočkins uztraucās. — Nekādā gadījumā! Mēs viņu nogādāsim uz «Polārās zvaigznes» kā pērtiķiem tuva pirmatnējā cilvēka lielisku eksemplāru. Kāds gan tas būs ieguvums antropoloģijai!

Gromeko iegāja jurtā pēc pārsējiem, apturēja asinis un pārsēja brūci. Šīs operācijās laikā meitene atvēra acis, ieraudzīja sevi burvju ielenktu un sāka bailēs trīcēt.

Viņa bija neliela auguma, bet slaida, vēl neieguvusi. ne masivas formas, ne spēcīgus muskuļus kā pieaugušās sievietes. Viņas ķermeni mugurpusē klāja īsi, bet visai biezi, melni mati. Uz sejas, plaukstām un pēdu apakšām matu nebija. Galvu sedza ne visai gari, mazliet cirtaini mati. Kājas pēda bija it kā starploceklis starp cilvēka un pērtiķa pēdu, ar stipri attīstītiem pirkstiem un tālu no pārējiem stāvošu lielo pirkstu.

Ielūkojies meitenes sejā, Borovojs iesaucās:

— Tā taču ir mana draudzene Katu!

— Vai tad jūs tās atšķīrāt citu no citas? — Kaštanovs apvaicājās. — Cik es ievēroju, viņas visas ir pilnīgi līdzīgas.

— Tas tikai ar pirmo skatienu, bet, ja ielūkojas, tad ir starpība, un mēs daudzus pazinām pēc vārdiem, sevišķi pusaudžus un bērnus. Katu man bieži atnesa gaļu, saknes un vispār pēc viņas ieskata gardus kumosiņus, ar to pierādīdama savu labvēlību.

— Tāpēc arī viņa iedrošinājās raidīt bultu uz vienu no tās mīļā nolaupītājiem! — Makšejevs iesmējās.

— Jā, četrus centimetrus pa kreisi, un es būtu zaudējis aci, — Kaštanovs piebilda.

Pēc pārsējuma Katu gribēja ienest jurtā, bet viņa sāka rauties no rokām un spiegt, kaut ko kliegdama. Igolkins saprata, ka viņa lūdz atstāt to nomirt tepat, bet nenest teltī apēst.

— Kāpēc apēst? — Gromeko brīnījās. — Vai tad viņi ir cilvēkēdāji?

— Jā, medībās vai kautiņā nogalinātos vai smagi ievainotos viņi mierīgi apēd.

— Tad jūs viņu apmieriniet, sakiet, ka mēs to neēdīsim, bet nesīsim teltī gulēt. Bet, kad viņa atlabosies, atlaidīsim pie savējiem.

Matrozis ar pūlēm viņu pārliecināja, bet Borovojs satvēra tās roku, pēc kam viņa nomierinājās un ļāvās aiznest. Jurtā viņu novietoja gultā, kur tā drīz aizmiga, Borovoja roku neatlaizdama.

Tā kā nakts atpūtai paredzētais laiks jau beidzās, sāka posties ceļam. Iekūra uguni, uzvārīja tēju un sāka brokastot. Igolkins, kas bija izgājis no jurtas piepildīt tējkannu ar sniegu, ievēroja, ka mežmalā vēl klaiņo suņi, kas acīm redzot bija aizskrējuši līdzi pirmatnējiem cilvēkiem un tagad tos pametuši. Iespējams, ka jurtas izskats viņiem atgādināja gardo jukolu, ar ko tos kaut kad baroja, un tie sāka

atcerēties savus saimniekus. Uz matroža svilpienu sapulcējās vēl divpadsmit suņu, tā ka, pieskaitot Ģenerāli un pirmos piecus suņus, kas jau bija pievienojušies ceļotājiem, kaut kā varēja aizjūgt visas trīs nartas.

— Ar ko mēs viņus barosim? — Igolkins apvaicājās. — Noturēt tos pie jurtas un pieradināt var tikai ar barību.

— Mums bija paņemta pārtika mēnesim, — Gromeko aizrādīja. — Pēc septiņām astoņām dienām sasniegsim pakalnu. Tātad ir šķiņķu krājums, ko varam sadalīt suņiem.

— Daudz tiem dot nevar! — Borovojs piebilda. — Viņi skries aiz mums cerībā dabūt pusdienas un vakariņas.

Pēc brokastīm suņiem iedeva atliekas, kaulus un gabaliņu gaļas, bet tad sāka kravāties. Vienās nartās uz filca virs jurtas kārtīm novietoja Katu, bet otrajā — visu, pārējo. Sniegs jau ļāva izlietot slēpes, tā ka, neraugoties uz palielināto kravu, varēja virzīties ātrāk nekā iepriekšējā dienā. Kad brauciens sakustējās un Katu ieraudzīja, ka viņu neved vis virzienā, kur atradās viņas ordas nometne, bet pretējā, viņa iekliedzās, izlēca no nartas un metās bēgt, bet pēc dažiem soļiem pakrita. Kad pienāca pie viņas un gribēja uzcelt uz nartas, tā sāka pretoties, sita dūrēm un mēģināja iekost.

No Igolkina paskaidrojuma viņa acīm redzot bija sapratusi, ka viņu aizvedīs atpakaļ nometnē un tur atlaidīs, bet burvji turpretim gribēja aizvest sev līdz uz lielajiem ledājiem. Vajadzēja sasiet viņai rokas un piesiet pie nartas, lai novērstu jaunus mēģinājumus aizbēgt. Nabaga Katu bailēs trīcēja un šņukstēja, pilnīgi pārliecināta, ka no apēšanas neizvairīsies.

Tās dienas pēcpusdienā jau pārgāja uz upītes gultni, kur sniega sega bija plānāka un vēju sablīvēta, tā ka nartas un slēpes iegrima mazāk nekā uz meža takas.

Naktsguļā apmetoties, sardzē stāvēja pēc kārtas, bet viss bija mierīgi. Katu visu dienu atteicās no barības, un nakti viņu vajadzēja atstāt sasietu sarga uzraudzībā. Redzēdama spožos nažus, ar kuriem baltie burvji pus dienās un vakariņās grieza šķiņķus, viņa visa drebēja un šausmās vēroja roku kustības, acīm redzot gaidīdama, ka tūlīt tūlīt pienāks viņas kārta un to sagriezīs.

Tā turpinājās ceļojums uz ziemeļiem, un brauciena astotajā dienā ceļotāji iznāca tundrā, bet ap pusdienu sasniedza pakalnu. Katu pamazām samierinājās ar savu likteni, pierada pie burvjiem un sāka pieņemt nevārītu barību. Ēst kaut ko vārītu vai ceptu viņa riebumā atteicās. Ceļojuma trešajā dienā viņai atraisīja rokas, bet piektajā dienā arī kājas, kad tā bija apsolījusies nebēgt.

DZĪVE GŪSTā

Ceļojuma laikā Igolkins un Borovojs pamazām pastāstīja par savu dzīvi pie pirmatnējiem cilvēkiem, bet Kaštanovs viņu stāstu pierakstīja.

Kad ekspedicija bija aizgājusi uz dienvidiem, jurtā palikušie Igolkins un Borovojs bija sākuši uzstādīt meteoroloģisko būdiņu instrumentu novietnei un pagatavot ciešas durvis noliktavai — ledus pagrabam, lai to pasargātu no saviem suņiem un citiem plēsoņiem. Šo darbu pabeiguši, viņi sāka pakalna ledū cirst jaunu galeriju nogāzes piekājē, lai suņi varētu patverties no karstuma, kas pakāpeniski palielinājās un piespieda viņus doties uz ledus malieni, kas pamazām atkāpās uz ziemeļiem. Kamēr nebija pabeigti šie steidzamie darbi, medībās, lai papildinātu pārtikas krājumus, devās reti, bet pēc tam sāka medīt katru dienu, uzkrājot gaļu ziemai — kaltētā veidā suņiem, bet žāvētu cilvēkiem. Atgriežoties nartā no meža, arvien pārveda arī malku, tā ka pamazām uzkrājās malkas rezerve sala mēnešiem.

Medībās sastapa mamutus, degunradžus, pirmatnējos un muskusa vēršus, milzīgos ziemeļbriežus. Upītē un tundrā bija zivis, pīles un citi putni, no kuriem galvenokārt arī pārtika. Lielo dzīvnieku gaļu kaltēja un žāvēja. Darba bija pārpārim, un aiz rūpēm bieži vien neizgulējās.

Pirmaja laikā pēc biedru aizbraukšanas uz dienvidiem dabas apstākļi arvien vairāk uzlabojās, mākoņu sega pavērās arvien biežāk, un Plutons spīdēja vairākas stundas no vietas, tā ka temperatūra cēlās līdz 20° ēnā, un tundrā iestājās pilnīga vasara. Bet ar augusta otro pusi sākās pagrieziens pret rudeni, Plutons biežāk aizslēpās mākoņos, brīžiem lija lietus, pēc kura tundrā sacēlās migla.

Temperatūra pakāpeniski pazeminājās, un septembra sākumā, dažreiz pūšot stipram ziemeļu vējam, nokrita līdz nullei. Lapas sāka dzeltēt, un septembra otrajā pusē visa tundra jau bija zaudējusi vasaras zaļo tērpu, kļuvusi kaila, nobrūnēja. Retumis uzkrita sniegs.

Gatavojoties ziemai, Igolkins un Borovojs pārbaudīja visus pārtikas krājumus, konservus un mantas noliktavā un daļu pārnesa jurtā. Viņi ar to nodarbojās jau otro dienu, un, tikko bija aizslēguši noliktavu, posdamies ēst pusdienas, kad pēkšņi viņiem uzbruka mežoņi, kas bija piezagušies no pakalna otrās puses. Borovojam un Igolkiinam, kas nebija iedomājušies iespējamību, ka Plutonijā varētu atrasties cilvēki, nebija klāt citu ieroču kā tikai naži. Uzbrucēji toties bija bruņojušies šķēpiem, nažiem un bultām, tā ka pretoties nebija iespējams. Bet, apskatījuši baltos cilvēkus, jurtu un meteoroloģisko būdiņu, pirmatnējie cilvēki izturējās pret neredzētajiem atnācējiem ar cieņu un aizveda tos uz savu nometni.

Pēdējā izrādījās netālu — kilometru desmit no jurtas, sīkaudzes

vidū (vēlāk gūstekņi uzzināja, ka orda tikko atklīduši no austrumiem). Kad atveda gūstekņus, pirmatnējie cilvēki ilgi apspriedās, ko ar tiem darīt. Vīrieši ieteica upurēt tos dieviem, bet sieviešu vairākums nolēma citādi. Tās acīm redzot domāja, ka neparasto atnācēju klātbūtne ordā padarīs to varenu, sekmēs viņu medības, palīdzēs uzvarēt sadursmēs ar citām ordām, un tāpēc nolēma gūstekņus neatbrīvot, nedarīt tiem ļaunu, bet novietot atsevišķā teltī apmetnes vidū.

Šajā laikā orda lasīja tundrā dažādas ogas, vāca kaut kādas ēdamas saknītes un palika vairākas dienas uz vietas. Bet tad biezs sniegs piespieda pāriet kilometrus četrdesmit uz dienvidiem, kur daudz lielāks mežs pasargāja viņus no aukstajiem vējiem.

Pirmajā laikā gūstekņi jutās ļoti slikti. Viņiem deva ēst tikai jēlu gaļu, ogas un saknītes. Gulēt vajadzēja uz rupji apstrādātām zvērādām un ar šādām pašām ādām arī glābties no aukstuma. Sazināties ar pirmatnējiem cilvēkiem viņi varēja tikai ar zīmju palīdzību, un viņi vēl arvien nezināja, kāds liktenis tos sagaida. Aizbēgt nevarēja, jo viņus modri apsargāja.

Pēc pārgājiena uz jauno vietu — lielu klajumu biezā mežā — pirmatnējie cilvēki sāka cirst sausus, tievus kokus savu telšu kārtīm. Visur mētājās sausi zari, mizas, kāršu atliekas. Visu to redzēdams, Igolkins atcerējās, ka viņam kabatā saglabājusies sērkociņu kārbiņa, jo pagrabā bija aizdedzis lukturi. Savācis sauso kurināmo, viņš aizkūra ugunskuru. Ieraugot uguni, visi pameta darbu un saskrēja ap ugunskuru. Šī neredzētā parādība visus pārsteidza, bet, kad liesmas apdedzināja tiem rokas, ugunskurs viņiem kļuva par pielūgsmes priekšmetu, un pret atnācējiem, kam piederēja uguns, sāka izrādīt vēl lielāku cieņu. Kopš tā brīža ugunskurs pie gūstekņu telts dega nepārtraukti, un viņi sāka uz irbuļiem cept atnesto gaļu.

Drīz gūstekņi iemācījās saprast šo cilvēku ļoti vienkāršo valodu. Viņiem bija jēga tikai par medībām, ēdienu un primitīvākajām dzīves parādībām. Valoda sastāvēja no vienas un divzilbju vārdiem bez locījumiem, bez darbības un apstākļu vārdiem, bez prievārdiem, tā ka runu papildināja mimika un ķermeņa kustības. Skaitīt prata tikai līdz divdesmit pēc roku un kāju pirkstiem.

Katrā teltī dzīvoja vairākas sievietes un vīrieši, cits ar citu saistīti grupu laulībās, kā arī šīs grupas ģimenes bērni, kuriem bija viena māte un vairāki tēvi. Vīrieši devās medībās un gatavoja krama šķembas šķēpiem, bultām, nažiem un skrāpjiem. Sievietes lasīja ogas un saknītes, izstrādāja ādas, piedalījās lielāku zvēru medībās ar dzinējiem, kad vajadzēja visas ordas līdzdalību.

Pirmatnējie cilvēki medīja visādus dzīvniekus, kādi vien pagadījās, un ēda kā gaļu, tā arī visas iekšas, tāpat arī tārpus, gliemežus, kāpurus un vaboles. Mednieki.saēdās siltu gaļu un dzēra

tikko nonāvētu dzīvnieku asinis, bet atliekas un ādas pārnesa nometnē. Lielos dzīvniekus — mamutus un degunradžus — viņi ielenca, iedzina zvēru takās mežā izraktajās vilku bedrēs un tur ar akmeņiem un šķēpiem nobeidza.

Medībās devās grupu ģimenes vai savienojās divi trīs ģimenes kopā, bet uz lielajiem zvēriem, kurus vajadzēja iedzīt slazdā, devās visa orda, izņemot divi trīs sievietes, kas palika sargāt gūstekņus, šīs sievietes baroja visu telšu zīdaiņus, kuru mātes ilgi neatgriezās no medībām.

Medībās notika arī nelaimes gadījumi. Plēsoņi, kā arī mamuti un degunradži, savus vajātājus dažreiz nogalināja vai ievainoja. Savus nonāvētos un smagi ievainotos mednieki apēda.

Pēc Borovoja vārdiem, pirmatnējo cilvēku ārējo izskatu varēja raksturot šādi: viņiem bija liela galva un īss, drukns ķermenis ar īsiem, rupjiem un spēcīgiem kustību locek)iem. Pleci bija plati un kumpaini, galva un kakls noliekti uz priekšu. īsais zods, masivie uzaču loki un slīpā piere viesa viņu līdzību ār cilvēkveidīgo pērtiķi. Pirmatnējie cilvēki staigāja uz priekšu salīkuši, bet ēda un strādāja tupu.

Pamatojoties uz Borovoja un Igolkina nostāstiem par šiem cilvēkiem, kā arī apskatot viņu ieročus un izstrādājumus, Kaštanovs secināja, ka šai ciltij bija daudz kopēja ar neandertāliešiem, kas dzīvoja Eiropā vidējā paleolita periodā reizē ar mamutu, garspalvaino degunradzi, pirmatnējo vērsi un citiem ledus laikmeta dzīvniekiem.

Šiem pirmatnējiem cilvēkiem bija tikai rupji darba rīki un ieroči, ko pagatavoja no krama šķembām — skrāpji (zvērādu apstrādāšanai), cirvji un naži, šķēpu un bultu uzgaļi, kas noderēja medībām. Asās šķembas iestiprināja arī vālēs izdobtajos caurumos, un tās pārvērtās bīstamā ierocī.

Gūstekņu sakurto uguni pirmatnējie cilvēki nosauca par mazo sauli un to pielūdza. Uguns labvēlīgo iespaidu viņi izjuta lielajā pārgājienā uz dienvidiem, uz ko tos piespieda ziemeļu meža joslā iestājusies ziema. Vilkt līdzi telšu kārtis bija pārāk grūti, bet sacirst katrā naktsguļas vietā jaunas — pārāk ilgs darbs, tāpēc pārgājienā pārnakšņoja mežos tieši zem krūmiem, kur stipri juta salto vēju. Apsēdušies pie gūstekņu ugunskura, viņi ātri pārliecinājās par tā sildītāja iedarbību, un drīz visa orda sāka pārgulēt ap ugunskuru un čakli vākt tam malku. Tomēr iekurt sev atsevišķu neviens no viņiem neiedrošinājās, un gūstekņi tos arī neierosināja, lai paliktu vienīgie uguns saimnieki un nemazinātu savu pielūgsmi ordas acīs. Viņi paredzēja, ka ar laiku, ja atbrīvošana ieilgs, stāvoklis kļūs grūts.

Gūstekņi arvien lielākā satraukumā skaitīja aizritošās rudens dienas un zīlēja, vai biedri varētu drīz atgriezties mo dienvidiem un viņus atbrīvot. No ziemeļiem pakāpeniski tuvojās ziema, un jau tuvākā nākotnē bija paredzēts jauns pārgājiens vēl tālāk no pakalna ledāju

malā. Tāpēc varēja iedomāties, kādā sajūsmā viņi klausījās šāvienos, kas vēstīja brīves tuvumu.

ATKAL JURTĀ

Pie sava pakalna ledāju malā ceļotāji ieradās decembra pēdējā nedēļā un nolēma atpūsties, nosvinot Jaungadu, dienvidu ekspedicijas panākumus un gūstekņu atbrīvošanu. Pārtikas un malkas bija sagādāts pietiekami, un pagaidām nevajadzēja doties ne uz mežu, ne tundru.

Attīrīja laukumu, uzstādīja jurtu un izraka sniegā, kas bija vairāk nekā metru dziļš, ejas uz noliktavu, suņu galeriju un meteoroloģisko būdiņu. Pēc tam varēja atpūsties. Jurtā kurējās neliels ugunskurs. Bija silti un tīkami. Mielastu, pastaigu un miega atstarpēs visi seši pārrunāja savus piedzīvojumus un atcerējās dažādus atgadījumus ceļojumā uz dienvidiem vai arī no dzīves ordā.

Katu bija šo sarunu mēma dalībniece un arvien vairāk iecienīja baltos burvjus, kuru rīcībā bija tik daudz dīvainu lietu. Viņas kāja sāka sadzīt, un viņa jau varēja mazliet staigāt. Bieži viņu atrada pie jurtas, sēžot sakrustotām kājām un noraugoties uz dienvidiem, kur pie apvāršņa redzējās tumša mežu josla. Viņa acīm redzot ilgojās pēc savas cilts.

Igolkins mēģināja pierunāt Katu palikt pie viņiem un tad kopā doties pāri ledājiem uz silto zemi, kur viņa redzēs visus balto cilvēku radītos brīnumus. Bet viņa stūrgalvīgi purināja galvu un atkārtoja:

— Es mežs, telts mātes, gaļa, asiņaina gaļa, medības, jautri!

Ceļotāji tomēr cerēja, ka pamazām viņa pie tiem pieradīs un beidzot piekritīs braukt līdzi. Pirmatnējā cilvēka dzīvs eksemplārs ekspedīcijai būtu lielisks triumfs.

Kad aukstums pastiprinājās, meitenei sala, bet piedāvāto apģērbu atraidīja. Iziedama no siltās jurtas ārā, viņa vīstījās vienīgi savā tērpā. Jurtas uzkopšanā, trauku mazgāšanā, eju atjaunošanā sniegā, malkas atnešanā viņa nepiedalījās. Vina apvaicājās Igolkinam, cik tam sievu, vai tās iet medībās, vai baltie burvji pieder lielai ordai] un neticīgi kratīja galvu, kad tai pastāstīja par eiropiešu dzīvi, par pilsētām, jūrām, kuģiem utt.

Viņas vienīgā nodarbība atstarpēs starp ēdienu un miegu bija drāzt bultu nūjiņas un izgriezt no mīksta koka rupjas mamutu, degunradžu, lāču un tīģeru figūriņas. Viņa pagatavoja veselu šo elku kolekciju, tos pielūdza un prasīja Igolkinam asinis tēliņu apziešanai. Bet ceļotāji medībās negāja. Tundrā neredzēja ne zvēru, ne putnu, un viņas vēlēšanos nevarēja apmierināt.

Janvarī sāka doties nelielās ekskursijās ar nartām, lai pieradinātu iejūgā suņus, kas jau bija uzbaroti, pieraduši pie agrākajiem saimniekiem un mita ledus galerijā pakalna piekājē, izņemot Ģenerāli, kurš bija palicis jurtā par sargu. Kad suņi aizjūgā pierada, ceļotāji sāka doties garākās ekskursijās tundrā līdz mežu malai pēc malkas, kuras

krājumi beidzās. Šais braucienos devās piecatā ar trim nartām, vienu atstājot jurtā sargāt Katu.

Reiz janvara beigās par kārtējo sargu jurtā vajadzēja palikt Papočkinam. Katu arvien vērīgi sekoja aizbraucējiem meža virzienā un nevarēja tos sagaidīt atgriežamies. Viņa cerēja, ka tie sastaps kādu medījumu un atvedīs tai svaigu, asiņainu gaļu, pēc kuras viņa tā ilgojās. Bet viņa savās cerībās arvien vīlās, jo nekāds medījums negadījās.

Nosēdējis stundas divas pēc pārējo aizbraukšanas jurtā pie uguns, Papočkins aiz garlaicības aizsnaudās un droši vien bija nogulējis krietni ilgi. Kad viņš pamodās, Katu jurtā nebija. Viņš izskrēja ārā un ieraudzīja tālu dienvidos sniegbaltā līdzenuma vidū melnu punktu, kas arvien vairāk attālinājās. Gūstekne bija paņēmusi viņa slēpes, ar kurām bija iemācījusies braukt, un viņš bez slēpēm pa dziļo sniegu nevarēja tai sekot.Viņa bija paņēmusi arī savas drēbes, iesākto šķiņķa gabalu, kas bija karājies jurtā, lielo nazi un sērkociņu kārbiņu, ar kuriem bija iemācījusies rīkoties.

Pievakarē atgriezušies biedri uzzināja par Katu bēgšanu un ļoti noskaitās. Papočkinam par savu tūļību vajadzēja noklausīties ne mazumu pārmetumu. Taču bēglei sekot nebija ko iedomāties, viņa jau bija paguvusi aiziet pārāk tālu, un vajadzēja sarīkot veselu ekspediciju, lai dzītos pēc viņas, un tad arī būtu jārēķinās, ka bēgli nepanāk. Katu bija aizbēgusi vieglā tērpā un medībās bija pieradusi veikt līdz simts kilometru dienā. Ekspedicija ar nartām labi ja varēja veikt pusi šā attāluma. Doties atkarot meiteni tuviniekiem pret tās gribu nebija nekādas jēgas.

Par laimi pirms bēgšanas viņi bija paguvuši Katu vairākas reizes nofotografēt no visām pusēm, kā arī apmērīt pēc visiem antropoloģijas likumiem, noņemt tās sejas ģipša masku, tāpat roku un kāju nospiedumus.

Doties atceļā pa ledājiem, kad zemes virspusē būs iestājusies pietiekami gara diena un vasaras sākumā nokļūt līdz Nansena zemes dienvidu krastam varēja ne agrāk kā marta beigās vai pat apriļa sākumā. Līdz aizbraukšanai vēl atlika gandrīz divi mēneši. Šo laiku nolēma izlietot cilvēku un suņu treniņam ilgākās ekskursijās ar nartām. Pēdējās dienās mežu malienē viņi bija ievērojuši briežu, droši vien ziemeļbriežu, kā arī muskusa vēršu un vilku svaigās pēdas. Tāpēc, aizbraucot vienas vai divu dienu brauciena attālumā no jurtas, varēja cerēt uz medībām. Svaigu galu ļoti vajadzēja kā cilvēkiem, tā suņiem: žāvētais šķiņķis bija diezgan apnicis, kā arī tā krājumi Katu lielās ēdelības dēļ bija krietni sarukuši. Žāvētā gaļa bija jātaupa ceļam, bet līdz aizbraukšanai iztikai jāiegūst svaigi medījumi. Šajās ekskursijās devās pēc kārtas trijatā ar divām nartām un telti, bet trīs cilvēki un viens aizjūgs suņu palika jurta, atpūšoties no iepriekšējā brauciena.

LEDĀJU TĀLES

Marta beigās ceļotāji nolēma doties atpakaļceļā pāri ledājiem. Meteoroloģisko būdiņu atstāja neskartu. Tajā, kā arī noliktavā, zem pakalna aizlodētā kastītē ielika īsas ziņas par Plutoniju atklājējas ekspedicijas sastāvu un galvenos rezultātus par braucienu uz dienvidiem. Lai pirmatnējie cilvēki, kuru apmeklējumu pakalnē varēja sagaidīt, iestājoties vasarai, kastītes neaiznestu un būdiņu nenopostītu, uz plauktiņa novietoja daļu Katu izgriezto elku, bet uz būdiņas grīdas kā upurētus priekšmetus sakrāva uzkrājušos kaulus, tukšās konservu kārbas un līdzīgu drazu. Visu to izdomāja Igolkins, kas ar mežoņiem bija iepazinies tuvāk nekā zinātnieks Borovojs.

Ar kolekcijām, pārtiku un ekspedicijas mantām smagi piekrautās nartas aizbrauca pa sniegbalto tundru uz ledāju piekāji.

Šis atceļš pa Nansena Zemi ieilga veselu mēnesi: ledus chaosa pārvarēšana, ilgais uzbrauciens Krievu kalnu grēdā un nobraukšana pa glečera ledājiem, iecirtīgie pretvēji, pārslogotās nartas, nepietiekamais suņu skaits kavēja braucienu un prasīja sasprindzināt visus spēkus. Kustību novilcināja ari bieži sniegputeņi, tomēr tie deva cilvēkiem un suņiem liekas atpūtas stundas. Aiz ledāja chaosa jau sākās dienas un nakts maiņa, ko ceļotāji sen nebija novērojuši. No ceļā atstātajām noliktavām dažas neizdevās atrast, bet Truchanova ragā atrada jaunu «Polārās zvaigznes» iekārtotu noliktavu ar pārtikas krājumiem veselam gadam, kā arī zīmīti, kas vēstīja, ka kuģis apstājies pārziemot desmit kilometru uz austrumiem no zemes raga. No raga virsotnes kuģis tālumā bija saredzams, un pusceļā no tā notika priecīga sastapšanās. Pat Truchanovs bija izbraucis ar nartu, ko vilka jaunie, brauciena laikā uz «Polārās zvaigznes» dzimušie suņi. Apsveikumiem un taujājumiem nebija gala. Uzzinājis, ka viņa pieņēmumi par Zemes iekšieni spīdoši attaisnojušies, Truchanovs gavilēja.

ZINĀTNISKĀ SARUNA

Dažas dienas pēc ekspedīcijas atgriešanās uz «Polārās zvaigznes» sāka plosīties šiem platuma grādiem parastais spēcīgais sniegputenis, kas pārtrauca visas pastaigas un darbu svaigā gaisā. Kavēja laiku kopējā kajītē, daloties iesnaidos par pārziemošanu starp ledājiem un ceļojumu pa Plutoniju. Truchanovs visos sīkumos sevišķi interesējās, kā noritējusi nokāpšana pazemes pasaulē, ko bija pavadījušas dažādas ekspedicijai neizprotamas parādības.

— Bet vai jūs zināt, Nikolaj Inokentjevič, — sacīja Kaštanovs, — ka jūsu vēstule, ko mēs atvērām tai dienā, kad tundrā, kas nomainīja ledājus, ieraudzījām mamutus, mums gan noskaidroja, kur esam nokļuvuši, bet tomēr neapmierināja. Mēs vēlējāmies zināt, ar ko pamatots jūsu pieņēmums, ka zemeslodei ir tukšs vidus, pieņēmums, kas tik lieliski attaisnojās.

— Ja jūs gribat zināt, — Truchanovs atbildēja, — tad šī ideja nav mana un nav arī jauna. To izteikuši pirms vairāk nekā simts gadiem daži Rietumeiropas zinātnieki, un es uz tās uzdūros, pārlasīdams vecus žurnālus, ieinteresējos un ķēros pie pārbaudes, kas mani pārliecināja par tās pareizību.

— Vai jūs nepastāstīsiet arī mums, kādi bija jūsu pārbaudījumi?

— Labprāt. Ja vēlaties, sniegšu jums šovakar sīku ziņojumu.

Vakarā kopējā kajitē notika interesanta saruna.

īsumā paskaidrojis seno tautu uzskatus par plakanu zemi pirmatnējā okeānā un Aristoteļa mācību par zemes lodveidīgo formu, Truchanovs sīkāk uzkavējās pie jauno laiku atzinumiem.

— Astoņpadsmitā gadsimta beigās zinātnieks Leslijs apgalvoja, ka zemes iekšieni piepilda gaiss, kam spiediena ietekmē rodas savs spožums. Sajā gaisā kustas divas planētas — Prozerpina un Plutons …

— Plutons? — Borovojs nenovaldījās. — Tātad mēs iekšpuses spīdeklim neesam izdomājuši neko jaunu!

— Jā, šis nosaukums eksistējis jau pirms jums, — Truchanovs turpināja. — Un daži zinātnieki pat aprēķinājuši šo planētu ceļus, kuru tuvošanās zemes garozai izsaucot magnētiskās vētras un zemestrīces. Pēc Leslija domām, maigas elektriskās gaismas apgaismotajā zemes iekšpusē valda mūžīgs pavasaris, un tāpēc tur ir brīnišķīgs augājs un savdabīga dzīvnieku valsts …

— Un viņam pilnīga taisnība! — pārsteigtais Papočkins iesaucās.

— Leslijs norāda, ka ieejai zemes iekšienē jāatrodas apmēram pie 82. ziemeļu platuma grada..

— Bet tas taču brīnišķi! — Makšejevs sasita plaukstas. — Kā gan viņš varēja tik precizi noteikt? Mēs atradām šīs ieejas dienvidu malu mazliet tālāk par 81. grādu.

— Leslijs to noteica pēc visintensivākā ziemeļblāzmas rajona, jo domāja, ka ziemeļblāzma izstaro tieši no pazemes, iedomādamies elektriskos starus, kas apgaismo zemes iekšieni. Leslija mācībai radās daudz piekritēju, un pat pilnīgi nopietni apsprieda jautājumu par ekspedicijas sūtīšanu uz zemes iekšieni.

— Lūk, kā! — Gromeko pasmaidīja. — Arī šai ziņā mums tik tikko nav radušies priekšgājēji!

— Ekspediciia tomēr nenotika, io tā laika autoritatīvie zinātnieki Bifons, Leibnics un Kirchens zobojās par Leslija hipotēzi, nosaukdami to par fantaziju. Viņi aizstāvēja ugunīgi šķidru zemes kodolu ar vienu kopēju vai ar daudziem otrās pakāpes centriem, kurus nosauca par p i r o f i l i a c i j i e m. Astoņpadsmitā gadsimta beigās Kanta-Laplasa harmoniskā hipotēzē par mūsu.planētu sistēmas izcelšanos no sakarsēta gāzveidīea miglāia iekaroja gandrīz visu prātus un visas pārējās atbīdīja otrā plānā.

— Bet Kormulss 1816. gadā pierādīja, ka zeme vidū ir tukša un ka tās garoza nav biezāka par trīssimt angļu jūdzēm.

— Hallejs, Franklins, Lichtenbergs un Kormulss centās izskaidrot zemes magnētisma parādības un tā mūžsenās pārmaiņas no hipotētiskās iekšēiās planētas eksistences viedokļa. Vācu profesors Šteinhauzers 1817. gadā atzina par gandrīz neapšaubāmu, ka šāda planēta pastāv, un nosauca to par Minervu.

— Radās atkal projekts ekspedicijai uz zemes iekšieni. Atvaļināts kāinieku kapteinis Sīmess, kas dzīvoia Sen-Luisā, Misuri štatā,1818. gada aprilī ievietoja laikrakstos vēstuli un izsūtīja to daudzām Amerikas un Eiropas iestādēm, adresēdams «visai pasaulei», ar devizi «pasaule rūpējas par gaismu, lai pasaules atklāsme turpinātos līdz bezgalībai».

Lūk, ko viņš rakstīja:

Zeme iekšpusē ir tukša un apdzīvota. Tā sastāv no cita citā ietilpīgām koncentriskām sfērām ar atverēm pie poliem no 12 līdz 16° platumā. Esmu gatavs ieķīlāt savu dzīvību, ka tas taisnība, un ierosinu šo alu izpētīt, ja pasaule man šai pasākumā palīdzēs. Esmu sagatavojis par šo jautājumu presei ziņojumu, kurā minu augšminēto apstākļu pierādījumus, izskaidroju dažādās parādības un atminu doktora Darvina «zelta noslēpumu». Mans nosacījums — šās un jaunās pasaules patronats. Es to dāvinu (novēlu) savai sievai un tās desmit bērniem. Par saviem aizgādņiem esmu izraudzījies doktoru Mitčelu, seru Deviju un baronu Aleksandru von Humboldtu. Man vajadzīgs simts uzņēmīgu ceļabiedru, lai vasaras beigās izbrauktu no Sibīrijas ar ziemeļbriežu kamanām pa Ziemeļjūras ledu.

Apsolu, ka mēs atradīsim siltas un bagātas zemes ar derīgu augu un dzīvnieku pārpilnību, bet varbūt arī ar cilvēkiem, tikko būsim garām 82. ziemeļu platuma gradam. Nākošā pavasari mēs

atgriezīsimies.

— Un šī ekspedicija notika? — Kaštanovs apjautājās.

— Par nelaimi vai, ja vēlaties, jums par laimi tā nenotika. Sīmesa vēstule modināja ievērību, un laikrakstu un žurnālu redakcijas, kā arī zinātniekus, ieinteresētie lasītāji apbēra dažādiem jautājumiem. Priekšlikumu, ko bija ierosinājis drošsirdīgais kapteinis, kas nebaidījās pamest sievu un desmit bērnus, pārrunāja presē, tomēr ne simts drosmīgo ceļabiedru, ne naudu ekspedicijai nesavāca. Zinātnieki, kas bija izraudzīti par aizgādņiem, droši vien noturēja nabaga Sīmesu par vienkāršu fantastu vai vājprātīgo. Lieta tā, ka daudzi bija pārliecināti par tukšumu zemes iekšienē, bet neticēja, ka ir atvere, pa kuru varētu iekšienē iekļūt.

Tā fiziķis Hladnijs Sīmesa vēstules ierosinātā un zinātniskā žurnālā iespiestā rakstā par zemes iekšieni norādīja, ka atvere nav iespējama: ja tā kaut kad arī būtu eksistējusi, to nenovēršami būtu piepildījis ūdens. Šteinhauzera atklātās planētas pārāk gauso kustību Hladnijs izskaidro ar to, ka tā kustas blīvi saspiesta gaisa vidē, varbūt saules un mēness pievilkšanas spēku iespaidā. Viņš izsaka vēl šādus interesantus pieņēmumus, neuzrādot tos, protams, par neapstrīdamiem: tā kā, gaisu stipri saspiežot, izdalās siltums, bet stipri sakarsētam ķermenim jāspīd, tad zemes tukšuma centrā, kur spiediens no visām pusēm ir vislielākais, stipri saspiestajam gaisam jāizveido spīdoša un sildoša masa, kaut kas līdzīgs centralai saulei.

Zemes iekšējās virspuses apdzīvotāji, ja tādi eksistē, redz šo sauli arvien zenitā, bet ap sevi visu saules apmirdzēto iekšējo virsmu, kam jārada ļoti skaista ainava.

Hipotēzēs par iekšējo planētu noturējās zināmu laiku. Arī Bertrans pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados domāja, ka zemeslode ir tukša un šai tukšumā atrodas magnētisks kodols, kas komētu iespaidā pārvietojas no viena zemes pola uz otru.

Deviņpadsmitajā gadsimtā visvairāk piekritēju bija hipotezei par zemes ugunīgi šķidro kodolu saskaņā ar Kanta-Laplasa teoriju. Tās aizstāvji strīdējās tikai par vienu jautājumu: cik bieza ir zemes cietā garoza. Vieni atzina par pietiekamu četrdesmit-piecdesmit kilometru biezumu, citi to rēķināja simts kilometru, bet vēl citi par 1275–2200, tas ir, no vienas piektdaļas līdz vienai trešdaļai zemes rādiusā. Tomēr šāds zemes garozas biezums ir pretrunā ar zemes vulkāniskajām un ģeotermiskajām parādībām, tāpat kā tām ir pretrunā hipotēzē, ka zeme ir pilnīgi atdzisis ciets ķermenis. Tāpēc biezās garozas aizstāvji pieņem kā korektivu, ka garozā vēl saglabājušies atsevišķi izkusušas masas baseini, kas tad arī ir vulkānu perēkļi.

Tāpēc deviņpadsmitā gadsimta otrajā pusē daudz piekritēju guva ceturtā hipotēzē, kas izskaidroja, ka zemei ir cieta, ne visai bieza garoza, ciets kodols, bet vidū biezāka vai plānāka izkusušu iežu kārta,

tā dēvētā olivina josla.

Cieto kodolu pieļauj aiz tā iemesla, ka tuvu zemes centram milzīgā spiediena rezultātā visiem tur esošajiem ķermeņiem, neraugoties uz augsto temperaturu, kas daudzkārt pārsniedz to kušanas temperaturu (pie normālā spiediena), jābūt cietiem.

Zemes garoza sastāv no vieglākiem iežiem, bet olivina joslā sakopoti smagākie, ar olivinu un dzelzi bagātie ieži. Pašā kodolā pārsvarā vissmagākās vielas, piemēram, metāli. Domā, ka dzelzs meteorīti, kas galvenokārt sastāv no niķeļa dzelzs, ir planētu kodolu šķembas, bet akmens meteoriti, kas sastāv no olivina un citiem dzelzs bagātiem minerāliem ar niķeļa dzelzs ielāsmojumiem, sniedz priekšstatu par olivina joslas vielu sastāvu.

Šai hipotezei ari patlaban ir daudz piekritēju, bet ar to par pirmo vietu sacenšas vēl otra — Ceprica hipotēzē, kas jaunā formā atdzīvinājusi Leslija un citu astoņpadsmitā gadsimta beigu un deviņpadsmitā gadsimta sākuma zinātnieku mācību.

Šī hipotēzē izriet no tā fizikas likuma, ka pie augstām temperatūrām, kādām noteikti jābūt zemes dzīlēs, visiem ķermeņiem jābūt gāzveidīgiem, neraugoties uz lielo spiedienu.

Jums zināms, ka pastāv tā dēvētā gāzu kritiskā temperatūra, pie kuras tās nesaraujas un nepārvēršas šķidrumā ne zem kāda spiediena. Nav šaubu, ka zemes centrā šī kritiskā temperatūra daudzkārt pārsniegta. Tāpēc pašam kodolam jāsastāv pat no tā sauktajām vienatoma gāzēm, kas jau zaudējušas savas raksturīgās ķīmiskās īpašības, jo augstās temperatūras iedarbībā to molekulas jau sadalījušās atomos. Šo kodolu apņem virskritiskā stāvoklī pārkarsētu gāzu kārta, ko savukārt apņem parasto gāzu kārta.

Tālāk seko šķidrā josla — vielas izkusušā stāvoklī, tad bieza šķidruma josla, kas līdzīga lavai vai darvai, un vēl viena josla, — pāreja no šķidruma cietā vielā, tā dēvētajā latenti plastiskajā stāvoklī, ko pēc konsistences var pielīdzināt kurpnieku piķim.

Beidzot virspusē sastopam cietu garozu. Visas minētās kārtas, protams, krasi neatdalās cita no citas, bet ir saistītas ar pakāpeniskām pārejām, tāpēc, zemei kustoties, šīs joslas nevar sajaukties, iespaidot paisumu un bēgumu vai zemes ass pārvietošanos. Par zemes garozas biezumu pastāv domstarpības. Zviedru ģeofiziķis Areniuss domā, ka gāzveidīgais kodols aizņem 95 % zemes diametra, ugunīgi šķidrās kārtas 4 %, bet cietā garoza tikai 1 %, tas ir, apmēram sešdesmit četri kilometri bieza.

Citi tomēr atzīst, ka garoza ir daudz biezāka — astoņdesmit, simts un pat tūkstoš kilometru. Tomēr plānāka — ne vairāk kā sešdesmit, simts kilometru bieza garoza labāk atbilst vulkanisma, kalnu izcelšanās, ģeotermiskajām un citām parādībām.

Jūs redzat, ka šī hipotēzē atdzīvinājusi Leslija un citu mācības,

tiesa, bez iekšējām planētām un ārējām atverēm, attaisnojusi pat Sīmesa uzskatu par koncentriskajām sfērām. Tomēr par zemes dzīļu apdzīvotību, pastāvot tik augstai temperatūrai, kas sadala pat gāzu atomus, protams, nevarēja būt ne runas.

— Un tomēr tās ir apdzīvotas! — Kaštanovs iesaucās. — Un, rīkojot uz turieni ekspediciju, jūs taču cerējāt uz to apdzīvotību?

— Pilnīgi pareizi. Un tagad es pāriešu pie savas hipotēzēs iztirzājuma, — Truchanovs atbildēja. — Es jau sen esmu Cepricas hipotēzēs piekritējs un izdarīju novērojumus un aprēķinus tās tālākai attīstīšanai un pamatojumam. Novērojumi skāra pievilkšanas spēka aplēsumus, ģeomagnetiskās parādības un zemestrīču izplatīšanos.

Kā zināms, zemestrīču viļņi izplatās ne vien pa zemes cieto garozu, bet arī trešā ceļā cauri zemes dzīlēm. Tāpēc, ja zemestrīce izceļas pie mūsu antipoliem, jutīgi instrumenti uztver divu grūdienu sērijas — sākumā tās, kas iet īsāko ceļu, pa zemes diametru, bet pēc tam tās, kas izplatās zemes garozā, pa zemeslodes periferiju. Satricinājumu izplatīšanās ātrums atkarīgs no vides blīvuma un vienveidības, un no šī ātruma var secināt vides sastāvu.

Un, lūk, vesela virkne novērojumu dažādās zemeslodes seismografiskajās stacijās un sevišķi manā observatorijā Munku-Sardikā, kur es uzstādīju jaunus, ārkārtīgi precīzus un jutīgus instrumentus dziļas šachtas dibenā kalnu grēdas piekājē, atklāja faktus, kas nesaskan ar Cepricas hipotēzi. Izrādījās, ka zemes kodolam jāsastāv nevis no stipri saspiestām, bet, gluži otrādi, no retinātām gāzēm, kas nedaudz blīvākas par mūsu gaisu un aizņem apmēram trīs ceturtdaļas zemes diametra. Citiem vārdiem — šim gāzveidīgajam kodolam jābūt ap astoņi tūkstoši kilometru caurmērā, tā ka šķidrajām un cietajām kārtām katrā pusē nepaliek vairāk kā divi tūkstoši četri simti kilometru. Bet gāzveidīgā kodola vidū vajadzēja pielaist cieta vai gandrīz cieta ķermeņa — iekšējas, diametrā ne vairāk kā pieci simti kilometru lielas planētas — eksistenci.

— Kā jūs varējāt noteikt šī neredzētā ķermeņa caurmēru? — Borovojs ieinteresējās.

— Ļoti vienkārši. Šis ķermenis atgadījās ceļā tikai to zemestrīču grūdieniem, kuras norisa tieši manas observatorijas antipodos — Klusajā okeānā austrumos no Jaunzēlandes. Ja zemestrīce notika pašā Jaunzēlandē vai Patagonijā, tad tās izplatīšanās tiešajā ceļā cieta ķermeņa nebija. Vesela virkne novērojumu ļāva aplēst šī ķermeņa maksimalos apmērus, protams, tikai līdz tuvinātai noteiktībai.

Tātad novērojumi rādīja, ka zemes iekšienē ir liela telpa, ko aizņem blīvumā no mūsu gaisa maz atšķirīgas gāzes, bet to centrā atrodas iekšējā planēta ar ne vairāk kā 500 km lielu diametru. Visumā šie novērojumi saskanēja ar daudz vecāku zinātnieku hipotēzēm, nevis ar Cepricas pieņēmumiem. Tomēr šādā gadījumā rodas šaubas par

visu aprēķinu pareizību smago vielu sadalē zemes garozā. Zemes vidējais blīvums, kā zināms, ir 5,5, bet kalnu iežu blīvums garozas virskārtā tikai 2,5–3,5 un pat mazāk, ja ievēro okeānu ūdeņu lielās masas. Tāpēc zinātnieki atzīst, ka virzienā uz centru jāgulsnējas vielām ar arvien lielāku blīvumu, kas kodola centrā sasniedz 10–11 Bet, ja zemes iekšienē lielu platību tomēr aizņem gāzes ar gaisa blīvumu, starp kurām atrodas maza planēta, tad jāpieņem pavisam citāds blīvuma sadalījums zemes garozā, kas apņem tukšumu ar gāzēm. Es pieņemu, ka garozas vieglā, virsējā daļa ir ap 77 kilometri bieza, smagā, iekšējā daļa ar lielu smago.metālu sastāvu — 2300 kilometri un gāzu iekšējais dobums — 4000 kilometri (ieskaitot arī planētu). Kopā tas līdzinās 6377 kilometriem — zemes radiusam. Ja smagās daļas vidējo blīvumu pieņem 7,8, tad visas zemes blīvums arī būs 5,5, kas atbilst ģeofiziku aprēķiniem.

Uz tāfeles, kas atradās kopējā kajitē, Truchanovs klausītājiem uzrakstīja visus zemes sastāva joslu tilpuma un svara aprēķinus, lai pierādītu savu iecerēto masas sadali. Pieņēmis Cepricas hipotēzi šādā izmainīta veidā, Truchanovs iztirzāja jautājumu, kā radusies atvere, kas savieno zemes virspusi ar iekšējo dobumu, pa kuru no dobuma vajadzētu izplūst saspiestām un karstām gāzēm. Aizrādījis, ka no kosmiskā izplatījuma uz zemi bieži krīt kaut kādi debess ķermeņi, tā sauktie meteoriti, Truchanovs izteica pieņēmumu, ka kaut kad uz zemes nokritis milzu meteorits, kas pārsitis zemes garozu 2377 kilometru biezumā un palicis iekšpusē, pārvērzdamies par planētu Plutonu. Pierādījumam par šāda kritiena iespējamību viņš norādīja uz milzīgo ieplaku Arizonas štatā, Ziemeļamerikā, sauktu par meteorita krāteri, kas atgādināja liela meteorita kaut kad izsistu bedri, spriežot pēc ieplakā atrastajām šķembām. Bet šim meteorītam neizdevās garozu ielauzt, tas atlēca un droši vien iekrita Klusajā okeānā, kamēr Plutons pārlauza garozu un palika iekšpusē.

— Kad šī katastrofa notika? — klausītāji vaicāja.

— Ne vēlāk par juras periodu, spriežot pēc tā, ka iekšējā dobuma ekspedicijas aizsniegtajā visattālākajā daļā atrasti juras laikmeta faunas un floras pārstāvji, kas pārvietojās šai dobumā no zemes virsmas pēc atveres izveidošanās, gāzu izplūšanas un iekšējā dobuma atdzišanas. Bet vēlāk tādā pašā ceļā turp pakāpeniski pārvietojās krīta, terciārā un kvartarā perioda fauna un flora, iepriekšējo laikmetu atnācējus[15] pamazām atspiežot dobuma dziļumos.

Kamēr Nansena Zemi stindzina ledāji, iekšējais dobums bija garantēts, ka tur no zemes virspuses neiekļūs tagadējās floras un faunas pārstāvji. Un tikai divdesmitā gadsimtā cilvēks jūsu personā drosmīgi pārvarēja šo šķērsli un iekļuva noslēpumainajā zemē, kur, pateicoties pastāvīgam klimatam un dzīves apstākļiem, brīnišķi saglabājušies floras un faunas pārstāvji, kas no zemes virsmas jau sen

izzuduši. Jūs atklājāt šo paleontoloģisko muzeju, par kura esamību es nevarēju pat iedomāties.

— Jūs lieliski attēlojāt iekšējās virspuses apdzīvotību, — aizrādīja Kaštanovs, — kaut gan paleontologi varbūt atradīs jūsu pieņēmumos arī apstrīdamas vietas. Bet es vēl gribētu jautāt, kur pazuda zemes garozas gabali, kas radās, izsitot caurumu?

— Es domāju, ka sīkākos gabalus no dzīlēm izplūdušās gāzes izsvieda atpakaļ, bet lielākie daļēji varēja sakust ar meteoritu spīdošajā Plutona ķermenī, daļa varēja nokrist uz iekšējās virsmas un tur izveidot pakalnus un veselas augstienes.

Varbūt, ka tie lielie, ar dzelzi bagātie olivina iežu pakalni, kurus jūs atklājāt Makšejeva upes krastos tās vidustecē, ir šādi ielauzuma gabali. Varbūt arī viss melnā tuksneša līdzenums Ķirzaku jūras dienvidu krastā» sastāv no līdzīga milzu gabala, tas viss jāturpina izpētīt.

— Bet izdzisušie un darbīgie vulkāni, kurus mēs atradām šai līdzenumā, — kā jūs tos izskaidrojat?

— Man liekas, tas nav grūti. Saskaņā ar Cepricas hipotēzi virs gāzu kārtām jeb joslām atradās ugunīgi šķidra kārta. Pēc cauruma rašanās, kad tajā traucās gāzes un spiediens zemes iekšienē sāka strauji kristies, daļai šīs kārtas vajadzēja pārvērsties tvaikos un gāzēs, bet pārējā atgādināja verdošu uguns jūru. Tvaiki un gāzes pamazām izplūda pa atveri, temperatūra un spiediens iekšējā dobumā arvien vairāk pazemājās un lavas jūru sāka pārklāt cieta garoza. Sākumā tā bija plāna un vāja, zem gāzu un tvaiku spiediena, kuri vēl turpināja atdalīties no sakarsētās masas, bieži pārplīsa. Bet pamazām tā sacietēja, pārrāvumi atkārtojās arvien retāk un retāk — tāpat kā zemes virspusē tās dzīvības sākuma periodā. Vulkāni tikai norāda, ka zināmā dziļumā zem šīs garozas vēl saglabājušies baseini ar ugunīgi šķidru lavu, kas arī rada izvirdumus tāpat kā zemes virspusē, vienīgi ar to starpību, ka izvirduma produkti ir tikai ļoti smagie, ar dzelzi pārpildītie ieži, kādus mēs zemes virsū nepazīstam.

— Bet, ja iekšējā virsma sākumā bijusi uguns jūra, kā jūs sacījāt, tad tajā iekritušajiem garozas gabaliem vajadzēja nogrimt vai izkust, — Makšejevs aizrādīja.

— Tas nav obligāti, — aizstāvēja Kaštanovs. — Sīkie gabali, protams, izkusa, bet lielie, pateicoties saviem apmēriem, — tie taču diametrā varēja sasniegt vairākus kilometrus — izkusa tikai daļēji. Bet, kas attiecas uz viņu nogrimšanu ugunīgajā jūrā, tad tā atkarīga no to īpatnējā svara. Ja viņi bija vieglāki par izkusušo masu, — un vienai daļai gabalu tas pilnīgi pieļaujams — tie peldēja pa virsu kā ledus gabali jūrā un tāpat kā ledus gabali no malām un apakšas arī kusa.

— Es nepastāvu uz savu domu pareizību, — Truchanovs paskaidroja. — Tas bija pirmais pieņēmums, kas man ienāca prātā pēc

jūsu jautājuma. Tas viss jāizpētī tālāk. Mēs tagad pazīstam tikai šauru Plutonijas josliņu gar Makšejeva upi un Ķirzaku jūras krastiem, bet kāda izskatās šī milzīgā zeme upes abās pusēs? Vai melnais tuksnesis aizstiepjas tālu uz dienvidiem? Kas atrodas aiz šī tuksneša? Vai tur atkal nav dzīvības oāzes?

— Man liekas, ka ne, — Papočkins piezīmēja, — lūk, kāpēc. Mitrumu, bez kā nevar būt dzīvības, atnes vējš, kas pūš no ziemeļiem, no atveres. Šis mitrums galvenām kārtām ir zemes virspuses produkts. Kā mēs pārliecinājāmies, lieti tālāk par Ķirzaku jūras dienvidu krastu neizplatās. Vēji atstāj visu savu mitrumu šajā samērā nelielajā attālumā no atveres, bet aiz jūras, visā pārējā iekšējās virspuses platībā plešas sauss un neauglīgs sacietējušas lavas tuksnesis. Es pat domāju, ka sākumā juras laikmeta dzīvība izplatījās ļoti tuvu atverei, un tikai pakāpeniski, secīgi, kā mitrums upīšu un ezeru veidā pavairojas, pateicoties pastāvīgam valguma pieplūdumam pa atveri, šī dzīvībavirzījās arvien tālāk un tālāk uz dienvidiem. Varbūt arī Ķirzaku jūra izveidojusies.samērā nesen, un tāpēc ūdens tai nav tik sāļš kā okeānā.

— Nu, tam nevar piekrist, — sacīja Kaštanovs.

— Ja jūra būtu radusies nesen, tajā nedzīvotu tādi juras faunas pārstāvji kā zivis, ichtiozauri un pleziozauri. Ne zivis, ne ichtiozauri nevarēja pārvietoties no zemes virspuses iekšienē pa sauszemi kā skudras vai pa gaisu kā pterodaktiļi. No tā jāsecina, ka atverē tomēr iekļuvusi arī jūra, kaut gan uz neilgu laiku un kā šaurs jūras līcis.

— Atvainojiet, atvainojiet! — iesaucās Papočkins.

— Kā gan aiz meteorita zemes iekšienē varēja iekļūt jūra? Tā būtu sastapusi sakarsētas gāzes un ugunīgu virsmu, un visi zauri un zivis būtu devuši tikai kolosālu zivju zupu, bet ne pēcnācējus.

Visi iesmējās, bet Kaštanovs iebilda:

— Jūs, Semjon Semjonovič, pasteidzāties iztulkot manus vārdus nepareizi. Es neteicu, ka jūra iekļuva tūlīt aiz meteorita. Tā, kā domā Nikolajs Inokentjevičs, ho: krita terciarajā periodā, bet jūras fauna ir no juras laikmeta. Tātad mums ir pietiekama laika atstarpe, lai izplūstu gāzes un iekšējais dobums atdzistu. Varbūt citā Plutonijas daļā Ķirzaku jūra plešas daudz tālāk uz zie*T* meļiem, norādot to ceļu, pa kuru jūras fauna kaut kad pārvietojusies zemes iekšienē.

— Redziet, cik daudz ļoti interesantu un svarīgu jautājumu rodas tūlīt, tikko mēs sākam runāt par Plutonijas dabu, — sacīja Truchanovs. — Un ikviens no mums pēc savas specialitātes var to izvēlēties veselu virkni. Un gala rezultātā — nepieciešams rīkot otru ekspediciju Plutonijas tālākai izpētīšanai. Vai ne?

EPILOGS

Pienāca un pagāja maijs, bet ilgi gaidītais pavasaris vēl neiestājās. Kaut gan saule vairs nenozuda no apvāršņa, tikai mazliet noslīdēja ziemeļu pusē un pacēlās dienvidos, tā tomēr sildīja vāji, un sniegs kusa vienīgi kuģa korpusa dienvidu pusē un stāvajās piekrastes klintīs. Bez tam saulainās dienas bieži mijās ar apmāktajām. Sacēlās vējš, virpuļoja sniegs, nereti sāka plosīties īsts putenis, un likās, ka atgriežas ziema. Šis svaigais sniegs pastāvīgi aizkavēja kust veco, jau sablīvēto, kas bija gatavs pārvērsties par ūdeni jau pirmajās pietiekami siltajās dienās. Tās iestājās tikai jūnija pirmajā pusē un beidzot atnesa ilgi gaidīto pavasari.

No klintīm urdza neskaitāmi strautiņi, mazajos atkailinātajos laukumiņos parādījās sīki ziedi, kas atplauka acu priekšā. Saules sasildītajās peļķēs ņudzēja kaut kādi ūdens kukaiņi, nezin no kurienes parādījušies. Bet ledus cieši iekaltā jūra vēl snauda. Tomēr skaidrajās dienās no masta gala tālu dienvidos varēja atšķirt tumšu ūdens joslu.

— Šogad pavasaris še novēlojies! — kapteinis aizrādīja klājā uznākušajiem ceļotājiem, kuriem ūdens dēļ, kas gandrīz visur pārklāja ledu, dienas lielāko daļu tagad vajadzēja pavadīt uz kuģa.

— Jā, pagājušajā gadā mēs šai laikā jau tuvojamies šīs zemes krastam.

— Tāpēc ka spēcīgs vējš saviļņoja jūru un ledu salauza, bet tagad tik kluss jau desmito dienu vai arī pūš viegls dienvidu vējš.

— Vai nevajadzēs otrreiz pārziemot, ja jūra neatbrīvosies? — ieinteresējās Papočkins, kas jau garlaikojās.

— Nu, ne! Jūlijā, velakais augusta jura atbrīvosies, ja arī nebūs vēja.

— Jūlijā vai augustā! — Gromeko un Makšejevs iesaucās. — Tātad mēs še vēl nosēdēsim pusi vasaras?

— Jā, polarbraucienos ar to jārēķinās. Neizdevīgajos gados navigacijai atliek tikai viens vai pusotra mēneša, bet labajos — divi trīs mēneši.

«Polārās zvaigznes» iemītnieku pacietība tiešām tika ilgi pārbaudīta. Jūnijs padevās rāms, bet mēneša otrajā pusē iestājās apmācies un auksts laiks. Naktīs piesala, reizēm sniga, un šādās dienās šķita, ka vasara beigusies.

Beidzot jūlija sākumā no austrumiem atbrāzusies vētra gan apbēra visu ar sniegu, tomēr salauza ledu, un no ledus jau sen apcirstais un braucienam sagatavotais kuģis ar salutu atvadījās no skumjās Nansena Zemes un devās uz dienvidiem.

Laiks tomēr vēl arvien bija apmācies un mitrs, bieži lija vai.sniga, reizēm migla piespieda veselām stundām nostāvēt uz vietas.

Tikai augusta sākumā «Polārā zvaigzne» izrāvās no gūsta un pilnā gaitā iebrauca Beringa jūras šaurumā. Visi brīvi atelpoja. Atlika divu triju nedēļu ilgs brauciens līdz Vladivostokai.

Augusta vidū kuģis brauca Kamčatkas upes grīvas platuma grādos. Tālumā varēja labi saredzēt pussalas krastus, vulkānu konusus un kūpošo Kļučevas pauguru. Bija ļoti mierīga un skaidra diena, un vētrainais Beringa līcis izplētās līdz apvārsnim kā spogulis. Pateicoties dzidrajam rudens gaisam, dienvidaustrumos tikko redzējās Komandoru salu grupā Beringa salas virsotnes. No tās puses pilnā gaitā trauca liels kuģis, it kā dodamies uz Ņižņekamčatsku.

— Droši vien krievu kreiseris, kas dežurē šais ūdeņos, — Maķšejevs sacīja biedriem, kas pulcējās klājā un, pateicoties mierīgajai jūrai un veiksmīgajam braucienam, bija ļoti līksmā omā.

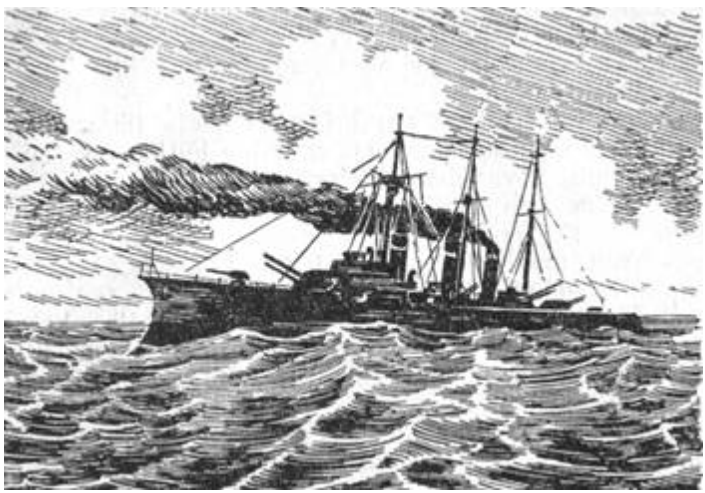

— Kas tad šeit jāuzmana? — Kaštanovs ieinteresējās.

— Plēsoņas — amerikaņi un japaņi. Komandoru salas pazīstamas kā labākā, ja ne vienīgā patvēruma vieta ļoti vērtīgajiem jūras kotikiem, kuru skaits nesaudzīgas iznīcināšanas dēļ sācis strauji samazināties. Tāpēc mūsu valdība atļauj kotikus» medīt tikai noteiktos gadalaikos un ar dažādiem ierobežojumiem attiecībā uz mātītēm un jaunajiem zvēriņiem. Taču alkatīgie lielrūpnieki cenšas aizliegumu apiet. Tāpēc salas tieši apmeklē kara flotes kuģi, kuriem tiesības aizturēt aizdomīgus kuģus, kas brauc šajos ūdeņos.

— Gaidiet vien, gan arī mūs pārbaudīs! — Truchanovs iesaucās. — Kreiseris brauc tieši uz mums.

Kreiseris, liels trīsmastu kuģis, tiešām pilnā gaitā šķērsoja «Polārās zvaigznes» ceļu. Uz tā jau varēja atšķirt lielgabalu spožos stobrus, cilvēku — grupu kapteiņa tiltiņā. Un pēkšņi no viena lielgabala izšāvās dūmu mutulis, nogranda šāviens un vienlaicīgi mastā uzvijās

signāls: «Apstājieties vai šaušu!»

«Polārā zvaigzne» paklausīgi apturēja mašīnu. Tikko ieraudzījis kreiseri, kapteinis, sekodams jūras likumiem, tūlīt bija pavēlējis uzvilkt krievu karogu. Kreiseris tomēr šim piemēram nesekoja.

Pasažieri pulcējās pie borta, aplūkodami ātri tuvojošos skaisto kuģi.

— Kas tad tas? Tas nav krievu kreiseris, tas saucas «Ferdinands», un nosaukumam ir latiņu burti! — iesaucās kapteinis, novērodams kreiseri tālskatī.

— Kādas tam tiesības aizturēt krievu kuģi krievu ūdeņos? — Kaštanovs brīnījās.

— Tūlīt uzzināsim! — i kapteinis atbildēja, šķirstīdams jūras kabatas kalendaru.

— Atradu! «Ferdinands» — Austroungārijas kara flotes kreiseris, būvēts 1909. gadā, tik un tik tonnu tilpuma, 10 tāda un tāda kalibra lielgabalu utt., komandā 250 cilvēku, ātrums utt.

Tikām kreiseris bija pienācis pavisam tuvu, samazināja gaitu un apstājās kabeļtauvas attālumā no «Polārās zvaigznes». No tā tūlīt nolaida laivu, un varēja redzēt, kā apmēram divdesmit šautenēm bruņotu matrožu un divi virsnieki nokāpa pa kāpnēm. Laiva devās uz «Polāro zvaigzni», kuras pasažieri, kapteinis un visa komanda lielā izbrīnā pulcējās pie borta. Tomēr nelūgto viesu saņemšanai kāpnes gribot negribot vajadzēja nolaist.

Klājā uzkāpa abi virsnieki un desmit matrožu.

— Tas ir krievu kuģis? — jautāja vecākais viesis, militārā sveicienā pielikdams labo roku pie cepures.

— Krievu. Jachta «Polārā zvaigzne», privātīpašums, — Truchanovs atbildēja.

— Jūs pats kapteinis?

— Nē, kuģa īpašnieks.

— Tirdzniecības kuģis vai valzivju ķērājs?

— Ne viens, ne otrs. «Polārā zvaigzne» atgriežas ar zinātnisku ekspediciju no brauciena pa Ledus okeānu. Bet es vēlētos zināt, ar kādām tiesībām jūs aizturat krievu kuģi krievu ūdeņos un mūs nopratināt?

— Uz jūras kara un karastāvokļa pamata.

— Kā tā? Kas par karastāvokli? Kas noticis? — bira galīgi satraukto pasažieru jautājumi.

Virsnieks pasmaidīja.

— Jums neko nezināt? Jums sen peldēt uz Ledus okeāns?

— Kopš pagājušā gada pavasara.

— Diese Russen sind wie von Himmel gefallen (šie krievi it kā no debesīm nokrituši!), — austrietis uzrunāja savu biedru, kas acīm redzot vāji saprata krieviski, bet tagad arī pasmaidīja un atbildēja:

— Sie vissen var nichts von Kriege (viņi par karu neko nezin).

— Tad es jums pasludin, ka Austroungārijas impērija un Vācijas impērija jau vesels gads ved karš ar Krieviju, un mēs imperatora flotes kreiseris «Ferdinands» ņemsim jūsu kuģis kā kara laupījums. Saprotait?

— Mana jachta taču nav kara kuģis, bet zinātnisks, miermīlīgs kuģis. Privātos kuģus nekonfiscē.

— Miermīlīgs kuģis? Bet kas tas tāds? — austrietis norādīja uz mazo salutu un signālu lielgabalu kuģa priekšgalā. — Tas ir lielgabals!

Truchanovs tikai pasmaidīja.

— Katrs miermīlīgs kuģis, — austrietis turpināja, — vai būs apbruņots, atvest desants, kara materials, kara posts. Miermīlīgs kuģis jāatņem, neko darait!

— Vai es nevaru runāt ar kreisera komandieri?

— Bet vai jūs vācu valods runāt, saprot?

— Nē, bet runāju franciski un angliski.

— Labs! Iesim kreisers.

Virsnieks pusbalsī kaut ko pateica savam biedram un tad kopā ar Truchanovu nokāpa laivā, kas aizbrauca pie kreisera. Otrais virsnieks un matroži palika uz «Polārās zvaigznes».

Kaštanovs, labi mācēdams vācu valodu, sāka runāties ar virsnieku, kas labprāt atbildēja uz jautājumiem un iepazīstināja pasažierus ar svarīgākajiem notikumiem, kuri 1914. gada jūlijā bija izraisījuši Eiropas karu, un laiks, līdz atgriezās Truchanovs, aizritēja nemanot. Pēdējais ieradās ar diviem virsniekiem un vēl dažiem neapbruņotiem matrožiem.

— Mūs sagaida izsēdināšana Kamčatkas krastā, — viņš paziņoja. — Dosimies uz kajitēm sakravāties, kamēr «Polāro zvaigzni» ar konvoju nogādās pie krasta. Viņi konfiscē bez ierunām ar visu kravu.

Kajītē bez austriešiem, kas bija palikuši rīkoties klājā, Truchanovs pastāstīja sekojošo:

— Kreisera komandieris paziņoja man to pašu, ko virsnieks. Sākumā, apspriedies ar saviem palīgiem, viņš gribēja aizvest mūs līdzi kā gūstekņus. Es taču teicami saprotu un runāju vāciski, — Truchanovs paskaidroja, — bet tīšām to noslēpu, vēlēdamies uzzināt, ko viņi savā starpā runās un par mums izlems. Un tā es uzzināju, ka viņiem maz pārtikas un tie ar mūsu krāiumiem cer iedzīvoties. Tāpēc liekas gūstekņu mutes viņiem nav vajadzīgas. Kaut gan viens no palīgiem uzstāia, ka viņiem vismaz jāaizved visi, kas jaunāki par 45 gadiem, — tātad kara dienestam pakļautie, tas ir, visi, izņemot mani, tomēr komandieris viņu nomierināja, apgalvodams: kamēr mēs no Kamčatkas nokļūšot līdz Maskavai, karš droši vien jau būšot beidzies ar Krievijas un Francijas sakāvi.

— Tātad, — Truchanovs turpināja, — viņi nolēma mūs visus izsēdināt un atļaut ņemt līdzi tikai nepieciešamo apģērbu, nedaudz pārtikas un katra personīgo naudu, bet ne ekspedicijas kasi. Tā nu viss pārējais pakļaujams konfiskaciiai.

— Arī visas kolekcijas, visi ekspedicijas rezultāti? — Papočkins sašutis iesaucās.

— Jā, viss bez ierunām! Dienasgrāmatas mēs, protams, paslēpsim kabatās, bet fotogrāfijās, galvaskausus, ādas, herbāriju utt. vajadzēs atstāt. Viņi apsolās visu veselu un neskartu nogādāt Vīnē un pēc kara beigām atdot.

— Ja ceļā uz turieni viņus nenolaidīs dibenā franču vai krievu zemūdene vai mīna! — saniknotais Borovojs aizrādīia.

— Tas ir pilnīgi iespējams! — Truchanovs turpināja, — jo vairāk tāpēc, ka karā iestājusies Anglija.

— Vārdu sakot, ekspediciia pilnīgi aplaupīta, kā toreiz, kad mūs aptīrīja skudras, — Makšejevs rūgti iesmējās.

— Ir kaut kāda iespēja mūsu mantas atgūt, — Truchanovs sacīja. — No viņu sarunām es nojautu, ka tiem kaut kur tuvumā atrodas bāze, visticamākais Komandoru salās, no kurienes kreiseris mūs pārsteidza. Ieradušies Vladivostokā, mēs to paziņosim saviem kara kuģiem un bazi ieņems.

— Kad gan mēs turp nokļūsim!

— Tā katrā gadījumā ir vienīgā cerība. Bet tagad sāksim kravāties.

Visi izklīda pa kajitēm. Kreisera pavadībā «Polārā zvaigzne» pilnā gaitā devās uz Kamčatku, turēdama kursu uz Ustjkamčatsku, pirmo apdzīvoto vietu jūras krastā ziemeļos no Petropavlovskas. Nomāktie pasažieri ar saviem čemodāniem un saiņiem drīz sapulcējās klāiā, kur austrieši bagažu pavirši pārbaudīja, tajā nerakņādamies un neokškerēdami kabatas. Tāpēc Makšejevam pagāia garām briesmas pazaudēt, savu zeltu, ko viņš biia sabēris savā platajā zeltrača jostā, kas atgādināia garu un šauru maišeli. Uzkrāvis sev veselu pudu. inženieris biia kļuvis loti tūļīgs. Bet ar zeltu piepildītā desa, ko viņš biia apsējis ap viduci, biia paslēota zem žaketes, un austrieši tās valkātāja neveiklību neievēroia. Kolekciias un visas ekspedicijas mantas, kas jau biia sakravātas pārvadā iumam pa dzelzceļu, pēc saraksta nodeva austriešiem. Par to. kur ekspedicija patiesībā bijusi, viņi, protams, neko nestāstīja.

— Mēs apmeklējām Čukču zemi, pārziemojām Vrangela līcī, — Truchanovs paskaidroja virsniekam, kas pieņēma mantas. Tas līdzjūtīgi pamāja ar galvu un sacīia:

— Mans tēv bija polārā ekspedija, Franča Jozefa zeme, austriešu kornets Tegethofs, jūs, protams, lasījis?

— O, jā! — Truchanovs pasmaidīja.

Pret vakaru abi kuģi apstāiās pie garas zemes strēles Kamčatkas upes grīvā, aiz kuras atradās neliels zvejnieku ciemats. Pasažierus un to bagažu ātri novietoia trīs laivās un noveda krastā. Igolkins un kapteinis nekavēdamies devās uz ciematu sameklēt vedēiu. Pārējie palika krastā un skumii noraudzījās, kā laivas pacēla klājā un kā abi kuģi pagriezās un pilnā gaitā aizgāja jūrā. Jau krēslā, pirms ieradās cilvēki ar zirgu — vienīgo visā ciematā, — kuģi pazuda vakara miglā.

Mūsu ceļotājiem vajadzēja nodzīvot Ustjkamčatskā veselas desmit dienas, jo trūka satiksmes līdzekļu. Nedaudzie Kamčatkas upes krasta iedzīvotāji bija ļoti aizņemti zvejā, jo biia sākusies ziviu rudens pārvietošanās, un pamest šo darbu, kas sagādāja cilvēkiem un suņiem pārtiku visai ziemai, lai tik lielu sabiedrību batās (izdobtās laivās) pārvadātu pa upi augšup, neviens, protams, nevēlējās. Tikai Igolkins, kas steidzās uz Petropavlovsku pie sievas, paņēmis līdzi Ģenerāli, aizbrauca šo ceļu un aizveda arī vēstuli gubernatoram. Šai vēstulē Truchanovs ziņoja par «Polārās zvaigznes» konfiskāciju, ienaidnieka bazi Komandoru salās un lūdza palīdzību.

Augusta beigās Ustjkamčatskā piestāja japaņu zveias šoneris un par lielu atlīdzību apņēmās visus izsēdinātos nogādāt Japanā. Lai atbrīvotu vietu pasažieriem, viņiem vajadzēja atstāt dalu savējās kravas.

Šis trīs nedēļas ilgais brauciens nebiia patīkams. Citi bija novietoiušies klājā, citi kravas telpās starp zivju mucām. Eda japaņu ēdienus — zivis, rīsu un tēju, izbaudīja spēcīgu šūpošanos, miglas, lietu un puteņus. Pie Kūriju salām viņi vētras laikā tikko nepiedzīvoja katastrofu uz zemūdens klintīm. Terpeņija līcī iapaņi gribēja visus izsēdināt ar ieganstu, ka iapaņu Sachalina ir tā pati Japana, un piekrita vest tālāk tikai pret papildu samaksu.

Vakanajā, Hokoido salas ziemeļu galā, ziemeļos vistālākajā Japanas salā, izmocītie pasažieri paši atstāia šoneri, jo tālāk — Hakodatas ostā varēja ātrāk un ērtāk nokļūt ar vilcienu.

No Hakodatas — salas dienvidu galā un gandrīz uz viena platuma grada ar Vladivostoku — satiksme ar pēdējo bija diezgan bieža un regulārā. Pēc garākas aptauias un formalitātēm, ko izraisīja apstāklis, ka arī Japana bija pievienoiusies karotājām valstīm Antantes pusē, pasta tvaikonis aizveda visu sabiedrību uz Vladivostoku.

Cik liels bija ceļotāju pārsteigums, kad tie, tuvodamies piestātnei, starp kuģiem ieraudzīja «Polāro zvaigzni», kuras klājā sēdēja sargs. Viņi ātri ievāca izziņas, un izrādījās, ka Kamčatkas gubernators, saņēmis Truchanova vēstuli, bet nespēdams rīkoties ar pietiekami lieliem kuģiem, lai uzbruktu austriešu kreiserim, bija ziņojis uz Vladivostoku. No turienes nosūtītais ātrgājējs kreiseris atrada Komandoru salās gan «Polāro zvaigzni», bet austrietis bija paguvis laikā nozust.

Ostas komandants, kas sniedza šīs ziņas, tūlīt arī sagrāva mūsu ceļotāju cerības atgūt savas kolekcijas. Austrieši «Polāro zvaigzni» bija galīgi aptīrījuši — kolekcijas, ierīces, pārtikas krājumi, pat kajišu iekārta un vērtīgākās mašīnas daļas bija aizvestas, tā ka kuģi bija nācies atvest tauvā. Bez remonta ar to vairs nevarēja braukt, un Truchanovs piekrita jūras resora priekšlikumam nodot kuģi pa kara laiku sakaru dienestam.

Nomāktie ceļotāji iesēdās Sibirijas ekspresī un devās uz dzimteni. Pārrunājuši radušos stāvokli, viņi nolēma, ka līdz kara beigām, ko visi vēl cerēja sagaidīt visai drīz, un līdz kolekciju un fotouzņēmumu atgūšanai par ekspediciju uz Plutoniju jāklusē. Ja nerēķina savus apgalvojumus, tad ar ko viņi varēja pierādīt, ka Plutonija ar saviem brīnumiem tiešām pastāv un ka tajā var nokļūt? Katrs saprātīgs cilvēks atzītu viņu stāstu par kailu fantaziju, bet stāstītājus par meļiem vai vājprātīgiem.

Bet karš ieilga, tam sekoja revolūcija un citi notikumi … Pagāja desmit gadu, ekspedicijas dalībnieki izklīda; citi krita frontēs, citi nomira. Nav zināms, kur atrodas kolekcijas un dokumenti. Truchanovs, kas atgriezies savā observatorijā Munku-Sardikā un dzīvo tur kā vientulis, vairs necer tos atgūt.

Autora rokās nejauši nokļuva kāda miruša ekspedicijas dalībnieka dienasgrāmata un zīmējumi. Pēc šiem materialiem arī sarakstīta šī grāmata.

PĒCVĀRDS

Izlasījuši šo aprakstu par neparasto ceļojumu zemes dzīlēs un sešu drosmīgo pētnieku piedzīvojumiem un viņu novērojumiem pazemes pasaulē, daži jaunie lasītāji secina, ka viss autora attēlotais ir īstenība.

Autors jau saņēmis ne mazumu «Plutonijas» lasītāju vēstuļu, kurās tie pilnīgi nopietni jautā, kāpēc nerīko jaunas ekspedīcijas pētīt šo pazemes pasauli, kāpēc nav otrreiz atrasta un izpētīta atvere Arktikas ledājos, kura ved zemes dziļumos. Viņus interesē ari ekspedicijas ierosinātāja Truchanova un tās dalībnieku tālākais liktenis.

Tāpēc autoram «Plutonijas» jaunā izdevuma pēcvārdā jāpaskaidro, ka ceļojums uz Plutoniju nekad nav noticis un nevar notikt, jo nekur Arktikas robežās un vispār uz zemes nav tādas atveres, pa kuru cilvēki varētu nolaisties zemes dzīlēs. Kaut gan vulkānu krāteri veido kanalus, kas dziļāk vai seklāk iesniedzas zemes garozā, taču darbīgos vulkānos tos piepilda izkususi lava vai karstas, smacīgas gāzes, bet atdzisušos vulkānos pieblīvē sacietējusi lava.

Tāpēc nav ticams Zila Verna pazīstamais romāns «Ceļojums uz Zemes centru», kurā pētnieki nolaižas dziļumos pa kādu Islandes vulkānā krāteri, net atgriežas uz plosta pa kāda cita vulkānā krāteri Vidusjūrā. Ļoti bāli šajā romānā attēlota ari pazemes pasaule.

Es uzrakstīju «Plutoniju», lai saistošā, zinātniski fantastiska romana formā sniegtu mūsu lasītājiem iespējami pareizāku priekšstatu par bijušajiem ģeoloģiskajiem periodiem, par šo tālo laiku dzīvniekiem un augiem. Sim romanam es izmantoju hipotēzi, kuru pilnīgi nopietni iztirzāja ārzemju zinātniskajā literatūrā pirms vairāk nekā simts gadiem un kas guva daudz aizstāvju. Viņi apgalvoja, ka zemeslode ir izdobta, ka tās iekšnusi apgaismo mazs soīdeklis un ka tā ir aodzīvota. Sī hipotēzē sīki izskaidrota nodaļā «Zinātniskā saruna», un Truchanovs to, protams, aizstāv. Zinātne Šo hipotēzi iou sen atmetusi, un, kaut gan arī mēs skaidri nezinām, kāds ir zemes kodola sastāvs, tomēr varam apgalvot, ka ne iekšējais spīdeklis, ne atvere, kas ved zemes dzīlēs, neeksistē. Neraugoties uz to. autoram norādītā hipotēzē zinātniski fantastiskam romanam. šķita piemērotāka nekā Zila Verna iedomātais vulkānā krāteris.

Autors cer, ka šis «Plutonijas» izdevums ierosinās padomju jaunatni tuvāk iepazīties ar ģeoloģiju un palīdzēs iesaistīt šīs interesantās zinātnes apgūšanā, zemes dzītu, izrakteņu bagātību un izmirušo dzīvnieku un augu pētīšanā jaunus spēkus, kas nepieciešami., lai tālāk attīstītu un veicinātu padomju zinātni par zemi un tās vēsturi.

Krievu ceļotāii un zinātnieki jau atklājuši ne mazumu izmirušu dzīvnieku un augu atradnes dažādās mūsu. plašās Dzimtenes dalās. Nevar nepieminēt profesora V. P. Amaļicka. atrastās bagātīgās permas

perioda, rāpuļu, plēsoņu un zātēdāju atliekas Ziemeļu Dvinas krasta, sarkanajā smilšakmenī. Tur pilnībā atrastie kaulu skeleti izstādīti Paleontoloģiskajā muzejā Maskavā. Akadēmiķis A. A. Boris jaks Turgaias apgabalā terciārā perioda nogulās atrada vislielākā zālēdāja zīdītāja atliekas, kuru nosauca teiksmainā zvēra indrika vārdā par indrikoteriju. Ziemeļsibirijā krievu zinātnieki atraduši mamutu līkus ar ādu, spalvām un iekšējiem orgāniem, kas saglabājušies kvartarā perioda mūžīgā sasaluma nogulās. Gobi tuksneša nogulās Mongoli jā es atradu degunradža zobu, kas pierādīja, ka šī plašā apgabala ieplakas nav aizņēmusi jūra, kā domāja ārzemju zinātnieki. Pēdējos trīsdesmit gados ekspedicijas. kas pētījušas Gobi ieplakas Centrālajā Āzijā, atradušas to nogulās ļoti bagātu faunu: krīta un terciārā perioda dažādu laikmetu bruņurupučus, abiniekus, rāpuļus, zīdītājus un putnus, kā ari milzu koku stumbrus, kas liecina, ka šo periodu gaitā ieplakas nav bijuši tuksneši vai pustuksneši kā tagad, bet tur bijuši daudzi ezeri un meži ar ļoti dažādu faunu un floru. Amūras krastos A. N. Krištofovičs atrada milzīga krita perioda rāpuļa atliekas, kas tagad rotā Ģeoloģisko muzeju Ļeņingradā. Mūsu zinātnieku savāktās dažāda ģeoloģiska vecuma zemāko dzīvnieku, korāļu, dažādu gliemežu, adatādaino, vēžveidīgo, lapu, mizu un augu stumbru atliekas atrodas daudzu Padomju Savienības universitāšu un ģeoloģisko institutu muzejos.

SATURS

Priekšvārds
Negaidīts priekšlikums
Apspriede Maskavā
Tālajā cejā
Kūpošo pauguru zeme
Beringa jūras šaurums
Nezināmo zemi meklejot
Fritjofa Nansena Zeme
Pāri Krievu kalnu grēdai
Bezgalīgais lejupceļš
Neizskaidrojamais saules stāvoklis
Polārā tundra
Klīstošie pakalni
Nelūgtais viesis
Truchanova vēstule
Mūžīgās gaismas zeme
Neaicinātie kaprači
Lejup pa Makšejeva upi
Medības uz mednieku
Piedzīvojums pakalnā
Lidotājs pret paša gribu
Tropiskais negaiss
Kustīgais paugurs
Plutons dziest
Baismīgās ķirzakas un dīvainie putni
Purvu un ezeru josla
Ķirzaku jūra
Brauciens pāri jūrai
Makšejeva miljoni un miljardi
Kosu mežs
Plēsīgās un zālēdājas ķirzakas
Pterodaktiļu aiza
Viss nolaupīts
Pa laupītāju pēdām
Juras perioda dabas valdnieki
Kā iekļūt skudru pūznī
Melnā tuksneša bezgalībā
Ekskursija Sātana krāterī
Vulkānā pamošanās
Skudru pūžņa bojā eja
Brauciens uz rietumiem.

Briesmoņu karaļi
Kaštanova ugunssārts
Cīņa ar skudrām
Skudru pūžņa sadedzinašana
Jauna ekskursija zemes iekšienē
Īgņas nedarbi
Bezizejas stāvoklī
Atgriešanās
Noslēpumainās pēdas
Pamestajā jurtā
Pa biedru pēdām
Gūstekņu atbrīvošana
Pirmatnējo ciivēku uzbrukums
Dzīve gūstā
Atkal jurtā
Ledāju tālēs
Zinātniskā saruna
Epilogs
Pēcvārds

V. A. Obručovs PLUTONIJA
Redaktors B. Saulitis.
Mākslinieciskais redaktors R. Jansons.
Techniskā redaktore L. Engere.
Korektors H. Blankenfelds Nodota salikšanai 1957. g. 6. marta. Parakstīta iespiešanai 1957. g. 10. aprilī. Papīra formāts 84X108′32. 18,75 Hz. iespiedi.; 15,38 uzsk. iespiedi.; 16,55 izdevn. 1. Metiens 30 000 eks. Maksā 6 rbl. 55 kap.
LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA Rīgā, Padomļu bulv. 24. Izdevn. Nr. 9369— J 936. Iespiesta Izdevniecību, poligrāfiskās rūpniecības un grāmatu tirdzniecības Galvenās pārvaldes Paraugtipografijā Rīgā, Puškina ielā Nr. 12. Pašūt. Nr. 552.

Ēras un periodi

Ēras Periodi
1. Kainozoiskā (jaunās dzīvības era)
Kvartarais
Terciarais pliocens,
miocens,
digocens,
eocens un paleocens.
2. Mezozoiskā (vidējās dzīvības era)
Krīta
Juras
Triasa
3. Paleozoiskā (senās dzīvības era)
Akmeņogļu
Permas
Silura
Kembrija
4. Proterozoiskā (dzīvības pirmās parādīšanās era) Atšķirt šo eru augšējos, vidējos un apakšējos periodus. «
5. Archaiskā (nedzīvā era)
Katrs periods vēl sadalās laikmetos: terciarajā periodā tie saucas — pliocens, miocens, digocens, eocens un paleocens.

Paskaidrojumi

notes

1

Lēcējpele — mazs zīdītājdzīvnieks no grauzēju grupas ar loti īsu kaklu, zaķa galvu, lielām ausīm, garām ūsām un loti garu asti, loti īsām priekškājām un garām pakaļkājām. Dzīvo alās smilšainā zemē, pārtiek no sīpolaugiem un augu saknēm.

2

Pakalns acīm redzot sastāvēja no izrakteņu lediem, kas saglabājies, pateicoties mūžīgajam sasalumam, nelielā dziļumā. Līdzīgi izrakteņu ledi nereti sastopami Sibirijas ziemeļos, sevišķi Ledus okeana krastu tuvumā.

3

Par pārakmeņojumiem sauc agrāk eksistējušo dzīvnieku un augu kalmu iežos atrastās pārakmeņotās vai pārogļotās atliekas. Tiem ir svarīga nozīme, lai noteiktu attiecīgo zemes garozas slāņu vecumu. Pārakmeņojumus pētī atsevišķa ģeoloģijas nozare — paleontoloģija.

4

Burunduks — grauzēju sugas zvēriņš, kas līdzīgs vāverei, bet atšķiras no tās ar mazāku augumu un gaišdzeltenu spalvu, ar gareniskām, melnām svītrām sānos, kā arī mazāk kuplu asti. Dzīvo Sibirijas mežos, alās zem koku saknēm, tāpēc to sauc arī par zemes vāveri.

5

Aeroliti jeb meteoriti — dzelzs vai akmens masas, kas nokritušas no pasaules izplatījuma uz zemes kā dažāda lieluma gabali, kuri virspusē apkusuši, io ātrajā lidojumā caur atmosfēru tie sakarst. Aerolits sastāv no dzelzs ar niķeļa un citu vieglo metālu piejaukumu.

6

Lifas — lieli laupītāju putni, līdzīgi ērgļiem, bet ar gandrīz kailu galvu. Kaklam toties ir soalvu snkakle. Mīt siltākās zemēs un pārtiek tikai no kritušiem dzīvniekiem, kurus saredz no gaisa lielā attālumā.

7

Noteikta šāda Zemes dzīvības ģeoloģiskā chronoloģija (no tagadnes līdz sirmai senatnei

8

1915. gadā Turgajas apgabalā Zinātņu akadēmijas ekspedicija atrada tās pašas apakšdzimtas līdzīga kolosa atliekas, kuru nosauca par indrikoteriju.

9

Sago palmas — vienīgā dzimta no cikadu rindas kailsēkju klasē ar palmām līdzīgu izskatu. Sago palmas aug karstā klimatā, kur tās saskaitītas 83 sugas. Agrākajos ģeoloģiskos laikmetos floras sastāvā tām bija ievērojama loma, un tās parādījās jau akmeņogļu periodā, bet juras un krīta periodā tās bija visai raksturīgs floras pārstāvis. īstās palmas parādījās tikai krīta perioda beigās.

10

Ichtiozauri — juras un krīta perioda jūras ķirzakas ar zivju un ķirzaku pazīmēm (no tā arī cēlies nosaukums): zivjveidīgs ķermenis, bez kakla, izstiepta galva un knābim līdzīga mute, kā delfinam sjarā aste nobeidzas ar spuru, tāpat spura arī uz muguras, priekšējie un pakaļējie kustību locekļi spurveidīgi, ķermeni sedz kaila āda. Dažas sugas sasniegušas 8–9 metru garumu.

11

Sporaugiem nav īstu ziedu ar putekšņlapām un augjlapām, bet tie vairojas ar sporām. Tie raksturīgi senākiem Zemes dzīvības periodiem, sākot ar devona laikmetu. Sporaugu piemēri: papardes, kosas, staipekņi, sūnas un tagadējās sēnes.

12

Pleziozauri — juras un krīta perioda jūras ķirzakas ar masivu, kailu ādu klātu ķermeni, garu gulbja kaklu, mazu galvu un diviem pāriem airveidīgu kustību locekļu sasniedza 3–5 metru garumu.

13

Pterodaktiļi jeb lidojošās ķirzakas — izmiruši juras un krīta perioda rāpuļi. Tiem bija lieli žokli ar koniskiem zobiem, garš kakls, — dažiem gara aste. Priekšējos un pakaļējos kustību locekļus savienoja plēve, tā ka šīs ķirzakas varēja lidot līdzīgi sikspārņiem. Pterodaktiļi bija dažāda lieluma — no peles apmēriem līdz metram un sešus metrus gariem izplestiem spārniem.

14

Salmiaks — amonjaka savienojums ar chloru balta sāļa veidā, kas karsējot izgaist; sastopams lavas un vulkānu plaisās, izgatavo ari mākslīgi medicinas un technikas vajadzībām. Okers — minerālā krāsa no dzeltenas līdz sarkanai nokrāsai, sastāv no dzelzs hidroksida, mālu un kaļķu maisījuma.

15

Lasītāji, kurus interesē Truchanova referātā pilnīgāks atreferējums, var to atrast Bērnu literatūras izdevniecības Maskavā 1941. g. izdotā «Plutonijas» izdevuma 347.—369. lappusē.